

Ekonomik Rapor

688 genel kurul

EKONOMİK RAPOR 2012

68 genel
kurul

ISBN: 978-605-137-268-6

TOBB Yayın No: 2013/198

TOBB yayınları için ayrıntılı bilgi
Yayın Müdürlüğünden alınabilir.

Tel : (0312) 218 20 00

Faks : (0312) 218 20 64

internet : www.tobb.org.tr

TOBB yayınlarına tam metin ve ücretsiz olarak internetten ulaşabilirsiniz.

Tasarım: Merdiven Reklam Tanıtım
Şehit Bilgin Sokak 6/1 Demirtepe - Maltepe - Ankara

Basım: Özyurt Matbaacılık
Büyük Sanayi 1. Cad. Süzgün Sk. No: 7 İskitler - Ankara

ÖNSÖZ

Küresel finansal krizin dünya ekonomisi üzerindeki etkisi aradan geçen dört yıla rağmen 2012 yılında da devam etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Euro Bölgesi'nde yer alan gelişmiş ekonomiler başta olmak üzere birçok ülke, makro ekonomik ve finansal konularda yaşamakta oldukları sorunları tam olarak aşamamışlardır.

Kriz sonrasında büyüme oranlarında 2010 yılında yaşanan yükseliş, 2011 ve 2012 yıllarında korunamamıştır. Küresel ekonomi yeni sorunlar ve belirsizlikler nedeni ile durgun bir görüntü sergilemiştir. Dünya üretimi ve ticaret hacmindeki iyileşme, büyük ölçüde Euro Bölgesi kaynaklı sıkıntılarının etkisi ile sınırlı düzeyde kalmıştır.

Türkiye ekonomisi diğer ülke ekonomileri gibi krizden olumsuz yönde etkilenerek 2009 yılında küçülmüştür. Bununla birlikte uygulamaya konulan para ve maliye politikası ile güçlü bankacılık sektörü sayesinde pek çok ülkeye göre daha istikrarlı bir görünüm sergilemiştir. Bu sayede küresel ekonomideki bozulmadan kaynaklanan dış şokların ekonomimiz üzerindeki etkisi görece daha sınırlı düzeyde kalmıştır. Türkiye birçok ülkeye kıyasla krizden daha çabuk ve daha yüksek büyümeyle çıkarak %9 civarında büyüme hızı yakalamıştır. 2010-2011 yıllarında sağlanan yüksek oranlı büyümenin dinamiğini özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarına dayalı iç talep oluşturmuştur.

Ancak iç talebe dayalı büyüme sonrasında 2011 yılında dış denge hızla bozulmuş ve cari açığın gayri safi yurtiçi hasılaya oranı %10'lara ulaşmıştır. Bu durumun yol açtığı kırılganlığın sürdürülemez boyuta ulaştığının görülmesiyle 2011 yılı ortasından itibaren büyümenin kompozisyonunu iç ve dış talep arasında dengeleyecek adımlar atılmaya başlanmıştır. Böylece ekonomide yumuşak iniş öngörülmüştür.

Türkiye 2012 yılında Avrupa ekonomilerinde devam eden durgunluk ve komşularında yaşanan siyasi ve ekonomik sorunlardan kaynaklanan belirsizlik ortamında ekonomik dengelerini korumaya çalışmıştır.

Büyüme hızı, yurtiçinde uygulanan dengeleme politikaları ve küresel ekonomideki yavaşlama eğiliminin etkisi ile 2011 yılının ikinci çeyrek döneminden başlayarak gerilemeye başlamıştır. Bu eğilim 2012 yılı sonuna kadar devam etmiştir. Böylece son iki yılda yaşanan yüksek oranlı büyümenin yerini %2,2 düzeyinde sınırlı büyüme almıştır.

Sert bir düşüş olarak algılanan düşük oranlı büyümede iç talepteki yavaşlama belirleyici olmuştur. İç talebin yavaşlaması ise, özel kesim tüketim ve yatırım harcamalarındaki daralmadan kaynaklanmıştır. Dış talepteki artış ve dolayısı ile ihracatta yaşanan pozitif yönlü gelişme ise büyüme üzerinde olumlu etki yapmıştır.

İç talepteki yavaşlama, döviz kurlarındaki durağanlık ve enerji dışındaki uluslar arası emtia fiyatlarında görülen düşüş, enflasyon üzerinde olumlu etki yapmıştır. Böylece tüketici fiyat endeksi enflasyonu %6,2 olarak gerçekleşmiş ve son 44 yılın en düşük yılsonu değerine gerilemiştir.

Uygulanan maliye politikası ve ekonomide yaşanan yüksek oranlı büyüme, 2010 ve 2011 yıllarında bütçe gelirlerinin artması ve kamu kesimi borçlanma gereğinin küçülmesini sağlamıştır. 2012 yılında ekonomik aktivitedeki yavaşlamaya bağlı olarak vergi gelirleri artış hızındaki yavaşlama ve faiz harcamaları başta olmak üzere bütçe giderlerindeki artış, merkezi yönetim bütçe dengesinde bozulmaya yol açmıştır.

Tüketim ve yatırım talebinde yaşanan yavaşlama süreci ithalatın daralmasına neden olmuştur. Geleneksel ihracat pazarlarımızda yaşanan sıkıntılara rağmen, Afrika, Ortadoğu, Asya, Pasifik ve Latin Amerika ülkelerine yönelmek suretiyle sağlanan pazar çeşitliliği ihracat artışını desteklemiştir. Bu eğilim dış ticaret dengesi ve ekonomi açısından temel risk unsurlarından biri olan cari işlemler dengesi üzerinde iyileştirici etki yapmıştır. İlk defa cari açığın bir kriz sonrası değil de uygulanan ekonomi politikası ile küçülmesi sevindirici bir gelişme olmuştur. Ancak cari açık hala yüksek bir seviyededir. Cari açık sorunu çözülemediği müddetçe yüksek oranlı büyümenin sürdürülmesinde sıkıntı yaşanacaktır.

Küresel krizin etkisi ile 2009 yılında %14 düzeyine çıkan işsizlik oranı, ekonominin toparlanmaya başlaması ve uygulamaya konulan istihdam paketinin etkisi ile 2010 yılından itibaren gerilemeye başlamıştır. 2012 yılında işsizlik oranı %9,2 düzeyinde gerçekleşirken, 2001 yılından sonraki en düşük seviyesine gerilemiştir.

2013 yılına baktığımızda, küresel iktisadi ortamdaki nispi düzelmelerin devamı, petrol fiyatının mevcut düzeyini koruması ve çevre ülkelerdeki siyasi gerginliğin Türkiye'yi etkileme derecesinin bugünkünden fazla olmaması gibi temel etkenleri baz aldığımızda, büyüme, istihdam, ihracat ve enflasyon açısından 2013'ün, 2012'ye kıyasla daha iyi bir yıl olmasını bekliyoruz.

Vergi, hukuk ve istihdam gibi alanlarda ertelenen yapısal reformların tamamlanması halinde, sonraki yıllar için sürdürülebilir yüksek büyümeyi mümkün kılacak daha sağlam bir kurumsal yapıya sahip olacağımız değerlendirilmektedir.

Dünyada ve ülkemizde ekonomik ve sosyal gelişmelerin ayrıntılı olarak sunulduğu Ekonomik Rapor 2012'nin sizlere faydalı olmasını dilerim.

M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU

Başkan

TOBB YÖNETİM KURULU

Başkan	M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU
Başkan Yrd.	Faik YAVUZ
Başkan Yrd.	Bülent KOŞMAZ
Başkan Yrd.	Halim METE
Başkan Yrd.	Murat YALÇINTAŞ
Başkan Yrd.	Tanıl KÜÇÜK
Sayman Üye	İlhan PARSEKER
Üye	Fahrettin AKYIL
Üye	Mustafa YARDIMCI
Üye	Ender YORGANCILAR
Üye	Çetin Osman BUDAK
Üye	Mehmet Ali KUSEYRİ
Üye	M. Arif PARMAKSIZ
Üye	Mustafa BOYDAK
Üye	Harun KARACAN
Genel Sekreter	Mustafa SARAÇÖZ

EKONOMİK RAPORU İNCELEME KOMİSYONU

Başkan

Mustafa HELVACIOĞLU

Başkan Yrd.

Mehmet ERKEKLİ

Sözcü

Ferhat ÇAĞLAYAN

Raportör

Ceyda ÇETİN ERENLER

Üye

Emin SEMERCİOĞLU

Üye

Halit SEZGİN

Üye

Adnan SAKA

Üye

Osman KEYLAN

Üye

İsmail TOKSÖZ

HAZIRLAYANLAR

Murat AYDIN

İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Müdür V.

Sevil UYGUR

İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Uzman

Serpil MERT

İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Uzman

Sema KAYNAK

İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Uzman

Aytaç ALEMDAR

İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Uzman Yrd.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
TABLO LİSTESİ	x
GRAFİK LİSTESİ	xiii
SİMGE VE KISALTMALAR	xv
BÖLÜM I. DÜNYA EKONOMİSİ	1
GENEL DEĞERLENDİRME	1
1. DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	3
1.1 Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonomik Göstergeler	9
1.1.1 Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi	9
1.1.2 Uluslararası İş Yapma Kolaylığı Endeksi	12
1.1.3 Uluslararası Alanda Girişimciliğe Yönelik Göstergeler	13
1.1.4 G-20 Ekonomileri İçin Aşırı Isınma Göstergeleri	17
1.1.5 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranları	20
1.1.6 Tüketici Fiyatları Endeksi	23
1.1.7 Satın Alma Gücü Paritesi	25
1.2 Seçilmiş Ülkeler İçin Sosyal Göstergeler	26
1.2.1 Uluslararası İnsani Gelişme Endeksi ve İlgili Göstergeler	27
1.2.2 İşsizlik Oranları	30
1.2.3 Kişi Başına Gelir ve Harcama	32
1.2.4 Uluslararası Yoksulluk	34
2. ULUSLARARASI MAL PİYASALARI	37
3. ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ÖNGÖRÜLERİ	40
3.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Öngörülleri	40
3.2 Tüketici Fiyatları Endeksi Öngörülleri	41
3.3 İşsizlik Oranı Öngörülleri	43
BÖLÜM II. TÜRKİYE EKONOMİSİ	44
GENEL DEĞERLENDİRME	44
1. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER	52
1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	52
1.2 Sektörel Gelişmeler	61
1.2.1 Tarım	61
1.2.2 Sanayi	67
1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı	69
1.2.2.2 İmalat Sanayi	70
1.2.2.3 İnşaat	77
1.2.2.4 Enerji	83
1.2.3 Hizmetler	85
1.2.3.1 Ticaret Borsaları ve Şirketler	85
1.2.3.2 Turizm	89
1.2.3.3 Ulaştırma	91
1.3 Yatırımlar	93
1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler	105
1.4.1 Enflasyon	105
1.4.1.1 Tüketici Fiyatları Endeksi	105
1.4.1.2 Üretici Fiyatları Endeksi	112
1.4.2 Para, Banka	114
1.4.3 Sermaye Piyasası	121
1.4.4 Kamu Maliyesi	129

1.4.4.1 Merkezi Yönetim Bütçesi	131
1.4.4.1.1 Gelirler	132
1.4.4.1.2 Giderler	135
1.4.4.2 Fonlar	137
1.4.4.3 Kamu İktisadi Teşebbüsleri	137
1.4.4.4 Kamu Finansman Açığı	138
1.4.4.5 Özelleştirme	139
1.4.4.6 Merkezi Yönetim Borç Stoku	140
1.4.5 Altın Fiyatlarında Gelişmeler	144
1.4.6 Döviz Kurlarında Gelişmeler	145
1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler	150
1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri	150
1.5.2 İhracat	152
1.5.3 İthalat	154
1.5.4 Bölgesel Düzeyde Dış Ticaret	155
1.5.5 Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret	157
1.5.6 Komşu Ülkelerle Dış Ticaret	162
1.5.7 Ödemeler Dengesi	164
1.5.8 Uluslararası Doğrudan Yatırım	167
1.5.9 Dış Borçlar	170
2. SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER	174
2.1 Nüfus	174
2.1.1 Doğurganlık Hızları	180
2.1.1.1 Bölgesel Düzeyde Doğurganlık Hızları	180
2.1.2 Ortanca Yaş	181
2.1.3 Doğuşta Yaşam Beklentisi	181
2.1.4 Okullaşma Oranları	182
2.1.4.1 Bölgesel Düzeyde Okullaşma Oranları	183
2.2 Sağlık	187
2.3 Çalışma Hayatı	188
2.3.1 İstihdam	188
2.3.1.1 İşgücü Göstergeleri	188
2.3.1.1.1 Bölgesel Düzeyde İşgücü Göstergeleri	191
2.3.2 Bölgesel Düzeyde İstihdam	193
2.3.3 İstihdamın Sektörel Dağılımı	193
2.3.4 İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu	197
2.3.5 Toplu İş Sözleşmesi ve Ücretler	199
3. 2023 HEDEFLERİ VE TÜRKİYE	202
EK: 2007-2012 Yılları Arası Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler	206

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.	Seçilmiş Değişkenler Düzeyinde Ekonomik Görünüm	4
Tablo 2.	Dünya Ticaret Hacmi Değişim Oranları	9
Tablo 3.	Küresel Rekabet Edebilirlikle İlgili Göstergeler	11
Tablo 4.	Seçilmiş Ülkeler İçin Girişimciliğe Yönelik Özet Göstergeler	14
Tablo 5.	G-20 Ekonomileri İçin Aşırı Isınma Göstergeleri	19
Tablo 6.	Seçilmiş Ülkelere İlişkin GSYH Büyüme Oranları	21
Tablo 7.	Seçilmiş Ülkeler için Makro Boyuttaki Değişkenlerin 2012 Yılında 2011 Yılına Göre Gösterdiği Değişimin Yönü	22
Tablo 8.	Seçilmiş Ülkeler İçin Yıl Sonu TÜFE ve Değişim Oranları	24
Tablo 9.	Seçilmiş Ülkeler İçin SGP'ye Göre Kişi Başına Milli Gelir	26
Tablo 10.	Uluslararası İnsani Gelişme Endeksi ve Seçilmiş Temel Göstergeler	29
Tablo 11.	Seçilmiş Ülkeler İçin İşsizlik Oranları	31
Tablo 12.	Kişi Başına Gelir ve Harcama	33
Tablo 13.	Uluslararası Yoksulluk Göstergeleri	36
Tablo 14.	Uluslararası Piyasalarda Seçilmiş Ürünlerin Fiyatları	38
Tablo 15.	Dünya Mal Fiyat Endeksleri	39
Tablo 16.	Seçilmiş Ülkelerin GSYH Büyüme Hızları, TÜFE Değişim Oranları ve İşsizlik Oranlarına Yönelik Uluslararası Kuruluşların Öngörülleri	42
Tablo 17.	Sabit Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	53
Tablo 18.	Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	55
Tablo 19.	Sektörlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları	56
Tablo 20.	Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Sektör Katkıları	57
Tablo 21.	Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1998 Temel Fiyatlarına Göre)	58
Tablo 22.	Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Cira Fiyatlarla)	59
Tablo 23.	Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Katkıları	60
Tablo 24.	Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	60
Tablo 25.	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları	62
Tablo 26.	Sebzeler Ürünleri Üretim Miktarları	63
Tablo 27.	Meyve Ürünleri Üretim Miktarları	65
Tablo 28.	Tarımsal Destekleme Ödemeleri	66
Tablo 29.	Sanayi Sektörü Katma Değeri Değişim Oranları	67
Tablo 30.	Sanayi Sektörü Katma Değerinin GSYH İçindeki Payı	67
Tablo 31.	Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi	68
Tablo 32.	Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi	69
Tablo 33.	Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektörler Üretim Endeksi	70
Tablo 34.	İmalat Sanayi Alt Sektörler Üretim Endeksi	71
Tablo 35.	Sektörlere Göre Kapasite Kullanım Oranları	72
Tablo 36.	Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları	73
Tablo 37.	Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayıları	75
Tablo 38.	İllere Göre Sanayi Kapasite Raporu ve Toplam Çalışan Sayısı	76
Tablo 39.	Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	77
Tablo 40.	Yapı Ruhsatına ve Binanın Kullanım Amaçlarına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri	78
Tablo 41.	Yapı Kullanma İzin Belgesi ve Binanın Kullanım Amacına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri	79
Tablo 42.	İBBS Düzey -2 Bazında Yıllara ve Çeyrek Dönemlere Göre Satılan Konut Sayısı	80
Tablo 43.	İBBS Düzey-2'ye Göre Yıllar ve Çeyrek Dönemler Düzeyinde En Yüksek ve En Düşük Konut Satış Sayısına Sahip Bölgeler	82
Tablo 44.	Çeyrek Dönemler İtibariyle Türkiye'de Satış Yapılan Konut Sayısı ve Bankalarca Verilen Konut Kredileri	82
Tablo 45.	Enerji Sektörü Üretim Endeksi	84
Tablo 46.	Enerji Kaynaklarına Göre Elektrik Enerjisi Üretiminin Dağılımı	84

Tablo 47. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler	84
Tablo 48. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	85
Tablo 49. Seçilmiş İli ve İlçeler İçin Ticaret Borsaları İşlem Hacimleri	87
Tablo 50. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayıları	88
Tablo 51. Yıllara Göre Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	88
Tablo 52. Yıllara Göre Çıkış Yapan Ziyaretçi ve Giriş Yapan Vatandaş Sayısı	89
Tablo 53. Milliyetlere Göre Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı	90
Tablo 54. Yıllara Göre Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar	90
Tablo 55. Ulaştırma İstatistikleri	92
Tablo 56. Türkiye Geneli ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Tarafından Hava Yolu ile Yapılan Yolcu ve Yük Taşımacılığı	93
Tablo 57. Sabit Sermaye Yatırımları	93
Tablo 58. Sabit Sermaye Yatırımları İçinde Sektörlerin Payı	94
Tablo 59. Yıllara Göre İBBS Düzey-3 Bazında Kamu Yatırımları	97
Tablo 60. 2012 Yılında İBBS-Düzey-3'e ve Sektörlere Göre Kamu Yatırımları	99
Tablo 61. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	101
Tablo 62. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	102
Tablo 63. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	103
Tablo 64. Destek Sınıflarına Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	104
Tablo 65. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyatları Endeksi	106
Tablo 66. Özel Kapsam ve Gruplara Göre Tüketici Fiyatları Endeksi	109
Tablo 67. Yıllara Göre İBBS Düzey-2 Bazında Yıl Sonu İtbarı ile En Yüksek ve En Az Artış veya En Fazla Düşüş Gösteren Ana Harcama Grupları	111
Tablo 68. Sektörlere Göre Üretici Fiyatları Endeksi	113
Tablo 69. 2012 Yılı Para Politikası Kurulu Faiz Kararları	116
Tablo 70. Para Arzları	116
Tablo 71. Mevduat Bankalarındaki Mevduat	117
Tablo 72. Banka Kredileri	119
Tablo 73. Uluslararası Rezervler	119
Tablo 74. Merkez Bankası Rezervleri ve İthalatı Karşılama Oranı	120
Tablo 75. Türk Bankacılık Sisteminde Banka, Şube ve Personel Bilgileri	121
Tablo 76. Menkul Kıymet İhraç İzinleri	122
Tablo 77. Özel Kesim Menkul Kıymet İhraç İzinleri	124
Tablo 78. İkinci El Piyasalarında İşlem Hacmi	125
Tablo 79. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası	127
Tablo 80. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri	128
Tablo 81. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Yabancı Yatırımcı İlk On Ülke	128
Tablo 82. Genel Devlet Gelirleri	129
Tablo 83. Genel Devlet Harcamaları	130
Tablo 84. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi	131
Tablo 85. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	133
Tablo 86. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği Katsayıları	134
Tablo 87. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	136
Tablo 88. Fon Dengesi	137
Tablo 89. İşletmeciler KİT Finansman Dengesi	138
Tablo 90. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği	139
Tablo 91. Özelleştirme İşlemleri	140
Tablo 92. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku	141
Tablo 93. İç Borç Stoku	142
Tablo 94. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi ve Yıllık Bileşik Faizi	142
Tablo 95. Merkezi Yönetim Borç Stoku Döviz/Faiz Yapısı	143
Tablo 96. Elinde Bulunduranlara Göre İç Borç Stoku	144
Tablo 97. Altın Fiyatları	145
Tablo 98. Merkez Bankası'nca Yapılan Döviz Alım-Satım Tutarları	146
Tablo 99. Yıllık Ortalama Döviz Alış Kurları	147
Tablo 100. Yıllara ve Aylara Göre Aylık Ortalama Döviz Alış Kurları	148

Tablo 101. Yıllara ve Aylara Göre Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri	149
Tablo 102. Dış Ticaret Göstergeleri	151
Tablo 103. Sektörlere Göre İhracat	152
Tablo 104. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İhracat	153
Tablo 105. İhracatımızda İlk On Fasil	153
Tablo 106. Sektörlere Göre İthalat	154
Tablo 107. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat	154
Tablo 108. İthalatımızda İlk On Fasil	155
Tablo 109. 2012 Yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Dış Ticaret Göstergeleri	156
Tablo 110. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri	158
Tablo 111. Seçilmiş Ulusal ve Uluslararası Teşkilatlara Göre Dış Ticaret Göstergeleri	160
Tablo 112. En Çok İhracat Yaptığımız İlk On Ülke	161
Tablo 113. En Çok İthalat Yaptığımız İlk On Ülke	162
Tablo 114. Komşu Ülkelerle Dış Ticaret	163
Tablo 115. Ödemeler Dengesi	165
Tablo 116. Uluslararası Doğrudan Fıllı Yatırım Girişleri	167
Tablo 117. Faaliyetlere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri	168
Tablo 118. Ülke Gruplarına Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri	169
Tablo 119. Borçlulara Göre Dış Borç Stoku	171
Tablo 120. Sektörlere Göre Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredi Borçları	173
Tablo 121. Şehir-Köy Nüfusları ve Yıllık Nüfus Artış Hızları	174
Tablo 122. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Nüfusa Yönelik Seçilmiş Göstergeler	176
Tablo 123. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Göç Bilgileri	178
Tablo 124. 2012 Yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu	179
Tablo 125. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Temel Doğurganlık Göstergeleri	180
Tablo 126. Yıllara Göre Cinsiyet Bazında Ortanca Yaş	181
Tablo 127. Yıllara Göre Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	182
Tablo 128. Öğretim Yıllarına Göre Brüt ve Net Okullaşma Oranları	182
Tablo 129. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Cinsiyet Bazında Brüt ve Net Okullaşma Oranları	184
Tablo 130. Yıllara Göre Ülkemizde Dallar Düzeyinde Hastane Sayısı	187
Tablo 131. Yıllara Göre Ülkemizdeki Toplam Sağlık Personeli Sayısı	188
Tablo 132. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki Nüfusun Cinsiyete Göre Yurtiçi İşgücü Piyasası Göstergeleri	190
Tablo 133. 2012 Yılı İçin 15+ Yaştaki Kurumsal Olmayan Nüfusun İBBS Düzey-1'e Göre Cinsiyet Bazında İşgücü Göstergeleri	192
Tablo 134. 2012 Yılı İçin İBBS Düzey-1 ve Cinsiyete Göre 15+ Yaştaki Kurumsal Olmayan Nüfusun İstihdam ve İşsizlik Oranları	193
Tablo 135. 15+ Yaştaki Kurumsal Olmayan Nüfusun Sektörlere Göre İstihdamı	194
Tablo 136. 2012 Yılında 15+ Yaştaki Kurumsal Olmayan Nüfusun İBBS Düzey-1'e Göre Çalıştığı Sektörler	196
Tablo 137. 2012 Yılında 15+ Yaştaki Kurumsal Olmayan Çalışan Nüfusun İBBS Düzey-1'e Göre İşteki Durumu	198
Tablo 138. Toplu İş Sözleşmelerinin Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları	199
Tablo 139. Grev Uygulamaları	200
Tablo 140. Toplu İş Sözleşmesi Kapsamındaki İşçi Ücretlerinde Gelişmeler	200
Tablo 141. Yıllar İtibariyle Günlük ve Aylık Brüt Aşgari Ücretler	201
Tablo 142. Memur Maaşlarındaki Nominal ve Reel Değişimler	201

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1.	Yıllara ve Çeyrek Dönemlere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranları	5
Grafik 2.	2012 Yılı Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Dünya Genelinde Büyüme Oranları	6
Grafik 3.	Küresel Ekonomide Sismik Değişimin Yıllara Göre Görünümü	7
Grafik 4.	Yıllara Göre Gelişmiş ve Gelişmekte/Kalkınmakta Olan Ekonomiler İçin Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranı	8
Grafik 5.	Yıllara ve Aylara Göre Küresel Sanayi Üretimi ve Dünya Ticaret Hacmi Değişim Oranları (Üç Aylık Değişim ile Yıllıklandırılmış)	9
Grafik 6.	2011 ve 2012 Yılları İçin Seçilmiş Ülkelere Göre Girişimcilğe Yönelik Medyanın İlgisi	15
Grafik 7.	2011 ve 2012 Yılları İçin Seçilmiş Ülkelere Göre Yeni Doğan Girişim ve Yeni Bir İşe Sahiplik Oranı	16
Grafik 8.	2012 Yılında Seçilmiş Ülkeler İçin Girişimcilik Göstergeleri	16
Grafik 9.	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Hızları (1998 Temel Fiyatlarına Göre)	53
Grafik 10.	Sabit Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	54
Grafik 11.	Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla)	56
Grafik 12.	Yıllara Göre Bitkisel Üretim Değişim Oranları	61
Grafik 13.	Aylara Göre Arındırılmamış ve Mevsim ve Takvim Etkilerinden Arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi (2005=100)	68
Grafik 14.	Yıllara Göre Sektörler Düzeyinde Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları	68
Grafik 15.	Yıllara Göre Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Alan Binaların İnşaat Yüzölçümleri	78
Grafik 16.	2012 Yılı İçin İBBS Düzey-2 Bazında Aritmetik ve Ağırlıklı Ortalamalara Göre Konut Satış Sayılarının Değişim Oranları	81
Grafik 17.	Yıllara ve Çeyrek Dönemlere Göre Satışı Yapılan Konut Sayısı ve Verilen Konut Başına Ortalama Kredi Değeri	83
Grafik 18.	Yıllara Göre Elektrik Enerjisi Üretiminde Enerji Kaynakları Düzeyinde Dağılımı	85
Grafik 19.	Yıllara Göre Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	86
Grafik 20.	Yıllara Göre Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	89
Grafik 21.	Yıllara Göre Turizm Gelir ve Giderleri	91
Grafik 22.	2012 Yılı Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı	94
Grafik 23.	2012 Yılı Sabit Yatırım Teşvikleri İçinde Sektör Payları	102
Grafik 24.	2012 Yılında Bölgelerin Yatırım Teşvikleri İçindeki Payı	104
Grafik 25.	2012-2015 Yıllarına Ait Orta Vadeli Program Enflasyon Oranı Tahminleri	105
Grafik 26.	TÜFE ve ÜFE Aylık Değişim Oranları	106
Grafik 27.	Ana Harcama Grupları İtibariyle Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)	107
Grafik 28.	Yıllar Düzeyinde Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Enflasyon Oranları	108
Grafik 29.	Özel Kapsamlı Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)	110
Grafik 30.	Üretici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)	113
Grafik 31.	Sanayi Sektörü Üretici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)	114
Grafik 32.	Yıllara Göre Para Arzları	117
Grafik 33.	Mevduat Bankalarındaki Türk Lirası Mevduat ve Yabancı Para Mevduat Oranı	118
Grafik 34.	Uluslararası Rezervler	120
Grafik 35.	Yıllara Göre Kamu ve Özel Kesimin Menkul Kıymet İhraç İzinleri	123
Grafik 36.	Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi	132
Grafik 37.	Vergi Yükü	135
Grafik 38.	Vergi Esnekliği Katsayıları	135
Grafik 39.	Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku	142
Grafik 40.	Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri (1995=100)	150
Grafik 41.	Yıllara Göre Dış Ticaret Göstergeleri	151
Grafik 42.	Yıllara Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	151
Grafik 43.	Yıllara Göre Ülke Grupları Düzeyinde İhracatta Pazar Çeşitlenmesi	157
Grafik 44.	Yıllara Göre Turizm ve İşçi Gelirleri	166

Grafik 45. Yıllara Göre Sektörel Bazda Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri	168
Grafik 46. Yıllara Göre Ülke Grupları Düzeyinde Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri	170
Grafik 47. Dış Borç Stoku	171
Grafik 48. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı	172
Grafik 49. Yıllara Göre Şehir ve Köy Nüfusları	174
Grafik 50. Yıllara Göre Cinsiyet Düzeyinde Bir Önceki Dönem İtibarı ile Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi Farkları	181
Grafik 51. Yıllara Göre İşsizlik Oranları	189
Grafik 52. Yıllara Göre Cinsiyet Bazında İşgücüne Katılım Oranları	191
Grafik 53. Orta Vadeli Programa Göre İşsizlik Oranları	191
Grafik 54. Aylara Göre 15+ Yaşta Kurumsal Olmayan Nüfusun Tarım ve Tarım Dışı Sektörde İstihdamı	194
Grafik 55. Yıllara Göre 15+ Yaşta Kurumsal Olmayan Nüfusun Sektörel İstihdamı	195
Grafik 56. 2012 Yılı 15+ Yaşta Kurumsal Olmayan Nüfusun Cinsiyete Göre Çalıştığı Sektörler	197
Grafik 57. 2012 Yılı 15+ Yaşta Kurumsal Olmayan Çalışan Nüfusun Cinsiyete Göre İşteki Durumu	199

SİMGE VE KISALTMALAR

SİMGELER

■	: Bilgi yoktur ve/veya hesaplama tanımsız olduğundan yapılamamıştır.
-	: Bilgi mevcut değildir.
₺	: Türk lirası
\$	: Amerikan doları
€	: Euro
m ²	: Metrekare
m ³	: Metreküp
Ha	: Hektar
GWh	: Gigavatsaat (GWh = 1 milyar KWh)
KHa	: Küresel Hektar
Km ²	: Kilometrekare
KWh	: Kilovatsaat
MW	: Milyon vat
Sm ³	: 15 santigrat derece ve 1 atmosfer basınçta standart metreküp (Sm ³) olarak ifade edilen değerdir.
bbl	: Varil (1 bbl = 159 lt'dir.)
lb	: 1 lb = 0,4536 Kg
log	: Logaritmik değer
MT	: Metrik Ton
Mak	: Maksimum değer
Min	: Minimum değer
cts	: Cents
Yıl (X) = 100	: Endeks çalışması için temel olarak alınan yıldır.
P80/P20	: En zengin %20'lik grubun toplam gelirden aldığı payın, en fakir %20'lik grubun toplam gelirden aldığı paya oranıdır.
2011/12	: 2011'de başlayan ve 2012'de biten öğretim dönemidir.
000	: Bin ile kodlanan değerdir.
000 000	: Milyon ile kodlanan değerdir.
10 ⁹	: Milyar ile kodlanan değerdir.
Kişi/Km ²	: Nüfus yoğunluğu.
%	: Binde.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
ASEAN	: Güneydoğu Asya Milletler Birliği
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BRIC	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
bys	: Başka yerde sınıflandırılmamış
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri

CiF	: Cost, insurance and freight (Mal bedeli, sigorta ve navlun)
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DGD	: Doğrudan Gelir Desteği
DHMI	: Devlet Hava Meydanları İşletmesi
DİR	: Dahilde İşleme Rejimi
DSİ	: Devlet Su İşleri
DTH	: Döviz Tevdiat Hesabı
EB	: Ekonomi Bakanlığı
ECB	: Avrupa Merkez Bankası
EÇE	: Ekonomik Çeşitlilik Endeksi
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu
EUROSTAT	: Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
EÜAŞ	: Elektrik Üretim A.Ş.
FoB	: Free on Board (Gemi güvertesinde teslim)
GB	: Gümrük Birliği
GEM	: Küresel Girişimcilik Görünümü (Global Entrepreneurship Monitor)
GMG	: Gayri Safi Milli Gelir
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
G-20	: The Group of 20 (20'ler Grubu)
G-7	: The Group of 7 (7'ler Grubu)
HM	: Hazine Müsteşarlığı
IFC	: Uluslararası Finans Kuruluşu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
İİF	: Uluslararası Finans Enstitüsü
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
İYK	: İş Yapma Kolaylığı
KB	: Kalkınma Bakanlığı
KBGMG	: Kişi Başına Gayri Safi Milli Gelir
KDV	: Katma Değer Vergisi
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KEP	: Katılım Öncesi Ekonomik Program
KİK	: Kamu İhale Kurumu
KİS	: Kamu İşveren Sendikaları
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KREE	: Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi
MB	: Maliye Bakanlığı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MİG's	: Ana Sanayi Grupları Sınıflaması
MKYF	: Menkul Kıymet Yatırım Fonu
NACE	: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu
OVP	: Orta Vadeli Program
OVPM	: Orta Vadeli Mali Plan
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
RİP	: Resmi İstatistik Programı
ROM	: Rezerv Opsiyonu Mekanizması
SB	: Sağlık Bakanlığı
SDR	: Special Drawing Rights (Özel Çekme Hakları)
SEGE	: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SKR	: Sanayi Kapasite Raporu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEİAŞ	: Türkiye Elektrik İletim A.Ş.
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
THY	: Türk Hava Yolları
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TKB	: Türkiye Kalkınma Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: Birleşmiş Milletler
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
ÜFE	: Üretici Fiyatları Endeksi
WB	: Dünya Bankası
WEF	: Dünya Ekonomik Forumu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
YF	: Yatırım Fonu
YP	: Yabancı Para

BÖLÜM I.

DÜNYA EKONOMİSİ

GENEL DEĞERLENDİRME

2012 yılı dünyada, hem siyasi hem de ekonomik açıdan oldukça zor bir yıl olmuştur. 2012 yılında dünya ekonomisine, Euro Bölgesi'nde yaşanan ekonomik olumsuzlukların önemli ölçüde damga vurduğu söylenebilir. Özellikle bankacılık sektörünün kırılgan yapısı, denetim mekanizmasında bütünselliğin olmayışı ve yönetişimin iyi olmaması gibi kurumsal zayıflıklar ile gücünü kaybeden Avrupa ekonomisi, azalan rekabet gücü, nüfusun yaşlanması, istihdamın azalarak işsizliğin ana bir sorun haline gelmesi ve sosyal güvenlik açıklarının artması gibi yapısal sorunlarla da uğraşmak zorunda kalmıştır. Avrupa ekonomisini bu denli zor durumda bırakan olumsuzlukların, son yıllarda artan borçların doğru bir şekilde finanse edilememesi ve borçların büyüklüğü sebebiyle konsolidasyona gidilmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir.

Dünyanın en önemli ekonomilerinden ABD'de ise 2012 yılının genel anlamda bir toparlanma yılı olduğu söylenebilir. Alınan önlemler sayesinde Avrupa'daki gelişmiş ülkelere nazaran daha iyi bir yıl geçiren ABD, özellikle başkanlık seçiminin yenilenerek mevcut yönetimin göreve devam etmesi ile politik anlamda istikrarlı yapıyı sürdürmüştür. Buna karşın, yılın son dönemlerinde "mali uçurum" kavramının ülkede gündeme gelmiş olması, ABD Kongresi'nin önemli kararlar almasına sebep olmuştur. ABD bütçesinde planlanan kesintilerin uygulamaya geçecek olması ve geçmiş dönemlerde getirilen vergi indirimlerinin süresinin dolacak olması gibi iki önemli sorundan kurtulmaya yönelik olarak hazırlanan önlem politikalarını içeren tasarının tartışmalı bir oylama sürecinin ardından Senato tarafından onaylanması, ülkede son zamanlarda alınan en önemli kararlardan biri olarak öne çıkmıştır.

Genel anlamda bahsi geçen bu olumsuzluklar, dünya genelinde büyüme oranlarını da aşağıya çekmiştir. Uluslararası kuruluşlar ise önümüzdeki yılların büyüme tahminlerini, özellikle Avrupa'da yaşanan ekonomik olumsuzluklar sebebiyle birçok ülke için aşağı yönlü revize etse de önümüzdeki yıllarda alınacak tedbirler doğrultusunda ülkelerin üretim potansiyellerinin artış göstereceği varsayımına dayanarak büyüme oranlarının yukarı yönlü seyredeceği beklenmektedir.

IMF'e göre 2013 yılında küresel ekonomik büyümenin %3,6 civarında olacağı, 2017'de ise büyümenin %4-%4,6 bandında gerçekleşeceği öngörülmektedir. 2017 yılına kadar dünyadaki toplam mal ve hizmet ihracat hacmindeki değişimin, 1990-2008 yılları arasındaki yıllık ortalama değişimin altında kalacağı tahmin edilmektedir.

2008 küresel ekonomik kriz sonrasında özellikle Avrupa Birliği ve ABD'nin iktisadi sorunlarını çözmeme konusunda birbirlerine benzer performans sergiledikleri fikri, günümüzde kabul görmüştür.

2008 yılında başlayan küresel ekonomik kriz, 2012 yılında faz değiştirerek tüm dünya ülkeleri üzerindeki etkisini sürdürmüştür. 2012 yılını, devletlerin finansal açıdan yaşanabilecek muhtemel çöküşleri ötelemeye çalışmak amacıyla çeşitli önlemleri uygulamaya koyduğu bir yıl olarak değerlendirmek de mümkündür. Gelişmiş ülkelerde bütçe açıkları artarken, kamu borç stokları da tarihi yüksek düzeylere ulaşmıştır. Bu süreçte, bir yandan sorun yaşamakta olan bankalara likidite sağlamak, diğer yandan da kamu açıklarını finanse edebilmek amacıyla gelişmiş ülkelerin merkez bankaları çok yüklü miktarda para basarak piyasaya sürmek durumunda kalmıştır.

Aslında ABD'de uzun süredir devam eden Avrupa güvensizliği ve bundan kaynaklı Avrupa eleştirisi, Avrupa'nın içinde bulunduğu krizi iyi ve etkin yönetememesi gerçeğine dayanmaktadır. Avrupa'da iktisadi krizin yönetiminde ve sorunlar karşısında çoğu kez kararsız ve etkisiz kalınması, uzun dönemli yaklaşımlara itibar edilmemesi, yoğun olarak kısa vadeli sorunlara odaklanılması, kısa vadeli çözümlerin de uzun müzakereler ve siyasi pazarlıklarla elde edilmesi nedeniyle çözümler, birtakım zararların oluşmasından sonra uygulamaya girebilmektedir. Sorunsuz ve gerilimsiz yaşamının temel formülü olan yapısal sorunları çözebilme ve bilinen sorunlar karşısında yapısal çözümlere yönelik uzun dönemli stratejilerin üretilmemesi çözümsüzlüğü de beraberinde getirmektedir.

ABD'deki en temel sorun ülkedeki mali dengenin kurulamamasıdır. Vergi gelirlerinin artırılması, kamu harcamalarının kısıtlanması, borç dinamiğinin yavaşlatılması gibi bilinen çözüm yollarının uygulanmasına dair varyasyonların gündemde olması ve uzlaşma yolunun zaman kısıtı altına alınması en önemli sorun olarak görülmektedir. ABD ve Avrupa'da bu tür ciddi iktisadi sorunlar karşısında alınan önlemlerin yetersizliği, dünya ekonomisinin geleceği açısından çok önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır.

Küresel düzeyde son on yılda yaşanılmış olan eğilimlere bakıldığında pek çok şeyin değiştiği, sürdürülebilir olmayan eğilimlere bağımlılığın artması ile sorunların ağırlaşan bir hâl aldığı, hayati öneme sahip temel ilkelerin büyük bir hızla tüketildiği gözlenmektedir. Makro düzeyde sürdürülebilir olmayan eğilimlere ve ağırlaşan sorunlara çözümler üretilmediği müddetçe, ödenemeyecek kadar ağır bir bedelle karşı karşıya kalınacaktır.

Küresel ekonomik krizin üzerinden geçen dört yıl sonunda ekonomistler tarafından kısmi bir iyileşmenin mümkün olduğundan söz edilmektedir. Bunun yanısıra ABD'de işsizliğin düştüğü ve konut piyasasının canlandığı ancak, bunlar kısa dönemli iyileşmeler olduğundan uzun dönemli işsizlik oranının hala yüksek olduğu ve ihracat pazarlarındaki gerilemenin de devam ettiği söylenebilir.

2012 yılı gelişmekte olan ülkeler açısından da büyümede gerilemelerin ve duraklamaların yaşandığı bir yıl olmuştur. Çin'in büyüme hızı, geçtiğimiz yıla kıyasla 1,5 puanlık düşüşle %7,8 düzeyinde gerçekleşse de diğer ülkelerle kıyaslandığında oldukça yüksek olmuştur. Son dönemlerde dünyanın gözde ülkeleri olan BRIC ülkelerinde (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) de duraklama yaşanmıştır. Büyüme açısından son yıllarda önemli performans gösteren Brezilya'da dahi büyüme 2012 yılında %1,5 düzeyinde olmuş ve diğer BRIC ülkelerinin de büyüme rakamları %0,0-2,0 bandında değişim göstermiştir.

Yaşanan ekonomik krizler uluslar, bölgeler ya da birliklerin küresel ekonomik durum karşısındaki tutumlarını değiştirmektedir. Örneğin; 2008 küresel ekonomik krizi dünya ekonomisine güvensizlik ve karamsar bir yapı getirmiştir. Küresel ekonomik krizin etkileri, çok çabuk bir şekilde yayılmış ve tüm dünyada büyük etki göstermiştir. Bu gibi çabuk yayılan krizleri çabuk atlatabilmek için finans piyasaları ve makro ekonomi açısından belirsizliklerin ortadan kaldırılmasında statik yapıdan ziyade, dinamik yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir.

2008 küresel ekonomik krizinden en çok etkilenen alanların başında istihdam gelmektedir. Ülke

ekonomilerinde işsizlik, yapısal bir sorun olarak karşımızda çıkmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Küresel İstihdam Trendleri 2012 Raporu'nda da belirtildiği gibi gelişmiş ekonomilerde bile işsizlik oranı yüksek seyretmeye devam ederek 2011 yılında %8,5 iken 2012 yılında %9,1'e yükselmiştir. Euro Bölgesi'nde IMF verilerine göre işsizlik oranı 2012 yılında %11,2'ye çıkmıştır. G-7 ülkelerinde ise 2011 yılı işsizlik oranı %7,7 iken 2012'de %7,5 olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler grubunda öne çıkan Çin'in işsizlik oranı %4,1 ile 2011 yılı düzeyinde kalmıştır.

ILO verilerine göre dünyada 73,8 milyon genç nüfusun işsiz olduğu belirtilmektedir. 2012 yılında toplam genç nüfustaki işsizlik oranı %12,7 iken, gelişmiş ekonomilerde bu oran %17,5'tir. 2012 yılında %9,5 ile en düşük genç işsizlik oranı Doğu Asya'da görülmüştür.

1. DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

2010 yılı ile birlikte geçmiş yıllara kıyasla toparlanma belirtileri gösteren dünya ekonomisi, büyüme oranlarındaki gözle görülür artışla beraber, gelecek yıllara yönelik olarak umut vadeden bir tablo çizmiştir. 2010 yılının ilk çeyreğinde %5,8 oranında büyüme kaydeden dünya ekonomisi, ikinci, üçüncü ve dördüncü çeyrek dönemlerde büyüme hızlarında azalma yaşamakla birlikte sırasıyla; %5,5, %3,7 ve %4,7 oranlarında pozitif oranda büyümesini devam ettirmiş, yıllık olarak da %5,1 oranında büyüyerek yılı kapatmıştır. 2011 yılına girerken Yunanistan'da yaşanan krizin olumsuz etkileri, kısa zamanda tüm Euro Bölgesi'ne yansımış ve çoğunlukla gelişmiş ülke ekonomilerinden oluşan Bölge'nin etkilenmesi, küresel olarak ekonominin gelişimini de yavaşlatmıştır. Özellikle Bölge genelinde finansal yapının bozulması ile bankacılık kesiminde yaşanan sıkıntılar, şirketlerin üretim yapmalarını olumsuz yönde etkilemiş ve şirketleri, mali yapılarını düzeltmek için tedbir almak zorunda bırakmıştır. Üretim yapılamaması nedeni ile birçok firma işçi çıkarmaya başlamış, bu da işsizlik oranlarında yükselişe neden olmuştur. Bu olumsuzluklar ile birlikte 2011 yılında küresel büyüme oranı, 2010 yılına kıyasla daha düşük seviyede gerçekleşmiş, yıllık boyutta %3,9 seviyesine gerileyen büyüme oranı, 2011 yılının çeyrek dönemleri bazında da sırasıyla birinci çeyrek dönemde %3,6, ikinci çeyrek dönemde %3,5, üçüncü çeyrek dönemde %4,1 ve son çeyrek dönemde de %2,4 olmuştur.

Kriz sonrasında büyüme oranlarında 2010 yılı ile başlayan yükseliş ivmesi, 2011 yılı ve ardından 2012 yılında korunamamıştır. 2012 yılında küresel ekonomi, yeni sorunlar ve belirsiz durumlar nedeniyle durgun bir görüntü çizmiştir. Euro Bölgesi kaynaklı sıkıntıların diğer dünya ülkelerine sıçraması, bu durgunluğun en önemli kaynağı olmuştur. Ayrıca Euro Bölgesi ile birlikte ABD ekonomisinde de bankacılık sisteminde kriz etkilerinin fonksiyonel anlamda çözümlenememesi, bütçe açıklarının ciddi boyutlarda artması, borcun finanse edilememesi gibi sorunlar yaşanmıştır. Euro Bölgesi'nde sorunlara yönelik olarak hükümetlerin izledikleri politikaların tutarsızlığı ve siyasi uzlaşmazlıklar, ABD'de ise başkanlık seçimi sürecine girilmesi ile birlikte asıl odak noktasının değişmesi gibi olumsuz faktörler bu durgunluk evresini tetikleyen noktalar olarak göze çarpmaktadır.

Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) 2012 yılı Ekim ayında yayımladığı Dünya Ekonomik Görünümü raporunda, dünya ekonomisinin 2012 yılında %3,3 oranında büyüme gösterebileceği öngörülmüştür. 2013 yılı Ocak ayında bu öngörü 0,1 puan daha düşük bir değerle %3,2 olarak revize edilmiştir. Bu durum, ekonominin 2012 yılında beklentilerin altında bir büyüme göstermesinin beklendiği şeklinde yorumlanabilir. Ülke gruplarına bakıldığında, 2012 yılı için gelişmiş ülke ekonomilerindeki büyümenin %1,3 oranında olacağı öngörülmüş, revize raporda ise büyüme oranında herhangi bir revizyona gidilmemiştir. Gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke grupları büyüme oranında IMF'in öngörüsü Ekim ayında %5,3 iken, revize edilen sonuçlara göre 0,2 puanlık azalışla %5,1 olmuştur (Bkz; Tablo 1, Grafik 1 ve Grafik 2).

Tablo 1. Seçilmiş Değişkenler Düzeyinde Ekonomik Görünüm

Ülke Grupları ⁽¹⁾ , Ülkeler, Kategoriler	2010	2011	2012
	Milli Gelir Büyüme Oranları		
Dünya üretimi	5,1	3,9	3,2
Gelişmiş ülke ekonomileri	3,0	1,6	1,3
ABD	2,4	1,8	2,3
Almanya	4,0	3,1	0,9
Japonya	4,5	-0,6	2,0
Kanada	3,2	2,6	2,0
Gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomileri	7,4	6,3	5,1
Çin	10,4	9,3	7,8
Hindistan	10,1	7,9	4,5
ASEAN-5 ⁽²⁾	7,0	4,5	5,7
Meksika	5,6	3,9	3,8
Güney Afrika	2,9	3,5	2,3
Emtia Fiyatları (\$) Değişim Oranı			
Petrol ⁽³⁾	27,9	31,6	1,0
Yakıt dışı (dünya emtia ihracatı ağırlıkları bazlı ortalama)	26,3	17,8	-9,8
Tüketici Fiyatları Endeksi			
Gelişmiş ülke ekonomileri	1,5	2,7	2,0
Gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomileri ⁽⁴⁾	6,1	7,2	6,1
LIBOR Faiz Oranı ⁽⁵⁾			
ABD \$ bazlı mevduat faiz oranları	0,5	0,5	0,7
Euro bazlı mevduat faiz oranları	0,8	1,4	0,6
Japon Yeni bazlı mevduat faiz oranları	0,4	0,3	0,3

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, January 2012.

(1): IMF tarafından kullanılan ülke gruplarıdır. IMF'nin ülke grupları sınıflaması için Bkz, Ek 3.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam'ı içermektedir.

(3): U.K. Brent, Dubai ve West Texas Intermediate ham petrol ortalama fiyatlarını ifade etmektedir.

(4): Çeyrek dönemde tahmin ve projeksiyonlarda gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinin yaklaşık %80'i dikkate alınmıştır.

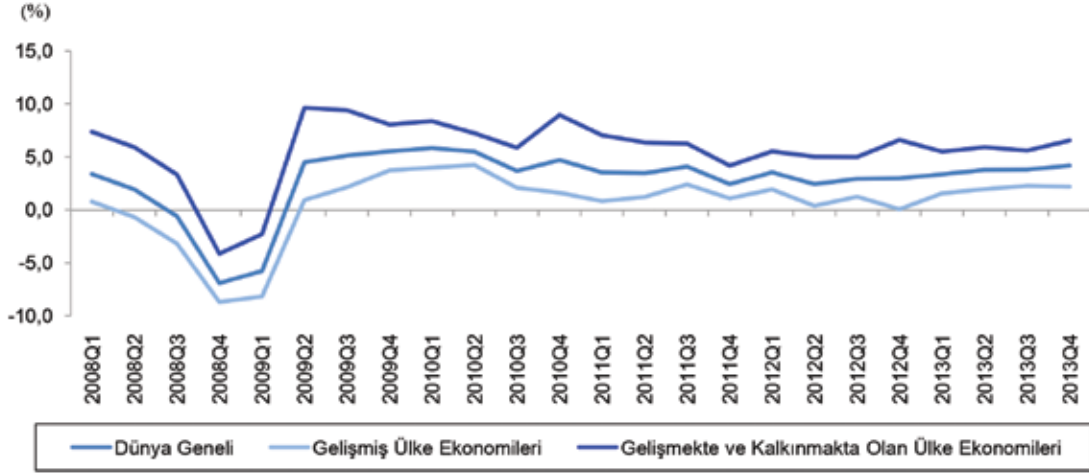
(5): Londra bankalar arası para piyasasında, bankaların teminatsız borç verme karşılığında talep etmiş olduğu faiz oranıdır.

ABD ve Japonya için altı aylık, Avrupa Bölgesi ülkeleri için de üç aylık oranları göstermektedir.

Not: 2012 yılı için öngörü değerlerine yer verilmiştir.

Daha önce de bahsedildiği gibi, çoğunluğu Euro Bölgesi ülkelerinden oluşan gelişmiş ülkeler grubunda, Bölgede yaşanan ekonomik resesyon, büyümenin aşağı yönlü ivme kazanmasını hızlandıran en önemli faktör olmuştur. 2012 yılına girildiğinde, bir önceki yılda Yunanistan'da yaşanan kriz nedeniyle sarsılan Bölge ekonomisinde, toparlanmaya yönelik mali ve para politikası önlemleri alındığı dikkati çekmektedir. Yunanistan'ın ülke olarak tüketimini kısarak tasarruflarını artırma yoluna gitmesi ve ödeme güçlüğü çektiği borçlarını yapılandırarak uzun vadeye yayması önemli gelişmeler olarak görülmüştür. Fakat yıl ortasına doğru ilerlendiğinde, alınan bu tedbirler ve kemer sıkma politikaları olumlu bir hava yaratmamış ve Bölge ekonomisi yavaş yavaş çöküşe geçmiştir.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, January 2013.

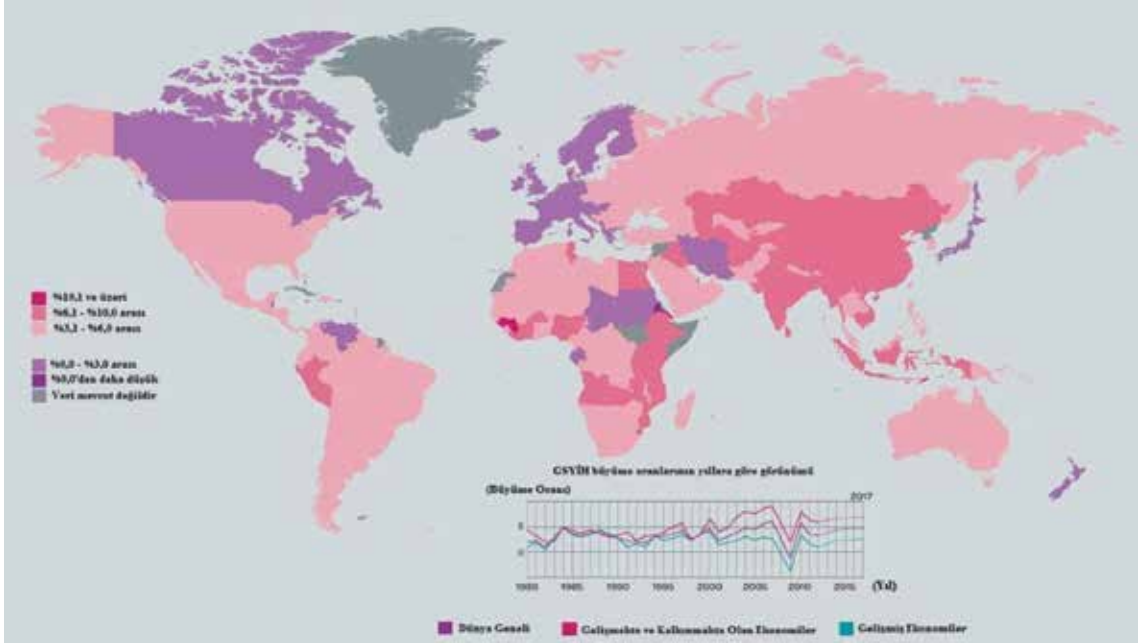
Grafik 1. Yıllara ve Çeyrek Dönemlere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranları

Yılın ikinci yarısıyla birlikte, Orta Doğu kaynaklı sorunların da tetiklemesi sonucu küresel risklerin belirsizleşmesi makroekonomik anlamda Bölge ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte, sanayisi çok sağlam temellere dayanan Alman ekonomisinde bile durgunluk gözlemlenmiştir. Euro Bölgesi ülkelerinin borç krizi içerisinde olması, uluslararası kredi kuruluşlarının ilgili ülkelere ilişkin kredi notlarını yeniden değerlendirmelerini zorunlu kılmıştır. Yıl boyunca Yunanistan'ın yanı sıra özellikle Euro Bölgesi'ndeki ülkelerden İspanya, İtalya ve İrlanda'da borç yükünün (Toplam Borç Stoku/GSYH) ciddi oranlarda arttığı görülmüştür. Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu olan Fitch'in, Yunanistan'ın kredi notunu CCC'ye düşürmesi, ülkenin uluslararası piyasalardan kredi talep edebilmesini ciddi anlamda engellemiştir. Yunanistan'ın kredi konusunda yaşadığı bu sorunlarla birlikte, politik ve finansal anlamda da birçok belirsizlik yaşaması, ülkede ekonomik anlamda iyice karamsar bir havanın yaşanmasına sebep olmuştur. Euro Bölgesi'nde Yunanistan dışında İspanya'nın da bankacılık sektöründe problem yaşaması ve artan işsizlik, ekonomik konjonktürde baskı yaratan önemli faktörler olmuştur. Genel anlamda Bölgede, borçlarını ödeyemeyen ülkeler hem borç alma konusunda itibarlarını kaybetmiş hem de yaşadıkları finansman sorunları nedeniyle, ödemeler dengesinde yüksek açık vermeye devam etmişlerdir.

ABD ekonomisinde 2012 yılının başlarında görülen olumlu hava, yıl içinde ilerleyen dönemlerde pek süreklilik göstermese de alınan tedbirlerle birlikte Euro Bölgesi'ne nazaran daha olumlu bir görünüm sergilenmiştir. Nitekim ülkenin 2012 yılı büyüme oranının, geçtiğimiz yılın 0,5 puan üzerinde %2,3 olarak öngörülmesi de buna işarettir.

2012 yılında gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinde ise en temel sorun talep yönlü azalmanın söz konusu olmasıdır. Dünyanın geri kalanının, borç ödeme konusunda sıkıntılar yaşamaması ve çoğu ülkenin mali disiplin politikaları uygulaması nedeniyle, ekonomisi çoğunlukla ihracata dayalı ülkelere oluşmuş gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinin üretim yaparak dış pazarlara açılması sektöre uğramıştır. Bu ülkelere en önemlisi ve yüzölçümü olarak da en büyük ülke konumundaki Çin'in 2012 yılı büyümesi, IMF tahminlerine göre %7,8 olarak öngörülmüş, geçen yıla kıyasla 1,5 puanlık düşüş göstermiştir. Önümüzdeki süreçte dünyanın en önemli ihracatçısı konumunda olan Çin'de ihracatın azalması ile birlikte yatırımların düşmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak sorunların diğer ülkeleri de zincirleme olarak etkilemesi beklenmektedir.

Çin hükümeti, son üç yıldır büyüme oranlarında yavaşlama görülen ekonomilerini canlandırmak adına bir dizi uygulamayı yürürlüğe koymuştur. Politika faizlerinde indirim giderek yatırımları teşvik etmeyi amaçlayan Çin hükümeti, ülkede çeşitli altyapı projeleri başlatmıştır. Özellikle ulaşım sektörüne uzun vadede katkı yapacak bu projeler ile ekonomik büyümeye dolaylı olarak katkıda bulunulması amaçlanmıştır. İç talebin canlandırılması adına uygulanan faiz indirimi, hanehalkı tüketiminin teşvik edilmesi gibi politikalar ile birlikte, büyüme oranlarındaki azalmanın önümüzdeki süreçte bir bakıma yavaşlaması beklenmektedir. Buna karşın, gelişmiş ülke ekonomilerinde yaşanacak sorunların ihracata olumsuz etki yapacağı, önümüzdeki süreçte devam edecek en önemli risk faktörü olarak öne çıkmaktadır.

Kaynak: IMF

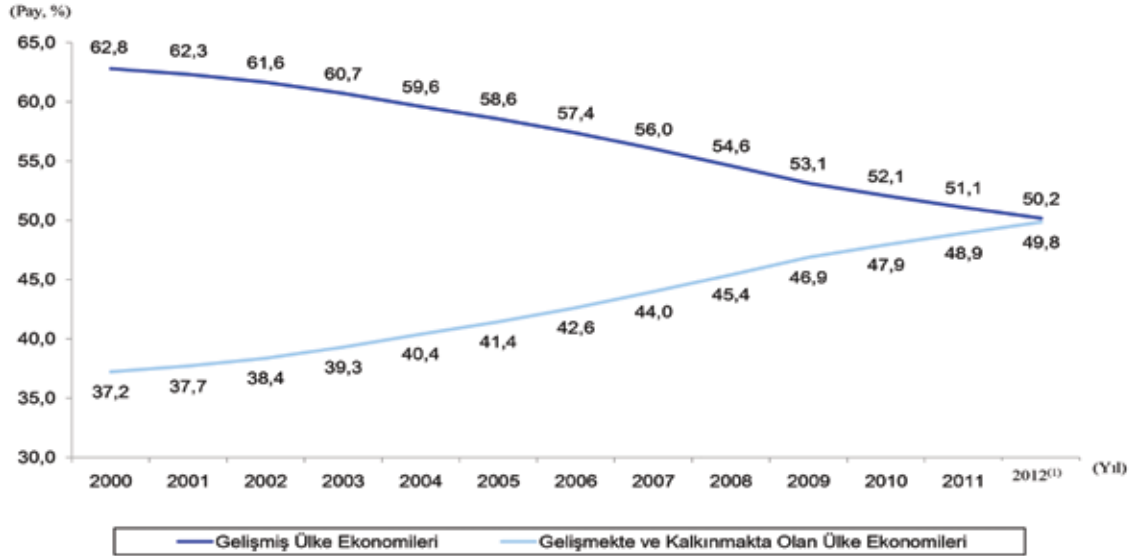
Not: 2012 yılı GSYH büyüme oranlarının hesaplanmasında, GSYH 2012 yılı öngörü değerleri kullanılmıştır.

Grafik 2. 2012 Yılı Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Dünya Geneline Büyüme Oranları

Çin'in yanı sıra, gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinden Hindistan'ın 2012 yılı ekonomik büyümesinde ciddi anlamda düşüş olmuştur. 2011 yılında %7,9 oranında büyüyen Hindistan ekonomisinde 3,4 puan düşüşle 2012 yılında %4,5 oranında büyüme görülmüştür. Ülkenin bütçe açığında yaşanan artış, yurt dışından ülkeye gelen yatırımların azalması, üretim durgunluğu nedeniyle mevcut mal ve hizmetlerde yaşanan fiyat artışlarının yanında, bu tip olumsuzluklara ülke hükümetinin belli bir süre tepkisiz kalması ve önlem alma konusunda yavaş davranması, mali olumsuzlukların esas yaşanma sebebi olarak görülmektedir.

Latin Amerika'da ise, bölgenin en önemli ekonomilerinden olan Brezilya'da yıl içerisinde büyüme tahminleri geriye çekilmiş ancak, hükümet ilerleyen dönemlerde büyüme oranını yükseltmek adına birçok teşvik politikasını uygulamak için adım atmıştır. Yaklaşık 50 milyar \$ gibi ciddi bir rakamı altyapı yatırımlarına harcamayı amaçlayan hükümet, sanayi sektörünün teşvik edilmesi, limanlarda özelleştirme ve enerji maliyetlerinin azaltılması gibi birçok politikayı uygulamaya koyarak iç talebi de artırmayı hedeflemiştir. Son dönemlerde Brezilya ürünlerine talebin azalması, hükümeti bu gibi önlemleri almaya zorlamıştır.

Yıllar itibarı ile her iki ülke grubunun üretim miktarının, küresel ekonomide mevcut olan üretime oranı incelendiğinde, gelişmiş ülke ekonomilerinin payının azaldığı, gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinin payının ise arttığı gözlenmektedir. Özellikle, küresel ekonomik krizin görüldüğü 2008 yılından itibaren her iki ülke grubuna ilişkin üretim payları monoton artan ve monoton azalan seri niteliğinde olmak üzere değişim göstermekte ve 2012 yılına gelindiğinde oranlar arasındaki fark sadece 0,4 puana gerilemektedir. Bunda özellikle Euro Bölgesi ve ABD kökenli sorunlar nedeniyle son dönemde gelişmiş ülkelerdeki üretimin ılımlı olarak artması ve gelişmiş ülkelere göre daha yüksek büyüme kaydeden gelişmekte ve kalkınmakta olan ülkelerin üretim miktarının gelişmiş ülkelere yaklaşmasının etken olduğu söylenebilir (Bkz, Grafik 3).

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2012.

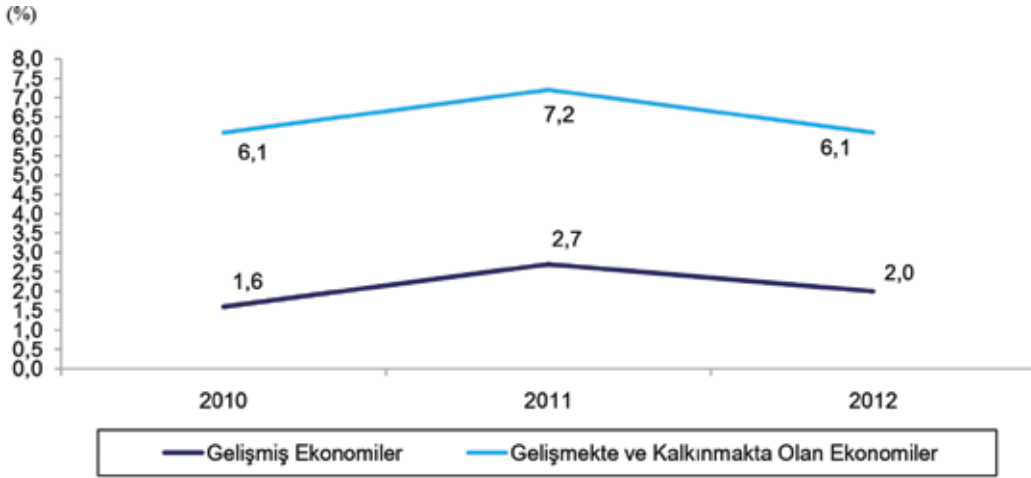
(1.): 2012 yılı için öngörü verileri kullanılmıştır.

Not: Satın alma gücü paritesine göre küresel GSYH içindeki oranlardır.

Grafik 3. Küresel Ekonomide Sismik Değişimin Yıllara Göre Görünümü

2012 yılının ilk çeyreği ile birlikte yıllık enflasyon oranları gelişmiş ülke ekonomilerinde çok fazla değişim göstermemişken, gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinde ise azalmaya devam etmiştir. Dönem itibarıyla tüketici fiyatlarının azalış göstermesinde emtia fiyatlarının düşüşe geçmesi en önemli etken olmuştur.

2012 yılı ikinci çeyreği ile birlikte İspanya'da bankacılık sektöründe finansman sıkıntısı yaşanması ve Euro Bölgesi'nin de borç krizi ile uğraşması, enflasyon beklentilerinin aşağı yönlü olmasını tetiklemiştir. Buna karşılık, yıl ortası ile birlikte tarım sektöründe ürün fiyatlarında görülen gözle görülür artışların, küresel boyutta enflasyon oranlarını artırıcı etki yapması yönünde bir beklenti doğmuştur. Küresel enflasyon oranlarının yıl sonu değişim oranları incelendiğinde, gelişmiş ülke ekonomilerinin 2012 yılında geçen yıla göre 0,7 puanlık düşüş göstererek %2,0'a, gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinin ise 1,1 puanlık düşüş göstererek %6,1'e gerilediği görülmektedir (Bkz, Grafik 4).

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, January 2013.

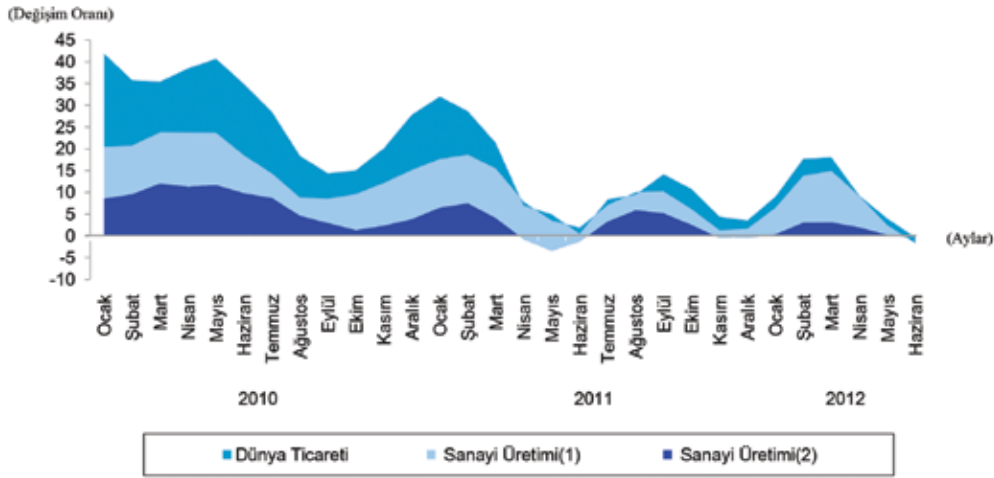
Grafik 4. Yıllara Göre Gelişmiş ve Gelişmekte/Kalkınmakta Olan Ekonomiler İçin Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranı

Küresel kriz ile birlikte 2009 yılında negatife kadar düşen dünya ticaret hacmi değişim oranları, 2010 yılında yüksek oranda artış yönlü değişim göstermiştir. 2011 yılında ise özellikle Avrupa kaynaklı sorunlar sebebiyle artış hızında yavaşlama olmakla birlikte artan dünya ticaret hacmi, 2012 yılında hemen hemen durgun bir görüntü çizmiştir. Özellikle borç krizi ile uğraşan Euro Bölgesi'nin harcamalarını kısması ile birlikte, gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinin ihracat kaynaklarının azalması, ticaret hacmini düşüren en önemli faktör olmuştur. IMF'nin "Dünya Ekonomik Görünümü"ne yönelik 2013 yılı Ocak ayında çıkardığı güncelleme raporuna göre 2011 yılında %5,9 olan küresel ticaret hacmi artış oranı, 2012 yılında 3,1 puan azalarak %2,8 seviyesine gerilemiştir. Ticaret hacmini oluşturan ihracat ve ithalat göstergeleri ayrıntılı olarak incelendiğinde, 2012 yılında bir önceki yıla göre gelişmiş ülke ekonomileri ihracatında 3,5 puanlık azalışla %2,1 oranında, gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomileri ihracatında da 3,0 puanlık azalışla %3,6 oranında artış görülmüştür. İthalatta ise, gelişmiş ülke ekonomilerinde %1,2 ve gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinde %6,1 oranlarında artış yönlü değişimler gözlenmektedir. Geçen yıla kıyasla, ithalat artış oranları incelendiğinde, gelişmiş ülke ekonomileri ithalatında 3,4 puanlık, gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomileri ithalatında ise 2,3 puanlık bir azalma dikkat çekmektedir. Bu sonuçlar, gelişmiş ülke ekonomilerinin 2012 yılında hem ihracatta, hem de ithalatta önemli oranda düşüş yönlü değişim göstermesi nedeniyle dış ticaret hacminde de, gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerine göre daha fazla küçüldüğünü işaret etmektedir (Bkz; Tablo 2 ve Grafik 5).

Tablo 2. Dünya Ticaret Hacmi Değişim Oranları

Bileşenler	2010	2011	2012
Dünya ticaret hacmi (Mal ve hizmet ticareti)	12,6	5,9	2,8
İhracat			
Gelişmiş ülke ekonomileri	12,0	5,6	2,1
Gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomileri	13,7	6,6	3,6
İthalat			
Gelişmiş ülke ekonomileri	11,4	4,6	1,2
Gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomileri	14,9	8,4	6,1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, January 2013.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2012.

(1): Gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinin sanayi üretim değişim oranıdır.

(2): Gelişmiş ülke ekonomilerinin sanayi üretim değişim oranıdır.

Grafik 5. Yıllara ve Aylara Göre Küresel Sanayi Üretimi ve Dünya Ticaret Hacmi Değişim Oranları (Üç Aylık Değişim ile Yıllıklandırılmış)

1.1 Seçilmiş Ülkeler İçin Ekonomik Göstergeler

1.1.1 Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi

Küreselleşen dünya ekonomisinde rekabet edebilirlik, önemi günden güne artan bir kavram haline gelmiştir. Yeni teknolojilerin ortaya çıkması, üretim yöntemlerinin farklılaşması ve yeni pazarlara yönelmek için ticaret stratejilerinin değişmesi ile birlikte rekabet koşullarına ayak uydurabilen ülkeler zorluklarla mücadele edebilmekte ve rekabet edebilme güçleri de daha yüksek olmaktadır. Ekonomik kriz gibi riskli ve yüksek maliyetli ortamlarda üretim yapabilmek ve çeşitli alanlarda faaliyet gösterebilmek ülkelerin rekabet edebilirliğinin de aynı zamanda yüksek olmasını gerektirmektedir.

Rekabet edebilirlik, bir ekonominin serbest ticaret ve piyasa koşullarında, ulusal ve uluslararası alanda piyasaların taleplerini karşılayan mal ve hizmetleri üretebilme gücünü ifade etmektedir. Ekonomik olarak küreselleşmenin yoğun bir şekilde yaşandığı günümüzde, ülkelerin bu ortama

ne derece uyum sağlayabilecekleri rekabet edebilirlik kavramı ile ölçülmektedir. Bu kapsamda Dünya Ekonomik Forumu tarafından her yıl rekabet edebilirlikle ilgili raporlar hazırlanmakta ve kamuoyu ile paylaşılmaktadır.

2004 yılında Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (KREE) oluşturularak ülkeler bu endeks değerlerine göre kıyaslanmaya başlanmıştır. Bu sayede ülkelerin uluslararası alanda kendilerini diğer ülkelerle kıyaslayıp, üstün ve zayıf oldukları alanları görmeleri, uygulamakta oldukları politikaları gözden geçirerek yeni kararlar alabilmeleri ve bunları uygulamaya koyabilmeleri sağlanmaktadır.

KREE'nin son dönem verileri incelendiğinde, seçilmiş ülkeler düzeyinde İsviçre'nin rekabet edebilirlik anlamında her üç dönemde de sırasıyla 5,7; 5,7 ve 5,6 puan ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bir başka deyişle İsviçre rekabet edebilirlik koşullarını en iyi sağlayan ülke konumundadır.

KREE'nin 2012-2013 döneminde seçilmiş ülkeler düzeyinde değerlendirmesi yapıldığında; İsviçre'yi aynı skor değeri ile 5,7 puanla Singapur, 5,5 puanla İsveç, Almanya ve ABD izlemektedir. Rekabet edebilirlik bakımından en alt sırada yer alan ülkeler ise 3,5 puanla Pakistan, 3,7 puanla Kenya ve 3,9 puanla Namibya ve Lübnan olmuştur.

Ülkemiz 2012-2013 KREE'de sahip olduğu 4,5 puan ile endeks kapsamına dahil edilen 144 ülke içinde 43. sırada yer bulabilmiştir. Yıllar itibarı ile KREE performansı analiz edildiğinde, 2010-2011 döneminde 139 ülke içinde 61. sırada, 2011-2012 döneminde endekse dahil edilen 142 ülke içinde 59. sırada yer almıştır. Ülkemiz 2010 yılından bu yana KREE'de olumlu yönde gelişme gösteren ülke olmuş ve 2010 yılından 2012 yılına gelindiğinde sıralamada 18 basamak birden yükselmiştir.

Küresel Rekabet Edebilirlik Raporunda iş yaparken karşılaşılan en problemleri sorunların belirlenmesine yönelik yapılan değerlendirmede, seçilen ülkelerden ilk 7'de yer alan sorunlar arasında; Türkiye'nin de arasında bulunduğu 4 ülkede "vergi oranları" iş yaparken karşılaşılan en problemleri sorundur. 16 ülkede ise iş yaparken karşılaşılan en önemli sorun "verimsiz hükümet bürokrasisi" olmuştur. 4 ülkede "enflasyon", 3 ülkede "işgücü ile ilgili kısıtlayıcı düzenlemeler", 2 ülkede "istikrarsız politikalar" ve 1 ülkede de "vergi mevzuatı" iş yaparken karşılaşılan en önemli sorun olarak gözlenmektedir.

KREE skoru yüksek olan ilk iki ülkede ankete katılanların iş yaparken karşılaştığı en önemli sorun sıralaması incelendiğinde, Singapur'da yaklaşık her dört katılımcıdan birisi "enflasyonu" en önemli sorun olarak görürken, İsviçre'de ise katılımcıların %12,8'i "verimsiz hükümet bürokrasisini" en önemli sorun olarak görmektedir.

Ülkemizde ankete katılanların iş yaparken karşılaştığı en önemli sorun sıralamasında ilk sırayı %13,2 oranı ile "vergi oranları" alırken, %10,3 oranı ile "verimsiz hükümet bürokrasisi" ikinci sırayı, %10,0 oranı ile "döviz kuru düzenlemeleri" üçüncü sırayı, %8,3 oranı ile "vergi mevzuatı" dördüncü sırayı, %5,5 oranı ile "işgücü ile ilgili kısıtlayıcı düzenlemeler" beşinci sırayı, %5,4 oranı ile "istikrarsız politikalar" altıncı sırayı ve %3,4 oranı ile "enflasyon" son sırayı almıştır (Bkz, Tablo 3).

Tablo 3. Küresel Rekabet Edebilirlikle İlgili Göstergeler

Bölge	Ülke	Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (KREE)				İş Yaparken Karşılaşılan En Problemleri Faktörlerden Bazılarının Oranı ⁽⁶⁾									
		KREE 2011-2012 Sıralamasi ⁽¹⁾	KREE 2011-2012 Skoru	KREE 2010-2011 Sıralamasi ⁽²⁾	KREE 2010-2011 Skoru	KREE 2009-2010 Sıralamasi ⁽³⁾	KREE 2009-2010 Skoru	Vergi Oranları	Verimsiz Hükümet Bürokrasisi	Mevzuatı	Vergi Düzzenlemeleri	Döviz Kısıtlamaları	İşgücü ile İlgili Düzzenlemeler	İstikrarsız Politikalılar	Enflasyon
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya	10	5,4	9	5,4	6	5,4	20,1	13,9	7,1	0,8	9,6	19,9	0,3	
	Singapur	2	5,7	2	5,6	3	5,5	3,3	2,5	2,0	3,8	20,2	1,5	24,7	
	Kore Cumhuriyeti	19	5,1	24	5,0	22	4,9	5,2	13,4	6,2	1,5	9,3	18,3	5,1	
Batı Avrupa	Almanya	6	5,5	6	5,4	5	5,4	12,0	7,7	18,1	1,6	16,7	7,3	2,3	
	İsviçre	1	5,7	1	5,7	1	5,6	6,7	12,8	10,5	9,1	12,7	9,6	1,1	
	İsviç	4	5,5	3	5,6	2	5,6	17,5	7,5	11,0	5,1	15,4	2,0	1,5	
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti	39	4,5	38	4,5	36	4,6	8,4	15,1	9,2	0,6	7,6	6,6	0,8	
	Slovenya	56	4,3	57	4,3	45	4,4	9,5	18,0	6,5	0,4	15,1	4,1	1,0	
	Türkiye	43	4,5	59	4,3	61	4,2	13,2	10,3	8,3	10,0	5,5	5,4	3,4	
Kuzey Amerika	ABD	7	5,5	5	5,4	4	5,4	14,1	15,0	10,8	2,7	7,1	6,5	7,1	
	Kanada	14	5,3	12	5,3	10	5,3	9,4	16,4	9,1	1,4	8,7	3,5	2,3	
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	İsrail	26	5,0	22	5,1	24	4,9	11,5	23,2	5,8	3,1	9,6	5,6	1,9	
	Lübnan	91	3,9	89	3,9	92	3,9	0,7	16,2	1,7	0,0	2,4	9,9	4,6	
	Ürdün	64	4,2	71	4,2	65	4,2	11,4	8,8	7,0	0,4	11,5	8,8	7,5	
Latin Amerika ve Karayipler	Meksika	53	4,4	58	4,3	66	4,2	3,9	14,2	9,0	0,4	9,3	1,7	1,3	
	Panamama	40	4,5	49	4,4	53	4,3	4,4	15,8	3,1	1,3	7,7	3,7	8,0	
	Kosta Rika	57	4,3	61	4,3	56	4,3	5,8	21,2	6,9	2,3	5,3	3,9	2,9	
Sahra-Altı Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti	52	4,4	50	4,3	54	4,3	0,7	16,4	0,7	1,3	18,5	6,1	0,6	
	Namibya	92	3,9	83	4,0	74	4,1	5,0	9,7	3,9	1,3	10,3	1,3	4,6	
	Kenya	106	3,7	102	3,8	106	3,6	11,0	5,6	2,3	2,9	1,4	4,4	13,9	
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Çin	29	4,8	26	4,9	27	4,8	8,1	9,7	5,7	4,2	2,2	9,9	10,2	
	Endonezya	50	4,4	46	4,4	44	4,4	3,3	15,4	5,1	5,2	6,8	5,4	5,6	
	Malezya	25	5,1	5,1	5,1	26	4,9	6,6	13,8	4,1	1,8	8,4	4,3	7,6	
	Filipinler	65	4,2	75	4,1	85	4,0	6,0	17,2	7,7	1,3	6,0	9,2	3,0	
	Tayland	38	4,5	39	4,5	38	4,5	1,8	14,7	1,9	0,6	1,2	15,8	4,7	
	Kambodja	85	4,0	97	3,9	109	3,6	4,1	11,8	5,9	1,9	1,2	3,1	3,9	
	Vietnam	75	4,1	65	4,2	59	4,3	5,5	4,7	6,0	3,5	0,0	8,8	14,5	
	Hindistan	59	4,3	56	4,3	51	4,3	1,9	12,7	6,2	0,7	5,7	7,6	7,5	
	Sri Lanka	68	4,2	52	4,3	62	4,2	15,7	9,9	14,6	4,0	5,7	9,3	10,8	
	Pakistan	124	3,5	118	3,6	123	3,5	2,0	12,3	1,0	1,5	0,7	11,6	8,1	

Kaynak: World Economic Forum, The Global Competitiveness Report, 2012-2013.

(1): Rapor kapsamında 144 ülke yer almaktadır.

(2): Rapor kapsamında 142 ülke yer almaktadır.

(3): Rapor kapsamında 139 ülke yer almaktadır.

(4): Bir önceki rapor ile kıyaslamaya olanak vermek üzere, iş yaparken karşılaşılan en sorunlu faktörlerde aynı yapı muhafaza edilmiştir.

Not: Bir önceki rapor ile kıyaslamaya olanak vermek üzere, bölgeleri temsil eden aynı ülkeler seçilmiştir.

1.1.2 Uluslararası İş Yapma Kolaylığı Endeksi

Dünya Bankasının alt kuruluşu olan Uluslararası Finans Kuruluşu (IFC) tarafından 2003 yılından bu yana yatırım ortamını doğrudan etkileyebilecek faktörler, her yıl kapsama dahil edilen ülkeler için incelenmekte ve buna ilişkin İş Yapma Kolaylığı (İYK) Raporu yayımlanmaktadır. Bu rapor doğrultusunda ülkelerin, ilgili faktörler bakımından almış olduğu puanları ve raporda yer verilen ülkeler içerisindeki sıralamaları ortaya çıkarılmakta ve sonuçları kamuoyu ile paylaşılmaktadır.

İYK raporlarında genel olarak bir yatırım projesini etkileyebilecek şirket kuruluşları, istihdam, lisanslama süreci ile ilgili bilgiler, vergi politikaları, yatırımcının korunması ile ilgili çeşitli göstergeler, bir işletmede işin başlaması ve süresi ile ilgili göstergeler, devletin koymuş olduğu çeşitli şartları yerine getirme, uluslararası ticaret, vergi ödeme hususuna yönelik sonuçlar, bir işletmeyi sona erdirmeye ve bununla ilgili maliyetleri ortaya koyma konusunda birçok gösterge mevcuttur.

Yatırımla ilgili olarak İYK raporlarında, 10 temel gösterge yer almaktadır. Bu temel göstergelere bağlı olarak, yatırım ortamını güçlendirmek ve daha şeffaf hale getirmek, projelerin uygulanabilmesini sağlamak adına çeşitli reformların uygulamaya koyulabilmesi için hükümetlere bilgi vermek amaçlanmaktadır.

İYK'da yer alan 10 temel gösterge;

- “Bir İşe Başlama Endeksi”,
- “Lisans ve İnşaat İzin İşlemleri Endeksi”,
- “Elektrik Temin Süreci”,
- “Emlak Alım ve Tapu Kayıt İşlemleri Endeksi”,
- “Kredi Alma ile İlgili İşlemler Endeksi”,
- “Yatırımcının Korunması Endeksi”,
- “Vergi Ödeme Endeksi”,
- “Dış Ticaret İşlemleri Endeksi”,
- “Ticari Sözleşmelerin Yaptırım Gücü Endeksi”,
- “Firma İflas” göstergeleridir.

İYK endeksi, 10 temel gösterge esas alınarak ve belli bir hesaplama metodolojisi ile ülkeler düzeyinde hesaplanmakta, endeks skoruna göre de endeks kapsamına dahil edilen ülkeler sıralamaya konulmaktadır.

Bu raporda 10 göstergeden verilmesi uygun görülen 5 gösterge üzerinde durulmuştur. 2012 yılında İYK değerine göre endeks kapsamında yer alan toplam 183 ülke içinde Singapur ilk sırayı almaktadır. Seçilen ülkeler içerisinde İYK performansına göre Singapur'u 4. sıradaki ABD, 8. sıradaki Kore Cumhuriyeti, 13. sıradaki Kanada ve 14. sıradaki İsveç izlemektedir.

Seçilen ülkeler içerisinde iş yapmanın en zor olduğu ülkeler ise 138. sırada bulunan Kamboçya, 136. sırada bulunan Filipinler, 132. sırada bulunan Hindistan, 129. sırada bulunan Endonezya ve 121. sırada bulunan Kosta Rika olmuştur.

İş yapma kolaylığında, yatırımların önünde bulunan engelleri aşmak amacıyla yıl boyunca yapılan reformların sayısına bakıldığında, Kore Cumhuriyeti, Slovenya, Meksika, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Malezya'nın 3'er adet, İsviçre, Çek Cumhuriyeti, Türkiye, İsrail, Ürdün, Kosta Rika ve Sri Lanka'nın 2'şer adet, Kanada, Lübnan, Panama, Namibya, Kenya, Endonezya, Filipinler, Tayland,

Kamboçya, Vietnam ve Hindistan'ın ise 1'er adet reform yaptığı görülmektedir. Seçilmiş ülkeler içerisinde yukarıda sayılanlar dışında kalan Japonya, Singapur, Almanya, İsveç, ABD, Çin ve Pakistan'ın hiçbir reform yapmamış olduğu gözlenmektedir.

Ülkemiz, 2012 yılında İYK performansına göre 71. sırada yer alırken, "bir işe başlama kolaylığı" endeksine göre 10 sıra birden yükselerek 61. sırada yer almıştır. Türkiye'de firmaların yeni bir işe başlayabilmesi için ortalama yapması gereken işlem sayısı 6 olup, bu rakam Singapur'daki işlem sayısının 2 katı kadar yüksektir. Bir firmanın ülkemizde yeni bir işe başlaması için harcaması gereken süre yine Singapur'da harcanması gereken sürenin 2 katı yüksek değerle 6 gündür. Ülkemizde bir firmanın yeni bir işe başlama maliyeti, ülkemizdeki kişi başına gelirin %11,2'sine eşit iken, yeni bir işe başlayabilmek için gereken sermaye de ülkemizdeki kişi başına gelirin %8,7'si kadardır.

"Yatırımcının korunması" endeksine göre ülkemizin performansı 4 basamak daha geriye düşmüş ve 65. sırada yer alabilmiştir. Açıklığın son derece yüksek olduğu, firma yöneticilerinin kusurlarından dolayı çok düşük oranda sorumlu olduğu, firmada gerçekleştirilen işlemler üzerinde hissedarların az söz sahibi olduğu ve yatırımcıların orta düzeyde korunduğu söylenebilir.

"Vergi ödeme" endeksine göre ülkemizin performansı bir miktar daha kötüleşmekte ve 8 basamak geriye düşerek 79. sırada yer almaktadır. Ülkemizde firmaların yıl içinde 15 kez vergi ödemek durumunda kaldığı, vergilerini ödeyebilmek için 9 gün harcadığı, firmaların kârının %41,1'ini vergi olarak ödemek durumunda kaldığı görülmektedir.

Ülkemiz, "dış ticaret işlemleri yapabilme kolaylığı" açısından İYK'ya göre 9 basamak gerileyerek 80. sırada yer almıştır.

"Firma iflas" endeksine göre ülkemiz 120. sırada yer almıştır. Ülkemizde yeni faaliyete başlayan firmaların ortalama 3,3 yılda iflas ettiği, iflas maliyetinin firma varlık değerinin %15,0'ına eşit olduğu, iflas eden firmaların tahsilât oranının ise %22,3 olduğu görülmektedir.

1.1.3 Uluslararası Alanda Girişimciliğe Yönelik Göstergeler

Küresel Girişimcilik Görünümü (Global Entrepreneurship Monitor-GEM) konsorsiyumu tarafından yayımlanan 2012 yılı Küresel Girişimcilik Raporunun amacı; genel olarak ülkelerdeki girişimcilik faaliyetlerinin seviyesini belirlemek, girişimciliğin ekonomik gelişmedeki rolünü değerlendirmek, ülkeler arasında girişimciliğin oluşmasını destekleyen veya farklılıklara neden olan faktörleri ortaya çıkarmaktır.

GEM'in 2012 yılı raporunda, değişik sektörlerde faaliyette bulunan girişimciler 67 ülke ekonomisinde değerlendirmeye alınmıştır. Bu ülkelerdeki potansiyel girişimciler, fırsat ve kapasite algısı, girişimci olma isteği, girişimciliği kariyer fırsatı olarak görme gibi çeşitli konularda incelenmiştir.

2012 yılında "girişimciliğe yönelik olarak fırsat algısının" en yüksek olduğu ülke %75,0 oranı ile Namibya'dır. 2012 yılında ilk kez endeks kapsamına dahil edilen Namibya'da girişimciliğe yönelik fırsat algısının oldukça yüksek değerde olması dikkati çekmektedir. Bir önceki yıl %71,5 oranı ile en yüksek girişimciliğe yönelik fırsat algısına sahip ülke olan İsveç, bu yıl %66,0 oranı ile ikinci sıraya gerilemiştir. İsveç'i %47,0 oranı ile Kosta Rika üçüncü sırada, %45,0 oranları ile Meksika ve Tayland dördüncü sırada takip etmektedir.

"Girişimcilik kapasite algısı" yönü ile seçilmiş olan ülkeler 2012 yılı için değerlendirildiğinde ilk beşte yer alan ülkeler içinde ilk sırada %74,0 oranı ile yine Namibya yer alırken, bunu %63,0 oranı ile Kosta Rika, %62,0 oranı ile Meksika, %56,0 oranı ile ABD, %51,0 oranı ile Slovenya izlemektedir. Namibya girişimciliğe yönelik fırsat algısı ve girişimcilik kapasite algısında ilk sırayı almıştır.

“Girişimci olma isteğine” göre de seçilmiş olan ülkeler içinde %45,0 oranı ile önceki iki göstergede ilk sırayı alan Namibya birinciliğini korumuş, %33,0 oranı ile Kosta Rika ikinci sırada, %25,0 oranı ile de Pakistan üçüncü sırada yer almıştır.

Seçilmiş ülkeler içinde “girişimciliği kariyer fırsatı olarak görenlerin” oranı en yüksek değerini %76,0 oranı ile Tayland’ta alırken, %74,0 oranı ile Güney Afrika Cumhuriyeti ve %73,0 oranı ile Namibya Tayland’ı izlemektedir.

2012 yılında “yeni doğan girişimcilik oranı” da en yüksek değerine %11,0 oranı ile Namibya’da ulaşmakta, %10,0 oranı ile Kosta Rika ikinci sırada, %9,0 oranı ile ABD ve Tayland üçüncü sırayı paylaşmaktadır (Bkz, Tablo 4).

Tablo 4. Seçilmiş Ülkeler İçin Girişimciliğe Yönelik Özet Göstergeler

Bölge	Ülke ⁽¹⁾	Girişimciliğe Yönelik Fırsat Algısı	Girişimcilik Kapasite Algısı	Girişimci Olma İsteği ⁽²⁾	Girişimciliği Kariyer Fırsatı Olarak Görenlerin Oranı ⁽³⁾	Girişimciliğe Yönelik Medyanın İlgisi	Yeni Doğan Girişim Oranı	Yeni Bir İşe Sahiplik Oranı
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya	6,0	9,0	2,0	30,0	53,0	2,0	2,0
	Singapur	23,0	27,0	16,0	50,0	77,0	8,0	4,0
	Kore Cumhuriyeti	13,0	27,0	13,0	59,0	68,0	3,0	4,0
Batı Avrupa	Almanya	36,0	37,0	6,0	49,0	49,0	4,0	2,0
	İsviçre	36,0	37,0	7,0	44,0	57,0	3,0	3,0
	İsveç	66,0	37,0	11,0	...	...	5,0	2,0
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti ⁽⁴⁾							
	Slovenya	20,0	51,0	13,0	53,0	51,0	3,0	3,0
	Türkiye	40,0	49,0	15,0	67,0	57,0	7,0	5,0
Kuzey Amerika	ABD	43,0	56,0	13,0	...	...	9,0	4,0
	Kanada ⁽⁴⁾							
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	İsrail	31,0	29,0	13,0	59,0	47,0	3,0	3,0
	Lübnan ⁽⁴⁾							
	Ürdün ⁽⁴⁾							
Latin Amerika ve Karayipler	Meksika	45,0	62,0	18,0	56,0	38,0	8,0	4,0
	Panama	38,0	43,0	12,0	...	...	7,0	3,0
	Kosta Rika	47,0	63,0	33,0	72,0	79,0	10,0	5,0
Sahra-Altı Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti	35,0	39,0	12,0	74,0	73,0	4,0	3,0
	Namibya	75,0	74,0	45,0	73,0	82,0	11,0	7,0
	Kenya ⁽⁴⁾							
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Çin	32,0	38,0	20,0	72,0	80,0	5,0	7,0
	Endonezya ⁽⁴⁾							
	Malezya	36,0	31,0	13,0	46,0	62,0	3,0	4,0
	Filipinler ⁽⁴⁾							
	Tayland	45,0	46,0	19,0	76,0	84,0	9,0	11,0
	Kamboçya ⁽⁴⁾							
	Vietnam ⁽⁴⁾							
	Hindistan ⁽⁴⁾							
Sri Lanka ⁽⁴⁾								
Pakistan	46,0	49,0	25,0	66,0	51,0	8,0	3,0	

Kaynak: Global Entrepreneurship Monitor, 2012.

(1): Tablo için seçilmiş bazı ülkelerde değişken bazında hesaplama yapılamadığından, bu değişken değerleri “..” ile gösterilmiştir.

(2): Bireysel olarak gelecek üç yıl içinde girişimci olma isteğine yönelik oranı ifade etmektedir. Bu oran toplam girişimcilik faaliyeti (TEA: Total Entrepreneur Activity) ile de doğru yönlü bir ilişkiye sahiptir.

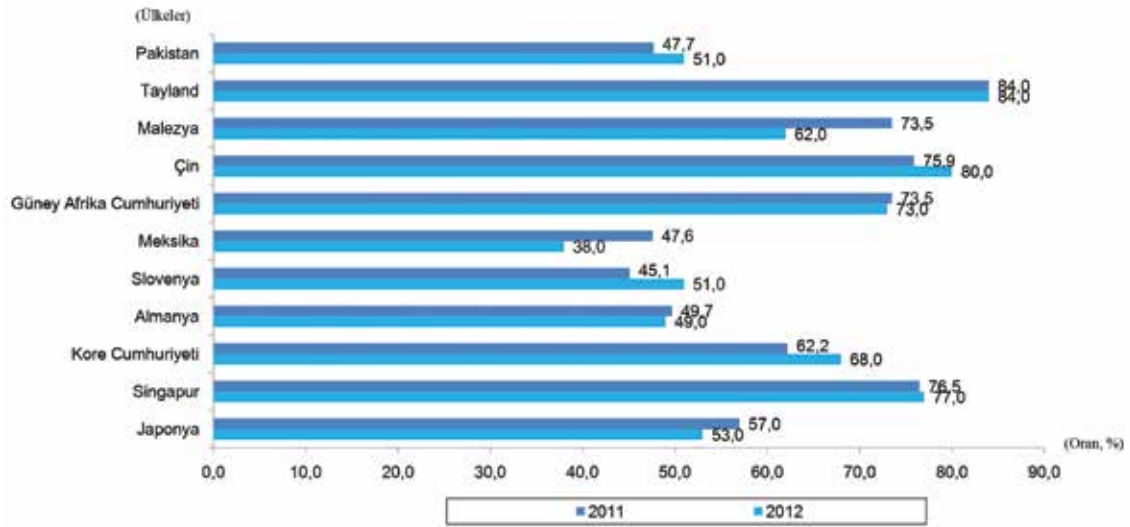
(3): Ekonomik gelişmişlik düzeyi düştükçe, girişimciliğin iyi bir kariyer tercihi olduğuna inananların oranıdır.

(4): İlgili ülke, 2012 yılı raporunda raporunda kapsam dışı bırakılmıştır.

Not: Bir önceki rapor ile kıyaslamaya olanak vermek üzere, bölgeleri temsilen aynı ülkeler seçilmiştir

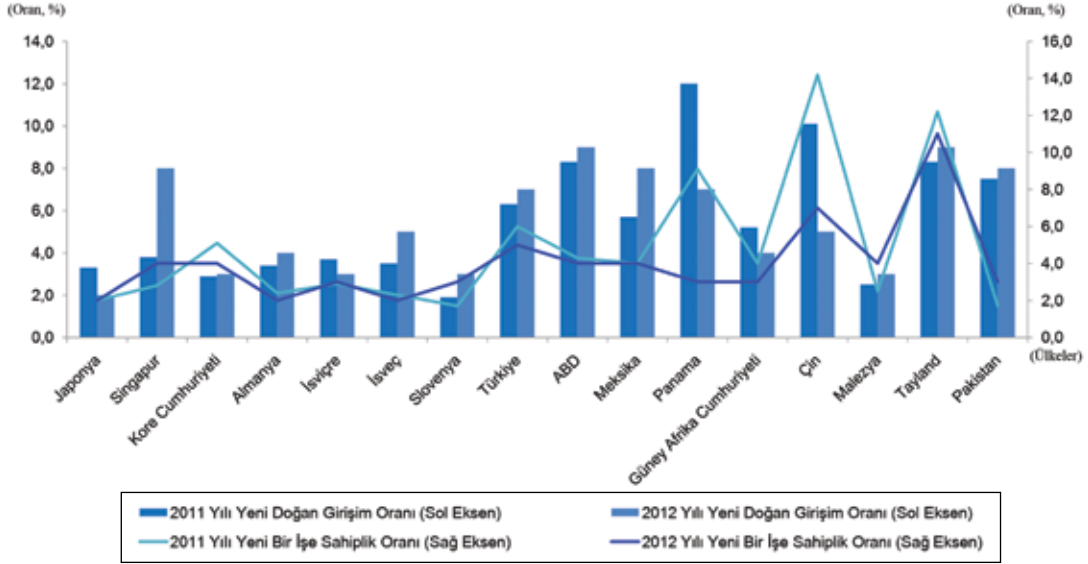
2012 yılında seçilmiş olan ülkeler arasında yer alan Japonya, girişimciliğe yönelik fırsat algısında %6,0 oranı ile, girişimcilik kapasite algısında %9,0 oranı ile ve girişimci olma isteğinde %2,0 oranı ile son sırada yer almaktadır. Girişimciliği fırsat algısı olarak görme oranı itibarı ile Japonya, yeni doğan girişim oranında da %2,0 değeri ile en düşük değere sahip ülkedir. Girişimlerin 2012 yılında yeni bir işe sahiplik oranı Japonya'da %2,0 olup, bu değerle Japonya, Almanya ve İsveç ile birlikte son sırayı paylaşmaktadır.

Ülkemiz için tabloya bakıldığında bir önceki yıl %32,4 olan girişimciliğe yönelik fırsat algısı %40,0'a yükselmiş olmakla birlikte, değer olarak ilk sıradaki ülkelere oldukça uzak görülmektedir. Girişimcilik kapasite algısı %49,0 olup, girişimci olma isteği de %15,0 ile oldukça düşüktür. Girişimciliği kariyer fırsatı olarak görenlerin oranı %67,0 ile oldukça yüksektir. 2012 yılında ülkemizde doğan girişimci oranı %7,0, yeni bir işe sahiplik oranı da sadece %5,0'dır (Bkz; Grafik 6, Grafik 7 ve Grafik 8).

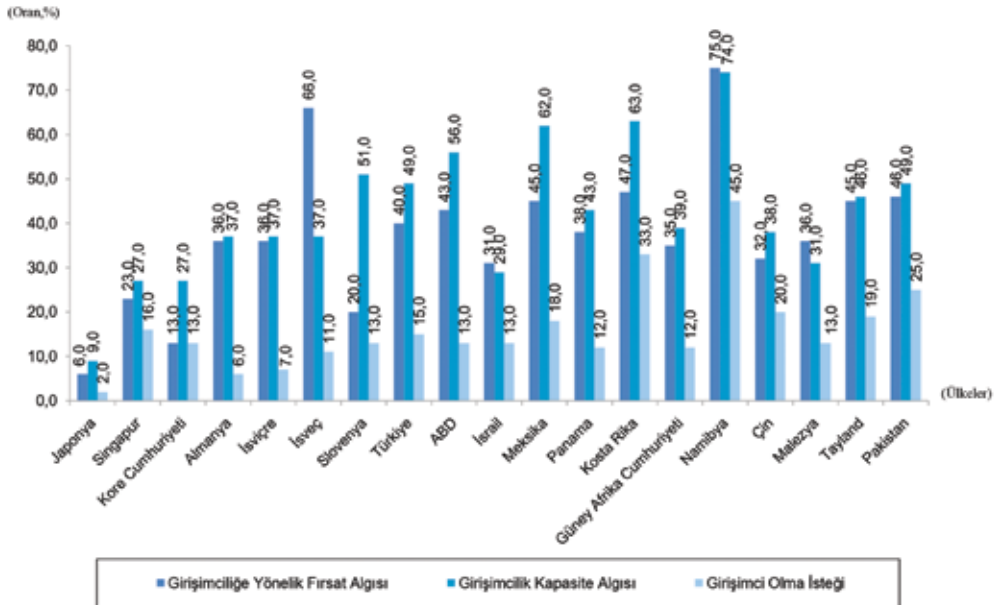
Kaynak: Global Entrepreneurship Monitor, 2012.

Grafik 6. 2011 ve 2012 Yılları İçin Seçilmiş Ünelere Göre Girişimciliğe Yönelik Medyanın İlgisi

Kaynak: Global Entrepreneurship Monitor, 2012.

Grafik 7. 2011 ve 2012 Yılları İçin Seçilmiş Ülkelere Göre Yeni Doğan Girişim ve Yeni Bir İşe Sahiplik Oranı

Kaynak: Global Entrepreneurship Monitor, 2012.

Grafik 8. 2012 Yılında Seçilmiş Ülkeler İçin Girişimcilik Göstergeleri

1.1.4 G-20 Ekonomileri İçin Aşırı Isınma Göstergeleri

IMF tarafından 2012 yılı Ekim ayında yayımlanan Dünya Ekonomik Görünümü raporunda, 2012 yılı içerisinde ekonomik gidişatı doğrudan etkileyebilecek göstergeler G-20 ülkeleri için incelenmiştir. Yerli, dışsal ve mali olmak üzere farklı kategorilerde değerlendirilen göstergeler; ülkelere ilişkin çıktı düzeyi, çıktı açığı, işsizlik, enflasyon, ticaret miktarı, sermaye akışı, cari hesaplar, kredi büyümesi, konut fiyatları, hisse fiyatları, mali denge ve reel faiz oranlarıdır.

G-20 ülkelerine ilişkin üretim eğilimine göre çıktı değerleri incelendiğinde; Arjantin, Brezilya, Suudi Arabistan, Hindistan, Endonezya ve Çin'in cari dönem üretim değerinin, kriz öncesi dönemdeki üretim değerinin 0,025 katından daha büyük olduğu, ABD, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Kanada, Japonya, Türkiye, Avustralya, Güney Afrika, Meksika, Kore Cumhuriyeti ve Rusya'nın cari dönem üretim değerinin ise kriz öncesi dönem üretim değerinin 0,025 katından daha küçük olduğu görülmektedir. Sadece Almanya'da cari dönem üretim değeri kriz öncesi dönem üretim değerine eşittir.

Bir ekonomide gerçekleşen çıktının potansiyel seviyesinden sapması olarak tanımlanan çıktı açığı, ekonomide enflasyon baskısı düzeyinin belirlenişinde rol oynayan önemli bir göstergedir. Bir başka ifade ile çıktı açığı, bir ekonominin sahip olduğu kapasite ve teknoloji seviyesi ile üretebileceği potansiyel üretimle fiili olarak gerçekleştirdiği üretim arasındaki farkı göstermektedir. Bir ekonomide çıktı açığının olması, o ekonomide milli gelir açısından pozitif bir büyümenin söz konusu olduğunu ifade etmektedir. Çıktı açığının varlığı durumunda enflasyon kaygısından uzaklaşmakta, bunun aksi bir durum söz konusu olduğunda ise sıkı para politikalarının uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde çıktı açığının, mavi renk ile gösterildiği ülkelerde cari dönem değerinin, kriz öncesi dönem değer ortalamasına ait standart sapmanın 0,025 katından daha küçük olduğu, sarı renkte çıktı açığı cari yıl değerinin, kriz öncesi dönem ortalamasına ait standart sapmanın 0,025 katına eşit olduğu ve kırmızı renkte 0,025 katından büyük olduğunu göstermektedir. Buna göre 2012 yılında sadece Almanya'nın cari dönem çıktı açığı, kriz öncesi ortalamaya ait standart sapmanın 0,025 katına eşit değere sahiptir.

İşsizlikle ilgili sonuçlar incelendiğinde; ABD, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Kanada, Japonya, Türkiye, Meksika ve Çin'de cari dönem işsizlik değeri, kriz öncesi dönem işsizlik ortalamasına ait standart sapmanın 0,5 katından daha küçüktür. Avustralya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Endonezya ve Kore Cumhuriyeti'nde cari dönem işsizlik değeri, kriz öncesi dönem işsizlik ortalamasına ait standart sapmanın 1,5 katından daha büyüktür. Almanya, Arjantin, Brezilya ve Rusya'da ise cari dönem işsizlik değeri, kriz öncesi dönem işsizlik ortalamasına ait standart sapmanın 0,5 ile 1,5 katı arasında bir değere sahiptir.

Enflasyon ile ilgili değerlendirmede de; ABD, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Türkiye, Avustralya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Brezilya, Meksika, Suudi Arabistan, Endonezya, Kore Cumhuriyeti, Çin'de enflasyonun %5,0'dan küçük olması dikkati çekmektedir. Kanada ve Rusya'da ise enflasyonun %5,0-9,0 aralığında olduğu, Birleşik Krallık, Arjantin ve Hindistan'da ise enflasyonun %10,0'dan büyük olduğu görülmektedir.

Dışsal göstergeler başlığı altında yer alan ticaret ve sermaye göstergeleri incelendiğinde; Japonya, Kore Cumhuriyeti ve Çin'in ticarete cari dönem değeri, kriz öncesi ortalama değerine ait standart sapmanın 0,5-1,5 katı arasında, sermaye akışı itibarı ile de İtalya, Japonya, Brezilya, Endonezya ve Çin'in cari dönem değeri, kriz öncesi ortalama değerine ait standart sapmanın 0,5-1,5 katı arasında değişmektedir.

Cari hesaplar yönünden Fransa, Kanada, Japonya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Hindistan ve Kore Cumhuriyeti'nde cari dönem değeri, kriz öncesi ortalama değere ait standart sapmanın 1,5 katın-

dan daha yüksek değere sahiptir. Özet olarak dışsal göstergelerin cari değeri 2 ülkede kriz öncesi, ortalama değere ait standart sapmanın 1,5 katından daha yüksek iken, 14 ülkede ise standart sapmanın 0,5 katından daha küçüktür.

Mali göstergeler başlığı altında yer alan kredi büyümesi cari dönem değeri Brezilya'da kriz öncesi ortalama değerine ait standart sapmanın 1,5 katından daha yüksek değere sahipken, 9 ülkede ise standart sapmanın 0,5-1,5 katı arasında ve 9 ülkede de 0,5 katından daha küçüktür. Mali göstergeler cari değeri sadece 2 ülkede, kriz öncesi ortalamaya ait standart sapmanın 0,5-1,5 katı kadar, 17 ülkede ise 0,5 katından daha küçüktür.

Mali denge, seçilmiş ülkeler içinde 7 ülkede artış, 4 ülkede azalış gösterirken, 6 ülkede ise sabit kalmıştır. Reel faiz oranları da 11 ülkede azalış gösterirken, 8 ülkede sabit kalmıştır.

Ülkemiz için enflasyon ve işsizlik göstergeleri incelendiğinde; her iki göstergenin cari değeri, kriz öncesi ortalamaya ait standart sapmanın 0,5-1,5 katı arasında değere sahip görülmektedir. Dışsal göstergelerden ticaret ve cari hesapların 2012 yılı değeri, kriz öncesi ortalamaya ait standart sapmanın 1,5 katından daha büyükken, sermaye akışı 0,5-1,5 arasında kalmaktadır. Mali göstergelerden kredi büyümesinin 2012 yılı değeri, kriz öncesi ortalamaya ait standart sapmanın 0,5-1,5 katı arasındadır. Ülkemizin 2012 yılında mali dengesi artış gösterirken, reel faiz oranları ise sabit kalan ülkeler grubunda yer almıştır (Bkz, Tablo 5).

Tablo 5. G-20 Ekonomileri İçin Aşırı Isınma Göstergeleri

Ülkeler	Göstergeler ⁽¹⁾																
	Yerli					Dışsal					Mali						
	Eğilime göre Çıkışı ⁽²⁾	Çıktı/Açığı	İşsizlik	Enflasyon ⁽³⁾	Özet	Ticaret	Sermaye Akışı	Cari Hesaplar	Özet	Kredi Büyümesi ⁽⁴⁾	Konut Fiyatları ⁽⁴⁾	Hisse Fiyatları ⁽⁴⁾	Özet	Mali Denge ⁽⁵⁾	Mali Denge Özeti	Real Faiz Oranları ⁽⁶⁾	Real Faiz Oranları Özeti
ABD	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Birleşik Krallık	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Fransa	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Almanya	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
İtalya	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Kanada	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Japonya	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Türkiye	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Australya	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Güney Afrika Cumhuriyeti	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Ajantin	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Brezilya	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Meksika	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Suudi Arabistan	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Hindistan	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Endonezya	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Kore Cumhuriyeti	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Rusya	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→
Çin	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→	→

Kaynak: Australia Bureau of Statistics; Bank for International Settlements; CEIC China Database; Global Property Guide; Haver Analytics; IMF, International Financial Statistics; Organization for Economic Cooperation and Development and IMF staff calculations.

(1): Aksi belirtilmediği sürece her gösterge için ülke ekonomilerinin cari dönemde tahmin edilen 2012 yılı değerleri, kriz öncesi dönemle (1997-2006) kıyaslanarak bir renk alması yapılmıştır.

(2): İşletim göstergelerinin cari dönemdeki değeri (Xc); 1997-2006 dönem ortalaması (Xd.ort) ile karşılaştırılması sonrasında;

Eğer, $Xc < 0,50Xd.ort$ ise mavi renkle,

$0,50Xd.ort < Xc < 1,50Xd.ort$ ise sarı renkle,

$Xc \geq 1,50Xd.ort$ ise kırmızı renkle gösterilmiştir.

"Özet" göstergelerinin renkendirilmesindeki yaklaşımda ise, grup içindeki göstergeleri oluşturan bileşenlerin skor toplamı, bu gösterge için en yüksek skor değerine oranlanarak bir değer elde edilmiştir (OG).

Burada bileşenlerin renk skorları da; kırmızı "2", sarı "1" ve mavi "0" olarak değerlendirilmiştir.

Eğer, $OG \geq 0,66$ ise kırmızı renkle,

$0,33 \leq OG < 0,66$ ise sarı renkle,

$OG < 0,33$ ise mavi renkle renkendirilmiştir.

(2): Cari dönem çıktı değeri (Cc), kriz öncesi dönem çıktı değeri (Ck) ile kıyaslanmıştır;

Eğer, $Cc > 0,025Ck$ ise kırmızı renkle,

$Cc < 0,025Ck$ ise mavi renkle,

$Cc = 0,025Ck$ ise sarı renkle,

$0,025Ck < Cc < 0,025Ck$ ise sarı renkle gösterilmiştir.

(3): Enflasyon hedeflemesi kullanan ülkelerde (Australya, Brezilya, Kanada, Endonezya, Kore Cumhuriyeti, Meksika, Güney Afrika Cumhuriyeti, Türkiye, Birleşik Krallık) hedeflenen enflasyon oranı, 1997-2006 dönem ortalaması

yerine kullanılarak enflasyon göstergesi için renk ataması yapılmıştır.

Enflasyon hedefi kullanmayan ülkeler için, enflasyon göstergelerinde;

Eğer, $Enflasyon \geq 0,10$ ise kırmızı renkle,

$0,05 \leq Enflasyon < 0,10$ ise sarı renkle,

$Enflasyon < 0,05$ ise mavi renkle kullanılmıştır.

(4): Kredi büyümesi, konut fiyatları ve hisse fiyatları göstergeleri, 1997-2006 dönemi ortalamaya üretim büyümesine göre hesaplanmıştır.

Burada yer alan oklar, 2011-12 dönemi boyunca milli gelirin bir yüzdesi olarak yapısal dengedeki öngörü değişimlerini ifade etmektedir. Milli gelirden %5'ten daha fazla miktarda bir düşüş ise okun aşağı yönlü oluşunu göstermektedir.

(5): Aşağı yönlü bir ok, reel politika faiz oranlarının 0'in altında olması ile ifade edilmektedir; yukarı yönlü bir ok ise reel faiz oranlarının %3 ve yukarısında olduğunu ifade etmektedir.

(6): Bilgi mevcut değildir.

...

1.1.5 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranları

Euro Bölgesi kaynaklı finansal sıkıntıların ciddi şekilde baş gösterdiği 2012 yılında, çoğu ülkenin borçlarını ödeme konusunda problem yaşaması ve üretim yapma konusunda zorluk çekmeleri sebebiyle geçmiş yıllara göre büyüme oranlarında düşüş yaşandığı gözlenmektedir. IMF tarafından yayımlanan Dünya Ekonomik Görünümü raporuna göre seçilmiş ülkelere ilişkin tahmin edilen büyüme oranları incelendiğinde, 30 ülke içindeki toplam 21 ülkenin büyüme oranı 2012 yılında, bir önceki yıla göre azalış yönünde değişim göstermiştir.

IMF projeksiyonlarına göre seçilmiş ülkeler içerisinde 2012 yılında büyüme oranı bir önceki yıla göre en fazla azalış gösteren ülke 5,5 puanla Türkiye olmuştur. IMF geçen yıl %8,5 gibi ciddi bir büyüme performansı gösteren ülkemizin, 2012 yılında büyüme oranının %3,0 olacağını öngörmüştür. Seçilmiş ülkeler içinde GSYH büyüme oranının 2012 yılında Türkiye'den sonra en fazla azalış göstermesi beklenen ülke 3,4 puanlık azalışla Hindistan, 2,8 puan ile Singapur ve Slovenya, 2,7 puan ile de Çek Cumhuriyeti'dir. Buna karşın, Tayland'ın 2012 yılında bir önceki yıla göre 5,5 puan, Japonya'nın da 2,6 puan daha yüksek oranda büyüme kaydetmesi beklenmektedir.

30 ülke içerisinde 2012'de en fazla büyüme göstermesi beklenen ülke ise %8,5 oranı ile Panama olurken, Panama'yı %7,8 oranı ile Çin, %6,8 oranı ile Sri Lanka, %6,5 oranı ile Kamboçya ve %6,0 oranı ile de Endonezya izlemektedir. En az büyüme göstermesi beklenen ülkeler ise; %8,0 oranı ile İsviçre, %9,0 oranı ile Almanya ve %1,2 oranı ile İsveç olmuştur. Slovenya ve Çek Cumhuriyeti ekonomilerinin ise 2012 yılında sırasıyla %2,2 ve %1,0 oranlarında daralma göstereceği öngörülmüştür (Bkz, Tablo 6).

IMF tarafından seçilmiş ülkeler için tüketici fiyatları endeksi, satın alma gücü paritesi ve işsizlik oranlarına ilişkin yıllık olarak değişimin yönü de öngörülmüştür. Buna göre, 2012 yılında Singapur, Çek Cumhuriyeti, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Pakistan'da tüketici fiyatları endeksi, satın alma gücü paritesi ve işsizlik oranının bir önceki yıla göre artış yönünde bir değişim göstermesi öngörülmüştür. Seçilmiş 30 ülkeden 28'inde tüketici fiyatları endeksinin artış yönünde değişim göstermesi beklenmektedir. Bu da iç talep artışı sebebiyle tüketim ürünlerinin fiyatlarında artış olduğunu göstermektedir. Ayrıca, 29 ülkenin satın alma gücü paritesinin de bir önceki yıla göre artış yönünde değişim göstereceği ve bunlardan üçünün de AB'de bulunan İsviçre, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya olacağı öngörülmektedir. Bu ülkelerde, borç krizinin yarattığı olumsuz hava ile birlikte finansal açıdan sorun yaşanması ve üretimde görülen durgunluk sebebiyle istihdamın olumsuz yönde etkilenmesinin beklendiği söylenebilir.

Ülkemiz için 2012 yılında IMF'nin projeksiyonlarına göre büyüme oranının %3,0 oranında olacağı ve bu öngörü değeri ile de bir önceki yıla kıyasla en önemli azalış yönünde değişime sahip ülke olduğumuz dikkati çekmektedir.

Tablo 6. Seçilmiş Ülkelere İlişkin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Oranları

Bölge	Ülke	Büyüme Oranları			Bir Önceki Yıl ile Arasındaki Puan Farkı	
		2010 ⁽¹⁾	2011 ⁽¹⁾	2012 ⁽²⁾	2011	2012
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya	4,5	-0,6	2,0	-5,1	2,6
	Singapur	14,8	4,9	2,1	-9,9	-2,8
	Kore Cumhuriyeti	6,3	3,6	2,7	-2,7	-0,9
Batı Avrupa	Almanya	4,0	3,1	0,9	-0,9	-2,2
	İsviçre	3,0	1,9	0,8	-1,1	-1,1
	İsveç	5,9	4,0	1,2	-1,9	-2,8
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti	2,7	1,7	-1,0	-1,0	-2,7
	Slovenya	1,2	0,6	-2,2	-0,6	-2,8
	Türkiye	9,2	8,5	3,0	-0,7	-5,5
Kuzey Amerika	ABD	2,4	1,8	2,3	-0,6	0,5
	Kanada	3,2	2,6	2,0	-0,6	-0,6
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	İsrail	5,7	4,6	2,9	-1,1	-1,7
	Lübnan	7,0	1,5	2,0	-5,5	0,5
	Ürdün	2,3	2,6	3,0	0,3	0,4
Latin Amerika ve Karayipler	Meksika	5,6	3,9	3,8	-1,7	-0,1
	Panama	7,6	10,6	8,5	3,0	-2,1
	Kosta Rika	4,7	4,2	4,8	-0,5	0,6
Sahra-Altı Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti	2,9	3,5	2,3	0,6	-1,2
	Namibya	6,6	4,9	4,0	-1,7	-0,9
	Kenya	5,8	4,4	5,1	-1,4	0,7
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Çin	10,4	9,3	7,8	-1,1	-1,5
	Endonezya	6,2	6,5	6,0	0,3	-0,5
	Malezya	7,2	5,1	4,4	-2,1	-0,7
	Filipinler	7,6	3,9	4,8	-3,7	0,9
	Tayland	7,8	0,1	5,6	-7,7	5,5
	Kamboçya	6,1	7,1	6,5	1,0	-0,6
	Vietnam	6,8	5,9	5,1	-0,9	-0,8
	Hindistan	10,1	7,9	4,5	-2,2	-3,4
	Sri Lanka	7,8	8,3	6,8	0,5	-1,5
	Pakistan	3,1	3,0	3,7	-0,1	0,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, January 2013.

(1): IMF tarafından rakamlar güncellendiğinden dolayı, bir önceki rapor yayını rakamlarından farklılık gösterebilir.

(2): Projeksiyon değeridir.

Not: Bir önceki rapor ile kıyaslamaya olanak vermek üzere, bölgeleri temsilen aynı ülkeler seçilmiştir.

2012 yılında ülkemizde tüketici fiyatları endeksinin ve satın alma gücü paritesinin değişim oranının artış yönlü olacağı, işsizlik oranının ise azalış yönlü olacağı tahmin edilmektedir (Bkz, Tablo 7).

Tablo 7. Seçilmiş Ülkeler için Makro Boyuttaki Değişkenlerin 2012 Yılında 2011 Yılına göre Gösterdiği Değişimin Yönü

Bölge	Ülke	Değişken Değişim Yönü ⁽¹⁾			
		Büyüme Oranı	Tüketici Fiyatları Endeksi	Satın Alma Gücü	İşsizlik Oranı
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya	↑	↓	↑	↓
	Singapur	↓	↑	↑	↑
	Kore Cumhuriyeti	↓	↑	↑	↓
Batı Avrupa	Almanya	↓	↑	↑	↓
	İsviçre	↓	↓	↑	↑
	İsveç	↓	↑	↑	→
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti	↓	↑	↑	↑
	Slovenya	↓	↑	↓	↑
	Türkiye	↓	↑	↑	↓
Kuzey Amerika	ABD	↑	↑	↑	↓
	Kanada	↓	↑	↑	↓
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	İsrail	↓	↑	↑	↓
	Lübnan	↑	↑	↑	...
	Ürdün	↑	↑	↑	→
Latin Amerika ve Karayipler	Meksika	↓	↑	↑	↓
	Panama	↓	↑	↑	↓
	Kosta Rika	↑	↑	↑	↓
Sahra-Altı Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti	↓	↑	↑	↑
	Namibya	↓	↑	↑	...
	Kenya	↑	↑	↑	...
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Çin	↓	↑	↑	→
	Endonezya	↓	↑	↑	↓
	Malezya	↓	↑	↑	→
	Filipinler	↑	↑	↑	→
	Tayland	↑	↑	↑	→
	Kamboçya	↓	↑	↑	...
	Vietnam	↓	↑	↑	→
	Hindistan	↓	↑	↑	...
	Sri Lanka	↓	↑	↑	→
	Pakistan	↑	↑	↑	↑

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2012 ve January 2013.

(1): İlgili değişkenin, 2012 yılında bir önceki yıla göre göstermiş olduğu değişimin yönüdür.

...: İlgili değişken için 2012 yılı bilgisi mevcut olmadığından dolayı değişim izlenememiştir.

1.1.6 Tüketici Fiyatları Endeksi

Dünya genelinde tüketici fiyatları endeksi, 2012 yılının ilk çeyreğinde gelişmekte ve kalkınmakta olan ülkelerde azalış eğiliminde iken, gelişmiş ülkelerde ise belirgin bir değişim sergilememiştir. Yeni yılın başından beri döviz kurlarının artması, tüketici fiyatlarının da yukarı yönlü eğilim göstermesinde belirleyici bir faktör olmuştur. İkinci çeyrekte, emtia fiyatlarındaki azalışla birlikte gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinde tüketici fiyatları aşağı yönlü bir değişim göstermiştir. Ancak, Euro Bölgesi'nde yaşanan borç krizi sebebiyle Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) ekonomiyi canlandırmaya yönelik bazı kararlar alması, tüketici fiyatlarının yılın ilerleyen dönemlerinde yükselmesi yönünde bir beklenti doğurmuştur. Üçüncü çeyrek itibariyle, enflasyon oranları gelişmiş ülke ekonomilerinde bir miktar artarken, gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinde ise geçmiş döneme göre pek fazla değişim göstermemiştir. ABD'de bu dönemde artan otomobil satışlarının enflasyonu önemli ölçüde yükselttiği, ülkede tüketici fiyatlarının son üç yılın en hızlı yükselişini gösterdiği görülmüştür. Euro Bölgesi'nde ise ECB'nin Avrupa ekonomisini canlandırmak için borçlanmak amaçlı tahvil alım ihalesi açması sonucunda gelen borç paranın piyasaya etkisi olumlu olmuş, bu durum mal ve hizmetlere yönelik talebi artırarak tüketici fiyatlarını yükselişe geçirmiştir. Yılın son çeyreğinde, genel ve çekirdek enflasyon oranları hem gelişmiş ülkelerde, hem de gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke ekonomilerinde azalış göstermiştir. Bu dönemde özellikle emtia fiyatlarında görülen azalışın, enflasyon oranlarındaki gerilemeyi tetiklediği söylenebilir.

Bu gelişmelere paralel olarak IMF'nin Dünya Ekonomik Görünümü raporu verileri incelendiğinde, seçilmiş olan ülkelerde bir önceki yıla göre 2012 yılı tüketici fiyatları endeksinde Japonya ve İsviçre'de sırasıyla %2,0 ve %5,0 oranlarında azalış, geriye kalan 28 ülkenin tamamında ise artış olacağı öngörülmektedir. Gelişmekte ve kalkınmakta olan ülkelere; Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka'nın tüketici fiyatları endeksinde sırasıyla %13,0, %11,3 ve %10,1 oranlarında oldukça yüksek düzeyde artış olması beklenmektedir. Çin'de tüketici fiyatlarının %2,8 ile sınırlı bir artış göstermesi, gelişmiş ülkelere Almanya'da %2,1, ABD'de %1,6 ve İsveç'te %9,0 oranlarında artış olacağı tahmin edilmektedir (Bkz, Tablo 8).

Tablo 8. Seçilmiş Ülkeler İçin Yıl Sonu Tüketici Fiyatları Endeksi ve Değişim Oranları

Bölge	Ülke	Tüketici Fiyatları Endeksi ⁽¹⁾			Değişim Oranı	
		2010 ⁽²⁾	2011 ⁽²⁾	2012 ⁽³⁾	2011	2012
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya	99,9	99,6	99,4	-0,3	-0,2
	Singapur	104,4	110,2	114,3	5,6	3,7
	Kore Cumhuriyeti	101,0	105,2	107,5	4,2	2,2
Batı Avrupa	Almanya	110,0	112,5	114,9	2,3	2,1
	İsviçre	100,0	99,3	98,8	-0,7	-0,5
	İsveç	112,3	112,8	113,8	0,4	0,9
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti	115,5	118,3	122,0	2,4	3,1
	Slovenya	114,9	117,3	119,3	2,1	1,7
	Türkiye	181,9	200,9	213,9	10,4	6,5
Kuzey Amerika	ABD	220,9	227,6	231,3	3,0	1,6
	Kanada	117,8	120,9	122,9	2,6	1,7
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	İsrail	101,8	104,0	106,1	2,2	2,0
	Lübnan	115,6	119,1	131,2	3,0	10,2
	Ürdün	128,7	132,9	138,7	3,3	4,4
Latin Amerika ve Karayipler	Meksika	99,7	103,6	107,7	3,9	4,0
	Panama	150,8	160,3	170,3	6,3	6,2
	Kosta Rika	143,1	149,9	157,4	4,8	5,0
Sahra-Altı Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti	181,9	193,0	203,2	6,1	5,3
	Namibya	187,3	200,8	213,1	7,2	6,1
	Kenya	193,1	229,0	245,1	18,6	7,0
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Çin	133,8	139,3	143,2	4,1	2,8
	Endonezya	125,2	129,9	136,4	3,8	5,0
	Malezya	101,2	104,2	106,3	3,0	2,0
	Filipinler	122,5	127,6	133,5	4,2	4,6
	Tayland	108,9	112,8	118,1	3,6	4,7
	Kamboçya	138,2	145,0	151,6	4,9	4,6
	Vietnam	221,6	261,8	273,5	18,1	4,5
	Hindistan	185,0	197,0	222,6	6,5	13,0
	Sri Lanka	147,2	154,4	170,0	4,9	10,1
	Pakistan	259,9	294,5	327,7	13,3	11,3

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2012.

(1): Yıl sonu tüketici fiyatları endeksi değeridir.

(2): IMF tarafından rakamlar güncellendiğinden dolayı, bir önceki rapor yayını rakamlarından farklılık gösterebilir.

(3): Projeksiyon değeridir.

Not: Bir önceki rapor ile kıyaslamaya olanak vermek üzere, bölgeleri temsilen aynı ülkeler seçilmiştir.

Bir önceki yılda ülkelerin tüketici fiyatları endeksinde kaydetmiş olduğu değişim oranları mutlak değer olarak ve değişimin yönü itibarı ile kıyaslandığında; Japonya ve İsviçre'nin azalış hızlarını keserek azalış yönlü değişim eğilimini koruduğu, diğer ülkelerin tamamında yine 2011 yılında artış yönünde olan değişim oranlarının, 2012 yılında da yapısını muhafaza ettiği dikkati çekmektedir. Özellikle seçilmiş ülkeler içinde tüketici fiyatları endeksi 2011 yılında %18,6 oranında artış gösteren Kenya'nın, 2012 yılında 11,6 puanlık azalışla %7,0 oranında artış göstermesinin tahmin edilmesi en büyük sapma olarak değerlendirilebilir. Diğer bir çarpıcı sonuçta Vietnam'da gözlenmektedir. 2012 yılında Vietnam'da tüketici fiyatları endeksinin bir önceki yıla göre 13,6 puanlık azalışla %4,5 oranında artması öngörülmektedir. Hindistan'da tüketici fiyatları endeksindeki artışın bir önceki

yıla göre 6,9 puanlık artışla 2012 yılında %13,0 oranına, Sri Lanka'da da 5,2 puanlık artışla %10,1 oranına yükselmesi tahmin edilmektedir.

Ülkemize yönelik IMF'nin tüketici fiyatları endeksi konusundaki tahmin sonuçları irdelendiğinde; 2011 yılında %10,4 düzeyinde olan endeks artış oranınının 2012 yılında 3,9 puanlık azalış göstererek %6,5 olması tahmin edilmektedir. 2012 yılında ülkemizde tüketici fiyatları endeksinde yıllık bazda %6,2 oranında gerçekleşmiş olması, IMF'nin tahminlerinin de güvenilirlik düzeyinin oldukça yüksek olduğunun bir kanıtı olmuştur.

1.1.7 Satın Alma Gücü Paritesi

Satın Alma Gücü Paritesi (SGP), ülkeler arasında fiyat düzeyleri farklılaşmasını ortadan kaldırarak ülkelerin belirli bir dönemde sahip olduğu kişi başına milli gelir değerlerinin kıyaslanabilmesine olanak veren ve daha anlamlı sonuçlar elde edilmesini sağlayan önemli bir göstergedir.

IMF'nin 2012 yılı Ekim ayında yayımlanan Dünya Ekonomik Görünümü raporunda yer alan sonuçlar doğrultusunda seçilmiş ülkeler için SGP'ye göre kişi başına milli gelir değerleri değişim oranları incelendiğinde, 2012 yılında bir önceki yıla göre en fazla artış gösteren ülkenin Çin olduğu görülmektedir. Çin'de 2011 yılında 8.387 ABD \$'ı olan kişi başına milli gelir, %9,0 oranında artış göstererek 2012 yılında 9.146 ABD \$'ına yükselmiştir. Seçilen ülkeler içerisinde kişi başına milli gelir bakımından 2012 yılında en fazla artış gösteren diğer ülkeler de sırasıyla; %8,3 oranı ile Panama, %7,8 oranı ile Sri Lanka, %7,1 oranı ile Kamboçya, %6,6 oranı ile Tayland ve %6,3 oranı ile de Endonezya olmuştur.

2011 yılında kişi başına milli gelir artış oranlarının gelişmekte ve kalkınmakta olan ülkelerde yüksek düzeyde olduğu dikkati çekmektedir. Diğer taraftan seçilmiş ülkeler içerisinde 2012 yılında en düşük kişi başına milli gelir artış oranına sahip ülke %4,0 oranındaki artış ile Çek Cumhuriyeti olmuştur. Bu artış oranıyla 2011 yılında 27.063 ABD \$'ı olan Çek Cumhuriyeti'nin kişi başına milli gelir değeri, 2012 yılında 27.165 ABD \$'ına yükselmiştir. Ayrıca seçilmiş ülkeler içerisinde sadece Slovenya'nın kişi başına milli gelir rakamı 2012 yılında bir önceki yıla kıyasla %7,0 oranında azalış yönünde değişim göstermiştir. Slovenya'da 2011 yılında kişi başına milli gelir rakamı 28.843 ABD \$'ı iken, 2012 yılında 28.648 ABD \$'ına gerilemiştir.

Seçilmiş ülkeler içerisinde 2012 yılında en fazla kişi başına milli gelir değerine sahip ilk üç ülke; 60.883 ABD \$'ı ile Singapur, 49.802 ABD \$'ı ile ABD ve 45.286 ABD \$'ı ile İsviçre olurken; en düşük kişi başına milli gelir değerine sahip olan üç ülke ise; 1.807 ABD \$'ı ile Kenya, 2.399 ABD \$'ı ile Kamboçya ve 2.876 ABD \$'ı ile Pakistan olmuştur (Bkz, Tablo 9).

2012 yılında SGP'ye göre kişi başına milli gelir rakamları irdelendiğinde, en yüksek değere sahip Singapur'un kişi başına milli geliri, Kenya'nın kişi başına milli gelirinin yaklaşık 34 katı daha yüksektir. Bir başka ifade ile SGP'ye göre Singapur'da bir kişi, Kenya'daki 34 kişinin elde ettiği gelire eşit bir gelir elde etmektedir.

Tablo 9. Seçilmiş Ülkeler İçin Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Milli Gelir

Bölge	Ülke	SGP'ye göre KBMG (\$)			Değişim Oranı	
		2010 ⁽¹⁾	2011 ⁽¹⁾	2012 ⁽²⁾	2011	2012
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya	34.241	34.748	36.179	1,5	4,1
	Singapur	56.709	59.710	60.883	5,3	2,0
	Kore Cumhuriyeti	29.717	31.221	32.431	5,1	3,9
Batı Avrupa	Almanya	36.173	38.077	39.059	5,3	2,6
	İsviçre	43.157	44.452	45.286	3,0	1,9
	İsveç	38.474	40.705	41.750	5,8	2,6
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti	26.122	27.063	27.165	3,6	0,4
	Slovenya	28.111	28.843	28.648	2,6	-0,7
	Türkiye	13.294	14.393	15.029	8,3	4,4
Kuzey Amerika	ABD	46.811	48.328	49.802	3,2	3,0
	Kanada	39.155	40.519	41.507	3,5	2,4
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	İsrail	30.102	31.467	32.212	4,5	2,4
	Lübnan	15.169	15.523	15.884	2,3	2,3
	Ürdün	5.767	5.907	6.044	2,4	2,3
Latin Amerika ve Karayipler	Meksika	13.977	14.653	15.300	4,8	4,4
	Panama	12.707	14.097	15.266	10,9	8,3
	Kosta Rika	11.337	11.923	12.559	5,2	5,3
Sahra-Altı Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti	10.541	10.970	11.302	4,1	3,0
	Namibya	7.016	7.451	7.814	6,2	4,9
	Kenya	1.681	1.741	1.807	3,6	3,8
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Çin	7.553	8.387	9.146	11,0	9,0
	Endonezya	4.353	4.666	4.958	7,2	6,3
	Malezya	15.293	16.240	16.942	6,2	4,3
	Filipinler	3.920	4.080	4.264	4,1	4,5
	Tayland	9.226	9.399	10.023	1,9	6,6
	Kamboçya	2.068	2.239	2.399	8,3	7,1
	Vietnam	3.143	3.359	3.545	6,9	5,5
	Hindistan	3.403	3.663	3.851	7,6	5,1
	Sri Lanka	5.157	5.664	6.103	9,8	7,8
	Pakistan	2.702	2.786	2.876	3,1	3,2

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2012.

(1): IMF tarafından rakamlar güncellendiğinden dolayı, bir önceki rapor yayını rakamlarından farklılık gösterebilir.

(2): Projeksiyon değeridir.

Not: Bir önceki rapor ile kıyaslamaya olanak vermek üzere, bölgeleri temsilen aynı ülkeler seçilmiştir.

Ülkemizde 2011 yılı kişi başına milli gelir değeri 14.393 ABD \$'ı iken, 2012 yılında bu değer %4,4 oranında artış kaydederek 15.029 ABD \$'ı olmuştur. Ülkemizde 2012 yılında SGP'ye göre kişi başına milli gelir rakamı, Kenya'daki rakamın 8,3 katı kadar yüksek iken, Singapur'daki kişi başına milli gelir rakamı da ülkemizdeki rakamın 4,1 katı kadar yüksektir.

1.2 Seçilmiş Ülkeler İçin Sosyal Göstergeler

Bu bölümde, seçilmiş ülkeler için çeşitli sosyal göstergelere yer verilmiş, yıllara göre kıyaslamalı olarak değerlendirmeler yapılmıştır.

1.2.1 Uluslararası İnsani Gelişme Endeksi ve İlgili Göstergeler

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılından beri yıllık olarak hazırlanmakta olan İnsani Gelişme Raporları, tüm dünya ülkelerinin insani gelişmişlik açısından performanslarını değerlendiren uluslararası alanda kabul görmüş prestijli bir rapordur. İnsani Gelişme Raporunda yöntem konusunda zaman içinde farklı yaklaşımlar olmakla birlikte, 2000 yılında standart bir yaklaşım benimsenmiştir. Raporda yer alan en önemli göstergelerden birisi İnsani Gelişme Endeksi'dir (İGE).

İGE esas olarak üç temel bileşenden oluşmaktadır. Endeksin temel bileşenleri; doğuştan yaşam beklentisi, eğitim ve kişi başına gelirdir. İGE'nin kolay bir yöntemle hesaplanıyor olması, kullanım alanını yaygınlaştırmaktadır.

Endeks değeri 0 ile 1 arasında değişen değerler almaktadır. Ülkeler, endeks değerine göre UNDP tarafından dört gruba ayrılmıştır.

Grupların alt ve üst sınır değerleri;

Endeks Değeri	Kategori Tanımı
0,304-0,534	Düşük
0,535-0,710	Orta
0,711-0,796	Yüksek
0,797-1,000	Çok Yüksek

biçiminde tanımlanmıştır.

UNDP'nin 2013 yılı İnsani Gelişme Raporu'na göre 2012 yılında "çok yüksek" insani gelişmeye sahip ülkelerin, gelişmiş ülkeler sınıfı içinde yer aldığı görülmektedir. ABD'nin 0,937 ile seçilmiş ülkeler içinde en yüksek endeks değerine sahip ülke olduğu ve İGE kapsamına dahil edilen 186 ülke içerisinde de 3. sırayı aldığı görülmektedir. Bunu 0,920 endeks değeri ile 186 ülke içinde de 5. sırada yer alan Almanya, 0,916 endeks değeri ile 7. sırada yer alan İsveç, 0,913 endeks değeri ile 9. sırada yer alan İsviçre ve 0,912 endeks değeri ile 10. sıradaki yer alan Japonya izlemektedir. 2012 yılı İGE'ye göre seçilmiş 30 ülkeden 11'i "orta" insani gelişmeye sahip ülkeler grubunda yer almaktadır. Bu ülkeler; Ürdün, Güney Afrika Cumhuriyeti, Namibya, Çin, Endonezya, Filipinler, Tayland, Kamboçya, Vietnam, Hindistan ve Pakistan'dır. Dünya geneli için hesaplanan İGE değeri ise 0,694 olup, bu endeks değerine göre dünyanın, "orta" kategori içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Türkiye'nin 2012 yılı İGE sıralamasına bakıldığında 0,722 endeks değeri ile "yüksek" kategorisinde yer aldığı görülmektedir. 2011 yılında 0,699 endeks değerine sahip olan Türkiye'nin bu yıl 0,023 puanlık bir artış gerçekleştirdiği görülse de bir önceki yıla göre sıralamasında bir değişiklik olmamıştır. Bu sonuç, ülkemizin İGE parametrelerinde iyileşme olmakla birlikte diğer ülkelerin performanslarının bizden daha iyi olması nedeniyle sıralamadaki yerinde değişiklik olmadığı biçiminde yorumlanabilir.

Seçilmiş ülkelerin 2012 yılı ortalama okullaşma yılları incelendiğinde, 13,3 yıl ile ABD'nin en yüksek ortalama okullaşma yılı ile başı çektiği, bunu 12,3 yıl ile Çek Cumhuriyeti ve Kanada, 12,2 yıl ile Almanya ve 11,9 yıl ile de İsrail'in izlediği görülmektedir. Bu ülkeler içinde ortalama okullaşma oranının en düşük olduğu ülkeler ise 4,4 yıl ile Hindistan, 4,9 yıl ile Pakistan, 5,5 yıl ile Vietnam ve 5,8 yıl ile de Kamboçya ve Endonezya olmuştur.

Ülkemiz, 6,5 ortalama okullaşma yılı ile yer aldığı "yüksek" İGE grubundaki 47 ülkeden sadece Kuveyt ve Umman'ın üzerinde bir ortalama okullaşma yılına ve Tunus ile de eşdeğer bir ortalama okullaşma yılına sahiptir.

Ülkeler düzeyinde en zengin %20'lik grubun, en fakir %20'lik grubun toplam gelirden aldığı paya oranı olan P80/P20 ölçütü incelendiğinde, seçilmiş ülkeler içinde gelirin en adil dağıldığı ülkenin 4,0 oranı ile İsveç olduğu, bunu 4,2 oranı ile Pakistan ve 4,3 oranı ile Almanya'nın izlediği görülmektedir. Buna karşın bu ülkeler içerisinde gelirin en adaletsiz dağıldığı ülkeler ise 25,3 oranı ile Güney Afrika Cumhuriyeti, 21,8 oranı ile Namibya ve 17,1 oranı ile de Panama'dır. Ülkemizin 2012 yılı P80/P20 ölçütü, bir önceki yıla göre 0,1 puan azalmış olsa da 7,9 değeri ile oldukça kritik bir seviyededir.

2012 yılında seçilmiş ülkeler için gelir dağılımının adil olmasına yönelik yaygın olarak kullanılan ölçütlerden birisi olan Gini katsayısı incelendiğinde, katsayının en düşük olduğu, bir başka ifade ile gelirin en adil dağıldığı üç ülke; 25,0 değeri ile İsveç, 28,3 değeri ile Almanya ve 30,0 değeri ile de Pakistan olmuştur. Katsayının en büyük olduğu, gelirin adaletsiz dağıldığının söylenebileceği ülkeler ise; 63,9 değeri ile Namibya, 63,1 değeri ile Güney Afrika Cumhuriyeti, 51,9 değeri ile Panama ve 50,7 değeri ile de Kosta Rika olmuştur. Ülkemiz de 39,0 Gini katsayısı değeri ile gelirin adil dağıldığının söylenmesi güç olduğu bir ülkedir.

İnsani gelişme kavramı içerisinde önemli bir yeri olan kadının işgücüne katılım oranı, 2012 yılında seçilmiş ülkeler içerisinde en yüksek değerine %79,2 oranı ile Kamboçya'da sahiptir. Bunu %73,2 oranı ile Vietnam ve %67,7 oranı ile de Çin izlemiştir. Bu ülkeler içinde kadının işgücüne katılım oranının en düşük olduğu ülkeler ise; %15,6 oranı ile Ürdün, %22,6 oranı ile Lübnan ve %22,7 oranı ile Pakistan'dır. Özellikle son dönemde büyüme kaydeden ülkelerde insani gelişme endeksi ve ilgili göstergeler açısından bu ülkelerin son dönemde kaydettikleri gelişmede kadınların işgücüne katılım oranlarının, diğer ülke gruplarından daha yüksek olması etken bir faktör olmuştur.

Ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranı %28,1 olup, en düşük orana sahip ülkelere oldukça yakın bir değerdedir. Bu konuda ülkemiz, İGE açısından yer aldığı gruptaki 47 ülkeden sadece İran, Cezayir, Tunus ve Suudi Arabistan'ın üzerinde bir orana sahiptir.

Son yıllarda küresel ısınma ile karşı karşıya olan dünyamızı tehdit eden ve sanayileşmenin de etkisi ile yüksek dozlarda çevreye salınan gazlar, "sera etkisi" yaratarak olumsuz koşullara neden olmaktadır. Seçilmiş ülkeler içinde sera gazı emisyonunun en yüksek olduğu ülke 4,7 ton ile Kanada olup bunu, 4,4 ton ile Namibya ve 3,7 ton ile de ABD izlemiştir. Seçilmiş ülkeler içerisinde sera gazı emisyonunun en düşük olduğu ülkeler; 0,4 ton ile Lübnan, 0,5 ton ile Ürdün ve 0,6 ton ile de Sri Lanka'dır.

Ülkemizde ise bu oranın 1,4 ton olduğu ve seçilmiş diğer ülkelere Singapur ve Panama ile aynı değere sahip olduğu görülmektedir.

Çevresel faktörlerden bir diğeri de ülkelerin ormanlık alan oranıdır. Seçilmiş ülkeler içerisinde en yüksek ormanlık alana sahip ülke %68,7 oranı ile İsveç olurken bunu, %68,5 oranı ile Japonya, %63,0 oranı ile de Kore Cumhuriyeti takip etmektedir. Ülkemizde ise bu oran %14,7 olup, oldukça düşük seviyededir.

Seçilmiş ülkeler içerisinde en düşük ormanlık alana sahip üç ülke ise; %1,1 oranı ile Ürdün, %2,2 oranı ile Pakistan ve %3,3 oranı ile Singapur olmuştur. Dünya için ise bu değer %31,1 olarak hesaplanmıştır.

İGE açısından tüm bu özet göstergelere göre, İGE rakamı bir önceki yıla göre sadece 0,012 puanlık bir iyileşme gösterirken, ortalama okullaşma yılı da 0,1 puanlık iyileşme ile 7,4 yıldan 7,5 yıla yükselmiş, ilköğretimde brüt okullaşma oranı da 1,0 puan artarak 107,9 olmuş, kişi başına sera gazı emisyonu ise bir önceki yıla göre 1,7 ton ile sabit kalmıştır.

Ülkemizin de bir önceki yıla göre performansı özet olarak; İGE'de 0,023 puanlık artış göstermesine karşın diğer ülkelerin daha iyi gelişme göstermeleri neticesinde 186 ülke içindeki sıralaması değişmemiştir. Ortalama okullaşma yılı değişmemiş ancak, ilköğretimde brüt okullaşma oranı ise 99,3'ten 102,0'a yükselmiş, gelirin adil dağılımı konusunda da Gini katsayısı bir önceki yıla göre gelirin adil dağılımı lehinde olmak üzere 0,7 puanlık azalış göstermiş ve P80/P20 ölçütü de 0,1 puanlık iyileşme kaydetmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranı bir önceki yıla göre 4,1 puanlık artış kaydetmesine karşın ülkemizde hala işgücüne katılım yönünden derin bir cinsiyet eşitsizliği olduğu söylenebilir (Bkz, Tablo 10).

Tablo 10. Uluslararası İnsani Gelişme Endeksi ve Seçilmiş Temel Göstergeler

Bölge	Ülke	2012 Yılı İGE	2012 Yılı İGE Sıra No	(2012-2011) İGE Sıra No Farkı	Ortalama Okullaşma Yılı ⁽¹⁾	Brüt Okullaşma Oranı (İlköğretim) (2002-2011)	Gelir Hariç İGE Sıra Numarası (2012)	P80/P20 Ölçütü ⁽²⁾	Gini Katsayısı ⁽²⁾	Kadınların İşgücüne Katılım Oranı ⁽³⁾	Kişi Başına Sera Gazı Emisyonu (Ton) ⁽⁴⁾	Ormanlık Alan Oranı (Toplam Alana Oranı) ⁽⁵⁾
Dünya Geneli		0,694	...	...	7,5	107,9	...	...	...	...	1,7	31,1
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya	0,912	10	0	11,6	103,0	11	...	...	49,4	1,0	68,5
	Singapur	0,895	18	0	10,1	101,8	-15	...	...	56,5	1,4	3,3
	Kore Cumhuriyeti	0,909	12	0	11,6	104,0	15	...	...	49,2	1,2	63,0
Batı Avrupa	Almanya	0,920	5	0	12,2	102,0	10	4,3	28,3	53,0	1,9	31,8
	İsviçre	0,913	9	0	11,0	102,0	2	5,5	33,7	60,6	1,2	31,0
	İsveç	0,916	7	0	11,7	100,0	6	4,0	25,0	59,4	2,1	68,7
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti	0,873	28	0	12,3	106,0	10	...	...	49,6	2,1	34,4
	Slovenya	0,892	21	0	11,7	98,0	12	4,8	31,2	53,1	2,6	62,2
	Türkiye	0,722	90	0	6,5	102,0	-32	7,9	39,0	28,1	1,4	14,7
Kuzey Amerika	ABD	0,937	3	1	13,3	102,0	6	8,4	40,8	57,5	3,7	33,2
	Kanada	0,911	11	1	12,3	99,0	5	5,5	32,6	61,9	4,7	34,1
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	İsrail	0,900	16	0	11,9	113,0	13	7,9	39,2	52,5	1,1	7,1
	Lübnan	0,745	72	0	7,9	105,0	-5	...	...	22,6	0,4	13,4
	Ürdün	0,700	100	0	8,6	97,0	8	5,7	35,4	15,6	0,5	1,1
Latin Amerika ve Karayipler	Meksika	0,775	61	0	8,5	115,0	4	11,3	48,3	44,3	1,7	33,3
	Panama	0,780	59	-1	9,4	108,0	1	17,1	51,9	49,6	1,4	43,7
	Kosta Rika	0,773	62	0	8,4	110,0	12	14,5	50,7	46,4	0,9	51,0
Sahra-Altı Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti	0,629	121	-1	8,5	102,0	-42	25,3	63,1	44,0	1,9	7,6
	Namibya	0,608	128	0	6,2	107,0	-27	21,8	63,9	58,6	4,4	8,9
	Kenya	0,519	145	0	7,0	113,0	15	11,0	47,7	61,5	0,9	6,1
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Çin	0,699	101	0	7,5	111,0	-11	9,6	42,5	67,7	1,5	21,9
	Endonezya	0,629	121	-3	5,8	118,0	-3	5,1	34,0	51,2	1,5	52,1
	Malezya	0,769	64	-1	9,5	96,0	-7	11,3	46,2	43,8	2,4	62,3
	Filipinler	0,654	114	0	8,9	106,0	11	8,3	43,0	49,7	0,8	25,7
	Tayland	0,690	103	-1	6,6	91,0	-10	7,1	40,0	63,8	1,6	37,1
	Kamboçya	0,543	138	0	5,8	127,0	9	6,1	37,9	79,2	1,9	57,2
	Vietnam	0,617	127	0	5,5	106,0	9	5,9	35,6	73,2	1,3	44,5
	Hindistan	0,554	136	0	4,4	118,0	-3	4,9	33,4	29,0	0,7	23,0
	Sri Lanka	0,715	92	0	9,3	99,0	18	6,9	40,3	34,7	0,6	28,8
	Pakistan	0,515	146	0	4,9	95,0	-9	4,2	30,0	22,7	1,1	2,2

Kaynak: UNDP Human Development Report, 2013.

(1): 2010 yılı sonuçlarıdır.

(2): 2000-2010 yılı sonuçlarıdır.

(3): 2011 yılı sonuçlarıdır.

(4): 2005 yılı sonuçlarıdır.

(5): 2010 yılı sonuçlarıdır.

Not: Bir önceki rapor ile kıyaslamaya olanak vermek üzere, bölgeleri temsilen aynı ülkeler seçilmiştir.

...: Bilgi mevcut değildir.

1.2.2 İşsizlik Oranları

2012 yılında işsizlik, dünyanın birçok bölgesinde ciddi bir sorun olarak gündemdeki yerini korumaya devam etmiştir. Özellikle Euro Bölgesi'nde yaşanan borç krizi sebebiyle işten çıkarılmaların yoğun olarak görüldüğü İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde işsizlik oranları çok yükselmiştir. Genç (15-24 yaş arası) işsizlik oranının Yunanistan, İspanya, Hırvatistan, Portekiz, İtalya, Letonya, Bulgaristan, İrlanda, Macaristan gibi ülkelerde AB ortalaması olan %23,9'un oldukça üzerinde değer alması dikkati çekmektedir. Bu konuda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından, Euro Bölgesi'nde bulunan ülkelerde daha fazla kişinin işsiz kalmaması gerektiği konusunda uyarılarda bulunulmuş, önlem alınmazsa dört yıllık süre içerisinde tahmini olarak 4,5 milyon kişinin işsiz kalacağı vurgulanmıştır.

IMF'nin 2012 yılı Ekim ayında yayımlanan Dünya Ekonomik Görünümü raporunda, işsizlik oranlarına yönelik öngörülere yer verilmiştir. Seçilmiş ülkelere ilişkin işsizlik oranları incelendiğinde; 2012 yılında seçilmiş ülkeler arasında en yüksek işsizlik oranının bir önceki yıla göre 0,5 puanlık artışla %24,4 oranına ulaşan Güney Afrika Cumhuriyeti'nde olması tahmin edilmektedir. Seçilmiş olan ülke grubu içinde işsizlik verileri mevcut olan 25 ülke içinde 2012 yılında işsizlik oranlarının bir önceki yıla göre 10 ülkede azalacağı, 6 ülkede artacağı, 9 ülkede ise sabit kalacağı öngörülmektedir. 2012 yılında işsizlik oranında en yüksek azalış göstermesi beklenen ülkeler 0,8'er puanla ABD ve Almanya'dır. 2012 yılında işsizlik oranının bir önceki yıla göre 1,7 puanlık artışla %7,7 oranına yükselmesi beklenen Pakistan'ın işsizlik oranının, seçilmiş ülkeler içinde en fazla artış gösteren ülke olması dikkati çekmektedir. 2012 yılında İsviçre ve Slovenya'da işsizlik oranları bir önceki yıla göre 0,6 puanlık artışla sırası ile %3,4 ve %8,8 düzeyindedir. 2012 yılında ILO'nun tahminlerine göre İsveç, Ürdün, Panama, Çin, Malezya, Filipinler, Tayland, Vietnam ve Sri Lanka'da ise işsizlik oranlarının bir önceki yıl ile aynı oranda olması beklenmektedir.

Tablo ülkemiz için analiz edildiğinde, 2011 yılında bir önceki yıla göre 2,1 puanlık azalışla %9,8'e gerileyen işsizlik oranının, 2012 yılında sadece 0,4 puanlık azalış ile %9,4 düzeyinde olması tahmin edilmektedir. Ülkemiz, 2012 yılı için ILO'nun bu tahminine göre seçilmiş ülke grubu içinde işsizlik verileri mevcut olan 25 ülke içinde Güney Afrika Cumhuriyeti ve Ürdün'den sonra en yüksek işsizlik oranına sahip üçüncü ülke konumundadır (Bkz, Tablo 11).

Tablo 11. Seçilmiş Ülkeler İçin İşsizlik Oranları

Bölge	Ülke	İşsizlik Oranı				
		Yıl			Fark	
		2010 ⁽¹⁾	2011 ⁽¹⁾	2012 ⁽²⁾	2011	2012
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya	5,0	4,6	4,5	-0,4	-0,1
	Singapur	2,2	2,0	2,1	-0,2	0,1
	Kore Cumhuriyeti	3,7	3,4	3,3	-0,3	-0,1
Batı Avrupa	Almanya	7,1	6,0	5,2	-1,1	-0,8
	İsviçre	3,5	2,8	3,4	-0,7	0,6
	İsveç	8,4	7,5	7,5	-0,9	0,0
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti	7,3	6,7	7,0	-0,6	0,3
	Slovenya	7,3	8,2	8,8	0,9	0,6
	Türkiye	11,9	9,8	9,4	-2,1	-0,4
Kuzey Amerika	ABD	9,6	9,0	8,2	-0,6	-0,8
	Kanada	8,0	7,5	7,3	-0,5	-0,2
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	İsrail	8,3	7,1	7,0	-1,2	-0,1
	Lübnan	...	...	...	...	...
	Ürdün	12,5	12,9	12,9	0,4	0,0
Latin Amerika ve Karayipler	Meksika	5,4	5,2	4,8	-0,2	-0,4
	Panama	4,5	4,2	4,2	-0,3	0,0
	Kosta Rika	7,3	7,7	7,5	0,4	-0,2
Sahra-Altı Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti	24,0	23,9	24,4	-0,1	0,5
	Namibya	...	...	...	...	...
	Kenya	...	...	...	...	...
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Çin	4,1	4,1	4,1	0,0	0,0
	Endonezya	7,1	6,6	6,2	-0,5	-0,4
	Malezya	3,3	3,1	3,1	-0,2	0,0
	Filipinler	7,3	7,0	7,0	-0,3	0,0
	Tayland	1,0	0,7	0,7	-0,3	0,0
	Kamboçya	...	...	...	...	...
	Vietnam	4,3	4,5	4,5	0,2	0,0
	Hindistan	...	...	...	...	...
	Sri Lanka	4,9	4,9	4,9	0,0	0,0
	Pakistan	5,6	6,0	7,7	0,4	1,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, October 2012.

(1): IMF tarafından rakamlar güncellendiğinden dolayı, bir önceki rapor yayını rakamlarından farklılık gösterebilir.

(2): Projeksiyon değeridir.

...: Bilgi mevcut değildir.

1.2.3 Kişi Başına Gelir ve Harcama

Ülkelerin refah durumunu en iyi biçimde yansıtan göstergelerden birisi de kişi başına düşen milli gelirdir. Ekonomik anlamda gelişmenin sağlanabilmesi için ülkelerin kişi başına düşen milli gelir seviyelerini artırmaları ön koşul olarak kabul görmektedir. Dünya geneline bakıldığında, gelişmiş ülke ekonomileri başta olmak üzere bazı gelişmekte ve kalkınmakta olan ülkelere bu değer oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2013 yılı İnsani Gelişim Raporu'nda seçilmiş ülkeler için 2012 yılı Kişi Başına Gayri Safi Milli Gelir (KBGMG) rakamları incelendiğinde; en yüksek değer 52.613 \$ ile Singapur'da olduğu, bunu 43.480 \$ ile ABD, 40.527 \$ ile İsviçre ve 36.143 \$ ile de İsveç'in izlediği görülmektedir. Türkiye'de ise KBGMG rakamı 13.710 \$'dır.

Ekonomik anlamda gelişimin düşük olduğu bazı ülkelere kişi başına milli gelir değeri daha küçük olup, buna bağlı olarak yaşam standartları geri kalmaktadır. Genellikle açlık sorunlarıyla boğuşan Afrika ülkelerinde ve nüfusun yoğun olduğu bazı gelişmekte ve kalkınmakta olan ülkelere bu değer dünya ortalamasının altında kalmaktadır. Seçilmiş ülkeler içerisinde en düşük KBGMG değerine sahip ülke 2011 yılında da olduğu gibi 1.541 \$ ile Kenya olurken, bunu 2.095 \$ ile Kamboçya, 2.566 \$ ile Pakistan ve 2.970 \$ ile de Vietnam izlemektedir.

Kişi başına toplam harcama değerleri de seçilmiş olan ülkeler bazında incelendiğinde, gelir yapısından farklı bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Seçilmiş ülkeler için KBGMG'ye göre ilk sırada yer alan Singapur, kişi başına toplam harcama değerine göre 10. sırada yer almaktadır. Kişi başına düşen harcama yönünden seçilmiş ülkeler içinde ilk sırayı 25.855 \$ ile İsveç alırken, 25.223 \$ ile İsviçre ve 17.633 \$ ile Almanya da ikinci ve üçüncü sıradaki ülkelerdir. Seçilmiş ülkeler içinde en son sırayı kişi başına 83 \$'lık harcama ile Kenya alırken, 150 \$ ile Pakistan ve 153 \$ ile de Hindistan son sıradaki ülkeler olmaktadır. Türkiye'de ise yıllık olarak kişi başına düşen harcamanın 2.571 \$ olduğu görülmektedir.

Kişi başına harcama değerleri arasında olan adaletsizliğin boyutunun, KBGMG adaletsizliğinden çok daha ciddi boyutta olduğu ve kişi başına harcama konusunda adaletsizlik makasının çok daha fazla açıldığı görülmektedir (Bkz, Tablo 12).

KBGMG rakamı ile kişi başına harcama değerleri arasındaki fark kişi başına tasarruf olarak yorumlandığında, en fazla kişi başına tasarruf yapma olanağına sahip ülkenin 45.914 \$ ile Singapur olduğu, bunu ikinci sırada 34.414 \$ ile ABD'nin, 23.627 \$ ile Kore Cumhuriyeti'nin izlediği görülmektedir. En az kişi başına tasarruf yapma olanağına sahip olan ülkeler ise 1.355 \$ ile Kenya, 2.012 \$ ile Kamboçya ve 2.416 \$ ile de Pakistan'dır.

Tablo 12. Kişi Başına Gelir ve Harcama

Bölge	Ülke	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Gelir ⁽¹⁾	Kişi Başına Düşen Bütçe Harcaması ⁽²⁾
			(\$)
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya	32.545	12.297
	Singapur	52.613	6.699
	Kore Cumhuriyeti	28.231	4.604
Batı Avrupa	Almanya	35.431	17.633
	İsviçre	40.527	25.223
	İsveç	36.143	25.855
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti	22.067	7.330
	Slovenya	23.999	9.476
	Türkiye	13.710	2.571
Kuzey Amerika	ABD	43.480	9.066
	Kanada	35.369	16.658
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	İsrail	26.224	8.345
	Lübnan	12.364	2.590
	Ürdün	5.272	1.406
Latin Amerika ve Karayipler	Meksika	12.947	2.090
	Panama	13.519	2.070
	Kosta Rika	10.863	1.517
Sahra-Altı Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti	9.594	2.524
	Namibya	5.973	1.672
	Kenya	1.541	186
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Çin	7.945	948
	Endonezya	4.154	541
	Malezya	13.676	2.282
	Filipinler	3.752	360
	Tayland	7.722	848
	Kamboçya	2.095	83
	Vietnam	2.970	231
	Hindistan	3.285	153
	Sri Lanka	5.170	541
	Pakistan	2.566	150

Kaynak: UNDP Human Development Report, 2013 and CIA World Factbooks via NationMaster.

(1): 2005 yılı sabit fiyatlarla SGP değerine göre 2012 yılı sonuçlarıdır.

(2): Kişi başına düşen tüketim harcaması verilerinin alındığı <http://www.nationmaster.com> web sayfasında, tüketim değerlerinin ait olduğu yıl ülkelere göre değişkenlik göstermektedir ve bir önceki yıl verileri ile de aynıdır. İlgili sayfada ülkeler düzeyinde kişi başına düşen bütçe harcaması değerleri güncellenmemiştir.

Not: 1) Verilerin alındığı kaynaklarda, harcama kapsamında ülkelere göre de metodolojik farklılıklar olabilir.

2) Bir önceki rapor ile kıyaslamaya olanak vermek üzere, bölgeleri temsilen aynı ülkeler seçilmiştir.

1.2.4 Uluslararası Yoksulluk

Yoksulluk, insanlık tarihinde sürekli olarak var olan ve çözüm aranan bir sorundur. Yoksulluğun ekonomik bir sorun olmasının yanında, sosyal ve ahlaki boyutları da olan karmaşık bir sorun olarak kabul görmesi, zaman içerisinde yoksulluğu ortadan kaldırmak ya da en azından azaltmak için girişilen çabaların da değişik biçimler almasına yol açmaktadır.

Bugün itibarıyla insanlık, zenginliğin yanı başında derin ve şiddetli bir yoksullukla karşı karşıyadır. Dünya nüfusunun %10,0'ı, toplam mal ve hizmetlerin %70,0'ını üreterek dünya gelirinin %70,0'ını elde etmektedir ki, bu yaklaşık kişi başına yıllık ortalama 30.000 ABD \$'ına denk gelmektedir.

Öte yandan 6 milyarlık dünya nüfusunun, yaklaşık yarısını oluşturan 2.8 milyarlık kısmı, günlük 2 ABD \$'lık yoksulluk eşiğinin altında yaşamaktadır. Bu nüfusun 1.2 milyarı ise (yaklaşık beşte biri), günlük 1 ABD \$'lık eşiğin altında yaşamlarını idame ettirmek zorundadır. Zengin ülkelerde 100 çocuk içinde 1'den az oranda çocuk beş yaşına ulaşmamaktadır. Yoksul ülkelerde ise, 100 çocuk içinde 5'ten fazla oranda çocuk beş yaşına ulaşmamaktadır. Zengin ülkelerde beş yaş altı çocuk nüfusunun %5,0'ı yetersiz beslenme ile karşı karşıyadır, fakir ülkelerde ise bu oran %50,0'in üzerindedir.

Küresel bolluk (servet), küresel iletişim ve teknolojik kabiliyetler gibi insani koşullar son yüz yılda tarihin geri kalanına kıyasla karşılaştırılmayacak ölçüde ilerleme göstermesine karşın, yokluk ve/veya yoksulluk olanca şiddetiyle devam etmektedir. Ayrıca bunlara benzer şekilde küresel kazanımların dağılımı eşit olmaktan oldukça uzaktır. En zengin 20 ülkenin ortalama geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinin 37 katı kadardır ve bu fark son kırk yılda ikiye katlanmıştır.

Yoksulluğun çeşitli ülkelerde ulaştığı bu yüksek düzey, Dünya Bankası ve UNDP başta olmak üzere uluslararası kuruluşların yayımladığı toplulaştırılmış verilerin ötesinde, bazıları uluslararası kuruluşların desteğinde olmak üzere, yerel düzeyde yapılmış çalışmaların bulgularından da izlenebilmektedir.

Genel eğilimler olarak, kırsal yoksulluk Asya'da, kentsel yoksulluk ise kentleşme düzeyinin şimdiden çok yüksek oranlara ulaşmasının bir yansıması olarak Latin Amerika'da tepe değerine ulaşmaktadır. Öte yandan, hızlı kentleşme sonucunda kentsel yoksulluk oranlarının yakın bir gelecekte Asya ve Afrika'da da önemli ölçüde artacağı öngörülmektedir.

Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE), belirli bir zaman içinde toplumların maruz kaldığı yoksunlukları ortaya çıkarmayı amaçlayan bir endekstir. Endeks, dünya genelinde ülkeler ve bölgeler arasında mikro ve makro boyutlu coğrafi sınıflamalara göre kıyaslama yapabilme olanağı vermektedir.

ÇBYE, İnsani Gelişim Endekslerine benzer yapıda yaşam standartları, sağlık ve eğitim konusu olmak üzere üç farklı bileşeni dikkate alarak toplumların karşı karşıya kaldığı yoksulluğun derecesini ölçmekte ve yoksul insanların ortalama sayısı ile yoksul hanhalklarının içinde bulunduğu yoksunlukları da göstermektedir. ÇBYE'ye göre bir hanhalkının "çok boyutlu yoksul" olabilmesi birden fazla sayıda kriter için yoksunluk özelliklerini gösteriyor olmasını gerektirmektedir. Bir bireyin endeksin hesaplanma aşamasında ölçülen göstergelerin en az %30'unda "yoksun" olduğunda, "çok boyutlu yoksul" olarak kabul edilmektedir. Endekse, hanhalklarının "temiz su, yakacak, sağlık hizmetlerine erişimi" ve "temel ev eşyalarına sahiplik durumu" gibi gelir standartları dışında faktörler de dahil edilmektedir.

ÇBYE değerlerine seçilmiş ülkeler bazında bakıldığında, endeksin özellikle gelişmiş ülkeler için mevcut olmaması, daha çok gelişmekte ve kalkınmakta olan ülke grupları için mevcut olması, bir anlamda daha homojen gruplar için kıyaslama yapabilme anlamına da gelmektedir. ÇBYE değe-

rinin yüksek olması endeks kapsamına dahil edilen ölçütlerden yoksun olan nüfus oranının daha yüksek olduğu anlamını taşımaktadır. 2013 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda yer alan verilere göre seçilmiş ülkeler içinde ÇBYE değeri en yüksek olan ülke 0,283 değeri ile Hindistan olup, Hindistan'ı 0,264 endeks değeri ile Pakistan, 0,229 değeri ile Kenya, 0,212 değeri ile Kamboçya ve 0,187 değeri ile de Namibya izlemektedir. Slovenya'da ÇBYE "0" değerini almakta olup, Ürdün 0,008 ve Tayland 0,006 endeks değerleri ile endeksin en düşük olduğu 3 ülke konumundadır. Ülkemiz ise, 0,028 ÇBYE değeri ile seçilmiş ülkeler içerisinde Çin'den sonra gelmektedir.

Çok boyutlu yoksulluk içindeki nüfus oranları incelendiğinde de ilk sırayı %53,7 gibi çok yüksek oranla Hindistan alırken, %49,4 oranı ile Pakistan 2. sırada, %47,8 oranı ile Kenya 3. sırada, %46,1 oranı ile Kamboçya 4. sırada, %39,6 oranı ile de Namibya 5. sırada gelmektedir. Türkiye için çok boyutlu yoksulluk içindeki nüfus oranı %6,6'dır. Bu oranla Türkiye, ÇBYE değerinde olduğu gibi yine Çin'den sonra gelmektedir.

Seçilmiş olan ülkeler içinde, yoksulluk içindeki insanları yoksulluktan kurtarmanın finansal maliyeti olarak ifade edilen yoksulluk derinliği oranı en yüksek değerine ÇBYE'de de yüksek bir orana sahip olan %27,4 oranı ile Kenya'da alırken, bu ülkeyi %23,6 oranı ile Namibya ve %22,2 oranı ile de Güney Afrika Cumhuriyeti izlemektedir. Türkiye'nin yoksulluk derinliği oranı ise %7,3'tür.

ÇBYE ve ÇBYE içindeki nüfus oranı itibarı ile ilk 3'teki ülkeler son dönemde büyüme kaydeden ülkeler ve Sahra Altı Afrika ülkeleri grubundan gelirken, yoksulluğun derinliği açısından ilk 3'teki ülkelerin tamamı Sahra Altı Afrika ülkeleridir.

Bir ülkedeki en yoksul olan ve yoksulluk sınırından uzaklaştırılması gereken nüfus oranını ifade eden yoksulluk şiddeti oranı da en yüksek değerine %28,6 oranı ile Hindistan'da ulaşmakta, Hindistan'ı %27,4 oranı ile Pakistan ve %19,8 oranı ile de Kenya izlemektedir. Türkiye'nin bu göstergede aldığı değer %1,3'tür.

Günlük 1,25 \$'ın uluslararası yoksulluk eşiği olarak alındığı yaklaşıma göre Kenya'da günlük geliri 1,25 \$'ın altında olan nüfus oranı %43,4 gibi ciddi bir rakamdır. Kenya'yı %40,1 oranı ile Vietnam, %32,7 oranı ile de Hindistan izlemektedir. Kenya'da her 10 kişiden yaklaşık 4'ünün günlük geliri 1,25 \$'ın altında iken, Vietnam ve Hindistan'da her 10 kişiden 3'ünün günlük geliri 1,25 \$'ın altındadır.

Ülkemiz için ÇBYE rakamı 0,028 olup seçilmiş ülkeler içinde ve ÇBYE'si hesaplanmış, 17 ülke içinde en yüksek 9. ülke olarak yer almaktadır ve ÇBYE içindeki nüfus oranı 6,6'dır. Yoksulluk derinliği oranı %7,3, yoksulluğun şiddeti oranı ise %1,3'tür. Günlük geliri 1,25 \$'ın altında olan nüfus oranı da ülkemizde "0" olarak görülmektedir (Bkz, Tablo 13).

Tablo 13. Uluslararası Yoksulluk Göstergeleri

Bölge	Ülke	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi	Çok Boyutlu Yoksulluk İçindeki Nüfus Oranı	Yoksulluğun Derinliği Oranı	Yoksulluk Şiddeti Oranı	Uluslararası Gelir Yoksulluk Eşiğinin Altında Kalan Nüfus Oranı
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya					
	Singapur					
	Kore Cumhuriyeti					
Batı Avrupa	Almanya					
	İsviçre					
	İsveç					
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti ⁽¹⁾	0,010	3,1	0,0	0,0	...
	Slovenya ⁽¹⁾	0,000	0,0	0,4	0,0	0,1
	Türkiye ⁽¹⁾	0,028	6,6	7,3	1,3	0,0
Kuzey Amerika	ABD					
	Kanada					
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	İsrail					
	Lübnan					
	Ürdün ⁽²⁾	0,008	2,4	1,3	0,1	0,1
Latin Amerika ve Karayipler	Meksika ⁽¹⁾	0,015	4,0	5,8	0,5	1,2
	Panama					
	Kosta Rika					
Sahra-Altı Afrika	Güney Afrika Cumhuriyeti ⁽²⁾	0,057	13,4	22,2	2,4	13,8
	Namibya ⁽²⁾	0,187	39,6	23,6	14,7	31,9
	Kenya ⁽²⁾	0,229	47,8	27,4	19,8	43,4
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Çin ⁽¹⁾	0,056	12,5	6,3	4,5	13,1
	Endonezya ⁽²⁾	0,095	20,8	12,2	7,6	18,1
	Malezya					
	Filipinler ⁽²⁾	0,064	13,4	9,1	5,7	18,4
	Tayland ⁽¹⁾	0,006	1,6	9,9	0,2	0,4
	Kamboçya ⁽²⁾	0,212	46,1	21,4	17,0	22,8
	Vietnam ⁽²⁾	0,017	4,2	7,9	0,7	40,1
	Hindistan ⁽¹⁾	0,283	53,7	16,4	28,6	32,7
	Sri Lanka ⁽¹⁾	0,021	5,3	14,4	0,6	7,0
	Pakistan ⁽²⁾	0,264	49,4	11,0	27,4	21,0

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2013.

(1): 2002-2006 yılları arasındaki dönem için anketlere dayalı olarak tahmini hesaplanmış ve SGP'nin günlük 1,25 \$ olduğu varsayımı yapılmıştır.

(2): 2007-2011 yılları arasındaki dönem için anketlere dayalı olarak tahmini hesaplanmış ve SGP'nin günlük 1,25 \$ olduğu varsayımı yapılmıştır.

Not: 1) Bir önceki rapor ile kıyaslamaya olanak vermek üzere, bölgeleri temsilen aynı ülkeler seçilmiştir.

2) Taralı alanlar, ilgili değişkenlerin hesaplanmasında ülkelerin kapsam dışı bırakıldığını ifade etmektedir.

2. ULUSLARARASI MAL PİYASALARI

2012 yılı, küresel ekonomide özellikle Avrupa ve ABD kökenli olumsuzlukların devam ettiği bir yıl olmuştur. Krizin yarattığı olumsuzluklar, ülkelerin ticaret yapısını doğrudan etkileyerek, çoğu ülkeyi finansal açıdan kontrollü ve hesaplı politikalar uygulamak zorunda bırakmıştır. Özellikle Yunanistan, Portekiz, İrlanda, İspanya ve İtalya gibi ülkeler, uygulamakta oldukları mali politikaları gözden geçirerek, Avrupa Mali İstikrar Fonu'ndan yararlanmışlardır. Krizden ciddi anlamda etkilenen bu ülkelerin borç stoklarının GSYH'ye oranı, AB'ye üye ülkelerin zorunlu olarak uyması gereken Maastricht Kriterlerinde belirtilen %60 sınır değerinin oldukça üzerinde değerler almış, öte yandan işsizlik oranları da çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Borç krizi ile boğuşan bu ülkeler başta olmak üzere Avrupa'nın genelinin, dünyanın geri kalanı ile olan ticaret yapısı da bozulmuş, dolayısıyla bu durum mal piyasalarını da etkilemiştir.

2011 yılında Orta Doğu ve Arap Dünyası'nın genelinde yaşanan iç karışıklıklar, petrol fiyatlarını yukarı çekmiştir. Yıl genelinde yüksek seyreden petrol fiyatları, 2012 yılında da pek değişmemiş, özellikle Suriye cephesinde olmak üzere bölgede yaşanan sıkıntılar fiyatların bu seviyede kalmasında etken olan faktörlerden olmuştur.

1 Temmuz 2012 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği tarafından İran'a bir ambargo uygulanması gündeme gelmiştir. Bu kararla birlikte İran'dan Avrupa Birliği üye ülkelere yapılan petrol ihracının ve İran'dan petrol ithal eden ülkelerin, bu ticaret aşamasında sigortacılık hizmetlerinden faydalanması engellenmiştir. İran'ın ham petrol üretimi bu uygulama nedeniyle son yılların en düşük seviyesine gerilemiştir. Ayrıca, ülkenin petrol ihracatı da önemli oranda kesintiye uğramıştır. Bunun yanında dünya ham petrol ihracatında beşinci sırada bulunan Norveç'te, petrol sanayiinde çalışan işçiler ile işverenler arasında yaşanan sıkıntılar, üretimi durma noktasına getirmiş ve kısa vadeli arz sorunları yaşanmıştır. Bu da doğal olarak Brent tipi petrol fiyatlarının yükselmesinde etkili olmuştur.

2012 yılında dünya genelinde tarım ürünleri üretimi incelendiğinde, yılın ilk çeyreğinde Latin Amerika ülkelerinde yaşanan kuraklık ve Avrupa'da özellikle de Rusya'da havaların çok soğuk geçmesi, üretimde sıkıntı yaratan olumsuzluklar olmuştur. Yılın ikinci çeyreğinde ABD'de yaşanan kuraklık da benzer şekilde ülkede tarım ürünleri fiyatını artıran bir faktör olmuştur. Genel olarak yıl genelinde tarım fiyatlarına bakıldığında ise tarım fiyatlarının 2012 yılının ilk yarısında yukarı yönlü seyir gösterdiği, ikinci yarısında ise fiyatların biraz düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir.

Endüstriyel metal fiyatları yılın ilk çeyreği itibarıyla yukarı yönlü bir seyir izlese de, borç krizi yaşayan ülke ekonomilerine yönelik büyüme oranı tahminlerinin aşağı yönlü revize edilmesiyle birlikte düşüşe geçmiştir. Yılın üçüncü çeyreği boyunca dengeli bir seyir izleyen endüstriyel metal fiyatları, kriz yaşayan ülkelerin açıklanan desteklerle beraber ekonomik rahatlama göstermesi sayesinde artan taleple beraber bir miktar yükselişe geçmiştir. Ancak, genel olarak metal fiyatlarının yıl boyunca düşük bir seyir izlediği söylenebilir.

IMF'nin Dünya Ekonomik Görünümü raporunda yayımlanan uluslararası emtia fiyatları incelendiğinde, 2012 yılında bir önceki yıla göre fiyatı en çok artan ürün %13,1 oranındaki artışla doğal gaz olurken bunu, %11,1 oranı ile soya fasülyesi ve %9,1 oranı ile yer fıstığı izlemiştir. 2012 yılında metal ürünlerinin fiyatları değerlendirildiğinde, bir önceki yıla göre bakırda %9,8 oranında, alüminyumda %15,7 oranında, nikelde %23,4 oranında, çinkoda %11,2 oranında düşüş görülmüştür. Petrolün spot fiyatı bir önceki yıla göre %1,0 oranında artış göstererek varil başına 104,0 ABD \$'ndan 105,0 ABD \$'ına yükselmiştir. Doğal gaz fiyatlarında 2010 yılında yaşanan %7,1 oranındaki düşüşün ardından, 2011 yılında %28,9 oranında artış görülmüş, bu eğilim 2012 yılında da %13,1 oranıyla devam etmiştir. Fiyatı 2010 yılında %64,9 oranında artış ile 103,5 ABD \$'ı, 2011 yılında da %49,4 oranındaki artış ile 154,6 ABD \$'ı olan pamuk, 2012 yılında fiyatı en fazla düşüş gösteren ürün olmuş ve fiyatı %42,3 oranında azalarak 89,2 ABD \$'ına gerilemiştir (Bkz, Tablo 14).

Tablo 14. Uluslararası Piyasalarda Seçilmiş Ürünlerin Fiyatları

(ABD \$)

Seçilmiş Ürünler ⁽¹⁾	Ölçü Birimi ⁽²⁾	Ürün Fiyatları			Değişim Oranı		
		2010	2011	2012	2010	2011	2012
Buğday	\$/MT	223,7	316,2	313,3	0,1	41,4	-0,9
Mısır	\$/MT	186,0	291,8	298,4	12,4	56,9	2,3
Pirinç	\$/MT	520,6	551,7	580,2	-11,7	6,0	5,2
Soya fasülyesi	\$/MT	384,9	484,2	537,8	1,7	25,8	11,1
Yerfıstığı	\$/MT	1.239,4	1.724,0	1.880,5	24,6	39,1	9,1
Ayçiçek yağı	\$/MT	1.186,0	1.621,8	1.489,5	13,9	36,7	-8,2
Zeytinyağı	\$/MT	3.171,3	3.070,3	3.150,3	-9,6	-3,2	2,6
Portakal	\$/MT	1.028,4	891,1	868,0	13,1	-13,4	-2,6
Muz	\$/MT	881,4	975,9	984,3	3,9	10,7	0,9
Şeker (serbest piyasa)	cts/lb	20,9	26,2	21,4	15,2	25,4	-18,3
Çay	cts/Kg	316,7	346,2	348,9	0,9	9,3	0,8
Kahve	cts/lb	84,1	116,0	110,6	9,1	37,9	-4,7
Pamuk	cts/lb	103,5	154,6	89,2	64,9	49,4	-42,3
Yün (23 mikron)	cts/Kg	820,1	1.209,2	1.212,6	34,1	47,4	0,3
Kauçuk	cts/lb	165,7	218,5	153,2	90,1	31,9	-29,9
Deri	cts/lb	72,0	82,0	83,2	60,5	13,9	1,5
Alüminyum	\$/MT	2.173,0	2.400,6	2.022,8	30,2	10,5	-15,7
Bakır	\$/MT	7.538,4	8.823,5	7.958,9	45,9	17,0	-9,8
Nikel	\$/MT	21.810,0	22.909,1	17.541,7	48,6	5,0	-23,4
Çinko	\$/MT	2.160,4	2.195,5	1.950,0	30,3	1,6	-11,2
Doğal gaz (Rusya) ⁽³⁾	\$/000 m ³	296,0	381,5	431,3	-7,1	28,9	13,1
Petrol (spot)	\$/bbl	79,0	104,0	105,0	27,8	31,6	1,0

Kaynak: IMF Primary Commodity Prices Database.

(1): Küresel mal piyasası ticaretinde belli oranda ağırlık alan ürünler seçilmiştir.

(2): lb=0.4536 Kg, bbl (varil)=159 lt, cts: cents, MT: Metrik Ton, m³: metreküp, Kg: Kilogram.

(3): Almanya'daki Rusya doğal gazıdır.

Küresel krizin etkisi ile 2009 yılında dünya mal fiyat endekslerinin tümünde sert bir düşüş söz konusu olmuş, 2010 yılında kısmi bir toparlanma görülmüş, 2011'de ise artışlar ılımlı olarak devam etmiştir. 2012 yılında ise endeks bileşenlerinin çoğunda aşağı yönlü eğilim söz konusu olmuştur. 2012 yılında bir önceki yıla göre toplam mal fiyat endeksi %3,1 oranında azalırken, petrol dışı mal fiyat endeksi %9,8 oranında, gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi %3,7 oranında, sanayi girdileri fiyat endeksi %15,5 oranında, tarımsal hammadde fiyat endeksi %12,6 oranında ve metal ürünleri fiyat endeksi de %16,8 oranında azalış göstermiştir.

Buna karşın, enerji fiyat endeksi %7,0 oranında ve petrol fiyat endeksi de %1,0 oranında artış göstermiştir. 2012 yılı dönemleri itibariyle endekslerin değişim oranları incelendiğinde, endeks bileşenlerinin tümü ilk çeyrek döneme artışla girmiş, ikinci, üçüncü ve dördüncü çeyrek dönemlerde endekslerin değişim oranlarındaki artış yerini genel olarak azalışa bırakmıştır.

Böylece dördüncü çeyrek dönemde, sanayi girdileri fiyat endeksi %2,9 oranında, tarımsal hammadde fiyat endeksi %4,0 oranında ve metal ürünleri fiyat endeksi %4,3 oranında artış göstermiş; diğer tüm endeks bileşenleri son çeyrek dönemi azalış ile kapatmıştır (Bkz, Tablo 15).

Tablo 15. Dünya Mal Fiyat Endeksleri

(2005=100) (ABD \$)

Bileşenler	Dünya Mal Fiyat Endeksleri						
	2012						
	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	1. Dönem	2. Dönem	3. Dönem	4. Dönem ⁽¹⁾
Toplam mal fiyat endeksi	152,2	192,2	186,2	195,2	184,2	183,4	182,1
Petrol dışı mal fiyat endeksi	160,9	189,5	170,9	172,7	170,1	170,9	170,0
Gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi	151,9	181,3	174,6	169,3	170,1	182,6	176,4
Sanayi girdileri fiyat endeksi	169,9	197,8	167,2	176,1	170,0	159,0	163,6
Tarımsal hammadde fiyat endeksi	125,1	153,5	134,1	135,6	136,6	131,9	132,4
Metal ürünleri fiyat endeksi	202,3	229,7	191,0	205,4	194,2	178,5	186,1
Enerji fiyat endeksi	147,1	193,8	195,2	208,4	192,4	190,8	189,1
Petrol fiyat endeksi	148,5	195,9	197,9	211,9	193,9	193,7	192,3
Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Değişim Oranları							
Toplam mal fiyat endeksi				5,9	-5,6	-0,4	-0,7
Petrol dışı mal fiyat endeksi				2,9	-1,5	0,5	-0,5
Gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi				2,1	0,5	7,3	-3,4
Sanayi girdileri fiyat endeksi				3,6	-3,5	-6,5	2,9
Tarımsal hammadde fiyat endeksi				0,5	0,7	-3,4	0,4
Metal ürünleri fiyat endeksi				5,1	-5,5	-8,1	4,3
Enerji fiyat endeksi				7,5	-7,7	-0,8	-0,9
Petrol fiyat endeksi				9,0	-8,5	-0,1	-0,7
Bir Önceki Yıla Göre Değişim Oranları							
Toplam mal fiyat endeksi	26,1	26,3	-3,1				
Petrol dışı mal fiyat endeksi	26,4	17,8	-9,8				
Gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi	11,8	19,4	-3,7				
Sanayi girdileri fiyat endeksi	43,1	16,4	-15,5				
Tarımsal hammadde fiyat endeksi	33,2	22,7	-12,6				
Metal ürünleri fiyat endeksi	48,2	13,5	-16,8				
Enerji fiyat endeksi	25,9	31,7	0,7				
Petrol fiyat endeksi	27,8	31,9	1,0				

Kaynak: IMF Primary Commodity Prices Database.

(1): Projeksiyon değeridir.

3. ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ÖNGÖRÜLERİ

Küresel ekonominin önümüzdeki yıllar için durumunu değerlendirebilmek ve gelecekte uygulanacak ekonomik politikaların şekillendirilmesini sağlamak amacıyla belli başlı değişkenler için öngörülerde bulunan uluslararası kuruluşlar, hazırladıkları bu öngörülerle birçok ülkenin karar vericisine ışık tutmaktadır. 2011 ve 2012 yıllarında Avrupa bölgesi başta olmak üzere yaşanan olumsuzluklar, gelecekte yaşanması olası ekonomik gelişmelerin yönü, boyutu ve yansımaları konusunda da merak uyandırmaktadır. Özellikle üretimin yavaşlaması ve artan işsizlik oranları sebebiyle kritik durumda olan Avrupa'nın önde gelen ekonomileri, yüklü borç stokları sebebiyle de kırılgan hale geldiklerinden önümüzdeki süreçte izleyecekleri politikaları belirleyebilme noktasında önemli kararlar almak zorundadır. Nitekim ABD'nin mali uçurumdan çıkışı ve bundan sonraki süreçte yaşanabilecek olası sıkıntıları çabuk atlatabilmesi, karar alıcıların geleceğe yönelik izlemesi gereken politikaların önemini ortaya çıkarmaktadır.

AB ülkelerinde Mali İstikrar Fonu'nun oluşturulması sayesinde ve Avrupa Merkez Bankası ile bazı AB ülkelerinin merkez bankalarının karşılıksız para basması, bölgedeki ülke ekonomilerinin kısa dönemde bir nebze olsun rahatlamasını sağlasa da, uzun dönemde sorunların kesin olarak çözülebilmesi için ciddi politikaların uygulanması gerektiği belirtilmektedir.

Bu bölümde GSYH büyüme hızları, TÜFE değişim oranları ve işsizlik oranları ile ilgili olarak 2013, 2014 ve 2015 yılları için IMF, OECD ve WB'nin öngörülerine yer verilmiştir.

3.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Öngörüler

2012 yılında bir önceki yıldan devreden ve özellikle Avrupa kaynaklı sorunlar sebebiyle üretimin düşük kalması, bölge ekonomilerini birçok anlamda olumsuz etkilemiştir. Büyüme hızlarının düşmesi, dünyada gerek dış ticaret anlamında, gerekse işgücü anlamında durgunluğa neden olmuştur. Uluslararası kuruluşlar da bu olumsuz ve beklentiler dışındaki gelişmeler nedeni ile önümüzdeki yıllar için öngörülerini aşağı yönlü revize etmek zorunda kalmıştır. OECD'nin tahminleri incelendiğinde, seçilmiş ülkeler içerisinde 2013 yılında GSYH'si en fazla büyüme gösterecek ülkenin %8,5 oranı ile Çin'in olacağı, bunu %6,3 oranı ile Endonezya'nın ve %5,9 oranı ile de Hindistan'ın izleyeceği öngörülmektedir. Almanya'nın %6,0 oranı ile en düşük büyüme kaydedecek ülke konumuna gelmesi, Slovenya'nın ise %2,1'lik bir küçülme göstermesi beklenmektedir.

Seçilmiş ülkelere yönelik OECD'nin GSYH büyüme hızlarına yönelik 2014 yılı öngörülerini incelendiğinde 2014 yılında, GSYH'de en yüksek oranlı büyümeyi 2013 yılında olduğu gibi %8,9 oranı ile Çin'in göstereceği, ikinci sırada Hindistan'ın %7,0 oranı ile Çin'i takip edeceği ve Endonezya'nın da %6,5 oranı ile üçüncü sırayı alacağı tahmin edilmektedir.

IMF'nin 2013 yılı için revize edilmiş tahminlerine göre GSYH'de en büyük gelişme hızını %8,2 oranı ile Çin'in göstermesi, Çin'i %7,5 oranı ile Panama'nın, %6,7 oranı ile de Kamboçya ve Sri Lanka'nın izlemesi öngörülmektedir. IMF'e göre 2014 yılında GSYH büyüme hızının en yüksek değerini %8,5 ile Çin'de, %7,2 ile Kamboçya'da ve %6,8 ile de Panama'da alması öngörülmektedir. IMF'nin 2015 yılına yönelik GSYH büyüme hızı tahminlerine göre de Çin'in yine bir önceki yılda öngörüldüğü gibi %8,5 oranı ile ilk sırada yer alması, %7,4 oranı ile Kamboçya'nın ikinci sırada ve %6,8 oranıyla da Vietnam'ın üçüncü sırada yer alması beklenmektedir.

WB'nin tahminlerine göre de 2013 yılında GSYH'de en yüksek büyüme hızını %8,4 oranı ile Çin'in göstermesi, Çin'i %7,5 oranı ile Panama ve %6,8 oranı ile de Sri Lanka'nın izlemesi beklenmektedir. 2013 yılı tahminine göre seçilmiş ülkeler içinde Japonya'nın en düşük büyüme hızını göstereceği tahmin edilirken, 2014 ve 2015 yıllarında da Japonya'ya ait bu tahmin değişmemektedir.

2014 yılında WB'nin GSYH'deki büyüme hızı tahminine göre yine ilk sırayı %8,0 oranı ile Çin'in alması beklenirken, 2015 yılı tahmininde de Çin'in sıralamadaki yeri değişmemekte ancak, büyüme hızı 2014 yılına göre 0,1 puan azalarak %7,9'a gerilemektedir. İkinci sırayı %7,1 oranı ile bir önceki yıl tahminine göre 0,3 puanlık artışla Sri Lanka alırken, 2015 yılında da büyüme hızı 2014 yılına göre 0,1 puanlık artışla %7,2 olmakta ve seçilmiş ülkeler içinde ikinci sıradaki yeri sabit kalmaktadır.

OECD'nin GSYH'deki büyüme hızı tahminleri incelendiğinde; ülkemizin 2013 yılında %4,1 oranında büyüme göstereceği öngörülmektedir. 2013 yılında seçilmiş ülkeler içinde en yüksek büyüme göstermesi beklenen dördüncü ülke konumundaki ülkemiz için OECD'nin 2014 yılı büyüme hızı tahmini %5,2 olup, GSYH'de büyüme hızı itibariyle dördüncü sıradaki yerini koruması öngörülmektedir.

IMF'in büyüme hızı tahminlerinde 2013 yılında ülkemiz için %3,5'lik bir büyüme öngörülmüş ve seçilmiş ülkeler arasında bu büyüme değeri Ürdün ve Meksika ile eşdeğerdır. 2014 yılında büyüme hızımızın bir önceki yıla göre 0,5 puanlık artışla %4,0 ve 2015 yılında da 0,3 puanlık artışla %4,3 olması beklenmektedir.

WB'nin tahminine göre de ülkemizin büyüme hızınının 2013 yılında %4,0, 2014 ve 2015 yıllarında da 0,5'er puanlık artışlarla %4,5 ve %5,0 olması öngörülmektedir.

Ülkemizin GSYH'deki büyüme hızı tahminlerine göre OECD, IMF ve WB arasında önemli farklılıklar dikkati çekmektedir (Bkz, Tablo 16).

3.2 Tüketici Fiyatları Endeksi Öngörülleri

Yıl sonu TÜFE değişim oranlarına yönelik OECD'nin tahminleri incelendiğinde, 2013 yılında 12 ülkeden sadece Japonya'da TÜFE'nin %5,0 oranında düşüş yönünde değişim göstereceği dikkat çekmektedir. 12 ülke içinde gerek 2013 yılı, gerekse 2014 yılında TÜFE yıllık değişim oranı en yüksek olması beklenen ülke Türkiye'dir. Ülkemiz için 2013 yılında OECD'nin tahminine göre yıllık TÜFE değişim oranı %6,9 ve 2014 yılı için de %6,1 olarak öngörülmektedir. 2013 yılı öngörülleri Türkiye'yi Meksika %3,6 değişim oranıyla ikinci sırada ve Kore Cumhuriyeti %2,7 oranıyla üçüncü sırada izlemektedir. 2014 yılında da TÜFE'nin Meksika'da %3,3 ve Kore Cumhuriyeti'nde %3,0'lık değişim göstermesi beklenmektedir. Bu sonuçlara göre 2013 ve 2014 yıllarında TÜFE'de en yüksek değişime sahip ilk üç ülke değişmemektedir.

IMF'in TÜFE değişim oranlarına yönelik tahminleri irdelendiğinde, 30 ülke içinde 2013 yılında ilk sırayı %11,8 oranı ile Pakistan alırken, %9,3 oranı ile Hindistan ikinci sırada ve %7,2 oranı ile de Sri Lanka üçüncü sırada yer almaktadır. 2013 yılında en düşük TÜFE değişim oranının ise %3,0 ile Japonya'da görülmesi beklenmektedir. IMF'in TÜFE'ye yönelik 2014 yılı tahminleri, 2013 yılı tahminleri ile kıyaslandığında 30 ülkeden 7'sinde artış yönünde, 17'sinde azalış yönünde olacağı ve 6'sında da sabit kalacağı görülmektedir. 2014 ve 2015 yıllarında da TÜFE değişim oranında ilk sırada %12,0 oranıyla Pakistan'ın olması beklenmektedir.

IMF'in tahminlerinde en dikkati çeken ülke sonuçları; Japonya'nın 2013 yılında %3,0 olan artış yönlü değişiminin 2014 yılında 8,7 kat artışla %2,6'ya yükselmesi, Kore Cumhuriyeti, İsveç, Kanada, İsrail, Lübnan ve Filipinler'de de değişim oranlarınının sabit kalmasıdır.

OECD tarafından ülkemizde 2013 yılında %6,9 olması öngörülen TÜFE değişim oranının aynı yıl için IMF tarafından 1,2 puan daha eksik %5,7 olarak öngörülmesi çarpıcı bir sonuçtur. 2014 yılında OECD'nin tahminine göre %6,1 olarak öngörülen TÜFE değişim oranı, IMF'in tahmininde %5,0'dır. 2014 yılı tahmininde de OECD ve IMF arasında 1,1 puanlık bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo 16. Seçilmiş Ülkelerin Gayri Yurt İçi Hasıla Büyüme Hızları, Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları ve İşsizlik Oranlarına Yönelik Uluslararası Kuruluşların Öngörülleri

Bölge	Ülke	GSYH Büyüme Hızları ⁽¹⁾												TUFE Değişim Oranları ⁽²⁾												İşsizlik Oranları ⁽³⁾					
		Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)				Dünya Bankası (WB)				Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)				Uluslararası Para Fonu (IMF)				Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)			Uluslararası Para Fonu (IMF)										
		2013 ⁽³⁾	2014 ⁽³⁾	2015	2013 ⁽³⁾	2014 ⁽³⁾	2015	2013 ⁽³⁾	2014 ⁽³⁾	2015	2013 ⁽³⁾	2014 ⁽³⁾	2015	2013 ⁽³⁾	2014 ⁽³⁾	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015									
Doğu Asya ve Pasifik	Japonya	0,7	0,8	...	1,2	1,1	1,2	0,8	1,2	1,5	...	-0,5	1,3	...	0,3	2,6	2,0	2,0	4,4	4,3	...	4,4	4,5	4,4							
	Singapur	...	...	...	2,9	3,6	3,7	...	...	...	...	...	...	...	4,9	3,5	2,7	...	...	...	...	2,1	2,1	2,1							
	Kore Cumhuriyeti	3,1	4,4	...	3,6	4,0	4,0	...	...	...	...	2,7	3,0	...	3,0	3,0	3,0	3,0	3,6	3,4	...	3,3	3,3	3,3							
Batı Avrupa	Almanya	0,6	1,9	...	0,9	1,4	1,4	...	...	...	...	1,9	2,0	...	1,9	2,1	2,1	2,1	5,5	5,7	...	5,3	5,2	5,2							
	İsviçre	1,1	2,3	...	1,4	1,8	1,9	...	...	...	...	0,1	0,2	...	0,5	1,0	1,0	1,0	4,1	4,0	...	3,6	3,3	3,2							
	İsveç	1,9	3,0	...	2,2	2,5	2,6	...	...	...	...	0,9	1,7	...	2,0	2,0	2,0	2,0	7,9	7,6	...	7,7	7,0	6,5							
Doğu Avrupa ve Orta Asya	Çek Cumhuriyeti	0,8	2,4	...	0,8	2,8	3,4	...	...	...	...	2,0	2,1	...	2,2	2,0	2,0	2,0	7,2	7,1	...	8,0	7,9	7,2							
	Slovenya	-2,1	1,1	...	-0,4	1,7	2,1	...	...	...	...	2,3	1,8	...	1,4	2,0	2,1	2,1	9,7	9,8	...	9,0	8,7	8,3							
	Türkiye	4,1	5,2	...	3,5	4,0	4,3	4,0	4,5	5,0	6,1	6,9	6,1	...	5,7	5,0	5,0	5,0	9,3	8,7	...	9,9	10,2	10,2							
Kuzey Amerika	ABD	2,0	2,8	...	2,1	2,9	3,4	1,9	2,8	3,0	1,8	2,0	1,8	...	1,8	1,7	1,9	1,9	7,8	7,5	...	8,1	7,7	7,1							
	Kanada	1,8	2,4	...	2,0	2,4	2,4	...	...	...	...	1,4	1,8	...	2,0	2,0	2,0	2,0	7,2	6,9	...	7,3	7,1	6,9							
	İsrail	2,9	3,9	...	3,2	3,6	3,7	...	...	...	...	1,9	2,4	...	2,0	2,0	2,0	2,0	7,4	6,9	...	7,0	6,5	6,5							
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	Lübnan	...	...	...	2,5	4,0	4,0	2,8	3,8	4,0	...	...	...	...	2,0	2,0	2,0	2,0	...	...	...	...	...	...							
	Ürdün	...	...	...	3,5	4,0	4,5	3,3	4,0	4,5	...	...	...	...	4,2	3,1	2,9	...	...	...	...	12,9	12,9	12,9							
	Meksika	3,3	3,6	...	3,5	3,5	3,3	3,3	3,6	3,6	3,3	3,6	3,3	...	3,3	3,0	3,0	3,0	5,0	4,9	...	4,8	4,5	4,5							
Latin Amerika ve Karayipler	Panama	...	...	...	7,5	6,8	6,3	7,5	7,0	6,5	...	...	...	...	5,5	4,5	4,0	4,0	...	...	...	4,2	4,2	4,2							
	Kosta Rika	...	...	...	4,3	4,4	4,5	4,0	4,3	4,4	...	...	...	...	5,0	4,5	4,5	4,5	...	...	...	6,5	6,0	5,5							
	Güney Afrika Cumhuriyeti	3,3	4,0	...	3,0	3,9	4,1	2,7	3,2	3,3	...	...	...	...	5,3	4,9	4,8	4,8	...	...	...	24,7	24,5	24,1							
Sahra-Altı Afrika	Namibya	...	...	...	4,1	4,2	4,2	4,3	4,4	5,0	...	...	...	...	5,7	5,2	4,5	4,5	...	...	...	...	...	...							
	Kenya	...	...	...	5,6	6,4	6,2	4,9	5,1	4,8	...	...	...	...	7,0	5,0	5,0	5,0	...	...	...	...	...	...							
	Çin	8,5	8,9	...	8,2	8,5	8,5	8,4	8,0	7,9	...	...	...	...	3,1	3,0	3,0	3,0	...	...	...	4,1	4,1	4,1							
Son Dönemde Büyüme Kaydeden Seçilmiş Ülkeler	Endonezya	6,3	6,5	...	6,3	6,5	6,6	6,3	6,6	6,6	...	...	...	...	5,1	4,8	4,5	4,5	...	...	...	6,1	6,0	5,5							
	Malezya	...	...	...	4,7	5,0	5,0	5,0	5,1	5,3	...	...	...	...	2,4	2,5	2,5	2,5	...	...	...	3,0	3,0	3,0							
	Filipinler	...	...	...	4,8	5,0	5,0	6,2	6,4	6,3	...	...	...	...	4,0	4,0	4,0	4,0	...	...	...	7,0	7,0	7,0							
Tayland	Tayland	...	...	...	6,0	4,5	4,6	5,0	4,5	4,5	...	...	...	...	1,9	3,3	1,4	1,4	...	...	...	0,7	0,7	0,7							
	Kambocya	...	...	...	6,7	7,2	7,4	6,7	7,0	7,0	...	...	...	...	4,6	4,0	3,0	3,0	...	...	...	...	...	...							
	Vietnam	...	...	...	5,9	6,4	6,8	5,5	5,7	6,0	...	...	...	...	5,6	5,3	5,0	5,0	...	...	...	4,5	4,5	4,5							
Hindistan	Hindistan	5,9	7,0	...	6,0	6,4	6,7	6,1	6,8	7,0	...	...	...	...	9,3	6,6	5,7	5,7	...	...	...	...	...	...							
	Sri Lanka	...	...	...	6,7	6,5	6,5	6,8	7,1	7,2	...	...	...	...	7,2	6,0	6,0	6,0	...	...	...	...	...	...							
	Pakistan	...	...	...	3,3	3,5	3,5	3,9	4,1	4,2	...	...	...	...	11,8	12,0	12,0	12,0	...	...	...	9,2	10,7	12,0							

(1): Raporun genelinde veriler son üç yıl olarak verildiğinden, öngörüler için de gelecek üç yıl esas alınmıştır.

(2): Tüketici fiyatları endeksinin yıl sonu değerlerine ilişkin değişim oranlarını ifade etmektedir.

(3): İlgili kuruluşlar tarafından rakamlar güncellenmediğinden, bir önceki rapor verilerinden farklılık gösterebilir.

Not: Bir önceki rapor ile kıyaslamaya olanak vermek üzere bölgeleri temsil eden aynı ülkeler seçilmiştir.

...: Bilgi mevcut değildir.

3.3 İşsizlik Oranı Öngörülleri

Seçilmiş 30 ülkeden 12'sine yönelik olarak OECD tarafından yapılan 2013 yılı işsizlik oranı tahminlerine göre en yüksek işsizlik oranının %9,7 ile Slovenya'da olacağı, Slovenya'yı %9,3 işsizlik oranı ile ülkemizin izleyeceği öngörülmektedir. ABD için 2013 yılında öngörülen işsizlik oranı %7,8 olup ABD, %7,9 oranında işsizlik olacağı öngörülen İsveç'in arkasından dördüncü sırada gelmektedir. 2013 yılında Çek Cumhuriyeti ve Kanada'da işsizlik oranının %7,2 olacağı öngörülmektedir. 2013 yılında en düşük işsizlik oranının %3,6 oranı ile Kore Cumhuriyeti'nde görülmesi beklenmektedir.

2014 yılında işsizlik oranında ilk üç sırada olacağı tahmin edilen ülkeler; %9,8 oranı ile Slovenya, %8,7 oranı ile Türkiye, %7,6 oranı ile de İsveç olup bir önceki yıl tahmini ile aralarındaki fark da sırası ile; 0,1 puan artış, 0,6 puan azalış ve 0,3 puan azalış biçimindedir.

IMF'in 2013 yılı tahminine göre seçilmiş ülkeler içinde en yüksek işsizlik oranının %24,7 oranı ile Güney Afrika Cumhuriyeti'nde görüleceği, bu ülkenin 2014 yılında %24,5 ve 2015 yılında da %24,1 oranları ile yine ilk sırada yer alacağı öngörülmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti'ni ikinci sırada her üç yılda da %12,9 sabit işsizlik oranı ile Ürdün'ün izleyeceği tahmin edilmektedir. 2014 yılında işsizlik oranı bir önceki yıl tahminlerine göre 3 ülkede artış, 12 ülkede azalış ve 10 ülkede de sabit kalma eğilimi göstermektedir. 2015 yılında 25 ülke içinde işsizlik oranının bir önceki yıla göre 1 ülkede artış göstermesi, 10 ülkede azalması, 14 ülkede de sabit kalması beklenmektedir. IMF'in tahminine göre 2013-2015 yılları arasında işsizlik oranları sabit kalan 10 ülke vardır ve bu ülkeler de; Singapur, Kore Cumhuriyeti, Ürdün, Panama, Çin, Malezya, Filipinler, Tayland, Vietnam ve Sri Lanka'dır.

Ülkemiz için OECD'nin 2013 yılı işsizlik tahmini %9,3 iken, 2014 yılında 0,6 puanlık düşüşle %8,7'dir. IMF tarafından ülkemizde işsizlik oranının 2013 yılında %9,9, 2014 ve 2015 yıllarında da değişmeyerek %10,2 oranında kalması öngörülmektedir.

2013 yılı için OECD ve IMF'nin ülkemize yönelik işsizlik oranı tahminleri arasında 0,6 puanlık fark var iken, bu fark 2014 yılında 1,5 puana kadar yükselmektedir. 2014 yılında ülkemizde işsizlik oranının bir önceki yıla göre OECD'nin tahminine göre azalış yönünde, IMF'nin tahminine göre ise artış yönünde değişim göstereceği dikkat çekmektedir.

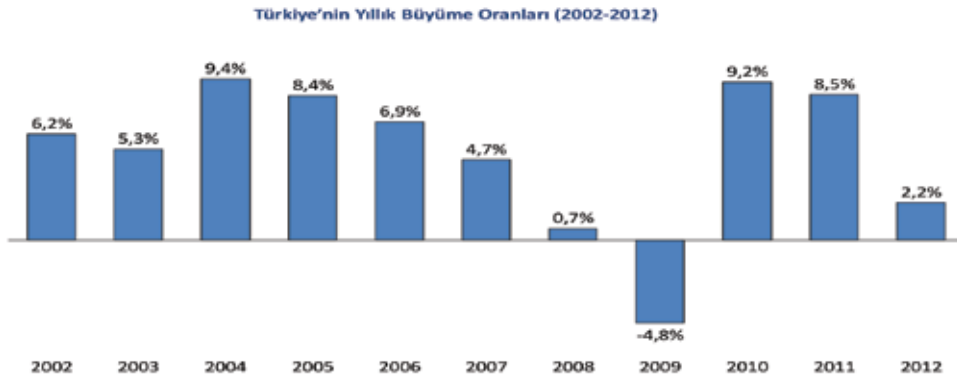
BÖLÜM II. TÜRKİYE EKONOMİSİ

GENEL DEĞERLENDİRME

Türkiye ekonomisi, krizde en hızlı daralan ekonomilerden biri olmasına karşın, kriz sonrası dönemde de en hızlı toparlanan ülkelerdendir. 2012 yılının ilk yarısını da kapsayan dönemde Euro Bölgesi'nde krizden çıkmak için alınan istikrar önlemleri, küresel risk iştahını yeniden artırırken, özellikle Haziran ayından itibaren küresel sermayenin gelişmekte olan ülkelere akışını hızlandırmıştır. Yılın ikinci çeyreğinden itibaren Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası piyasaya verdiği likiditeyi artırmış, kredi maliyetlerini düşürmüştür ve faiz oranlarının düşmesini sağlamıştır.

Krizden bugüne dek uygulanan mali ve parasal politikalar, uzun vadeli kaynakların sermaye akımları içerisindeki payını artırmış ve ekonomi nispeten soğutulmuştur. 5 Kasım 2012 tarihinde Türkiye'nin kredi notu, 1994 yılından beri ilk kez yatırım yapılabilir seviyeye çıkartılmıştır.

Kriz sonrası daralan ekonomi, 2010-2011 döneminde hızla büyümüştür.

Kaynak: TÜİK Millî Gelir İstatistikleri

2012 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) dolar cinsinden %1,6'lık artışla 786 milyar ABD doları seviyesine ulaşmıştır. IMF tahminlerine göre 2011 yılında dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye ekonomisi, GSYH'de görülen artış ile 2012 yılında dünyanın en büyük 16. ekonomisi haline gelmiştir. GSYH'nin %17,4'ü imalat sanayi, %15,7'si ulaştırma, depolama ve haberleşme, %13,7'si ise ticaret hizmetleri sektörü tarafından sağlanmıştır. 2012'de kişi başına GSYH ise %0,4'lük artışla 10.504 ABD dolarına çıkmıştır. 2012 yılında tarımsal ürünler dışındaki emtia fiyatlarının ılımlı seyri, döviz kurlarının istikrarlı seyri ve ekonomideki yavaşlama enflasyonu olumlu etkilerken, enerji fiyatlarına yönelik kamu ayarlamaları ise enflasyonu olumsuz etkilemiş, enflasyon son 44 yılın en düşük seviyesi olan %6,16'ya inmiştir.

Kriz sonrası dönemde, üretim hızla artarken, ihracatta aynı artış oranı yakalanamamıştır. Türkiye kriz öncesi dönemdeki ihracat seviyesini ancak 2012 yılının ikinci çeyreğinde yakalayabilmiş, 2012 sonu itibarıyla ise kriz öncesine göre toplam ihracatını %15,5 oranında artırmıştır.

Türkiye, kriz öncesi dönemdeki ihracat seviyesine ancak 2012'nin ilk çeyreğinde ulaşabilmiştir.

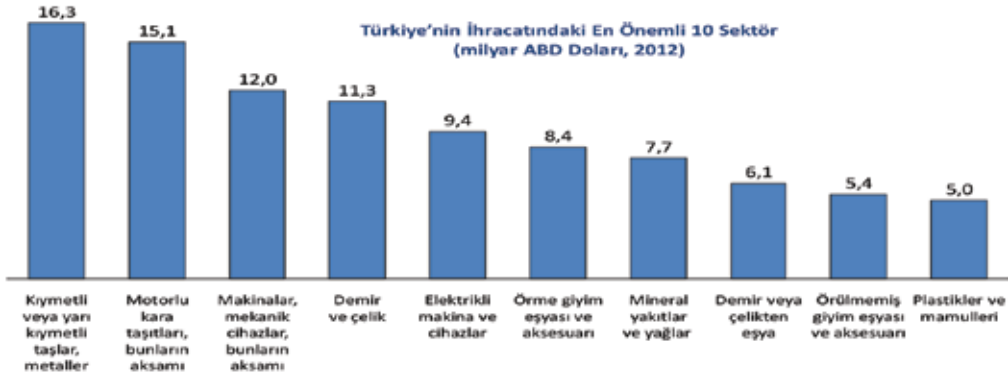

Kaynak: TÜİK ve TEPAV hesaplamaları

2012 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı bir önceki yıla göre %13,1'lik artışla 152,6 milyar ABD dolarına çıkarken, ithalat ise %1,8'lik düşüş ile 236,5 milyar ABD doları seviyesine gerilemiştir. 2012 yılında dünya ekonomisinde görülen yavaşlama, Türkiye'nin en önemli pazarı konumundaki Avrupa Birliği'ni de etkilemiş ve bu pazarda yaşanan daralma Türk ihracatçıları için önemli bir sorun teşkil etmiştir. 2011 yılında AB üyesi 27 ülkeye yapılan toplam ihracat 62,3 milyar ABD doları iken, 2012 yılında bu tutar %5 oranında bir azalmayla 59,2 milyar ABD doları seviyesine inmiştir. AB ülkelerinin Türkiye'nin ihracatındaki payı ise 2011'deki %46,2 seviyesinden, 2012'de %38,8 seviyesine inmiştir. AB'nin azalan payı Kuzey Afrika ve Ortadoğu pazarlarının artan payı ile kısmen telafi edilmiştir. 2011 yılında Kuzey Afrika ülkelerine 6,7 milyar ABD doları tutarında ihracat gerçekleştiren Türk ihracatçıları, 2012 yılında bu pazara yaptıkları ihracatı 9,4 milyar ABD doları seviyesine çıkartmışlardır. Aynı dönemde Yakın ve Orta Doğu'ya yapılan ihracat ise %52,1'lik bir artışla 27,9 milyar ABD doları seviyesinden 42,5 milyar ABD doları seviyesine çıkmıştır.

2012 yılında Türkiye'nin yaptığı ihracatta en önemli kalemler kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, metaller ve inciler, motorlu kara taşıtları ile bunların aksamı ve makineler, mekanik cihazlar ile bunların aksamıdır. İthalat hacminin en yüksek olduğu sektörler ise mineral yakıtlar ve yağlar, makineler, mekanik cihazlar ile bunların aksamı ile demir-çelik olmuştur.

İhracatın en yüksek olduğu sektörler kıymetli ve yarı kıymetli taşlar, motorlu kara taşıtları ve makine sektörleridir.

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, 2012

İthalatın en yüksek olduğu sektörler mineral yakıt, makine ve demir-çelik sektörleridir.

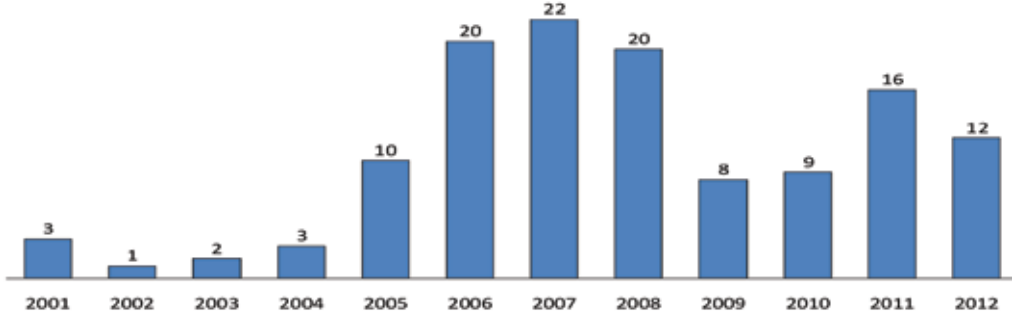

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, 2012

Türkiye ekonomisi, kriz sonrası dönemde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım girişlerinde de kriz öncesi dönemdeki performansına ulaşamamıştır. Doğrudan yabancı yatırım girişleri, sadece ekonomide canlanmayı ve olası nitelik artışını tetiklediği için değil, ayrıca cari açığın finansmanında uzun vadeli kaynakların oranını artırması açısından da ekonomi için önem arz etmektedir. Kriz sonrası dönemde Türkiye'de cari açığın finansmanı ile ilgili ortaya çıkan endişelerin temelinde, uzun vadeli kaynakların finansmandaki payının azalması ve Türkiye'den sermaye çıkışı olması bulunmaktadır. 2012 yılında gelişmiş ülkelerde yaşanan mali sıkıntıların da etkisiyle doğrudan yabancı sermaye akımında %22,8 oranında bir azalma yaşanmıştır.

Kriz sonrası azalan doğrudan yabancı yatırımlar, kriz sonrası dönemde toparlanmış ancak kriz öncesi dönemdeki değerlere ulaşamamıştır.

Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (2001-2012)
(milyar ABD Doları)

Kaynak: TC Ekonomi Bakanlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırım Bülteni

2012 yılında Türkiye'de 12,4 milyar ABD doları tutarında uluslararası doğrudan yatırım yapılmıştır. Bu tutar, 2011'deki uluslararası doğrudan yatırımlara göre %22,8 oranında daha düşüktür. Bu tutarın 9,8 milyar ABD doları uluslararası doğrudan sermaye iken, 2,6 milyar ABD doları ise gayrimenkul yatırımlarından sağlanmıştır.

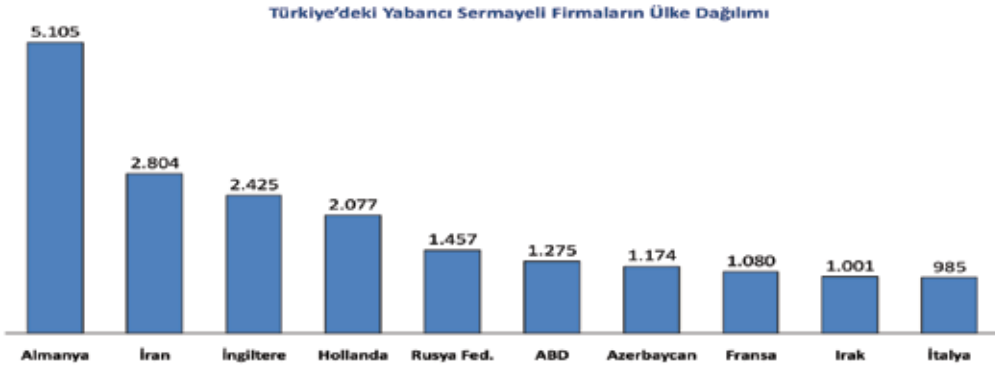
Net sermaye girişinin en yoğun görüldüğü sektör 4,3 milyar ABD doları ile imalat sanayi olmuş; imalat sanayi sektöründeki sermaye girişinin neredeyse yarısı ise gıda ürünleri, içecek ve tütün imalatı alanlarında görülmüştür. Net sermaye girişinin en yüksek olduğu ikinci sektör mali aracı kuruluşlar olurken, üçüncü en yüksek net sermaye girişi ise inşaat sektöründe gerçekleşmiştir. 2012 yılında Türkiye'ye gelen net sermaye akışının %71,3'ü AB üyesi ülkelerden gelmiştir. AB üyesi ülkeler içerisinde Türkiye'ye en çok sermaye gönderen ülkeler İngiltere, Avusturya ve Hollanda olmuştur.

2012 yılında Türkiye'de yeni kurulmuş 2.828, yabancı sermaye iştiraki olan 153 ve şube açan 50 adet uluslararası sermayeli şirket bulunmaktadır. 2011 yılına göre uluslararası sermayeli şirket sayısında yıllık bazda %30,2 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Bu düşüş, tüm alt sektörlerle yansımış ve tüm sektörlerde faaliyet gösteren yabancı sermayeli firma sayısı azalmıştır.

2011 yılına göre firma sayısı bakımından en yüksek oranda düşüş gösteren kuruluş türü ise iştiraklerdir. 2011 yılında Türkiye'de 625 adet yabancı sermayeli iştirak bulunurken, 2012 yılında bu sayı 153'e inmiştir. Madencilik ve taşocakçılığı sektörü, firma sayısının bir önceki yıla göre en çok azaldığı sektör olmuştur.

1954-2012 yılları arasında Türkiye'de kurulmuş 32 binden fazla yabancı sermayeli firmanın ülke dağılımı incelendiğinde, ilk sırada 5.158 firmayla Almanya gelmektedir. Almanya'nın ardından 2.872 firma ile İran, 2.446 firma ile İngiltere ve 2.105 firma ile Hollanda gelmektedir.

Türkiye'deki yabancı sermayeli firmaların yüzde 60'ı, Türkiye'de en çok yatırım yapan ilk on ülkenin sermayesi ile kurulmuştur.

Kaynak: TC Ekonomi Bakanlığı, 31.12.2012 itibarıyla Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Firmalar Listesi

2012 yılında Türkiye genelinde yerli firmalara 4.129 adet ve yabancı firmalara 236 adet teşvik belgesi verilmiştir. Yerli sermaye tarafından planlanan yatırım tutarı 51 milyar ₺ ve yabancı sermaye tarafından planlanan yatırım tutarı ise 6,8 milyar ₺ olarak kaydedilmiştir. Bu yatırımlarda yaklaşık 149 bin kişiye istihdam sağlanacaktır. İstihdamın 15 bini yabancı sermaye tarafından, 134 bin kişilik istihdam ise yerli sermaye tarafından yapılan yatırımlar sonucu sağlanacaktır.

2012 yılında verilen yatırım teşvikleri kapsamında en yüksek istihdamın sağlanacağı ve en yüksek tutarda sabit sermaye yatırımı yapılması planlanan sektör imalat sektörüdür. Türkiye genelinde imalat alanında verilen 2.597 teşvik belgesi ile yaklaşık 77 bin kişiye istihdam sağlanacak, 27 milyar ₺ tutarında sabit sermaye yatırımı yapılacaktır. Hizmetler sektöründe verilen toplam 1.157 belge ile yaklaşık 58 bin kişiye istihdam sağlanacak ve 15,2 milyar ₺ tutarında sabit sermaye yatırımı gerçekleştirilecektir. Sabit yatırım tutarının en yüksek olduğu üçüncü sektör 12,7 milyar ₺ tutarındaki yatırım ile enerji sektörü olurken, madencilik sektörü ise 8 bin kişilik planlanmış istihdam ile en yüksek istihdam sağlayacak üçüncü sektördür.

TOBB verilerine göre 2012 yılında bir önceki yıla göre kurulan şirket sayısı %27,2 oranında azalmış, tasfiye edilen şirket sayısı %12,6 azalırken, kapanan şirket sayısı ise %8,4 oranında artmıştır. Buna karşılık 2012 yılında kurulan gerçek kişi ticari işletmelerinin sayısı bir önceki yıla göre %11,6 artmış, kapanan gerçek kişi ticari işletmelerinin sayısı ise %22,4 oranında azalmıştır.

2012 yılında Türkiye çapında yeni 38.886 adet şirket, 877 adet kooperatif ve 67.455 adet gerçek kişi ticari işletmesi kurulmuştur. Buna karşılık 16.564 adet şirket ve 1.904 adet kooperatif tasfiye edilirken, 14.203 adet şirket, 1.899 adet kooperatif ve 31.919 adet gerçek kişi ticari işletmesi kapanmıştır.

2012 yılında kurulan şirketlerin %27,4'ü ve gerçek kişi ticari işletmelerinin %35,5'i ticaret hizmetleri sektöründe kurulmuştur. Kurulan şirketlerin %16,5'i ve gerçek kişi ticari işletmelerinin %20,7'si inşaat sektöründe, şirketlerin %15,6'sı ve gerçek kişi işletmelerinin %11,6'sı ise imalat sektöründe faaliyete başlamıştır.

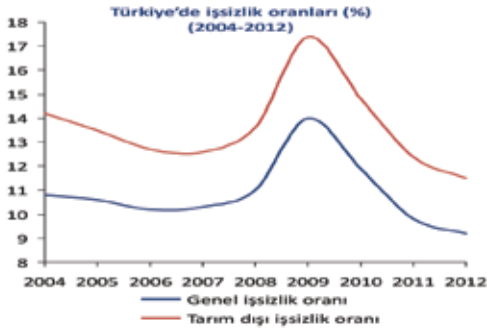
2012 yılında toplam 3.703 adet yabancı sermayeli şirket kurulmuştur. Bu şirketlerin 496 tanesi anonim şirket, 3.207 tanesi ise limited şirket statüsünde faaliyete başlamıştır. Yabancı ortakların ortak oldukları anonim şirketlerin toplam sermayesi 1,6 milyar ₺ iken, bu şirketlerde yabancı sermaye oranı ortalama %66 olarak bildirilmiştir. Yabancı sermayenin ortak olduğu limited şirketlerin toplam sermayesi ise 670 milyon ₺ olmuş, bu şirketlerde ortalama yabancı sermaye oranı ise %77

olarak tespit edilmiştir.

Kriz sonrası dönemde işgücü piyasalarında da, tıpkı ekonominin diğer sektörlerindeki gibi bir dalgalanma gözlenmiş, 2012 yılında ise işgücü piyasalarında iyileşme yaşanmıştır. 15 ve üzeri yaş-taki nüfusun %50,0'sinin işgücüne katıldığı 2012 yılında, Türkiye'deki toplam işgücü ise 613 bin kişilik artışla 27,3 milyona çıkmıştır.

Bir önceki yıla göre 711 bin yeni çalışana iş sağlanmış, 24,8 milyon çalışan istihdam edilmiştir. 2012 yılında istihdam oranı %45,4 olarak kaydedilmiştir. Yıllık işsizlik oranı 0,6 puanlık düşükle 2011'deki %9,8'lik değerinden %9,2'ye inmiş, işsiz sayısı ise 2,5 milyon olarak tespit edilmiştir. Türkiye'de istihdam artışları sağlanmasına karşın, işgücü verimliliği kazanımları yeterli düzeyde değildir.

Kriz sonrası artan işsizlik oranları, 2010 yılından itibaren azalmış; aynı dönemde istihdam artmış fakat işgücü verimliliği eski düzeyine çıkamamıştır .

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, Kurumsal Olmayan Nüfusun Yıllar ve Cinsiyete Göre İşgücü Durumu, 2012; EIU

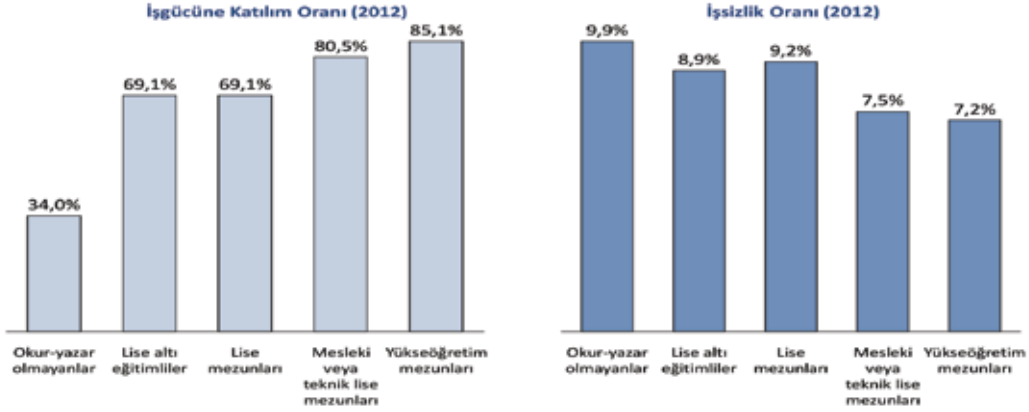
Türkiye işgücü piyasalarının en önemli sorunlarından biri de, işgücüne katılım ve işgücünün sektörel dağılımında görülen cinsiyet eşitsizliğidir. 2012 yılında kadınların işgücüne katılım oranları, erkeklerin % 42'si oranında gerçekleşmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranları erkeklerin çok gerisinde olmasına karşın, diğer bir sorun ise kadın istihdamının düşük oranıdır. Bu durumun ardında yatan temel nedenlerden biri kadınların tarımda veya hane içerisinde kayıtsız çalışmalarıdır. Ancak ekonominin gelişmesi ve hizmetler sektörünün öneminin artması ile birlikte, kadınların hem işgücüne katılım hem de istihdam oranlarının artacağı öngörülmektedir.

Türkiye'de istihdamın %24,6'sı halen tarım sektöründe sağlanmaktadır. Tarımın ardından en çok istihdam sağlayan sektörler ise %17,8 ile imalat sanayi, %14,1 ile ticaret hizmetleri sektörü ve %6,9 ile inşaatır. Ancak erkek ve kadınlar için istihdamın sektörel dağılımı değişiklik göstermektedir.

Erkeklerin istihdamında en büyük payı %19,5 ile imalat sanayi almakta, imalatı %18,4 ile tarım ve %15,7 ile ticaret hizmetleri sektörü takip etmektedir. Kadın istihdamında ise ilk sırayı %39,3 ile tarım alırken, bunu %13,8 ile imalat sanayi ve %10,3 ile ticaret hizmetleri sektörü almaktadır.

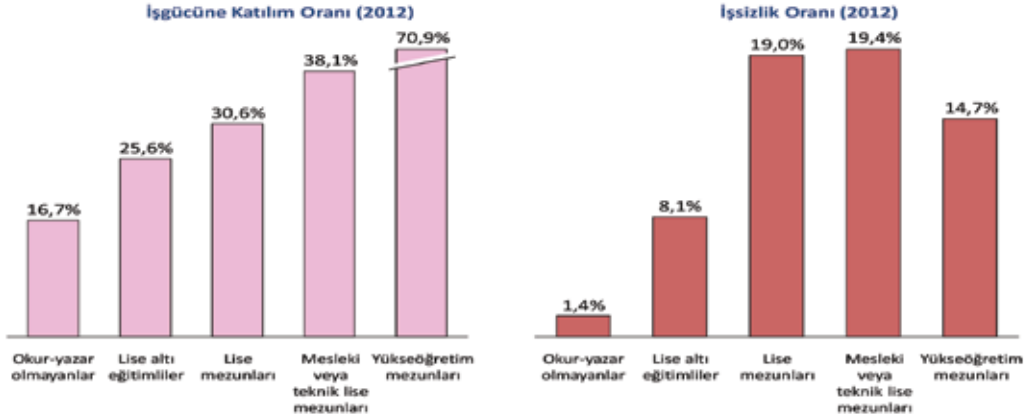
Eğitim seviyesi arttıkça, işgücüne katılım oranı da artmaktadır. 2012 yılında en yüksek işgücüne katılım oranının %79,1 ile yükseköğretim mezunlarına ait olduğu görülmektedir. Yükseköğretim mezunlarının ardından sırasıyla %64,6 ile mesleki ve teknik lise mezunları, %51,9 ile lise mezunları, %47,6 ile lise altı eğitime sahip olan işgücü ve %19,7 ile okur-yazar olmayan işgücü gelmektedir.

Erkeklerde işgücüne katılım oranı eğitim seviyesi ile artarken, işsizlik oranı ile eğitim seviyesi arasında ise ters yönlü bir ilişki vardır.

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu, 2012

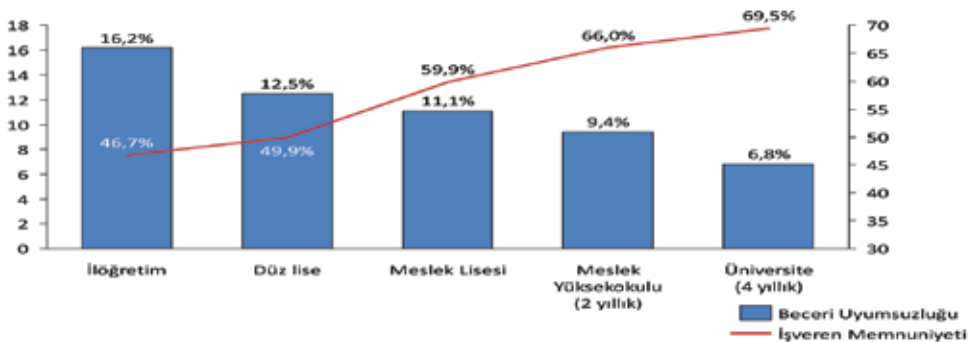
Kadınlarda eğitim seviyesi arttıkça hem işgücüne katılım oranı hem de işsizlik oranı artış eğilimi göstermektedir.

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu, 2012

Türkiye'deki işgücünün düşük eğitim seviyesi ve işverenlerin değişen küresel koşullarda rekabet güçlerini korumak için çalışanlardan beklentilerini artırmaları, işgücü piyasasında beceri uyumsuzluğunun önemli bir sorun haline gelmesine neden olmuştur. Yapılan çeşitli çalışmalara göre eğitim düzeyi arttıkça beceri uyumsuzluğu azalmakta, işverenlerin çalışanlardan memnuniyeti ise artmaktadır.

Eğitim düzeyi arttıkça beceri uyumsuzluğu azalıyor, işveren memnuniyeti artıyor

Kaynak: UMEM İhtiyaç Anketleri

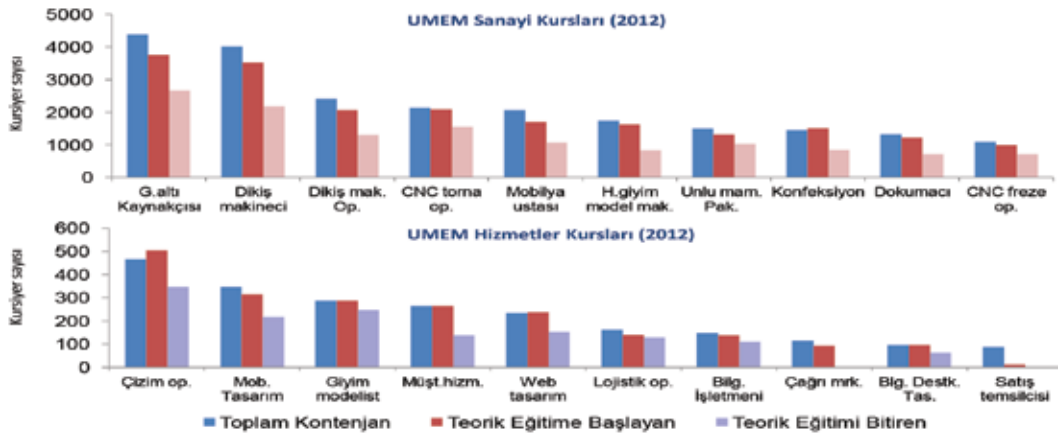
2010 yılı Haziran ayında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), İŞKUR, TOBB ve TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (TOBB-ETÜ) arasında imzalanan protokolün ardından başlayan Uzmanlaştırılmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi (UMEM Beceri'10 Projesi) bazı açılardan Türkiye'de bir ilk olma niteliği taşımaktadır. Proje ile işverenler mesleki eğitim süreçlerine daha fazla dâhil olmuştur. Yerel düzeyde oda ve borsaların işgücü piyasaları üzerindeki etkisi artmış, Türkiye'de ortak iş yapma kültürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Proje başlangıcında 19 pilot şehir belirlenmiş ve bu illerde imalat sektöründe faaliyet gösteren 5000'den fazla firma ile anketler yapılarak ihtiyaçlar belirlenmiştir. 2012 yılının Mayıs ayında UMEM projesi hizmetler ve tarım sektörlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiş, bu kapsamda 5 pilot ildeki 3500 firma ile yeni anketler yapılmıştır. İhtiyaç analizleri sonuçları doğrultusunda illerde ilk kurslar açılmıştır.

İhtiyaç analizinin sürekli kılınması ve sistemin güncel olarak takip edilmesi için www.beceri.org.tr adresinde faaliyet gösteren bir internet sitesi hazırlanmış, firmaların bu sistem üzerinden çalışan ihtiyaçlarını bildirmelerine imkân verilmiştir. Bugüne dek toplam 7.080 firma, yaklaşık 90 bin çalışan için talebini bildirmiştir. Firma taleplerinin karşılanabilmesi için bugüne dek 80 ilde kurslar açılmış ve kursiyerlere eğitim verilmiştir.

Sanayicinin ihtiyaçları doğrultusunda açılan kurslarla farklılaşan UMEM Projesi kapsamında, bu alanlarda çok sayıda kurs açılmış ve pek çok mezun verilmiştir. Sanayi alanında en yüksek kontenjanla açılan kurslar gaz altı kaynakçılığı, dikiş makineciligi ve dikiş makinesi operatörlüğü alanlarında olurken, hizmetler alanında ise en yüksek kontenjanla açılan ilk üç kurs çizim operatörlüğü, mobilya tasarımı ve giyim modelistliği kurslarıdır. Bu kurslarda kontenjanların doluluk oranı %80'inin üzerinde iken, teorik eğitimi başarıyla bitirme oranı bazı kurslarda %80'i aşmaktadır. Sanayicinin sistem tasarımına dâhil olduğu ve piyasadaki eksik niteliklerin giderilmesi için açılan meslek kursları, işsizler tarafından da tercih edilmektedir.

UMEM kursları öncelikle, temininde zorluk çekilen alanları hedeflemektedir.

Kaynak: UMEM İstatistikleri, 2012

1. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Türkiye ekonomisi diğer ülke ekonomileri gibi hem küresel kriz sürecinde, hem de kriz sonrasında dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelerden etkilenmiştir. Ancak, Türkiye ekonomisi krizden diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerine kıyasla, nispeten daha çabuk ve yüksek büyüme hızıyla çıkmıştır. Bunun en önemli nedeni Türkiye ekonomisinin temel dengelerinin genel olarak daha sağlam ve güçlü olmasıdır.

2012 yılında küresel ekonomideki yavaşlama eğilimine paralel olarak Türkiye ekonomisindeki yüksek büyüme hızı gerilemeye başlamıştır. Küresel ekonomideki olumsuz gelişmeler, Avrupa Birliği'nde krizin derinleşmesi, bölgemizde artan jeopolitik gerginlikler ve yüksek seyreden petrol fiyatları ülkemiz ekonomisine de yansiyarak beklentilerin bozulmasına neden olmuştur. İç talep büyük ölçüde daralmış, özel kesim tüketim ve özellikle yatırım harcamalarında hızlı bir düşüş olmuştur.

GSYH'de sabit fiyatlarla 2012 yılı ilk çeyreğinde %3,3 oranında artış olurken, ikinci çeyrekte % 2,9, üçüncü çeyrekte %1,6, son çeyrekte de %1,4 oranında artış olmuştur. 2012 yılının ilk çeyreğinden son çeyreğine kadar sabit fiyatlarla GSYH artış oranlarında düzenli olarak azalış eğilimi görülmüştür. Çeyrek dönemlerde yaşanan bu gelişme doğal olarak yıl geneline de yansımıştır.

Ekonomide 2010 ve 2011 yıllarında sağlanan yüksek büyüme oranları, 2012 yılında önemli oranda hız kesmiş ve bir önceki yıla göre sadece %2,2 oranında büyüme sağlanabilmiştir. Böylece başlangıçta yumuşak iniş senaryosuna göre %4,0 olarak belirlenmiş olan ve daha sonra %3,2 gibi daha düşük bir düzeye çekilen büyüme beklentisinin de gerisinde kalmıştır. Ekonomi yönetiminin geneline yumuşak iniş olarak değerlendirilen, piyasalarda ise sert bir düşüş olarak algılanan %2,2 oranındaki sınırlı büyümede dış talepteki artış, dolayısıyla ihracatta yaşanan olumlu gelişme etkili olmuştur.

Ana sektörler itibarıyla sabit fiyatlarla GSYH incelendiğinde; tüm sektörlerde büyüme gerçekleştiği görülmektedir. En fazla büyümenin gerçekleştiği sektör, %3,5 oranı ile tarım sektörü olmuştur. Ana sektörler içerisinde, büyüme oranının en düşük olduğu sektör ise inşaat sektörü olmuştur. 2011 yılında iç talepteki canlanmanın etkisiyle %11,5 oranı ile en yüksek oranda büyüme kaydeden inşaat sektörü, 2012 yılında ekonomideki durgunluk nedeniyle sert bir daralma ile sadece %6,0 oranında büyüebilmiştir. Büyüme oranları, sanayi sektöründe %2,0 oranında, hizmet sektöründe ise %2,6 oranında gerçekleşmiştir (Bkz; Tablo 17, Grafik 9).

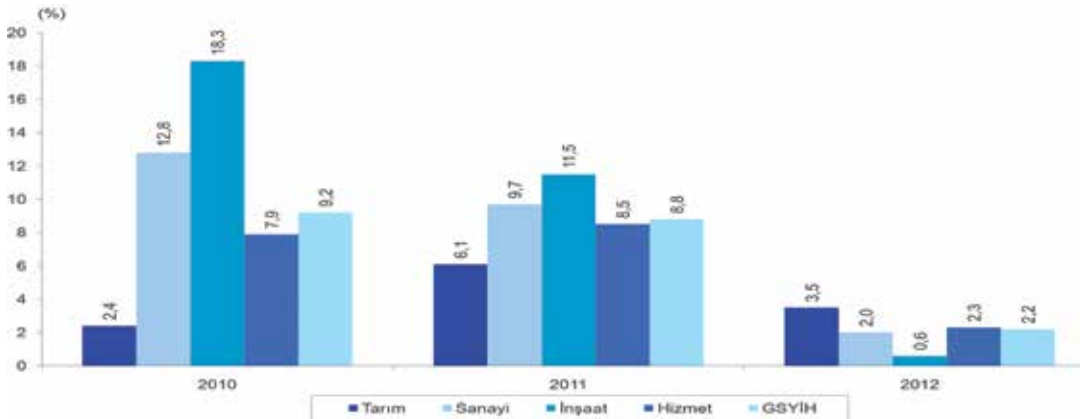

Tablo 17. Sabit Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

(İktisadi Faaliyet Kollarına ve 1998 Temel Fiyatlarına göre)

İktisadi faaliyet kolları	Değer (000 ₺)			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Tarım, avcılık ve ormancılık	9.703.312	10.303.391	10.665.987	9,2	8,9	9,1	2,4	6,2	3,5
Balıkçılık	296.117	301.389	310.824	0,3	0,3	0,3	1,7	1,8	3,1
Madencilik ve taşocakçılığı	795.179	826.026	832.457	0,8	0,7	0,7	4,7	3,9	0,8
İmalat sanayi	25.606.668	28.156.849	28.679.899	24,2	24,4	24,4	13,6	10,0	1,9
Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı	2.184.157	2.376.320	2.459.481	2,1	2,1	2,1	7,3	8,8	3,5
İnşaat	5.996.258	6.688.257	6.727.587	5,7	5,8	5,7	18,3	11,5	0,6
Toptan ve perakende ticaret	13.480.057	14.988.441	15.001.805	12,7	13,0	12,7	13,6	11,2	0,1
Oteller ve lokantalar	1.958.749	2.149.068	2.221.365	1,8	1,9	1,9	0,3	9,7	3,4
Ulaştırma, depolama ve haberleşme	15.414.012	17.039.210	17.579.364	14,6	14,8	14,9	10,6	10,5	3,2
Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	12.521.036	13.722.619	14.155.055	11,8	11,9	12,0	6,8	9,6	3,2
Konut sahipliği	5.111.048	5.202.722	5.290.573	4,8	4,5	4,5	1,8	1,8	1,7
Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	3.902.456	4.267.187	4.550.803	3,7	3,7	3,9	7,6	9,3	6,6
Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik	3.213.346	3.338.781	3.455.713	3,0	2,9	2,9	0,5	3,9	3,5
Eğitim	2.059.719	2.164.283	2.257.756	1,9	1,9	1,9	0,6	5,1	4,3
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	1.283.421	1.351.168	1.423.298	1,2	1,2	1,2	1,2	5,3	5,3
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri	1.607.462	1.634.631	1.644.951	1,5	1,4	1,4	1,0	1,7	0,6
Eviçi personel çalıştıran hanehalkları	167.832	180.966	191.048	0,2	0,2	0,2	5,4	7,8	5,6
Sektörler toplamı	105.300.829	114.691.307	117.447.963	99,4	99,6	99,7	9,1	8,9	2,4
Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri	8.323.627	9.359.556	9.675.179	7,9	8,1	8,2	12,0	12,4	3,4
Vergi-sübvansiyon	8.908.442	9.842.973	9.980.909	8,4	8,5	8,5	13,1	10,5	1,4
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Alıcı fiyatlarıyla)	105.885.644	115.174.724	117.753.693	100,0	100,0	100,0	9,2	8,8	2,2

Kaynak: TÜİK.

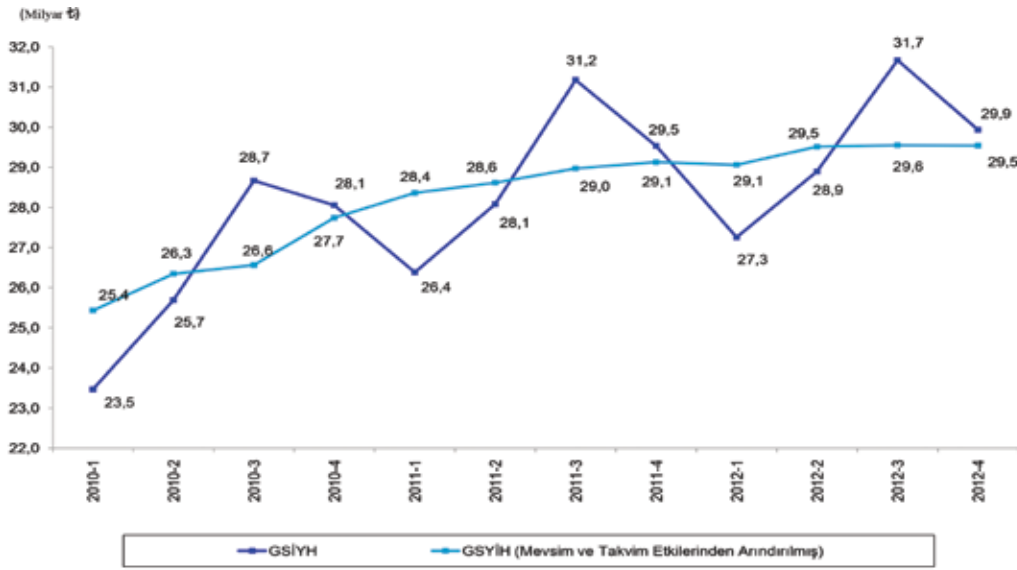

Kaynak: TÜİK.

Grafik 9. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Hızları (1998 Temel Fiyatlarına Göre)

Sabit fiyatlarla GSYH iktisadi faaliyet kollarına göre incelendiğinde; krizin etkilerinin nispeten azalması ve iktisadi faaliyetlerdeki toparlanmanın beklenenden çabuk olmasıyla 2010 ve 2011 yıllarında faaliyet kollarının genelinde yüksek oranlı büyüme gerçekleştiği görülmektedir. 2012 yılında ise ekonomideki büyüme devam etmekle birlikte hız kesmiştir. 2012 yılında faaliyet kolları itibari ile en yüksek oranlı büyüme %6,6 oranı ile gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetlerinde gerçekleşirken onu, %5,6 oranı ile ev içi personel çalıştıran hanehalkları, %5,3 oranı ile sağlık işleri ve sosyal hizmetler, %4,3 oranı ile eğitim faaliyetleri izlemiştir (Bkz, Tablo 19).

Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış sabit fiyatlarla GSYH, 2012 yılının ilk çeyreğinde 29,1 milyar ₺, ikinci çeyrekte 29,5 milyar ₺, üçüncü çeyrekte 29,6 milyar ₺ ve son çeyrekte de 29,5 milyar ₺ olmuştur. 2012 yılının son çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre arındırılmamış GSYH %1,36 oranında artarken, bu oran mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış GSYH için de %1,37 düzeyinde gerçekleşmiştir (Bkz, Grafik 10).

Kaynak: TÜİK.

Grafik 10. Sabit Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

2012 yılında GSYH, cari fiyatlarla %9,2 oranında büyüyerek 1.416.817 milyon ₺'ye ulaşmış ve bunun 112.635 milyon ₺'si tarım, 273.789 milyon ₺'si sanayi, 61.807 milyon ₺'si inşaat ve 815.225 milyon ₺'si de hizmetler sektörü tarafından sağlanmıştır (Bkz, Tablo 18).

Bir önceki yıla göre 2012 yılında cari fiyatlarla GSYH içinde tarım sektörünün payı 0,1 puan azalarak %7,9'a, sanayi sektörünün payı 0,6 puan azalarak %19,3'e, inşaat sektörünün payı 0,1 puan azalarak %4,4'e gerilerken, hizmet sektörünün payı 1,2 puan artarak %57,5'e yükselmiştir (Bkz; Tablo 19, Grafik 11).

Tablo 18. Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

(İktisadi Faaliyet Kollarına ve 1998 Temel Fiyatlarına göre)

İktisadi Faaliyet Kolları	Değer (000 ₺)			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Tarım, avcılık ve ormancılık	90.721.877	101.300.415	109.808.173	8,3	7,8	7,8	17,8	11,7	8,4
Balıkçılık	2.017.144	2.334.837	2.826.839	0,2	0,2	0,2	13,4	15,7	21,1
Madencilik ve taşocakçılığı	15.785.419	19.132.941	21.103.549	1,4	1,5	1,5	10,9	21,2	10,3
İmalat sanayi	172.112.147	210.674.183	220.338.730	15,7	16,2	15,6	18,7	22,4	4,6
Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı	25.454.991	28.767.958	32.347.039	2,3	2,2	2,3	11,6	13,0	12,4
İnşaat	45.669.500	57.751.314	61.806.870	4,2	4,5	4,4	24,9	26,5	7,0
Toptan ve perakende ticaret	120.869.437	155.908.297	172.624.220	11,0	12,0	12,2	16,8	29,0	10,7
Oteller ve lokantalar	25.589.583	30.027.794	33.314.240	2,3	2,3	2,4	7,9	17,3	10,9
Ulaştırma, depolama ve haberleşme	144.427.539	175.665.163	197.988.665	13,1	13,5	14,0	13,5	21,6	12,7
Mali araç kuruluşların faaliyetleri	40.501.622	40.575.763	46.987.214	3,7	3,1	3,3	-5,1	0,2	15,8
Konut sahipliği	123.028.927	129.264.974	137.712.834	11,2	10,0	9,7	4,9	5,1	6,5
Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	52.742.758	60.939.380	70.472.362	4,8	4,7	5,0	16,8	15,5	15,6
Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik	46.090.339	52.248.858	60.359.334	4,2	4,0	4,3	11,7	13,4	15,5
Eğitim	36.802.652	42.717.217	49.197.843	3,3	3,3	3,5	15,7	16,1	15,2
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	17.939.458	19.384.533	21.783.979	1,6	1,5	1,5	9,1	8,1	12,4
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri	18.696.622	21.379.890	22.074.406	1,7	1,6	1,6	16,3	14,4	3,2
Eviçi personel çalıştıran hanehalkları	2.097.000	2.379.620	2.709.704	0,2	0,2	0,2	13,5	13,5	13,9
Sektörler toplamı	980.547.016	1.150.453.139	1.263.456.003	89,2	88,7	89,2	13,4	17,3	9,8
Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri	19.419.336	17.323.639	22.389.995	1,8	1,3	1,6	-10,5	-10,8	29,2
Vergi-sübvansiyon	137.671.668	164.583.710	175.750.793	12,5	12,7	12,4	25,4	19,5	6,8
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (Alıcı fiyatlarıyla)	1.098.799.348	1.297.713.210	1.416.816.801	100,0	100,0	100,0	15,4	18,1	9,2

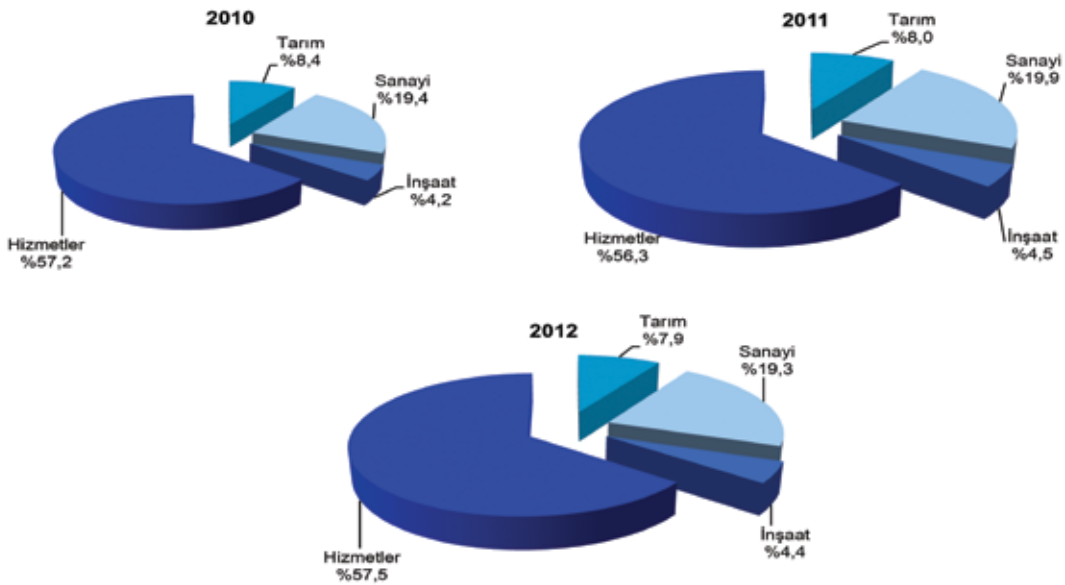
Kaynak: TÜİK.

Tablo 19. Sektörlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları

Sektörler	2010	2011	2012
Tarım	8,4	8,0	7,9
Sanayi	19,4	19,9	19,3
İnşaat	4,2	4,5	4,4
Hizmet ⁽¹⁾	57,2	56,3	57,5
GSYH	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

(1): Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri ve vergi-sübvansiyonlar hizmetlere dahil edilmemiştir.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 11. Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla)

2012 yılında GSYH'deki %2,2 oranındaki büyümeye, imalat sanayi sektörü 0,5 puan, tarım sektörü 0,3 puan, inşaat sektörü ise 0,03 puan değerinde katkı yapmıştır. Diğer önemli katkılar ise; 0,5 puan ile ulaştırma, depolama ve haberleşme; 0,4 puan ile mali aracı kuruluşlar; 0,3 puan ile gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri; 0,1 puan ile kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik faaliyetlerine aittir (Bkz, Tablo 20).

Tablo 20. Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Sektör Katkıları

(İktisadi Faaliyet Kollarına ve 1998 Temel Fiyatlarına göre, Puan)

İktisadi Faaliyet Kolları	GSYH (000 ₺)			Sektör Katkıları (Puan)		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Tarım, avcılık ve ormancılık	9.703.312	10.303.391	10.665.987	0,23	0,57	0,31
Balıkçılık	296.117	301.389	310.824	0,01	0,00	0,01
Madencilik ve taşocakçılığı	795.179	826.026	832.457	0,04	0,03	0,01
İmalat sanayi	25.606.668	28.156.849	28.679.899	3,16	2,41	0,45
Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtım	2.184.157	2.376.320	2.459.481	0,15	0,18	0,07
İnşaat	5.996.258	6.688.257	6.727.587	0,96	0,65	0,03
Toptan ve perakende ticaret	13.480.057	14.988.441	15.001.805	1,67	1,42	0,01
Oteller ve lokantalar	1.958.749	2.149.068	2.221.365	0,01	0,18	0,06
Ulaştırma, depolama ve haberleşme	15.414.012	17.039.210	17.579.364	1,52	1,53	0,47
Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	12.521.036	13.722.619	14.155.055	0,82	1,13	0,38
Konut sahipliği	5.111.048	5.202.722	5.290.573	0,10	0,09	0,08
Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	3.902.456	4.267.187	4.550.803	0,29	0,34	0,25
Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik	3.213.346	3.338.781	3.455.713	0,02	0,12	0,10
Eğitim	2.059.719	2.164.283	2.257.756	0,01	0,10	0,08
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	1.283.421	1.351.168	1.423.298	0,02	0,06	0,06
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri	1.607.462	1.634.631	1.644.951	0,02	0,03	0,01
Eviçi personel çalıştıran hanehalkları	167.832	180.966	191.048	0,01	0,01	0,01
Sektörler toplamı	105.300.829	114.691.307	117.447.963	9,02	8,87	2,39
Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri	8.323.627	9.359.556	9.675.179	0,92	0,98	0,27
Vergi-sübvansiyon	8.908.442	9.842.973	9.980.909	1,06	0,88	0,12
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Alıcı fiyatlarıyla)	105.885.644	115.174.724	117.753.693	9,16	8,77	2,24

Kaynak: TÜİK.

Sabit fiyatlarla harcama yöntemiyle GSYH'de 2012 yılında bir önceki yıla göre, yerleşik hanehalklarının tüketim harcamaları %7,0 oranında azalırken, devletin nihai tüketim harcamaları %5,7 oranında artmıştır. Mal ve hizmet ihracatı %17,2 oranında artarken, mal ve hizmet ithalatı ise 2011 yılı ile hemen hemen aynı düzeyde gerçekleşmiştir. 2011 yılında %2,2 oranında azalış gösteren kamu sektörü sabit sermaye yatırımları 2012 yılında makine-teçhizat yatırımlarındaki %41,2 oranındaki artışın etkisi ile %8,9 oranında artmıştır. Özel sektör sabit sermaye yatırımları da, makine-teçhizat yatırımındaki %6,6 oranındaki küçülmenin etkisi ile %4,5 oranında azalmıştır (Bkz, Tablo 21).

Tablo 21. Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

(1998 Temel Fiyatlarına göre)

Harcama Bileşenleri	Değer (000 ₺)			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	105.885.644	115.174.724	117.753.693	100,0	100,0	100,0	9,2	8,8	2,2
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	73.174.350	78.796.580	78.223.981	69,1	68,4	66,4	6,7	7,7	-0,7
Yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının Yurtiçi tüketimi	76.651.527	82.518.321	82.600.128	72,4	71,6	70,1	5,9	7,7	0,1
(Eksi) Yerleşik olmayan hanehalklarının yurt içi tüketimi	4.208.987	4.357.465	4.916.183	4,0	3,8	4,2	-4,9	3,5	12,8
Yerleşik hanehalklarının yurt dışı tüketimi	731.810	635.723	540.035	0,7	0,6	0,5	8,1	-13,1	-15,1
Devletin nihai tüketim harcamaları	11.325.193	11.854.890	12.534.181	10,7	10,3	10,6	2,0	4,7	5,7
Maaş, ücret	5.172.463	5.376.746	5.569.524	4,9	4,7	4,7	1,2	3,9	3,6
Mal ve hizmet alımları	6.152.730	6.478.144	6.964.657	5,8	5,6	5,9	2,7	5,3	7,5
Gayri safi sabit sermaye oluşumu	25.270.576	29.826.287	29.075.469	23,9	25,9	24,7	30,5	18,0	-2,5
Kamu sektörü	4.419.507	4.321.032	4.706.933	4,2	3,8	4,0	17,7	-2,2	8,9
Makine-teçhizat	886.697	821.969	1.160.958	0,8	0,7	1,0	12,2	-7,3	41,2
İnşaat	3.532.810	3.499.063	3.545.975	3,3	3,0	3,0	19,1	-1,0	1,3
Özel sektör	20.851.069	25.505.255	24.368.537	19,7	22,1	20,7	33,6	22,3	-4,5
Makine-teçhizat	14.165.993	17.705.531	16.536.073	13,4	15,4	14,0	42,8	25,0	-6,6
İnşaat	6.685.076	7.799.724	7.832.464	6,3	6,8	6,7	17,7	16,7	0,4
Stok değişimleri ⁽¹⁾	281.357	21.150	-1.468.376	0,3	0,0	-1,2	-	-	-
Mal ve hizmet ihracatı	25.500.932	27.509.654	32.232.372	24,1	23,9	27,4	3,4	7,9	17,2
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	29.666.764	32.833.837	32.843.935	28,0	28,5	27,9	20,7	10,7	0,0

Kaynak: TÜİK.

(1): Stok değişimleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hata payı da içermektedir.

Cari fiyatlarla harcamalar yöntemiyle GSYH'de yerleşik hanehalklarının tüketimi, 2012 yılında bir önceki yıla göre %7,5 oranında artış göstermiştir. Bu tüketim kalemi içinde bulunan yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının Yurtiçi tüketimi %8,0 oranında, yerleşik olmayan hanehalklarının Yurtiçi tüketimi %14,9 oranında artış yönünde değişim gösterirken, yerleşik hanehalklarının yurt dışı tüketimi ise %9,7 oranında azalış yönünde değişim göstermiştir. Devletin nihai tüketim harcamaları, 2012 yılında bir önceki yıla göre %15,8 oranında artarak 209.199 milyon ₺'ye yükselmiştir (Bkz, Tablo 22).

Kamu sektörü sabit sermaye yatırımları %11,4 oranında, makine ve teçhizat yatırımları %40,4 oranında artış kaydetmiştir. Özel sektör makine teçhizat sabit sermaye yatırımları 2012 yılında bir önceki yıla göre %4,7 oranında azalış gösterirken, inşaat yatırımları %8,3 oranında artış kaydetmiş ve bu bileşenlerin değişim oranlarına endeksli olarak özel sektör sabit sermaye yatırımları %5,0 oranında azalış göstermiştir.

Tablo 22. Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

(Cari Fiyatlarla)

Harcama Bileşenleri	Değer (000 ₺)			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	1.098.799.348	1.297.713.210	1.416.816.801	100,0	100,0	100,0	15,4	18,1	9,2
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	787.752.785	923.836.192	992.745.173	71,7	71,2	70,1	15,7	17,3	7,5
Yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının Yurtiçi tüketimi	819.223.624	965.772.137	1.042.950.171	74,6	74,4	73,6	14,7	17,9	8,0
(Eksi) Yerleşik olmayan hanehalklarının yurt içi tüketimi	38.723.122	50.108.683	57.583.714	3,5	3,9	4,1	-2,9	29,4	14,9
Yerleşik hanehalklarının yurt dışı tüketimi	7.252.283	8.172.738	7.378.716	0,7	0,6	0,5	13,1	12,7	-9,7
Devletin nihai tüketim harcamaları	157.513.643	180.707.807	209.198.629	14,3	13,9	14,8	12,5	14,7	15,8
Maaş, ücret	87.344.368	100.906.381	117.305.225	7,9	7,8	8,3	15,2	15,5	16,3
Mal ve hizmet alımları	70.169.275	79.801.427	91.893.404	6,4	6,1	6,5	9,3	13,7	15,2
Gayri safi sabit sermaye oluşumu	207.815.565	283.163.196	287.681.698	18,9	21,8	20,3	29,3	36,3	1,6
Kamu sektörü	43.406.876	49.075.197	54.684.506	4,0	3,8	3,9	22,8	13,1	11,4
Makine-teçhizat	6.656.300	7.347.602	10.318.242	0,6	0,6	0,7	7,0	10,4	40,4
İnşaat	36.750.576	41.727.595	44.366.264	3,3	3,2	3,1	26,2	13,5	6,3
Özel sektör	164.408.689	234.087.999	232.997.192	15,0	18,0	16,4	31,1	42,4	-0,5
Makine-teçhizat	108.677.222	157.848.369	150.411.054	9,9	12,2	10,6	35,1	45,2	-4,7
İnşaat	55.731.467	76.239.630	82.586.138	5,1	5,9	5,8	24,0	36,8	8,3
Stok değişimleri ⁽¹⁾	6.707.721	22.528.412	-357.420	0,6	1,7	0,0	-	-	-
Mal ve hizmet ihracatı	233.045.907	311.148.042	374.615.845	21,2	24,0	26,4	4,9	33,5	20,4
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	294.036.273	423.670.438	447.067.124	26,8	32,6	31,6	26,4	44,1	5,5

Kaynak: TÜİK.

(1): Stok değişimleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hata payı da içermektedir.

Harcamalar yöntemiyle GSYH'nin büyümesine; yerleşik hanehalklarının tüketimi 0,5 puan negatif, devletin nihai tüketim harcamaları 0,6 puan pozitif, sabit sermaye yatırımları 0,7 puan negatif, mal ve hizmet ihracatı 4,1 puan, mal ve hizmet ithalatı da 0,01 puanlık pozitif katkı sağlamıştır (Bkz, Tablo 23).

Tablo 23. Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Katkıları

(1998 Fiyatlarıyla, Puan)

Harcama Bileşenleri	GSYH (000 ₺)			GSYH'ye Katkıları (Puan)		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	105.885.644	115.174.724	117.753.693	9,16	8,77	2,24
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	73.174.350	78.796.580	78.223.981	4,72	5,31	-0,50
Yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının Yurtiçi tüketimi	76.651.527	82.518.321	82.600.128	4,44	5,54	0,07
(Eksi) Yerleşik olmayan hanehalklarının yurt içi tüketimi	4.208.987	4.357.465	4.916.183	-0,23	0,14	0,49
Yerleşik hanehalklarının yurt dışı tüketimi	731.810	635.723	540.035	0,06	-0,09	-0,08
Devletin nihai tüketim harcamaları	11.325.193	11.854.890	12.534.181	0,23	0,50	0,59
Maaş, ücret	5.172.463	5.376.746	5.569.524	0,06	0,19	0,17
Mal ve hizmet alımları	6.152.730	6.478.144	6.964.657	0,16	0,31	0,42
Gayri safi sabit sermaye oluşumu	25.270.576	29.826.287	29.075.469	6,10	4,30	-0,65
Kamu sektörü	4.419.507	4.321.032	4.706.933	0,68	-0,09	0,34
Makine-teçhizat	886.697	821.969	1.160.958	0,10	-0,06	0,29
İnşaat	3.532.810	3.499.063	3.545.975	0,58	-0,03	0,04
Özel sektör	20.851.069	25.505.255	24.368.537	5,41	4,40	-0,99
Makine-teçhizat	14.165.993	17.705.531	16.536.073	4,38	3,34	-1,02
İnşaat	6.685.076	7.799.724	7.832.464	1,04	1,05	0,03
Stok değişimleri ⁽¹⁾	281.357	21.150	-1.468.376	2,50	-0,25	-1,29
Mal ve hizmet ihracatı	25.500.932	27.509.654	32.232.372	0,87	1,90	4,10
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	29.666.764	32.833.837	32.843.935	5,25	2,99	0,01

Kaynak: TÜİK.

(1): Stok değişimleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hata payı da içermektedir.

Kişi başına GSYH, cari fiyatlarla 2012 yılında %0,4 oranında artarak 10.504 \$'a, Türk Lirası olarak da %7,9 oranında artarak 18.927 ₺'ye yükselmiştir. Sabit fiyatlarla kişi başına GSYH ise 2012 yılında bir önceki yıla göre %1,0 oranında artışla 1.557 ₺'den 1.573 ₺'e yükselmiştir (Bkz, Tablo 24).

Tablo 24. Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Yıllar	Nüfus ⁽¹⁾ (000 Kişi)	Cari Fiyatlarla ⁽²⁾				Sabit Fiyatlarla	
		Türk Lirası (₺)	Değişim Oranı	(\$ ABD Doları)	Değişim Oranı	Türk Lirası (₺)	Değişim Oranı
2010	73.003	15.051	13,8	10.022	17,1	1.450	7,7
2011	73.950	17.549	16,6	10.466	4,4	1.557	7,4
2012	74.855	18.927	7,9	10.504	0,4	1.573	1,0

Kaynak: TÜİK.

(1): Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarıdır.

(2): Kişi başına GSYH rakamları, yıl ortası nüfusa oranlanarak hesaplanmıştır.

1.2 Sektörel Gelişmeler

1.2.1 Tarım

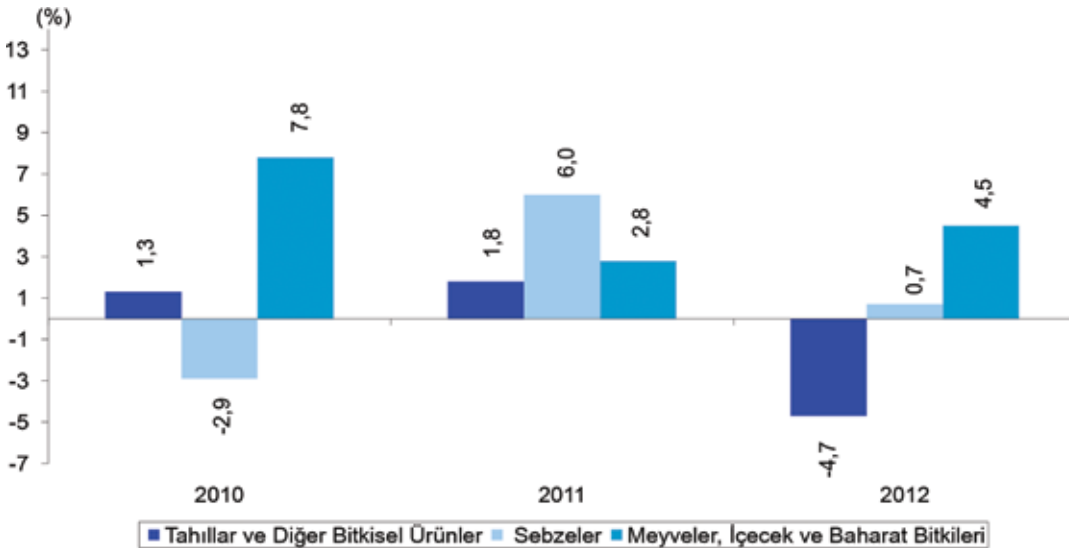
2012 yılında meteorolojik faktörler genel olarak tarımsal üretimi olumsuz etkilemiş, özellikle orta ve doğu kesimlerde yaşanan kuraklığın sonucu olarak bazı ürünlerde kayıplar meydana gelmiştir. Bazı bölgelerde ise olumlu iklim koşullarının etkisiyle üretim miktarları artış göstermiştir.

Tarım sektörü katma değerinde, 2012 yılının birinci çeyrek döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %5,2 oranında, ikinci çeyrek döneminde %3,6 oranında, üçüncü çeyrek döneminde %2,7 oranında, dördüncü çeyrek dönemde de %4,3 oranında artış gerçekleşmiştir.

Böylece 2012 yılı tarım sektörünün katma değerinde 2011 yılına oranla %3,5 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. Bu büyüme oranı 2011 yılının büyüme oranı ile karşılaştırıldığında 2,7 puanlık düşüş olduğu görülmektedir.

2010 yılında %1,3, 2011 yılında da %1,8 oranında artış gösteren toplam tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi 2012 yılında ise %4,7 oranında azalış göstermiştir. Tahıl ürünleri üretim miktarı 2011 yılında bir önceki yıla göre olumlu hava koşullarına bağlı olarak %7,5 oranında artarken, 2012 yılında bir önceki yıla göre özellikle Orta Anadolu'da kuraklık nedeniyle verimde görülen ciddi düşüşün etkisiyle %5,2 oranında azalmıştır. Tahıl ürünleri grubunda bir önceki yıla göre üretim artışı olan tek ürün %9,5 oranı ile mısır (dane) üretiminde olurken, buğday (toplam) üretimi %7,8 oranında, arpa üretimi %6,6 oranında, çeltik üretimi %2,2 oranında azalış göstermiştir (Bkz; Tablo 25, Grafik 12).

Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular grubunun üretim miktarı 2011 yılında %1,0 oranında azalış gösterirken, 2012 yılında %4,0 oranında artmıştır. Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular grubunda 2012 yılında en yüksek üretim artışları %7,9 oranı ile kırmızı ve yeşil mercimek üretiminde gerçekleşirken, nohut üretiminde %6,3, patates üretiminde de %3,9 oranında artış olmuştur. Tatlı patates üretiminde ise %23,4 gibi ciddi oranda, kuru fasulye üretiminde de %3,0 oranında düşüş olmuştur.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 12. Yıllara Göre Bitkisel Üretim Değişim Oranları

Tablo 25. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları

Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	Üretim			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Tahıllar	32.748.550	35.202.073	33.377.430	-2,5	7,5	-5,2
Buğday(Toplam)	19.674.000	21.800.000	20.100.000	-4,5	10,8	-7,8
Arpa	7.250.000	7.600.000	7.100.000	-0,7	4,8	-6,6
Mısır (Dane)	4.310.000	4.200.000	4.600.000	1,4	-2,6	9,5
Çeltik	860.000	900.000	880.000	14,7	4,7	-2,2
Diğer	654.550	702.073	697.430	-3,3	7,3	-0,7
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	5.784.264	5.780.950	6.013.514	4,6	-0,1	4,0
Patates	4.513.453	4.613.071	4.795.122	2,6	2,2	3,9
Nohut	530.634	487.477	518.000	-5,7	-8,1	6,3
Mercimek (Kırmızı)	422.000	380.000	410.000	53,4	-10,0	7,9
Fasulye (Kuru)	212.758	200.673	200.000	17,4	-5,7	-0,3
Tatlı patates	34.930	35.010	26.815	26,0	0,2	-23,4
Mercimek (Yeşil)	25.400	25.952	28.000	-6,4	2,2	7,9
Diğer	45.089	38.767	35.577	-19,9	-14,0	-8,2
Yağlı tohumlar	1.659.767	1.699.151	1.764.921	20,7	2,4	3,9
Ayçiçeği	1.320.000	1.335.000	1.370.000	24,9	1,1	2,6
Kolza (Kanola)	106.450	91.239	110.000	-6,5	-14,3	20,6
Yer fıstığı	97.310	90.416	122.780	8,0	-7,1	35,8
Soya	86.540	102.260	122.114	125,1	18,2	19,4
Haşhaş (Tohum)	36.910	44.000	3.844	7,9	19,2	-91,3
Diğer	12.557	36.236	36.183	-69,5	188,6	-0,1
Tütün	53.018	45.435	80.000	-37,6	-14,3	76,1
Şeker pancarı	17.942.112	16.126.489	15.000.000	3,9	-10,1	-7,0
Diğer yem bitkileri (Tahıl samanı ve kabuklar hariç)	132.970	127.114	125.610	-8,7	-4,4	-1,2
Hayvan pancarı	132.970	127.114	125.610	-8,7	-4,4	-1,2
Tekstilde kullanılan ham bitkiler	2.150.013	2.580.020	2.320.006	24,6	20,0	-10,1
Pamuk (Kütlü)	2.150.000	2.580.000	2.320.000	24,6	20,0	-10,1
Diğer	13	20	6	160,0	53,8	-70,0
Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, hayvan yemi bitkilerinin tohumları	157.454	150.999	110.014	-6,8	-4,1	-27,1
Fığ	121.676	107.844	104.342	-10,5	-11,4	-3,2
Haşhaş (Kapsül)	33.555	40.979	3.497	7,9	22,1	-91,5
Diğer	2.223	2.176	2.175	10,1	-2,1	0,0
Toplam	60.628.148	61.712.231	58.791.495	1,3	1,8	-4,7

Kaynak: TÜİK.

Yağlı tohumlar grubu üretimi 2010 yılında %20,7 oranında yüksek bir artış gösterirken, 2011 yılında hız keserek %2,4; 2012 yılında da %3,9 oranlarında artış göstermiştir. Yağlı tohumlar grubu üretiminde en yüksek artış oranını %35,8 ile yer fıstığı gösterirken, bunu %20,6 oranı ile kolza (kanola), %19,4 oranı ile soya ve %2,6 oranı ile ayçiçeği üretimi izlemiştir. 2011 yılında %19,2 oranında artışa sahip olan haşhaş (tohum) üretiminde, 2012 yılında %91,3 ile çok yüksek bir oranda düşüş olmuştur.

2010 ve 2011 yıllarında düşüş eğilimi sergileyen tütün üretiminde 2012 yılında %76,1 oranında yüksek bir artış olmuştur. Hayvan pancarı üretimi 2010 yılından bu yana gösterdiği azalış yönlü değişimini 2012 yılında %1,2 oranı ile devam ettirmiştir. Kota uygulanan şeker pancarı üretiminde ise 2011 yılında görülen %10,1 oranındaki azalış yönlü değişim %7,0 oranı ile 2012 yılında da devam etmiştir. Tekstilde kullanılan ham bitkilerin en önemli bölümünü oluşturan kütlü pamuk üretimi

2011 yılında %20,0 oranında artış gösterirken, 2012 yılında %10,1 oranında azalış göstermiştir. Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, hayvan yemi bitkilerinin tohumları üretiminde 2010 yılında başlayan azalış eğilimi hızlanarak devam etmiş ve bir önceki yıla göre 2012 yılında %27,1 oranı ile tepe değerine ulaşmıştır. Özellikle bu grup altında yer alan haşhaş (kapsül) üretim miktarı 2010 ve 2011 yıllarında artış yönünde değişime sahipken, 2012 yılında %91,5 oranında önemli miktarda azalış yönlü değişim göstermesi parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, hayvan yemi bitkilerinin tohumluk üretiminin azalış yönlü değişiminde de etkin olmuştur.

Sebze ürünleri üretim miktarında 2010 yılında %2,9 oranında azalış olurken, 2011 yılında %6,0 oranında, 2012 yılında ise sadece %7,0 oranında çok düşük bir artış olmuştur. 2011 yılında %9,7 oranında artış gösteren yumru ve kök sebzeler grubu üretimi 2012 yılında, bir önceki yıla göre %11,2 oranında azalış göstermiştir. Bu grupta yer alan seçilmiş ürünlerden sadece havuç üretiminde %18,6 oranında artış olurken, diğer sebzelerin üretiminde düşüş olmuştur. En yüksek oranlı düşüşler; %22,1 oranı ile kuru soğan üretiminde, %7,5 oranı ile kırmızı turp üretiminde ve %6,8 oranı ile de pırasa üretiminde gerçekleşmiştir (Bkz, Tablo 26).

Tablo 26. Sebze Ürünleri Üretim Miktarları

Sebzeler	Üretim (Ton)			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Yumru ve kök sebzeler	3.121.698	3.425.622	3.040.692	-1,0	9,7	-11,2
Soğan (Kuru)	1.900.000	2.141.373	1.668.356	2,7	12,7	-22,1
Havuç	533.253	602.078	714.280	-10,2	12,9	18,6
Pırasa	244.812	246.144	229.359	-2,5	0,5	-6,8
Soğan (Taze)	165.478	153.823	150.928	-2,2	-7,0	-1,9
Turp (Kırmızı)	139.543	142.024	131.375	-1,4	1,8	-7,5
Diğer	138.612	140.180	146.394	-6,7	1,1	4,4
Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	21.219.750	22.424.786	23.004.689	-3,3	5,7	2,6
Domates	10.052.000	11.003.433	11.350.000	-6,5	9,5	3,1
Karpuz	3.683.103	3.864.489	4.022.296	-3,3	4,9	4,1
Hıyar	1.739.191	1.749.174	1.741.878	0,2	0,6	-0,4
Kavun	1.611.695	1.647.988	1.688.687	-4,0	2,3	2,5
Patlıcan	846.998	821.770	799.285	3,8	-3,0	-2,7
Biber (Sivri)	816.901	879.846	910.725	8,5	7,7	3,5
Biber (Salçalık)	782.173	730.493	748.422	11,7	-6,6	2,5
Fasulye	587.967	614.948	621.036	-2,6	4,6	1,0
Biber (Dolmalık)	387.626	364.930	383.213	0,9	-5,9	5,0
Diğer	712.096	747.715	739.147	0,7	5,0	-1,1
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler	1.655.747	1.697.054	1.707.325	-2,0	2,5	0,6
Lahana (Baş)	491.228	498.073	481.511	-3,2	1,4	-3,3
Marul (Göbekli)	226.144	217.378	205.463	-3,2	-3,9	-5,5
Ispanak	218.291	221.632	222.225	-3,1	1,5	0,3
Karnabahar	158.579	162.134	169.097	1,0	2,2	4,3
Marul (Kıvrıkcık)	131.952	138.466	145.019	-6,8	4,9	4,7
Lahana (Kırmızı)	118.170	121.824	133.234	3,5	3,1	9,4
Lahana (Yaprak)	81.953	88.466	85.023	-1,8	7,9	-3,9
Maydanoz	56.332	54.956	56.614	-3,1	-2,4	3,0
Mantar (Kültür)	21.559	27.058	33.750	10,6	25,5	24,7
Diğer	151.539	167.067	175.389	2,1	10,2	5,0
Toplam	25.997.195	27.547.462	27.752.706	-2,9	6,0	0,7

Kaynak: TÜİK.

Meyvesi için yetiştirilen sebzeler grubu üretim miktarı 2011 yılına göre 2012 yılında artış hızını azaltarak sadece %2,6 oranında artış gösterebilmiştir. Meyvesi için yetiştirilen sebzeler grubunda en yüksek üretim artışları; %5,0 oranı ile dolmalık biber, %4,1 oranı ile karpuz, %3,5 oranı ile sivri biber üretiminde görülürken, patlıcan üretiminde %2,7 oranında, hıyar üretiminde %4,0 oranında düşüş görülmüştür.

Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler grubu üretim miktarında 2012 yılında sadece %6,0 oranında artış olmuştur. Diğer sebzeler grubunda en yüksek oranlı artışlar; kültür mantarı üretiminde %24,7 oranında, kırmızı lahana üretiminde %9,4 oranında, kıvırcık marul üretiminde %4,7 oranında gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre üretim düşüşünün olduğu sebzeler de; %5,5 oranı ile göbekli marul %3,9 oranı ile yaprak lahana ve %3,3 oranı ile de baş lahana olmuştur.

Meyve ürünleri üretiminde 2011 yılında bir önceki yıla göre %2,8 olan artış oranı, 2012 yılında %4,5'e yükselmiştir. 2012 yılında meyveler grubunda önemli paya sahip olan üzüm üretim miktarı %2,6 oranında azalırken, diğer meyveler ve sert kabuklular grubunun üretim miktarında %7,3 oranında artış gerçekleşmiştir. Muz, incir, avokado ve kivi'nin toplam üretimi 2012 yılında %4,8 oranında, diğer meyvelerin üretimi %11,3 oranında artarken, turunçgillerin üretimi %3,8 oranında azalmıştır. Turunçgiller grubunda sadece mandalina üretiminde %3,0 oranı ile artış olurken, diğer meyveler grubunda en yüksek oranlı üretim artışını %44,8 oranı ile nar göstermiş, bunu %16,9 oranında artış gösteren kayısı üretimi, %16,3 oranında artış gösteren çilek üretimi, %14,6 oranında artış gösteren armut üretimi izlemiştir. Diğer meyveler grubunda yer alan meyvelerin tümü 2012 yılında artış yönünde değişim göstermiştir (Bkz, Tablo 27).

Zeytin ve diğer sert kabuklular grubu üretim miktarı 2011 yılında %7,0 olan artış yönlü değişimini 2012 yılında %14,0 oranına yükseltmiştir. 2011 yılında ağaçlarda oluşan yorgunluktan dolayı %28,3 oranında düşüş gösteren fındık üretimi, 2012 yılında yerini %53,5 oranında artışa bırakmıştır. Var yılı olması sebebiyle seçilmiş sert kabuklulardan antep fıstığı üretim miktarında 2012 yılında %33,9 oranında, zeytin üretim miktarında %4,0 oranında artış gerçekleşmiştir.

Baharat bitkileri grubunun üretim miktarı, 2011 yılında bir önceki yıla göre %10,2 oranında azalış gösterirken, 2012 yılında %4,0 oranında artış kaydetmiştir. Seçilmiş baharat bitkilerinden kırmızı biber üretimi %2,1 oranında, kimyon üretimi %5,4 oranında artmıştır. Çayın üretim miktarı 2011 yılında bir önceki yıla göre %5,7 oranında azalış gösterirken, 2012 yılında yerini %1,5 oranında artışa bırakmıştır.

Tablo 27. Meyve Ürünleri Üretim Miktarları

Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	Üretim (Ton)			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Üzüm	4.255.000	4.296.351	4.185.126	-0,2	1,0	-2,6
Diğer meyveler ve sert kabuklular	12.130.745	12.697.125	13.625.816	0,1	4,7	7,3
Muz, incir, avakado, kivi (Toplam)	492.777	497.556	521.439	4,0	1,0	4,8
İncir	254.838	260.508	275.002	4,3	2,2	5,6
Muz	210.178	206.501	207.727	2,8	-1,7	0,6
Diğer	27.761	30.547	38.710	11,7	10,0	26,7
Turunçgiller (Toplam)	3.572.376	3.613.766	3.475.024	1,7	1,2	-3,8
Portakal	1.710.500	1.730.146	1.661.111	1,2	1,1	-4,0
Mandalina	858.699	872.251	874.832	1,5	1,6	0,3
Limon	787.063	790.211	710.211	0,4	0,4	-10,1
Diğer	216.114	221.158	228.870	11,5	2,3	3,5
Diğer meyveler (Toplam)	5.629.881	5.980.455	6.657.999	-5,7	6,2	11,3
Elma	2.600.000	2.680.075	2.888.985	-6,6	3,1	7,8
Kayısı	450.000	650.000	760.000	-31,9	44,4	16,9
Şeftali	539.403	545.902	611.165	-1,4	1,2	12,0
Kiraz	417.905	438.550	470.887	0,1	4,9	7,4
Armut	380.003	386.382	442.646	-1,1	1,7	14,6
Çilek	299.940	302.416	351.834	2,7	0,8	16,3
Erik	240.806	268.696	300.046	-2,0	11,6	11,7
Vişne	194.989	182.234	186.443	1,2	-6,5	2,3
Nar	208.502	217.572	315.150	22,0	4,4	44,8
Diğer	298.333	308.628	330.843	8,0	3,5	7,2
Zeytin ve diğer sert kabuklular (Toplam)	2.435.711	2.605.348	2.971.354	12,4	7,0	14,0
Zeytin	1.415.000	1.750.000	1.820.000	9,6	23,7	4,0
Fındık	600.000	430.000	660.000	20,0	-28,3	53,5
Ceviz	178.142	183.240	203.212	0,5	2,9	10,9
Antep fıstığı	128.000	112.000	150.000	56,5	-12,5	33,9
Diğer	114.569	130.108	138.142	-1,7	13,6	6,2
Baharat bitkileri	224.041	201.150	202.048	-3,9	-10,2	0,4
Kırmızı biber	186.272	162.125	165.527	-5,4	-13,0	2,1
Kimyon	12.587	13.193	13.900	-13,4	4,8	5,4
Diğer	25.182	25.832	22.621	15,5	2,6	-12,4
Çay	1.305.566	1.231.141	1.250.000	18,3	-5,7	1,5
Toplam	17.915.352	18.425.767	19.262.990	7,8	2,8	4,5

Kaynak: TÜİK.

Tarımsal Destekleme Ödemeleri

2012 yılında önceki yıllarda da olduğu gibi tarım alanlarına kamusal müdahalede bulunma ve tarım sektörünü destekleme kapsamındaki uygulamalara devam edilmiştir. Bu kapsamda, verilen desteklerin artış oranı 2010 yılından bu yana azalan bir eğilim sergilemektedir. 2010 yılında %25,2 oranında artan tarımsal destekleme ödemeleri, 2011 yılında %18,8 oranında, 2012 yılında da %10,1 oranında artış göstererek 7.777 milyon ₺'ye yükselmiştir. 2012 yılında tarımsal destekleme ödemelerinde en yüksek oranlı artış bir önceki yılda olduğu gibi %100,0 oranı ile çevre amaçlı tarım alanlarının korunmasında gerçekleşirken, bunu %51,2 oranı ile sertifikalı tohum ve fidan kullanımı desteği, %26,3 oranı ile de hayvancılık destek ödemeleri izlemiştir (Bkz, Tablo 28).

Tablo 28. Tarımsal Destekleme Ödemeleri

(Cari Fiyatlarla)

Ödemeler (1)	Değer (000 000 ₺)			Değişim Oranı			Toplam İçindeki Oranı		
	2010	2011	2012 ⁽²⁾	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Alan bazlı tarımsal destekleme ödemeleri	2.056	2.189	2.430	64,9	6,5	11,0	34,6	31,0	31,2
DGD	0	0	0	-	-	-	0,0	0,0	0,0
Alan bazlı ek ödeme (Organik tarım, iyi tarım, toprak analizi)	81	150	172	523,1	85,2	14,7	1,4	2,1	2,2
Mazot	512	508	581	9,2	-0,8	14,4	8,6	7,2	7,5
Gübre	622	621	695	4,4	-0,2	11,9	10,5	8,8	8,9
Sertifikalı tohum ve fidan kullanımı	90	86	130	5,9	-4,4	51,2	1,5	1,2	1,7
Çevre amaçlı tarım alanlarının korunması (ÇATAK)	9	17	34	50,0	88,9	100,0	0,2	0,2	0,4
Fındık	652	709	710	-	8,7	0,1	11,0	10,0	9,1
Alternatif ürün ödemeleri	9	8	8	125,0	-11,1	0,0	0,2	0,1	0,1
Tütün	8	7	0	100,0	-12,5	-100,0	0,1	0,1	0,0
Fındık	1	1	8	-	-	-	0,0	0,0	0,1
Telafi edici ödemeler	81	90	100	9,5	11,1	11,1	1,4	1,3	1,3
Patates siğili desteği	8	8	0	-27,3	-	-	0,1	0,1	0,0
Çay budama tazminatı ve masrafları	73	82	100	15,9	12,3	22,0	1,2	1,2	1,3
Fark ödemesi destekleme hizmetleri ⁽³⁾	2.056	2.504	2.400	2,4	21,8	-4,2	34,6	35,4	30,9
Arz açığı olan ürünlere ödemeler	923	1.292	1.510	11,7	40,0	16,9	15,5	18,3	19,4
Hububat	996	1.039	707	-1,2	4,3	-32,0	16,7	14,7	9,1
Çay	115	149	148	1,8	29,6	-0,7	1,9	2,1	1,9
Bakliyat (Kuru fasulye, nohut, mercimek)	22	23	35	-	-	-	0,4	0,3	0,5
Hayvancılık destek ödemeleri	1.158	1.728	2.183	27,5	49,2	26,3	19,5	24,5	28,1
Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekler ⁽⁴⁾	304	249	309	23,1	-18,1	24,1	5,1	3,5	4,0
Tarım sigortası destekleme hizmetleri	80	239	290	31,1	198,8	21,3	1,3	3,4	3,7
Afetten zarar gören çiftçilere yardım ödemeleri	137	0	0	372,4	-100,0	-	2,3	0,0	0,0
Diğer tarımsal amaçlı destekler	30	42	45	-82,9	40,0	7,1	0,5	0,6	0,6
GAP Eylem Planı kırsal kalkınma ve hayvancılık destekleri ⁽⁵⁾	126	114	120	68,0	-9,5	5,3	2,1	1,6	1,5
Toplam	5.947	7.065	7.777	25,2	18,8	10,1	100,0	100,0	100,0

Kaynak: KB.

(1): 2010-2011 yılları ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.

(2): Gerçekleşme tahmini.

(3): Kütlü pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane mısıra verilmektedir.

(4): Bütçe tutarının 2011 yılında 52,3 milyon ₺'si, 2012 yılında 159 milyon ₺'si TKDK hibe karşılığıdır.

(5): 2010 yılı tutarının 96,6 milyon ₺'si GAP EP-Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Projeleri; 29 milyon ₺'si DAP Hayvancılık Desteği içindir. 2011 yılı tutarının 92,7 milyon ₺'si GAP EP-Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Projeleri; 21,2 milyon ₺'si DAP Hayvancılık Desteği içindir. 2012 yılı tutarının 66,6 milyon ₺'si GAP EP-Kırsal Kalkınma Projeleri; 31 milyon ₺'si GAP EP-Hayvancılık Projesi, 22,4 milyon ₺'si DAP Hayvancılık Desteği içindir.

2012 yılında tarımsal destekleme ödemeleri içinde en yüksek paylar; %31,2 oranında 2.430 milyon ₺ ile alan bazlı tarımsal destekleme ödemelerinde, %30,9 oranında 2.400 milyon ₺ ile fark ödemesi destekleme hizmetlerinde, %28,1 oranında 2.183 milyon ₺ ile hayvancılık destekleme ödemelerinde, %19,4 oranında 1.510 milyon ₺ ile arz açığı olan ürünlere yapılan ödemelerde olmuştur.

1.2.2 Sanayi

Sanayi sektörü katma değeri 2012 yılında, sabit fiyatlarla bir önceki yılın aynı dönemine göre birinci çeyrek dönemde %3,1 oranında, ikinci çeyrek dönemde %3,6 oranında, üçüncü çeyrek dönemde %1,5 oranında artarken, dördüncü çeyrek dönemde ise %3,0 oranında azalış göstermiştir. 2012 yılı genelinde; sanayi sektörü katma değeri artışı %2,0 düzeyinde gerçekleşmiştir. Alt sektörler itibariyle imalat sanayi sektörü katma değerinde %1,9 oranında, madencilik ve taşocakçılığı sektörü katma değerinde %8,0 ve enerji sektörü katma değerinde %3,5 oranında artış meydana gelmiştir (Bkz, Tablo 29).

Tablo 29. Sanayi Sektörü Katma Değeri Değişim Oranları

Sektörler	(1998 Temel Fiyatlara Göre)		
	2010	2011	2012
Madencilik	4,7	3,9	0,8
İmalat sanayi	13,6	10,0	1,9
Elektrik, gaz ve su	7,3	8,8	3,5
Toplam sanayi	12,8	10,0	2,0

Kaynak: TÜİK.

2012 yılında sanayi sektörünün GSYH içindeki payı 2011 yılında %19,9 iken, 2012 yılında %19,3'e gerilemiştir. Alt sektörler itibariyle imalat sanayi sektörünün payı %15,6, enerji sektörünün payı %2,3 ve madencilik sektörünün payı %1,5 olmuş, bir önceki yıla göre imalat sanayinin payı azalış, elektrik, gaz ve su sektörünün payı artış gösterirken, madencilik sektörünün payı ise sabit kalmıştır (Bkz, Tablo 30).

Tablo 30. Sanayi Sektörü Katma Değerinin GSYH İçindeki Payı

Sektörler	(Cari fiyatlarla)		
	2010	2011	2012
Madencilik	1,5	1,5	1,5
İmalat sanayi	15,2	16,2	15,6
Elektrik, gaz ve su	2,4	2,2	2,3
Toplam sanayi	19,1	19,9	19,3

Kaynak: TÜİK.

Sanayi sektörü üretimi, küresel ekonomik kriz sonrasında, ertelenmiş iç talebin de etkisiyle, büyük ölçüde iç talep kaynaklı artış göstermiştir. Ancak, yüksek iç talebi dengelemeye yönelik alınan önlemler 2012 yılında sanayi sektörü üretiminde önemli oranda yavaşlamaya neden olmuştur. Sanayi sektöründe 2009 yılı Aralık ayından itibaren 32 ay süren kesintisiz büyüme, 2012 yılı Ağustos ayında sona ermiştir. İç talep yavaşlama sürecine girerken, sanayi üretimine en büyük katkısı, küresel ekonomiye özellikle de en büyük ihracat pazarımız AB'ye ilişkin sorunların devam ediyor olmasına karşın dış talep yapmıştır.

2012 yılı kriz sonrası artan iç talep ve daralan dış talebin dengelenmeye başladığı, iç talebin iniş sürecine girdiği bir yıl olmuştur. Böylece küresel kriz sonrası güçlü bir toparlanmanın yaşandığı 2010 yılında %13,1 oranında artış kaydedilen sanayi üretiminde, 2011 yılında 4,2 puanlık azalışla %8,9 oranında, 2012 yılında da 6,6 puanlık azalışla sadece %2,3 oranında artış olmuştur. (Bkz, Tablo 31).

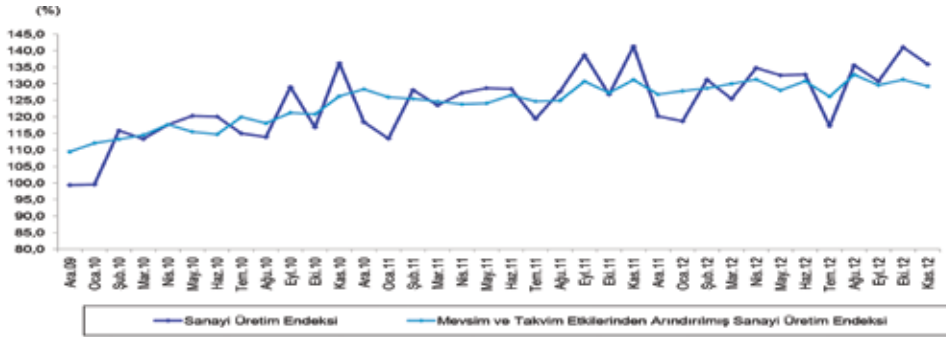
Tablo 31. Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi

(2005=100)

Sektörler	Sanayi Üretim Endeksi			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Madencilik ve taşocakçılığı	127,5	131,3	133,6	2,1	3,0	1,8
İmalat sanayi	114,3	124,8	127,3	14,4	9,2	2,0
Elektrik, gaz ve su	129,8	141,0	147,6	8,3	8,6	4,7
Toplam sanayi	116,4	126,8	129,7	13,1	8,9	2,3

Kaynak: TÜİK.

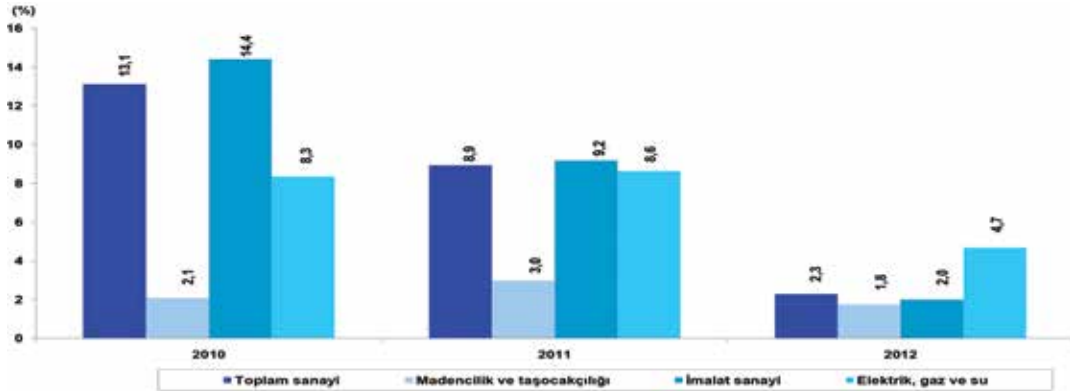
2012 yılında yıllık ortalama olarak sanayi üretimindeki artış bir önceki yılın oldukça gerisinde %2,3 oranında artış gösterirken, mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış endeks rakamına göre yıllık ortalama artış oranı da yine %2,3 düzeyinde gerçekleşmiş ve mevsim, takvim etkilerinin sanayi üretim endeksinde etkisiz olduğu görülmüştür (Bkz, Grafik 13).

Kaynak: TÜİK.

Grafik 13. Aylara Göre Arındırılmamış ve Mevsim ve Takvim Etkilerinden Arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi (2005 = 100)

2012 yılında madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretiminde %1,8, imalat sanayi sektörü üretiminde %2,0, elektrik, gaz ve su sektörü üretiminde %4,7 oranlarında artış olmuştur. 2012 yılında alt sektörler düzeyinde incelendiğinde sanayi üretim endeksinin bir önceki yıla göre göstermiş olduğu artış oranları madencilik ve taşocakçılığı sektöründe 1,2 puanlık azalış, imalat sanayinde 7,2 puanlık azalış ve elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımında da 3,9 puanlık azalış göstermiştir (Bkz, Grafik 14).

Kaynak: TÜİK.

Grafik 14. Yıllara Göre Sektörler Düzeyinde Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları

Sanayi üretim endeksi ana sanayi grupları sınıflamasına göre incelendiğinde; 2012 yılında ara malı imalatı %2,4, dayanıksız tüketim malı imalatı %4,0, enerji %3,2 oranlarında artış gösterirken; sermaye malı imalatı %5,0 oranında azalmıştır. Dayanıklı tüketim malı imalatında ise geçen yıla göre herhangi bir değişim olmamıştır. 2011 yılındaki toplam oranlar ile kıyaslandığında 2012 yılındaki değişim oranlarının oldukça geride kaldığı, 2011 yılında %18,6 oranı ile en yüksek oranlı artışı gösteren sermaye malı imalatında değişimin yönünün 2012 yılında %5,0 oranında azalışa döndüğü görülmektedir (Bkz, Tablo 32).

Tablo 32. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi

(2005=100)

Ana Sanayi Grupları	Üretim Endeksi			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Aramalı imalatı	118,9	128,7	131,8	16,9	8,2	2,4
Dayanıklı tüketim malı imalatı	127,1	143,3	143,3	13,8	12,7	0,0
Dayanıksız tüketim malı imalatı	109,5	114,2	118,8	5,8	4,3	4,0
Enerji	122,5	131,5	135,7	6,2	7,3	3,2
Sermaye malı imalatı	113,2	134,2	133,5	25,8	18,6	-0,5
Toplam sanayi	116,4	126,8	129,7	13,1	8,9	2,3

Kaynak: TÜİK.

1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı

2012 yılında madencilik ve taşocakçılığı sektörü katma değeri bir önceki yılın aynı dönemlerine göre, birinci çeyrek dönemde %6,0 oranında negatif, ikinci çeyrek dönemde %3,1 oranında, üçüncü çeyrek dönemde %5,0 oranında pozitif, son çeyrek dönemde de %5,1 oranında negatif yönlü değişim göstermiştir. 2012 yılında toplam olarak sektörün katma değeri, 2011 yılına oranla sadece %8,0 oranında bir büyüme gösterebilmiştir.

2011 yılında yıllık olarak %3,0 oranında artış gösteren madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretimi, 2012 yılında da artış eğilimini devam ettirmekle birlikte hız kesmiş ve 2012 yılını da yıllık olarak %1,8 oranında artış ile kapatmıştır. Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış madencilik ve taşocakçılığı üretim endeksindeki değişim oranı ise %1,5 artış yönünde olmuş ve arındırılmamış endekse göre mevsim ve takvim etkisi 0,3 puanlık bir azalış etkisi yaratmıştır.

2012 yılında madencilik ve taşocakçılığı alt sektörlerinden metal cevherleri madenciliği alt sektöründe %16,4; diğer madencilik ve taşocakçılığı üretiminde %2,5 oranlarında artış olurken, kömür ve linyit çıkarılması alt sektörü üretiminde %5,4; ham petrol ve doğal gaz çıkarımı alt sektörü üretiminde ise %2,0 oranlarında azalış kaydedilmiştir. Madencilik ve taşocakçılığı sektörünün alt sektörler bazında sanayi üretim endeksinin bir önceki yıl kaydetmiş olduğu değişim oranları, 2012 yılı sonuçları ile kıyaslandığında; en önemli artış yönlü değişimi 8,8 puanlık artışla metal cevherleri madenciliği alt sektörü gösterirken, kömür ve linyit çıkarılması alt sektörü de 10,5 puanlık azalış kaydetmiştir (Bkz, Tablo 33).

Tablo 33. Madencilik ve Taşocakçılığı Alt Sektörler Üretim Endeksi

(2005=100)

Alt Sektörler (NACE Rev. 2)	Üretim Endeksi			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Kömür ve linyit çıkarılması	120,4	126,6	119,8	-9,5	5,1	-5,4
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	107,4	101,1	99,1	3,6	-5,8	-2,0
Metal cevherleri madenciliği	206,2	221,9	258,2	10,6	7,6	16,4
Diğer madencilik ve taşocakçılığı	122,1	126,8	130,0	11,0	3,9	2,5
Toplam (Madencilik ve taşocakçılığı)	127,5	131,3	133,6	2,1	3,0	1,8

Kaynak: TÜİK.

1.2.2.2 İmalat Sanayi

İmalat sanayi katma değeri, 2012 yılında bir önceki yılın aynı dönemlerine göre birinci çeyrek dönemde %2,9 oranında, ikinci çeyrek dönemde %3,5 oranında, üçüncü çeyrek dönemde %1,1 oranında büyürken, dördüncü çeyrek dönemde ise değişim olmamış, sabit kalmıştır. Yıl sonu itibariyle bir önceki yıla göre imalat sanayi katma değerinde %1,9 oranında artış olmuştur.

2011 yılında yıllık olarak %9,2 oranında artış gösteren imalat sanayi üretim endeksi, 2012 yılında 7,2 puan azalarak %2,0 oranında artış göstermiştir. 2012 yılının Ocak ayından Ağustos ayına kadar artış yönlü değişim gösteren sektör, Ağustos ayından yıl sonuna kadar değişim oranlarının yönü açısından dalgalı bir yapı göstermiştir. 2012 yılı içinde imalat sanayi üretim endeksi en yüksek artış yönlü değişimi %13,3 oranı ile Kasım ayında, en yüksek azalış yönlü değişimi de %5,9 oranı ile Ekim ayında göstermiştir (Bkz, Tablo 34).

2012 yılında mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış imalat sanayi üretim endeksi bir önceki yıla göre %1,8 düzeyinde artış yönlü değişim göstermiş ve arındırılmamış endeks rakamı ile arasında 0,1 puanlık bir fark olmuştur. 2012 yılında imalat sanayi endeksi arındırılmamış değerlere göre bir önceki yıla kıyasla %2,0 oranında artış kaydederken, mevsim ve takvim etkilerinin endeks rakamı üzerinde 0,1 puanlık azalış etkisi yarattığı gözlenmektedir.

Tablo 34. İmalat Sanayi Alt Sektörler Üretim Endeksi

Alt Sektörler (NACE Rev. 2)	(2005=100)					
	Üretim Endeksi			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Gıda ürünlerinin imalatı	120,5	128,0	130,5	7,3	6,2	1,9
İçeceklerin imalatı	119,9	121,7	127,7	8,1	1,5	5,0
Tütün ürünlerinin imalatı	100,6	97,8	117,3	-13,3	-2,7	20,0
Tekstil ürünlerinin imalatı	88,2	88,2	92,0	12,7	0,0	4,4
Giyim eşyaları imalatı	92,4	91,8	93,2	8,2	-0,6	1,5
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	109,5	117,9	118,0	17,8	7,7	0,1
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı	207,7	246,4	306,7	28,6	18,7	24,4
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	122,8	133,6	138,9	9,2	8,8	4,0
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	127,0	147,7	150,0	0,2	16,3	1,6
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	89,9	96,1	96,5	6,3	6,8	0,4
Kimyasallar ve kimyasal ürünlerin imalatı	123,6	130,5	130,7	15,9	5,6	0,1
Temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	146,0	158,6	174,7	-0,9	8,7	10,1
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	121,0	135,0	129,8	20,3	11,6	-3,9
Diğer metalik olmayan mineral ürünler imalatı	111,3	118,8	115,9	14,7	6,8	-2,5
Ana metal sanayi	115,4	123,3	132,5	10,4	6,8	7,5
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	114,5	131,9	140,1	19,7	15,1	6,2
Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	69,8	79,6	80,7	34,9	14,1	1,3
Elektrikli teçhizat imalatı	154,6	182,0	176,0	27,2	17,7	-3,3
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	113,2	138,2	142,0	32,6	22,1	2,8
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	117,9	136,8	129,3	33,3	16,0	-5,5
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	117,3	152,9	196,5	-7,2	30,3	28,5
Mobilya imalatı	136,2	166,3	151,5	4,9	22,1	-8,9
Diğer imalatlar	163,9	173,8	185,0	11,7	6,0	6,4
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	100,0	108,1	105,5	2,6	8,0	-2,4
Toplam (İmalat)	114,3	124,8	127,3	14,4	9,2	2,0

Kaynak: TÜİK.

İmalat sanayinde alt sektörler itibari ile yıllık düzeyde 2012 yılında en yüksek oranlı artışı %28,5 oranı ile geçen yılda olduğu gibi diğer ulaşım araçlarının imalatı alt sektörü gösterirken bunu, %24,4 oranı ile ağaç, ağaç ve mantar ürünleri imalatı, %20,0 oranı ile de tütün ürünleri imalatı alt sektörleri izlemiştir. İmalat sanayinin alt sektörlerinde yıllık boyutta en yüksek oranlı düşüş ise mobilya imalatı sektöründe görülmüştür. Bir önceki yıl da %22,1 gibi önemli bir oranda artış gösteren mobilya imalatı sektörü, 2012 yılında %8,9 oranında düşüş göstermiştir.

Küresel kriz sonrası 2009 yılında %65,3 seviyesine gerileyen kapasite kullanım oranı, krizden çıkış süreciyle birlikte 2010 yılında %72,6 oranına, 2011 yılında da %75,4 oranına yükselmiştir. Kapasite kullanım oranı, 2012 yılında ekonomideki yavaşlamanın etkisi ile %74,2 düzeyinde gerçekleşmiştir (Bkz, Tablo 35).

Tablo 35. Sektörlere Göre Kapasite Kullanım Oranları

Alt Sektörler (NACE, Rev.2)	2011	2012	(Ağırlıklı Ortalamaya Göre)	
			Değişim (Puan)	
			2011	2012
Gıda ürünlerinin imalatı	70,2	71,7	0,0	1,5
İçeceklerin imalatı	65,8	66,6	-1,7	0,8
Tütün ürünlerinin imalatı	67,6	66,1	-9,6	-1,5
Tekstil ürünlerinin imalatı	76,6	78,0	-0,8	1,4
Giyim eşyaları imalatı	76,4	77,8	1,0	1,4
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	70,3	69,7	5,0	-0,6
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı	77,6	75,8	1,1	-1,8
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	76,9	77,3	1,5	0,4
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	71,8	69,2	-4,0	-2,6
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	75,3	76,6	9,5	1,3
Kimyasallar ve kimyasal ürünlerin imalatı	82,6	80,5	2,2	-2,1
Temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	74,7	70,6	2,4	-4,1
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	76,2	72,1	3,1	-4,1
Diğer metalik olmayan mineral ürünler imalatı	78,7	76,3	3,4	-2,4
Ana metal sanayi	77,9	77,6	1,1	-0,3
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	70,7	71,0	4,4	0,3
Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	76,8	76,1	1,5	-0,7
Elektrikli teçhizat imalatı	78,0	77,5	5,1	-0,5
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	75,0	75,1	6,1	0,1
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	76,4	70,7	6,6	-5,7
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	71,4	73,1	4,4	1,7
Mobilya imalatı	72,6	69,8	2,1	-2,8
Diğer imalatlar	59,7	57,1	7,2	-2,6
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	76,1	76,4	6,9	0,3
Toplam (İmalat)	75,4	74,2	2,8	-1,2

Kaynak: TCMB.

2012 yılında imalat sanayi alt sektörlerinde en yüksek kapasite kullanımı 2010 ve 2011 yıllarında da olduğu gibi %80,5 oranı ile kimyasallar ve kimyasal ürünlerin imalatı alt sektöründe gerçekleşirken, bunu sırasıyla %78,0 oranı ile tekstil ürünlerinin imalatı, %77,8 oranı ile giyim eşyalarının imalatı alt sektörleri takip etmiştir. 2012 yılında en düşük kapasite kullanım oranının görüldüğü alt sektörler ise; %57,1 oranı ile diğer imalatlar, %66,1 oranı ile tütün ürünlerinin imalatı ve %66,6 oranı ile de içeceklerin imalatı alt sektörleri olmuştur.

Toplam imalat sanayi kapasite kullanım oranı 2012 yılında, bir önceki yıla göre 1,2 puan azalırken, alt sektörler itibarıyla en yüksek oranlı azalış 5,7 puan ile motorlu kara taşıtları, treyler(römork) ve yarı treyler imalatı alt sektöründe gerçekleşmiştir. Temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı ile kauçuk ve plastik ürünlerin 4,1 puan ile kapasite kullanım oranlarının 2011 yılına göre en çok azalış gösterdiği diğer sektörler olmuştur. Kapasite kullanım oranının bir önceki yıla göre en çok artış gösterdiği sektör 1,7 puan ile diğer ulaşım araçları imalatı olurken, 1,5 puan ile de gıda ürünlerinin imalatı bu takip etmiştir.

2012 yılında 2011 yılına göre mal grupları düzeyinde kapasite kullanım oranı dayanıklı tüketim malları grubunda %74,5'ten %73,6'ya, ara malları grubunda %77,7'den %76,1'e, yatırım malları grubunda %74,9'dan %72,3'e düşerken, dayanıksız tüketim malları grubunda %72,1'den %72,9'a, tüketim malları grubunda %72,5'ten %73,0'a, gıda ve içecekler grubunda %69,4'ten %70,4'e yükselmiştir. Kapasite kullanım oranının bir önceki yıla göre en çok azaldığı mal grubu yatırım malları olurken, en çok arttığı mal grubu gıda ve içecekler grubu olmuştur (Bkz, Tablo 36).

Tablo 36. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları

Mal Grupları (NACE, Rev.2)	(Ağırlıklı Ortalamaya Göre)			
	2011	2012	Değişim (Puan)	
			2011	2012
Dayanıklı tüketim malları	74,5	73,6	3,7	-0,9
Dayanıksız tüketim malları	72,1	72,9	0,3	0,8
Tüketim malları	72,5	73,0	0,8	0,5
Gıda ve içecekler	69,4	70,4	-0,9	1,0
Ara malları	77,7	76,1	1,8	-1,6
Yatırım malları	74,9	72,3	6,1	-2,6

Kaynak: TCMB.

Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri

Sanayi kapasite raporu, sınai üretim yapan tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarının üretim gücünü gösteren ve onay tarihinden itibaren 3 yıl geçerliliği olan bir belgedir. Bir ülkenin sınai üretim gücünü tespit etmek, ekonomik ve stratejik plan ve programlarına ışık tutmak amacıyla, firmaların iletişim bilgilerinin yanı sıra, yıllık üretim kapasitelerini, makine parkını, kullandıkları hammadde-leri, kapasite hesaplamaları ile sermaye ve istihdam bilgilerini içeren kapasite raporları düzenlenmektedir.

Türkiye'de sadece sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelere yönelik istatistiklerle ilgili Sanayi Kapasite Raporu İstatistiklerinin Resmî İstatistik Programı (RİP) kapsamında yayımlama sorumluluğu Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne (TOBB) verilmiştir. TOBB bu kapsamda, 2011 yılından itibaren yıllık bazda Sanayi Kapasite Raporu İstatistiklerini açıklamaktadır.

2012 yılı Sanayi Kapasite Raporu istatistiklerine göre, son üç yılda düzenlenen ve 2012 yılı sonu itibariyle de geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı 77.631'dir. 2012 yılında geçerliliği devam eden kapasite raporu sayısı 2011 yılında geçerliliği devam eden kapasite raporu sayısına göre 9.436 artmıştır. Bu kapasite raporlarını alan firmalarda kapasite raporlarının düzenlendiği tarih itibari ile toplam 2.434.185 kişi çalışmaktadır. Çalışan sayısı büyüklüğüne göre oluşturulan sınıflar düzeyinde değerlendirildiğinde, 2012 yılında geçerliliği devam eden raporların %39,9'u 1-9 çalışanı olan firmalara, %46,5'i 10-49 çalışanı olan firmalara, %6,4'ü 50-99 çalışanı olan firmalara, %5,1'i 100-249 çalışanı olan firmalara ve %2,2'si de 250 ve üzeri çalışanı olan firmalara aittir.

2012 yılında firmalarda çalışan sayısı sınıflarına göre sanayi kapasite raporu almış olan firmaların raporun alındığı dönemdeki çalışan sayılarına göre dağılımına bakıldığında; 1-9 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışan sayısının sadece %5,7'sini, 10-49 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların %28,2'sini, 50-99 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların %11,8'ini, 100-249 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların %20,3'ünü ve 250 ve üzeri çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının da toplam çalışanların %34,0'ını oluşturduğu görülmektedir. 2012 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapa-

site raporlarının %2,2'sini alan 250 ve üzeri çalışanı olan firmalar, toplam çalışanların %34,0'ını almaktadır.

2012 yılında ana faaliyet gruplarına göre geçerliliği devam eden en çok sanayi kapasite raporu bulunan faaliyet grubu %14,9 oranı ile gıda ürünlerinin imalatı olurken, bunu %9,6 oranı ile fabrikasyon metal ürünleri imalatı, %8,4 oranı ile tekstil ürünlerinin imalatı, %7,4 oranı ile de başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı izlemiştir. Geçerliliği devam eden en az kapasite raporu bulunan faaliyet grupları içinde ise 2 adet kapasite raporu ile ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi faaliyeti, 6 kapasite raporu ile balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği faaliyeti, 15 kapasite raporu ile de tütün ürünleri imalatı faaliyeti grupları yer almıştır. 2012 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayıları bir önceki yıl ile değerleri ile karşılaştırıldığında en büyük fark gıda ürünlerinin imalatı faaliyetinde görülürken, firmaların sahip olduğu, makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı, balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği, tütün ürünleri imalatı, ham petrol ve doğal gaz çıkarımı ve ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi faaliyetlerinde bulunan girişimcilerin 2012 yılında yeni sanayi kapasite raporu düzenlemediği ya da raporların geçerlilik süresinin 2012 yılında bitmesi nedeni ile bir önceki yıla kıyasla geçerli rapor sayılarında azalış olduğu dikkati çekmektedir (Bkz, Tablo 37).

Bölgesel Düzeyde Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri

İBBS Düzey-3'e göre 2012 yılında en çok kapasite raporu bulunan il 16.341 kapasite raporu ile İstanbul olurken, bunu 4.557 kapasite raporu ile Bursa ikinci, 4.194 kapasite raporu ile Ankara üçüncü, 4.122 kapasite raporu ile İzmir dördüncü ve 2.484 kapasite raporu ile de Konya beşinci sırada takip etmektedir.

Çalışan sayısı açısından değerlendirildiğinde; İstanbul 481.575 çalışan ile birinci sırada yer alırken, Bursa 212.161 çalışan ile ikinci, İzmir 167.978 çalışan ile üçüncü, Kocaeli 141.597 çalışan ile dördüncü ve Ankara 135.345 çalışan ile beşinci sırada yer almıştır. Firmaların yabancı sermayeye sahiplik durumu incelendiğinde; geçerliliği devam eden en yüksek yabancı sermayeli sanayi kapasite raporu sayısının 170 ile İzmir'de bulunduğu, onun ardından 165 rapor ile Kocaeli, 136 rapor ile Bursa, 118 rapor ile İstanbul'un geldiği görülmektedir (Bkz, Tablo 38).

2012 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporları teknoloji gruplarına göre Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT) tarafından önerilen yaklaşımlar esas alınarak 4 sınıfta kategorize edilmiştir. Sanayi kapasite raporlarının daha çok düşük teknolojiye sahip girişimlerde yoğunlaştığı, yüksek teknoloji sınıflarına geçildikçe sanayi kapasite raporu alma oranının düştüğü görülmektedir. 2012 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarının %47,4'si düşük teknoloji grubunda, %30,4'ü orta-düşük teknoloji grubunda, %20,7'si orta-yüksek teknoloji grubunda, %1,6'sı yüksek teknoloji grubunda bulunmaktadır. 2011 yılı ile kıyaslandığında orta-düşük teknoloji ve orta-yüksek teknoloji grubunun payının arttığı, yüksek teknoloji grubunun payının azaldığı, düşük teknoloji grubunun payının da değişmediği görülmektedir (Bkz, Tablo 39).

Tablo 37. Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayıları

Faaliyetler (NACE Rev. 2)	Kapasite Raporu Sayısı ⁽¹⁾		Fark (B-A)	Toplam İçindeki Oranı	
	2011 (A)	2012 (B)		2011	2012
Gıda ürünlerinin imalatı	10.414	11.565	1.151	15,27	14,90
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	6.443	7.453	1.010	9,45	9,60
Tekstil ürünlerinin imalatı	5.906	6.526	620	8,66	8,41
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	4.990	5.764	774	7,32	7,42
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	4.572	5.315	743	6,70	6,85
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	4.113	4.680	567	6,03	6,03
Giyim eşyalarının imalatı	3.872	4.379	507	5,68	5,64
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	2.873	3.191	318	4,21	4,11
Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	2.665	3.021	356	3,91	3,89
Mobilya imalatı	2.386	2.742	356	3,50	3,53
Ana metal sanayi	2.054	2.375	321	3,01	3,06
Elektrikli teçhizat imalatı	1.893	2.257	364	2,78	2,91
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı	1.599	1.813	214	2,34	2,34
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	1.581	1.771	190	2,32	2,28
Büro yönetimi, büro destek ve iş destek faaliyetleri	1.563	1.761	198	2,29	2,27
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	1.427	1.614	187	2,09	2,08
Diğer imalatlar	1.158	1.334	176	1,70	1,72
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	1.071	1.231	160	1,57	1,59
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	1.054	1.200	146	1,55	1,55
Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	965	1.186	221	1,42	1,53
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	961	1.094	133	1,41	1,41
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	721	852	131	1,06	1,10
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	503	541	38	0,74	0,70
Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	482	518	36	0,71	0,67
İçeceklerin imalatı	480	500	20	0,70	0,64
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	428	490	62	0,63	0,63
Diğer hizmet faaliyetleri	306	420	114	0,45	0,54
Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	262	357	95	0,38	0,46
Metal cevherleri madenciliği	252	293	41	0,37	0,38
Kömür ve linyit çıkartılması	245	278	33	0,36	0,36
Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	230	253	23	0,34	0,33
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	203	185	-18	0,30	0,24
Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	172	176	4	0,25	0,23
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	132	156	24	0,19	0,20
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	130	150	20	0,19	0,19
Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler		140	140		0,18
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	36	27	-9	0,05	0,03
Tütün ürünleri imalatı	25	15	-10	0,04	0,02
Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	21	6	-15	0,03	0,01
Ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi	7	2	-5	0,01	0,00
Toplam	68.195	77.631	9.436	100,00	100,00

Kaynak: TOBB.

(1): Resmî İstatistik Programı kapsamında ilk kez 2011 yılında yayımlanmaya başladığı için 2011-2012 yılları için istatistikler verilebilmiştir.

Not: 1. Bir sanayi kapasite raporunun birden fazla faaliyet grubuna ait olması nedeniyle, toplam rakam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

2. 2010-2012 yılları arasında düzenlenmiş, 2012 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısındır.

Tablo 38. İllere Göre Sanayi Kapasite Raporu ve Toplam Çalışan Sayısı

(2012 Yılı)

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Kapasite Raporu Sayısı	Çalışan Sayısı	Yabancı Sermayeli Kapasite Raporu Sayısı	İl Kodu	İBBS Düzey-3	Kapasite Raporu Sayısı	Çalışan Sayısı	Yabancı Sermayeli Kapasite Raporu Sayısı
TR621	Adana	1.513	48.304	11	TR812	Karabük	149	9.285	
TRC12	Adıyaman	228	8.144		TR522	Karaman	214	14.327	
TR332	Afyonkarahisar	828	16.154	3	TRA22	Kars	99	1.614	
TRA21	Ağrı	68	1.808		TR821	Kastamonu	228	9.242	
TR712	Aksaray	239	8.238	4	TR721	Kayseri	1.239	56.825	2
TR834	Amasya	190	7.338	1	TR711	Kırıkkale	139	6.737	1
TR510	Ankara	4.194	135.345	42	TR213	Kırklareli	305	21.787	15
TR611	Antalya	1.112	26.687	32	TR715	Kırşehir	105	4.163	
TRA24	Ardahan	49	425		TRC13	Kilis	68	903	4
TR905	Artvin	74	5.057	1	TR421	Kocaeli	1.898	141.597	165
TR321	Aydın	743	24.298	6	TR521	Konya	2.484	55.459	9
TR221	Balıkesir	927	31.229	9	TR333	Kütahya	397	23.411	4
TR813	Bartın	121	7.503		TRB11	Malatya	614	20.980	1
TRC32	Batman	152	4.880		TR331	Manisa	1.350	78.917	19
TRA13	Bayburt	21	675		TRC31	Mardin	226	4.583	
TR413	Bilecik	264	16.791	14	TR622	Mersin	1.163	29.473	2
TRB13	Bingöl	81	1.232		TR323	Muğla	575	13.054	9
TRB23	Bitlis	49	887		TRB22	Muş	86	2.454	
TR424	Bolu	287	16.032	9	TR714	Nevşehir	232	7.803	4
TR613	Burdur	401	9.287	3	TR713	Niğde	174	6.703	
TR411	Bursa	4.557	212.161	136	TR902	Ordu	250	10.060	3
TR222	Çanakkale	357	12.730	5	TR633	Osmaniye	241	10.211	
TR822	Çankırı	130	7.334	4	TR904	Rize	260	15.531	2
TR833	Çorum	469	16.053		TR422	Sakarya	748	42.383	22
TR322	Denizli	1.391	60.705	11	TR831	Samsun	610	17.490	3
TRC22	Diyarbakır	440	12.790		TRC34	Siirt	55	1.710	
TR423	Düzce	362	25.313	13	TR823	Sinop	139	4.922	
TR212	Edirne	283	13.377	3	TR722	Sivas	354	11.288	5
TRB12	Elazığ	322	7.940		TRC21	Şanlıurfa	565	11.564	3
TRA12	Erzincan	112	2.957	2	TRC33	Şırnak	70	1.723	
TRA11	Erzurum	173	5.253	3	TR211	Tekirdağ	1.315	110.666	79
TR412	Eskişehir	777	44.753	17	TR832	Tokat	257	8.017	3
TRC11	Gaziantep	2.009	75.038	1	TR901	Trabzon	448	12.527	4
TR903	Giresun	143	5.627	1	TRB11	Tunceli	45	832	
TR906	Gümüşhane	98	2.033		TR334	Uşak	562	17.827	7
TRB24	Hakkari	68	1.384		TRB21	Van	195	4.978	
TR631	Hatay	668	29.137	17	TR425	Yalova	181	6.041	2
TRA23	Iğdır	43	615	1	TR723	Yozgat	167	5.757	
TR612	Isparta	308	8.304	2	TR811	Zonguldak	345	32.460	1
TR100	İstanbul	16.341	481.575	118					
TR310	İzmir	4.122	167.978	170					
TR632	Kahramanmaraş	671	35.510	3	Toplam		63.937	2.434.185	1.011

Kaynak: TOBB.

Not : 2010-2012 yılları arasında düzenlenmiş ve 2012 yılı sonu itibari ile geçerliliği devam eden kapasite raporlarındaki bilgilerdir.

Tablo 39. Teknoloji Gruplarına göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı

Teknoloji Grupları	Kapasite Raporu Sayısı		Fark (B-A)	Toplam İçindeki Oranı	
	2011 (A)	2012 (A)		2011	2012
Yüksek teknoloji	1.538	1.046	-492	2,6	1,6
Orta-yüksek teknoloji	12.129	13.919	1.790	20,2	20,7
Orta-düşük teknoloji	17.913	20.451	2.538	29,8	30,4
Düşük teknoloji	28.488	31.893	3.405	47,4	47,4
Toplam	60.068	67.309	7.241	100,0	100,0

Kaynak: TOBB.

Not: 1. 2010-2012 yılları arasında düzenlenmiş ve 2012 yılı sonu itibari ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayısıdır.

2. Girişimlerin, birden fazla faaliyeti olabildiğinden, teknoloji grupları düzeyindeki toplam kapasite raporu sayısı diğer tablolardan farklı olabilir.

1.2.2.3 İnşaat

İnşaat sektörü, bir ülkenin öz kaynaklarını tüketmeden katma değer sağladığı, yüksek istihdam yarattığı ve yurt dışı müteahhitlik hizmetleri ile döviz kazandırdığı için, ekonominin gelişimi açısından çok önemli bir sektördür. Ülkemizde inşaat sektörünün en büyük işvereni her zaman devlet olurken, son yıllarda özel sektör inşaat yatırımlarındaki artış dikkat çekmiştir.

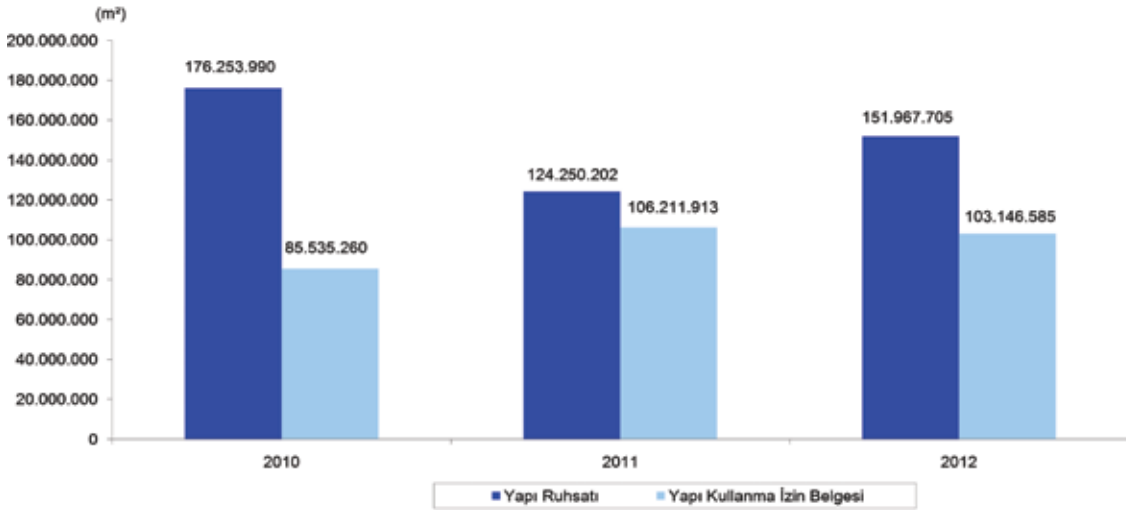
Yaşanan küresel krizden olumsuz etkilenen ve 2011 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren daralma gösteren inşaat sektöründe, 2012 yılının ilk yarısında da ekonomideki yavaşlamaya paralel olarak bu eğilimin sürdüğü görülmüştür. 2012 yılında yeni başlayan inşaat arzını gösteren yapı ruhsatlarında, 2011 yılına göre artış olduğu görülürken, tamamlanan inşaat arzını gösteren yapı kullanma izin belgelerinde azalış olduğu görülmüştür.

2011 yılında sayısı azalan belediyelerin sağlamış olduğu ve yapılması planlanan inşaatların durumunu gösteren yapı ruhsatları, 2012 yılında yüzölçümü cinsinden %22,3 oranında artarak 124.250 bin m²'den 151.968 bin m²'ye yükselmiştir. Yapı ruhsatı verilen binaların inşaat yüzölçümleri esas alınarak kullanım amaçlarına göre 2012 yılında en yüksek oranlı artış, %47,5 oranı ile toptan ve perakende ticaret amaçlı binaların inşaatında yaşanırken, bunu %35,1 oranındaki artışla otel vb. binalar, %27,0 oranındaki artışla ofis (işyeri) binaları, %20,1 oranındaki artışla iki ve daha fazla daireli ikâmet amaçlı binalar izlemiştir. 2012 yılında yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanı içerisindeki en yüksek payı %71,2 oranı ile iki ve daha fazla daireli ikâmet amaçlı binalar almaktadır. Ancak, iki ve daha fazla daireli ikâmet amaçlı binaların yüzölçümünün toplam bina yüzölçümü içindeki oranı 2010 yılından 2012 yılına düzenli olarak azalış eğilimi göstermiş ve 5,0 puan azalmıştır. İki ve daha fazla daireli ikâmet amaçlı binaları %5,7 oranı ile toptan ve perakende ticaret binaları, %4,5 oranı ile sanayi binaları ve depolar, %4,1 oranı ile ofis (işyeri) binaları, %2,7 oranı ile bir daireli ikâmet amaçlı binalar, %2,4 oranı ile de otel vb. binalar takip etmiştir. 2011 yılında ikâmet amaçlı binaların yüzölçümü diğer binaların yüzölçümünün 3,1 katı iken, 2012 yılında 2,8 katına gerilemiştir (Bkz; Tablo 40, Grafik 15).

Tablo 40. Yapı Ruhsatına ve Binanın Kullanım Amaçlarına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri

Binanın Kullanım Amacı	2010	2011	2012	Değişim Oranı			Toplam İçindeki Oranı		
				2010	2011	2012	2010	2011	2012
				(m ²)					
Bir dairesel ikamet amaçlı binalar	4.823.995	3.696.799	4.058.975	28,5	-23,4	9,8	2,7	3,0	2,7
İki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binalar	134.263.122	90.164.604	108.251.890	81,0	-32,8	20,1	76,2	72,6	71,2
Otel vb. binalar	2.996.644	2.705.054	3.654.227	103,0	-9,7	35,1	1,7	2,2	2,4
Ofis (işyeri) binaları	4.805.785	4.912.101	6.237.109	37,9	2,2	27,0	2,7	4,0	4,1
Toptan ve perakende ticaret binaları	7.638.493	5.871.968	8.658.975	47,5	-23,1	47,5	4,3	4,7	5,7
Sanayi binaları ve depolar	7.386.044	6.011.773	6.846.680	67,1	-18,6	13,9	4,2	4,8	4,5
Diğerleri	14.339.907	10.887.903	14.259.849	73,7	-24,1	31,0	8,1	8,8	9,4
Toplam	176.253.990	124.250.202	151.967.705	75,0	-29,5	22,3	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 15. Yıllara Göre Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Alan Binaların İnşaat Yüzölçümleri

İnşaat istatistiklerinin önemli göstergelerinden bir diğeri de daha önceden ruhsata bağlanmış ve bitirilmiş inşaatlarla ilgili belediyelerce verilen yapı kullanma izin belgeleridir. 2012 yılında da yapı kullanma izin belgelerindeki gerçekleştirmelerin yapı ruhsatları ile ters yönlü eğilim sergilediği görülmektedir. Belediyeler tarafından yapı kullanma izin belgesi verilen yapıların 2011 yılında toplam inşaat alanı %24,2 oranında artışla 106.212 bin m²'ye yükselirken, 2012 yılında %2,9 oranında azalışla 103.147 bin m²'ye gerilemiştir.

2012 yılında yapı kullanma izin belgesi verilen yapıların kullanım amaçlarına göre sanayi binaları ve depoların inşaat alanında %10,0 oranında, ofis (işyeri) binalarının inşaat alanında %9,9 oranında artış olurken diğer bina türlerinin inşaat alanlarında düşüş yönünde değişim olmuştur. En yüksek oranlı düşüş %19,5 oranı ile 2011 yılında en yüksek oranlı artışı gösteren otel vb. binaların inşaat alanlarında olurken, bunu %9,2 oranındaki düşüş ile bir dairesel ikamet amaçlı binalar, %7,2 oranındaki düşüş ile toptan ve perakende ticaret binaları ve %3,3 oranındaki düşüş ile iki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binalar takip etmiştir (Bkz; Tablo 41).

Tablo 41. Yapı Kullanma İzin Belgesi ve Binanın Kullanım Amacına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri

Binanın Kullanım Amacı	2010	2011	2012	(m ²)					
				Değişim Oranı			Toplam İçindeki Oranı		
				2010	2011	2012	2010	2011	2012
Bir dairesel ikamet amaçlı binalar	4.028.365	4.487.748	4.074.865	-8,6	11,4	-9,2	4,7	4,2	4,0
İki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binalar	59.120.782	76.092.049	73.545.294	5,5	28,7	-3,3	69,1	71,6	71,3
Otel vb. binalar	1.677.598	2.650.387	2.134.662	-23,8	58,0	-19,5	2,0	2,5	2,1
Ofis (işyeri) binaları	2.522.687	3.308.139	3.637.028	-4,9	31,1	9,9	2,9	3,1	3,5
Toptan ve perakende ticaret binaları	6.448.365	7.125.975	6.614.771	-25,8	10,5	-7,2	7,5	6,7	6,4
Sanayi binaları ve depolar	5.677.632	5.909.326	6.498.283	-4,7	4,1	10,0	6,6	5,6	6,3
Diğerleri	6.059.831	6.638.289	6.641.682	-58,6	9,5	0,1	7,1	6,3	6,4
Toplam	85.535.260	106.211.913	103.146.585	-9,6	24,2	-2,9	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

2012 yılında yapı kullanma izin belgesi verilen yapıların toplam inşaat alanı içerisinde en yüksek payı önceki yıllarda da olduğu gibi, iki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binalar almaktadır. 2012 yılında verilen toplam izin belgeleri içerisinde %71,3 oranında bir paya sahip olan iki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binaları, %6,4 oranı ile toptan ve perakende ticaret binaları, %6,3 oranı ile de sanayi binaları ve depolar, %4,0 oranı ile bir dairesel ikamet amaçlı binalar, %3,5 oranı ile ofis (işyeri) binaları ve %2,1 oranı ile de otel vb. binalar izlemiştir.

Konut Satış İstatistikleri

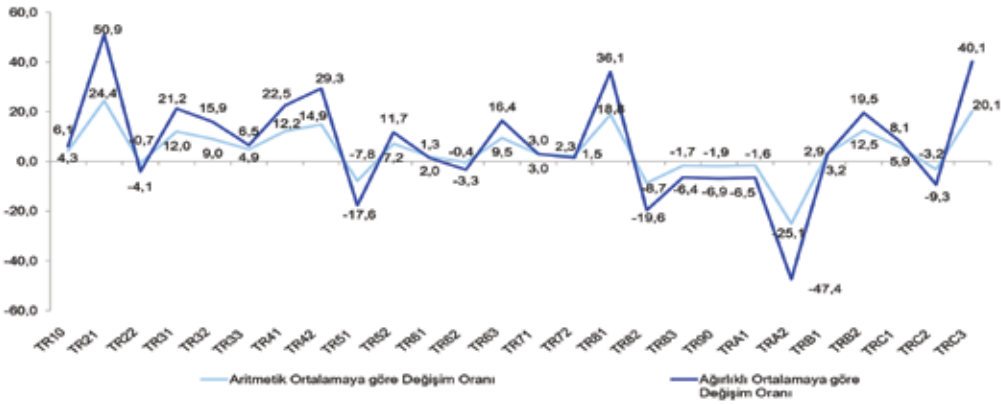
Türkiye'de konut satış sayıları düzenli bir eğilime sahip olmayıp, yıllar itibariyle inişli çıkışlı bir değişim sergilemektedir. 2010-2012 yılları arasındaki 12 çeyrek dönem göz önüne alındığında Türkiye genelinde en fazla konut satışı, 2012 yılının IV. çeyrek döneminde olmuştur. Özellikle ABD'deki konut piyasasında (mortgage) yaşanan kötümser durumlar ve arkasından gelen son on yılın en derin ekonomik krizi, ülkemizde yaşayan bireylerin konut alımını ihtiyaçtan çok yatırıma yöneltmiştir. 2010 yılında krizin etkileri nedeniyle satın alma kararlarının ertelenmesi konut satışlarının, bir önceki yıla göre ciddi oranda azalma göstermesine neden olmuştur. 2011 ve 2012 yıllarında ise konut satışları dönemler itibariyle değişken olmakla birlikte yıllık olarak artış yönlü değişim göstermiştir.

2012 yılı birinci çeyrek döneminde Türkiye genelinde 96.092 konut satışı gerçekleşirken, ikinci çeyrek dönemde bu sayı %10,3 oranında artışla, 106.035'e yükselmiş, üçüncü çeyrek dönemde %2,4 oranında azalarak 103.543'e gerilemiş ve son çeyrekte ise %21,5 gibi önemli oranda bir artış kaydederek 125.815 olmuştur. 2011 yılında konut satışları bir önceki yıla göre %17,3 oranında artarak 419.000 olurken, 2012 yılında sadece %3,0 oranında artarak 431.485 olmuştur (Bkz; Tablo 42, Grafik 16).

Tablo 42. İBBS Düzey -2 Bazında Yıllara ve Çeyrek Dönemlere Göre Satılan Konut Sayısı

Bölge Kodu	İBBS-Düzey 2	2010				2011				2012										
		I. Dönem		II. Dönem		I. Dönem		II. Dönem		I. Dönem		II. Dönem								
		III. Dönem	IV. Dönem	III. Dönem	IV. Dönem	III. Dönem	IV. Dönem	III. Dönem	IV. Dönem	III. Dönem	IV. Dönem	III. Dönem	IV. Dönem							
TR10	İstanbul	18.994	21.485	16.320	20.922	77.721	18.768	22.343	18.494	24.249	20.778	23.040	19.422	24.244	83.854	20.778	23.040	19.422	24.244	87.484
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	760	1.061	1.030	1.259	4.110	1.016	1.468	1.456	1.721	1.366	1.672	1.897	2.108	5.661	1.366	1.672	1.897	2.108	7.043
TR22	Balıkesir, Çanakkale	822	1.033	1.058	1.118	4.031	1.086	1.376	1.297	1.497	1.123	1.264	1.313	1.520	5.256	1.123	1.264	1.313	1.520	5.220
TR31	İzmir	5.038	5.014	4.567	5.303	19.922	5.028	6.063	5.231	6.542	5.684	6.185	5.483	8.260	22.864	5.684	6.185	5.483	8.260	25.612
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	1.805	1.835	1.785	2.033	7.458	1.720	2.138	2.035	2.367	2.197	2.113	2.102	2.592	9.004	2.197	2.113	2.102	2.592	9.004
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	1.745	1.858	1.843	2.218	7.664	1.905	2.225	2.408	2.571	1.927	2.178	2.559	2.892	9.556	1.927	2.178	2.559	2.892	9.556
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	5.425	5.261	5.770	5.726	22.182	5.304	6.882	6.882	7.476	6.819	6.443	7.605	8.680	29.547	6.819	6.443	7.605	8.680	29.547
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	1.462	1.851	1.738	2.209	7.260	2.327	3.432	3.681	4.265	3.345	3.914	3.920	4.566	15.745	3.345	3.914	3.920	4.566	15.745
TR51	Ankara	16.348	15.814	13.867	15.977	62.006	15.705	18.026	16.720	18.756	14.306	15.976	15.138	18.383	63.803	14.306	15.976	15.138	18.383	63.803
TR52	Konya, Karaman	2.581	2.557	3.019	3.323	11.480	2.729	3.228	3.589	3.648	2.889	3.450	3.913	3.891	14.143	2.889	3.450	3.913	3.891	14.143
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	5.583	5.882	5.229	5.732	22.426	5.896	6.499	5.951	7.689	6.423	6.801	5.904	7.415	26.543	6.423	6.801	5.904	7.415	26.543
TR62	Adana, Mersin	4.282	4.493	4.019	4.979	17.773	4.860	5.591	4.876	6.079	5.159	5.599	4.722	5.843	21.323	5.159	5.599	4.722	5.843	21.323
TR63	Hatay, K. Maraş, Osmaniye	1.539	1.592	1.560	1.852	6.543	1.791	2.439	2.277	2.339	2.044	2.370	2.509	2.760	9.683	2.044	2.370	2.509	2.760	9.683
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1.830	1.810	2.357	2.238	8.235	1.904	2.173	2.721	2.712	1.979	2.079	2.892	2.843	9.793	1.979	2.079	2.892	2.843	9.793
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	2.929	3.638	3.745	4.132	14.444	3.478	4.139	4.566	4.885	3.577	4.186	4.526	5.166	17.455	3.577	4.186	4.526	5.166	17.455
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	401	480	459	596	1.936	521	689	686	662	600	824	665	951	3.040	600	824	665	951	3.040
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	572	576	533	613	2.294	555	699	711	736	451	544	688	784	2.467	451	544	688	784	2.467
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3.005	2.782	3.241	3.143	12.171	3.440	3.619	3.871	4.182	3.241	3.298	3.952	4.369	14.860	3.241	3.298	3.952	4.369	14.860
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	1.886	1.913	1.927	2.452	8.178	2.114	2.334	2.257	2.569	1.918	2.204	2.269	2.711	9.102	1.918	2.204	2.269	2.711	9.102
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	431	505	546	691	2.173	517	781	721	943	488	638	723	1.067	2.916	488	638	723	1.067	2.916
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	201	226	285	399	1.111	772	453	424	526	309	360	413	548	1.630	309	360	413	548	1.630
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	2.343	2.548	2.742	3.254	10.887	2.603	2.830	3.326	3.584	2.444	3.112	3.307	3.871	12.734	2.444	3.112	3.307	3.871	12.734
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	310	310	335	379	1.334	374	472	460	395	242	491	496	684	1.913	242	491	496	684	1.913
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2.708	2.546	2.846	3.003	11.103	3.088	3.309	3.517	3.880	3.062	3.397	3.534	4.610	14.603	3.062	3.397	3.534	4.610	14.603
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	2.341	2.635	2.238	3.238	10.452	3.000	3.335	3.036	3.605	2.965	3.044	2.723	3.829	12.561	2.965	3.044	2.723	3.829	12.561
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	516	565	638	728	2.447	570	765	761	989	756	853	868	1.228	3.705	756	853	868	1.228	3.705
TR	Türkiye	85.857	90.270	83.697	97.517	357.341	91.071	107.308	101.754	118.867	96.092	106.035	103.543	125.815	431.485	96.092	106.035	103.543	125.815	431.485

Kaynak: TÜİK.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 16. 2012 Yılı İçin İBBS Düzey-2 Bazında Aritmetik ve Ağırlıklı Ortalamalara Göre Konut Satış Sayılarının Değişim Oranları

2012 yılının ilk üç çeyrek döneminde konut satışları, geçmiş yılın aynı çeyrek dönemlerine yakın gerçekleşse de dördüncü çeyrek dönemde, geçen yılın aynı çeyrek dönemine göre önemli bir artış göstermiştir. 2012 yılında bir önceki yılın aynı çeyrek dönemlerine kıyasla sırasıyla konut satışları; ilk çeyrek dönemde %5,5 oranında artış, ikinci çeyrek dönemde %1,2 oranında azalış, üçüncü çeyrek dönemde %1,8 oranında artış ve son çeyrek dönemde de %5,8 oranında artış göstermiştir.

Konut satış sayıları, İBBS Düzey-2'ye göre 2010-2012 yılları arasındaki 12 çeyrek dönem için incelendiğinde, Türkiye'nin en kalabalık nüfusunu barındıran İstanbul bölgesinin tüm çeyrek dönemlerde en yüksek konut satış sayısına sahip olduğu görülmektedir. Özellikle, İstanbul bölgesi ile ikinci sırada yer alan Ankara bölgesi konut satış sayıları arasındaki farkın 2012 yılının ilk iki çeyrek dönemlerinde oldukça büyüdüğü, üçüncü çeyrek dönemde ise farka yönelik makasın daraldığı, son çeyrekte ise farkın tekrar açıldığı gözlenmektedir.

2012 yılı genelindeki konut satış sayıları incelendiğinde, 87.484 konut ile ilk sırada yer alan İstanbul bölgesini, 63.803 konut sayısı ile Ankara bölgesi, 29.547 konut ile Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesi ve 25.612 konut ile İzmir bölgesinin izlediği görülmektedir. En düşük konut satışına sahip bölgeler; 1.630 konutla Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi, 1.913 konutla Van, Muş, Bitlis, Hakkari bölgesi, 2.467 konutla Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesi ve 2.916 konutla Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgesi olmuştur. 2012 yılında, konut satışlarında bir önceki yıla göre en yüksek oranlı artış %24,4 oranı ile Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgesinde olurken, bunu %20,1 oranı ile Mardin, Batman, Şırnak, Siirt bölgesi, %18,8 oranı ile Zonguldak, Karabük, Bartın bölgesi izlemiştir. Bir önceki yıla göre konut satışının en fazla düşüş gösterdiği bölgeler ise; %25,1 oranı ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesi, %8,7 oranı ile Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgesi ve %7,8 oranı ile de Ankara bölgesi olmuştur.

12 çeyrek dönemin 8 çeyrek döneminde en düşük konut satış sayısı Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan bölgesinde, geriye kalan 4 çeyrek dönemde de Van, Muş, Bitlis, Hakkari bölgesinde görülmüştür (Bkz; Tablo 43).

Tablo 43. İBBS Düzey-2'ye Göre Yıllar ve Çeyrek Dönemler Düzeyinde En Yüksek ve En Düşük Konut Satış Sayısına Sahip Bölgeler

Yıllar	Dönemler	En Yüksek Konut Satış Sayısına Sahip Bölge Adı	En Düşük Konut Satış Sayısına Sahip Bölge Adı
2010	I. Dönem	İstanbul	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
	II. Dönem	İstanbul	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
	III. Dönem	İstanbul	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
	IV. Dönem	İstanbul	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
2011	I. Dönem	İstanbul	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
	II. Dönem	İstanbul	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
	III. Dönem	İstanbul	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
	IV. Dönem	İstanbul	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
2012	I. Dönem	İstanbul	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
	II. Dönem	İstanbul	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
	III. Dönem	İstanbul	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
	IV. Dönem	İstanbul	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan

Kaynak: TÜİK.

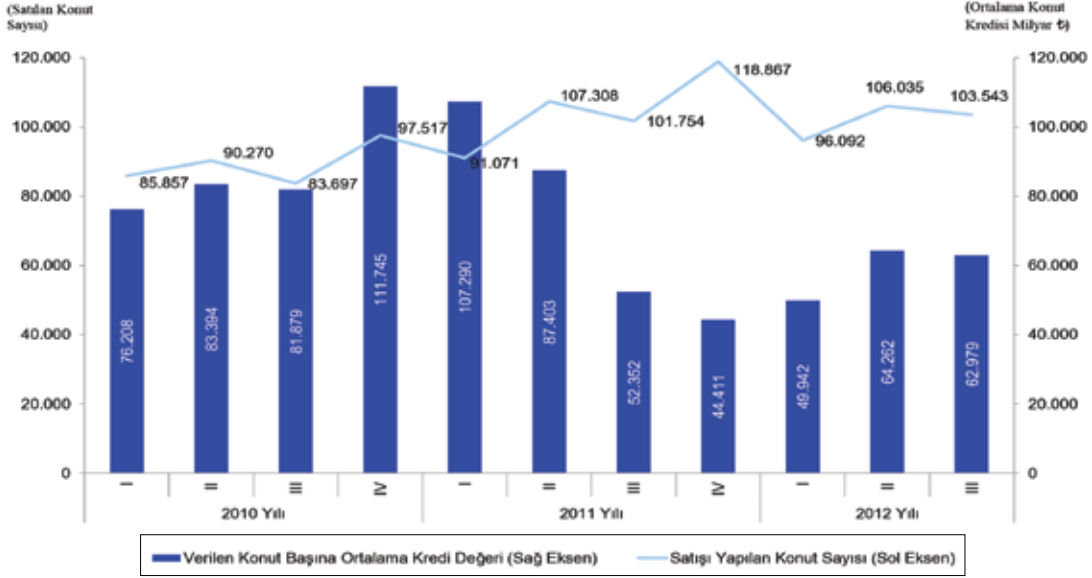
2012 yılının ilk çeyrek döneminde 4.799 milyon ₺ olan Türkiye genelinde verilen konut kredilerinin toplam değeri, bir önceki döneme göre ikinci çeyrek dönemde %42,0 oranında artarak 6.814 milyon ₺'ye yükselmiş, üçüncü çeyrek dönemde ise %4,3 oranında azalarak 6.521 milyon ₺'ye gerilemiştir (Bkz; Tablo 44, Grafik 17).

Tablo 44. Çeyrek Dönemler İtibariyle Türkiye'de Satış Yapılan Konut Sayısı ve Bankalarca Verilen Konut Kredileri

Yıllar	Dönemler	Satış Yapılan Konut Sayısı	Verilen Toplam Konut Kredisi Değeri (000 000 ₺)	Verilen Toplam Konut Kredisi Değerinin Bir Önceki Döneme Göre Değişim Oranı	Konut Kredisinden Faydalanan Fert Sayısı	Fert Başına Çekilen Ortalama Konut Kredisi Değeri (₺)	Konut Başına Düşen Ortalama Konut Kredisi Değeri (₺)
2010	I. Dönem	85.857	6.543	-25,5	95.608	68.436	76.208
	II. Dönem	90.270	7.528	15,1	108.017	69.693	83.394
	III. Dönem	83.697	6.853	-9,0	97.443	70.328	81.879
	IV. Dönem	97.517	10.897	59,0	151.409	71.971	111.745
2011	I. Dönem	91.071	9.771	-10,3	135.164	72.290	107.290
	II. Dönem	107.308	9.379	-4,0	124.631	75.254	87.403
	III. Dönem	101.754	5.327	-43,2	75.063	70.967	52.352
	IV. Dönem	118.867	5.279	-0,9	79.175	66.675	44.411
2012	I. Dönem	96.092	4.799	-9,1	66.589	72.069	49.942
	II. Dönem	106.035	6.814	42,0	87.843	77.570	64.262
	III. Dönem	103.543	6.521	-4,3	85.355	76.399	62.979
	IV. Dönem						

Kaynak: TÜİK, TBB.

Not: Raporun hazırlandığı tarihte, Türkiye Bankara Birliği'nce 2012 yılı IV. dönem verileri henüz açıklanmamış olduğundan, 2012 yılı IV. dönem verilerine yer verilememiştir.

Kaynak: TÜİK, TBB.

Grafik 17. Yıllara ve Çeyrek Dönemlere Göre Satışı Yapılan Konut Sayısı ve Verilen Konut Başına Ortalama Kredi Değeri

Konut satış sayısı ile bankalar tarafından verilen konut kredisinin aynı yönde değişim göstermesi dikkat çekmektedir. Bankalarca verilen konut kredileri bir önceki döneme göre 2012 yılının birinci çeyrek döneminde %9,1 oranında azalarak 4.799 milyon ₺'ye gerilemiş, ikinci çeyrek döneminde %42,0 oranında artarak 6.814 milyon ₺'ye yükselmiş, üçüncü çeyrek döneminde %4,3'lük düşüşle 6.521 ₺'ye gerilemiştir.

Konut kredisinden yararlanan fert sayısı da bunun doğal bir sonucu olarak ilk çeyrek dönemde %15,9 oranında azalış, ikinci çeyrek dönemde %31,9 oranında artış, üçüncü çeyrek dönemde %2,8 oranında azalış göstererek 87.843'ten 85.355'e gerilemiştir. Bankalar Birliği tarafından 2012 yılı üçüncü çeyrek döneminde fert başına verilen konut kredisi bir önceki çeyrek döneme göre %1,5 oranında azalış göstererek 77.570 ₺'den 76.399 ₺'ye gerilemiştir. Konut başına ortalama kredi değeri de 2012 yılının III. çeyrek döneminde bir önceki çeyrek döneme göre %2,0 oranında azalmış ve 64.262 ₺'den 62.979 ₺'ye gerilemiştir.

1.2.2.4 Enerji

Enerji sektörü katma değeri, 2011 yılının ilgili çeyrek dönemlerine göre 2012 yılının birinci çeyrek döneminde %8,4 oranında, ikinci çeyrek döneminde %6,0 oranında, üçüncü çeyrek döneminde %4,6 oranında artarken, dördüncü çeyrek dönemde ise %2,5 oranında azalış göstermiştir. 2012 yılında bir önceki yıla göre enerji sektörü katma değerinde %3,5 oranında büyüme gerçekleşmiştir.

2011 yılında %8,6 oranında artan ortalama enerji sektörü üretim endeksi, 3,9 puanlık bir azalışa rağmen 2012 yılında da %4,7 oranında artış göstermiştir (Bkz, Tablo 45).

Tablo 45. Enerji Sektörü Üretim Endeksi

Yıllar	(2005=100)	
	Üretim Endeksi	Değişim Oranı
2010	129,8	8,3
2011	141,0	8,6
2012	147,6	4,7

Kaynak: TÜİK.

Elektrik enerjisi üretimi artış eğilimini 2012 yılında da sürdürmüş ve 2011 yılına göre %6,8 oranında artarak 229.395 GWh'den 245.000 GWh'ye yükselmiştir. 2012 yılı tahminlerine göre elektrik enerjisi üretiminin kaynaklarına göre dağılımı incelendiğinde; %44,7'si'nin doğal gaz termik santrallerinden, %24,9'unun hidrolik santrallerden, %14,3'ünün linyit termik santrallerinden, %11,8'inin taş kömürü termik santrallerinden, %2,6'sının jeotermal-rüzgar enerji santrallerinden, %1,5'inin akaryakıt termik santrallerinden ve %2,0'ünün da biyogaz-atık ve diğer termik santrallerinden sağlanması beklenmektedir (Bkz; Tablo 46, Grafik 18).

Tablo 46. Enerji Kaynaklarına Göre Elektrik Enerjisi Üretiminin Dağılımı

Yıllar	Termik										Hidrolik		Jeotermal-Rüzgar		Genel Toplam			
	Taş Kömürü		Linyit		Akaryakıt		Doğal Gaz		Biyogaz-Atık ve Diğer		Termik Toplam		Miktar	Toplam İçindeki Oranı	Miktar	Toplam İçindeki Oranı		
	Miktar	Toplam İçindeki Oranı	Miktar	Toplam İçindeki Oranı	Miktar	Toplam İçindeki Oranı	Miktar	Toplam İçindeki Oranı	Miktar	Toplam İçindeki Oranı	Miktar	Toplam İçindeki Oranı						
2010	19.104	9,0	35.942	17,0	2.180	1,0	98.144	46,5	458	0,2	155.828	73,8	51.796	24,5	3.584	1,7	211.208	100,0
2011	27.348	11,9	38.870	16,9	903	0,4	104.048	45,4	469	0,2	171.638	74,8	52.339	22,8	5.418	2,4	229.395	100,0
2012 ⁽¹⁾	29.000	11,8	35.000	14,3	3.700	1,5	109.500	44,7	500	0,2	177.700	72,5	61.000	24,9	6.300	2,6	245.000	100,0

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

2012 yılında toplam elektrik enerjisi tüketiminin 246.500 GWh olacağı tahmin edilmektedir. Kişi başına tüketim de bir önceki yıla göre %5,7 oranında artışla 3.114 KWh'den 3.292 KWh'ye yükselmiştir. 2012 yılında 2.900 GWh elektrik enerjisi ihraç edilirken, 4.400 GWh elektrik ithal edilmiştir (Bkz, Tablo 47).

2012 yılında hidrolik elektrik enerjisi kurulu gücü, bir önceki yıla göre %14,6 oranında artışla 21.627 MW'ye, termik elektrik enerjisi kurulu gücü de %2,5 oranında artışla 34.901 MW'ye yükselmiştir. 2012 yılında toplam elektrik enerjisi üretimi içinde termik üretimin payı %72,8, hidrolik üretimin payı %27,2 olmuştur.

Tablo 47. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler

Yıllar	Elektrik Enerjisi Kurulu Güç (MW)				Toplam Miktar	Üretim (GWh)				Toplam Miktar	İthalat	İhracat	Tüketilen Miktar (GWh)	Kişi Başına Tüketim (KWh)
	Termik ⁽²⁾		Hidrolik ⁽³⁾			Termik ⁽²⁾		Hidrolik ⁽³⁾						
	Miktar	Toplam İçindeki Oranı	Miktar	Toplam İçindeki Oranı		Miktar	Toplam İçindeki Oranı	Miktar	Toplam İçindeki Oranı					
2010	32.373	65,4	17.151	34,6	49.524	156.496	74,1	54.712	25,9	211.208	1.144	1.918	210.434	2.883
2011	34.045	64,3	18.866	35,7	52.911	172.332	75,1	57.063	24,9	229.395	4.556	3.645	230.306	3.114
2012 ⁽¹⁾	34.901	61,7	21.627	38,3	56.528	178.300	72,8	66.700	27,2	245.000	4.400	2.900	246.500	3.292

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

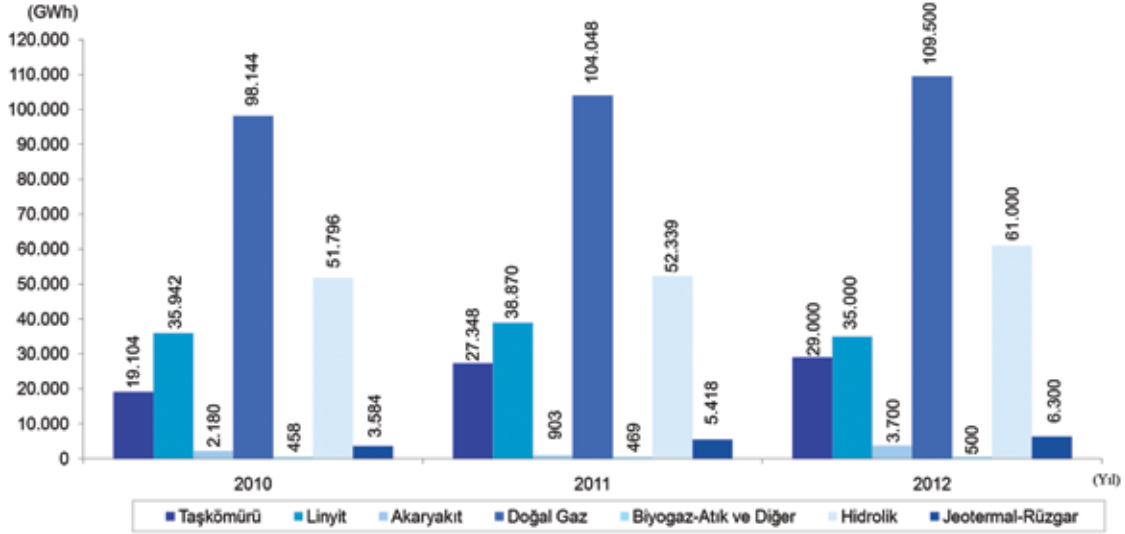
(2): Jeotermal dahildir.

(3): Rüzgar dahildir.

2012 yılında elektrik enerjisi ihracatında %20,4, ithalatında ise %3,4 oranında azalış gerçekleşmiştir.

Ekonomideki büyümeye paralel olarak, ekonominin özellikle de sanayinin en önemli girdilerinden birisi olan enerjiye olan talepte sürekli artmaktadır. Ülkemizin enerji ihtiyacının ithal edilen doğal gaz kaynağına önemli ölçüde bağımlı olması, doğal gaz ithalatında ilk 10 ülke arasında yer alması enerji arz güvenliği açısından bir risk oluşturmaya devam etmektedir.

Kaynak: KB.

Grafik 18. Yıllara Göre Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynakları Düzeyinde Dağılımı

1.2.3 Hizmetler

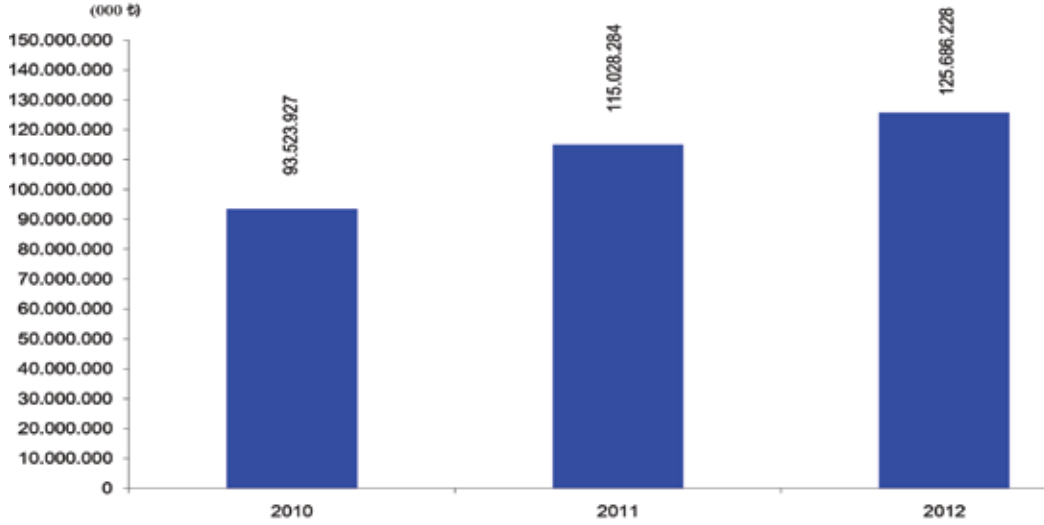
1.2.3.1 Ticaret Borsaları ve Şirketler

Ticaret borsaları işlem hacmi 2010 yılında %22,4, 2011 yılında da 0,6 puanlık artışla %23,0 oranlarında artarken, 2012 yılında önemli oranda hız keserek 13,7 puanlık düşüşle %9,3 oranında artmıştır. 2012 yılında ticaret borsaları işlem hacmi 115.028 milyon ₺'den, 125.686 milyon ₺'ye yükselmiştir. Reel olarak ise 2011 yılında %11,4 oranında artış olan ticaret borsaları işlem hacminde, 2012 yılında sadece %2,9 oranında artış meydana gelmiştir (Bkz; Tablo 48, Grafik 19).

Tablo 48. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

Yıllar	İşlem Hacmi		TÜFE (2003=100) Yıllık Değişim Oranı	İşlem Hacmi Reel Değişim Oranı
	(000 ₺)	Değişim Oranı		
2010	93.523.927	22,4	6,4	15,1
2011	115.028.284	23,0	10,5	11,4
2012	125.686.228	9,3	6,2	2,9

Kaynak: TOBB

Kaynak: TOBB

Grafik 19. Yıllara Göre Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

Seçilmiş ticaret borsaları itibarıyla 2012 yılında borsa işlem hacimlerinde önceki yıllarda olduğu gibi İstanbul Ticaret Borsası'nın liderliği devam etmiş ve bir önceki yıla göre %32,2 oranındaki artışla 14.092 milyon ₺ ile ilk sırada yer almıştır. İstanbul Ticaret Borsası'nı sırasıyla; 6.901 milyon ₺ ile İzmir, 5.474 milyon ₺ ile Adana ve 5.197 milyon ₺ ile de Şanlıurfa Ticaret Borsaları takip etmiştir. 2012 yılında ticaret borsaları toplam işlem hacmi içinde İstanbul Ticaret Borsası'nın payı %11,2, İzmir Ticaret Borsası'nın payı %5,5, Adana Ticaret Borsası'nın payı %4,4 ve Şanlıurfa Ticaret Borsası'nın payı %4,1 olmuştur. Ticaret borsası işlem hacminde 2012 yılında en fazla artış yönünde değişim gösteren ticaret borsaları; %83,5 oranı ile Kahramanmaraş, %58,9 oranı ile Kızıltepe, %44,4 oranı ile Adana ve %39,3 oranı ile Diyarbakır Ticaret Borsaları olmuştur. 2012 yılında Ordu Ticaret Borsası'nın işlem hacminde %15,6, Samsun Ticaret Borsası'nın işlem hacminde %8,4 ve Gaziantep Ticaret Borsası'nın işlem hacminde de %4,8 oranlarında azalma olmuştur (Bkz, Tablo 49).

Tablo 49. Seçilmiş İl ve İlçeler için Ticaret Borsaları İşlem Hacimleri

Seçilmiş İl ve İlçeler ⁽¹⁾	Sıra No	İşlem Hacmi (000 ₺)			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
		2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
İstanbul	1	9.937.955	10.661.294	14.092.471	10,6	9,3	11,2	16,0	7,3	32,2
İzmir	2	5.108.855	6.461.610	6.901.108	5,5	5,6	5,5	31,3	26,5	6,8
Adana	3	3.038.057	3.790.659	5.474.302	3,2	3,3	4,4	10,1	24,8	44,4
Şanlıurfa	4	3.394.616	4.190.381	5.196.872	3,6	3,6	4,1	34,0	23,4	24,0
Konya	5	3.630.674	4.718.379	5.188.036	3,9	4,1	4,1	18,1	30,0	10,0
Gaziantep	6	3.616.480	5.361.464	5.104.168	3,9	4,7	4,1	46,1	48,3	-4,8
Sakarya	7	2.875.563	3.169.189	3.816.841	3,1	2,8	3,0	52,0	10,2	20,4
Ankara	8	2.692.349	3.124.291	3.150.973	2,9	2,7	2,5	36,8	16,0	0,9
Bandırma	9	1.558.051	2.397.961	2.882.893	1,7	2,1	2,3	37,1	53,9	20,2
Mersin	10	2.491.871	2.757.807	2.805.832	2,7	2,4	2,2	23,1	10,7	1,7
Tekirdağ	11	1.438.712	1.989.736	2.605.916	1,5	1,7	2,1	14,1	38,3	31,0
Diyarbakır	12	1.678.042	1.633.613	2.275.389	1,8	1,4	1,8	17,2	-2,6	39,3
Düzce	13	1.326.409	1.822.519	2.209.490	1,4	1,6	1,8	6,3	37,4	21,2
Afyonkarahisar	14	1.558.119	1.948.566	2.104.973	1,7	1,7	1,7	19,8	25,1	8,0
Balıkesir	15	1.506.531	1.630.508	1.849.795	1,6	1,4	1,5	9,8	8,2	13,4
Kızıltepe	16	1.070.067	1.095.850	1.741.075	1,1	1,0	1,4	-9,3	2,4	58,9
Samsun	17	1.347.102	1.894.873	1.734.758	1,4	1,6	1,4	34,1	40,7	-8,4
Kahramanmaraş	18	824.274	943.039	1.730.648	0,9	0,8	1,4	35,8	14,4	83,5
Manisa	19	939.841	1.315.844	1.619.582	1,0	1,1	1,3	5,4	40,0	23,1
Ordu	20	1.364.939	1.898.532	1.603.140	1,5	1,7	1,3	20,4	39,1	-15,6
Toplam ⁽²⁾		93.523.927	115.028.284	125.686.228	100,0	100,0	100,0	22,4	23,0	9,3

Kaynak: TOBB.

(1): 2012 Yılı borsa işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan il ve ilçelerdir.

(2): İlgili yıl için tüm borsalardaki, borsa işlem hacminin toplamıdır.

Kurulan Kapanan Şirket İstatistikleri

2012 yılında 4.057'si anonim, 34.765'i limited, 56'sı kolektif, 8'i komandit şirket ve 67.455'i de gerçek kişi olmak üzere toplam 106.341 şirket kurulmuştur. 2012 yılında 2011 yılına göre kurulan şirket sayısı %6,6 oranında azalmıştır. 2012 yılında, bir önceki yıla göre kurulan şirket sayısında en yüksek artış yönünde değişim gösteren şirket türü %700,0 oranı ile komandit şirket olurken, limited şirket sayısı %31,1 oranında azalış göstermiştir. 2012 yılında, 1.626'sı anonim, 12.439'u limited, 132'si kolektif, 6'sı komandit şirket ve 31.919'u da gerçek kişi olmak üzere toplam 46.122 şirket faaliyetine son vermiştir. 2012 yılında bir önceki yıla göre kapanma oranı en yüksek olan şirket türü %16,2 oranı ile anonim şirket olup, kapanan komandit şirket oranında ise %40,0 azalış olmuştur. 2012 yılında ayrıca 877 yeni kooperatif kurulurken, 1.899 kooperatif ise kapanmıştır (Bkz, Tablo 50).

Tablo 50. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayıları

Şirket Türü	Durum	2010	2011	2012	Değişim Oranı		
					2010	2011	2012
Anonim şirket	Kurulan	2.808	2.931	4.057	23,2	4,4	38,4
	Sermaye arttıran	8.556	5.499	5.828	32,3	-35,7	6,0
	Tasfiye olan	1.091	1.352	1.397	-6,1	23,9	3,3
	Kapanan	1.276	1.399	1.626	4,9	9,6	16,2
Limited şirket	Kurulan	47.606	50.448	34.765	16,3	6,0	-31,1
	Sermaye arttıran	40.171	20.931	26.676	67,2	-47,9	27,4
	Tasfiye olan	12.011	15.381	15.107	-2,0	28,1	-1,8
	Kapanan	9.976	11.549	12.439	10,6	15,8	7,7
Kolektif şirket	Kurulan	10	25	56	-9,1	150,0	124,0
	Tasfiye olan	43	42	54	2,4	-2,3	28,6
	Kapanan	147	147	132	-7,5	0,0	-10,2
Komandit şirket	Kurulan	1	1	8	-50,0	0,0	700,0
	Tasfiye olan	0	1	6			500,0
	Kapanan	8	10	6	-27,3	25,0	-40,0
Gerçek kişiler ticari işletme	Kurulan	50.861	60.427	67.455	15,1	18,8	11,6
	Kapanan	29.864	41.129	31.919	-7,2	37,7	-22,4
Toplam şirket	Kurulan	101.286	113.832	106.341	15,9	12,4	-6,6
	Kapanan	41.270	54.234	46.122	-3,1	31,4	-15,0
Kooperatifler	Kurulan	1.550	1.033	877	34,2	-33,4	-15,1
	Tasfiye olan	2.285	2.183	1.904	-6,5	-4,5	-12,8
	Kapanan	2.055	1.897	1.899	11,6	-7,7	0,1

Kaynak: TOBB.

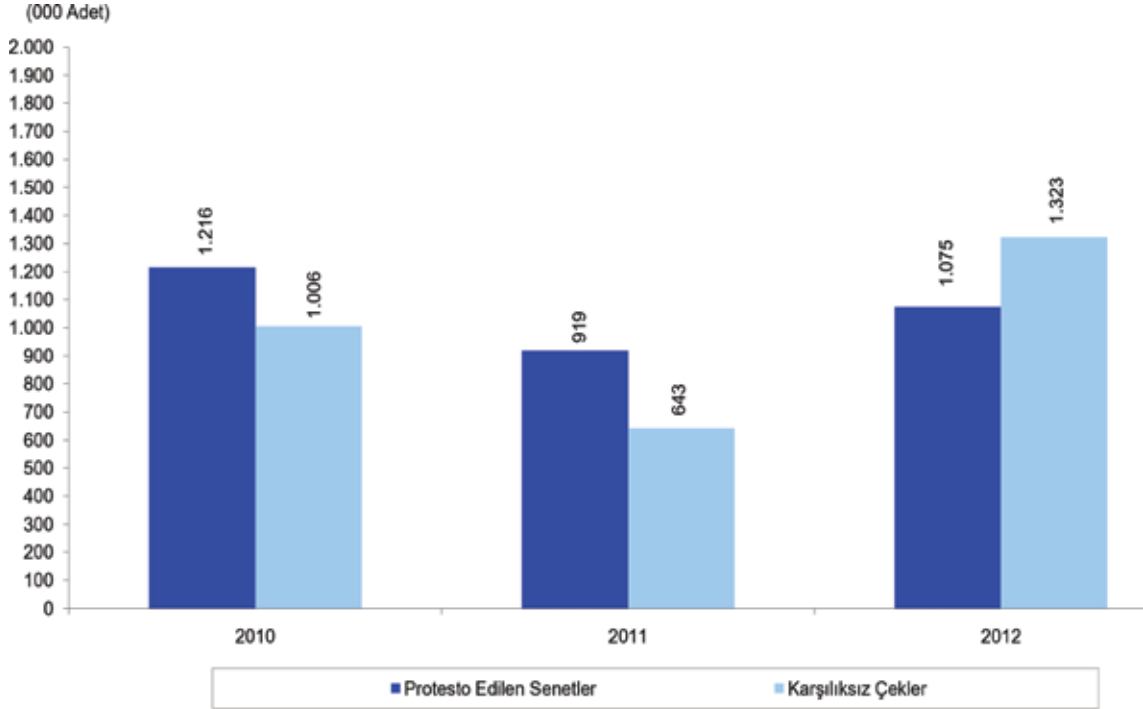
2012 yılında kurulan toplam şirket sayısı %6,6, kapanan toplam şirket sayısı da %15,0 oranında azalmıştır.

Küresel krizin etkisiyle 2009 yılında yükselen protesto edilen senet ve karşılıksız çek sayısında 2010 ve 2011'de başlayan düşüş eğilimi, 2012 yılında yerini artışa bırakmıştır. Protesto edilen senet sayısı 2012 yılında geçen yıla göre %16,9 oranında artarak 919 binden 1.075 bine yükselmiştir. 2012 yılında protestolu senetlerin tutarı da %41,8 oranında artarak 6.949 milyon ₺ olmuştur. Karşılıksız çıkan çeklerin sayısı ise 2011 yılında %36,1 oranında azalırken, 2012 yılında %105,8 oranı ile oldukça yüksek bir miktarda artarak 643 binden, 1.323 bine yükselmiştir. Protesto edilen senet ve karşılıksız çek sayısında 2012 yılında görülen artışta ekonomide kriz sonrası görülen hızlı büyümenin soğumaya başlamasının yanında, 31/01/2012 tarihinde Çek Kanunu'nda yapılan yeni düzenlemeler etkili olmuştur (Bkz; Tablo 51, Grafik 20).

Tablo 51. Yıllara Göre Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

Yıllar	Protesto Edilen Senetler				Karşılıksız Çekler	
	Adet (000)	Değişim Oranı	Tutar (000 ₺)	Değişim Oranı	Adet (000)	Değişim Oranı
2010	1.216	-24,0	5.768.823	-25,8	1.006	-49,5
2011	919	-24,4	4.902.275	-15,0	643	-36,1
2012	1.075	16,9	6.949.204	41,8	1.323	105,8

Kaynak: TCMB.

Kaynak: TCMB.

Grafik 20. Yıllara Göre Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

1.2.3.2 Turizm

Suriye’de yaşanan siyasi kriz ve Euro bölgesinde ekonomik krizin bir türlü atlantılamaması, buna bağlı olarak Yunanistan başta olmak üzere İspanya ve İtalya’da turizm işletmecilerinin fiyatlarını aşağıya çekmesi ülkemiz turizmimizi olumsuz yönde etkilenmiştir. 2012 yılında bir önceki yıla göre ülkemizden çıkış yapan ziyaretçi sayısı %1,7 oranında artarak 36.151 binden, 36.777 bine yükselirken, giriş yapan vatandaş sayısı %7,6 oranında azalarak 6.282 binden 5.803 bine gerilemiştir. Türkiye’de turizm denilince akla gelen deniz, kum ve güneş algısının dışına çıkılarak alternatif turizm türlerinin de gündeme getirilmesi turizm sektörünün gelişimi açısından gereklidir (Bkz, Tablo 52).

Tablo 52. Yıllara Göre Çıkış Yapan Ziyaretçi ve Giriş Yapan Vatandaş Sayısı

Yıllar	Çıkış Yapan Ziyaretçi Sayısı	Değişim Oranı	Giriş Yapan Vatandaş Sayısı	Değişim Oranı
2010	33.028	3,2	6.557	17,9
2011	36.151	9,5	6.282	-4,2
2012	36.777	1,7	5.803	-7,6

Kaynak: TCMB.

2012 yılında ülkemizden çıkış yapan ziyaretçilerin milliyete göre sıralamasında son beş içinde; 355 bin ile İsviçre, 387 bin ile Romanya, 391 bin ile Danimarka, 408 bin ile Norveç ve 432 bin ile de Polonya uyruklular yer almıştır (Bkz, Tablo 53).

Tablo 53. Milliyetlere Göre Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı

Milliyetler ⁽¹⁾	Sıra No			2010	2011	2012	Değişim Oranı		
	2011	2012	Fark				2010	2011	2012
	(A)	(B)	(B-A)						
BDT	1	1	0	6.015	6.629	7.193	9,1	10,2	8,5
Almanya	2	2	0	4.370	4.815	5.026	-2,5	10,2	4,4
İngiltere	3	3	0	2.681	2.593	2.470	9,6	-3,3	-4,7
Bulgaristan	5	4	-1	1.449	1.488	1.498	-10,8	2,7	0,7
Hollanda	6	5	-1	1.088	1.230	1.288	-6,0	13,0	4,7
İran	4	6	2	1.871	1.864	1.184	36,6	-0,4	-36,5
Fransa	7	7	0	923	1.132	1.029	-1,3	22,7	-9,1
ABD	9	8	-1	647	762	778	-4,2	17,7	2,1
İtalya	10	9	-1	665	749	710	5,7	12,6	-5,2
Yunanistan	11	10	-1	661	697	667	8,8	5,5	-4,4
Suriye	8	11	3	891	966	646	77,9	8,4	-33,1
İsveç	13	12	-1	447	574	620	9,6	28,4	7,9
Belçika	12	13	1	545	595	613	-8,1	9,2	3,0
Irak	19	14	-5	268	356	522	-5,6	32,9	46,4
Avusturya	14	15	1	498	531	504	-7,4	6,6	-5,0
Polonya	15	16	1	428	488	432	2,1	14,0	-11,3
Norveç	17	17	0	299	376	408	13,3	25,7	8,3
Danimarka	18	18	0	314	372	391	6,2	18,5	5,1
Romanya	16	19	3	357	390	387	-3,6	9,5	-0,8
İsviçre	20	20	0	273	329	355	-5,5	20,9	7,8

Kaynak: TCMB.

(1): 2012 yılına göre ilk 20'de yer alan milliyetler verilmiştir.

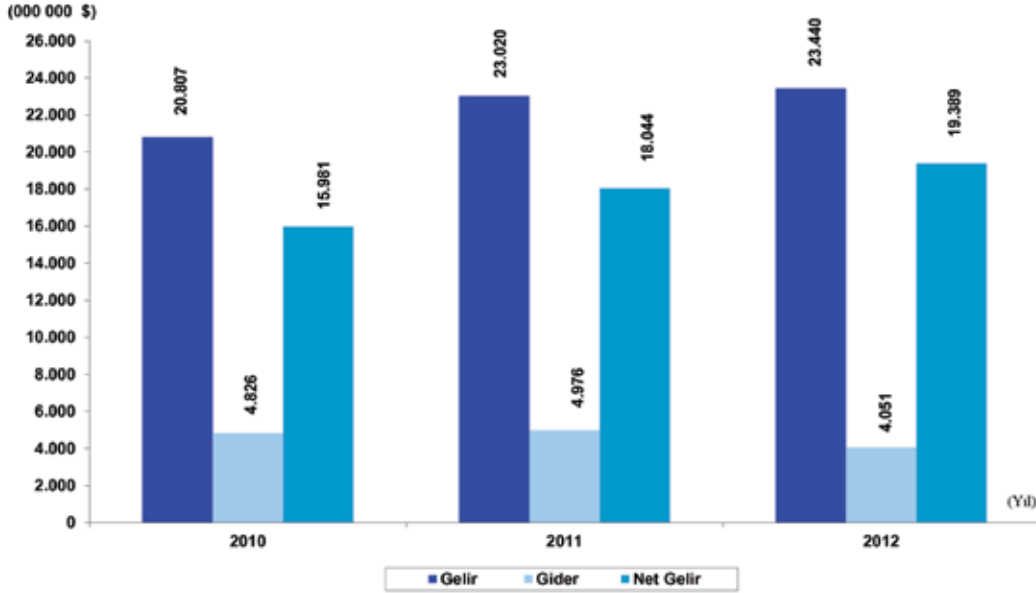
2011 yılında %10,6 oranında artan turizm gelirleri, 2012 yılında sadece %1,8 oranında artarak 23.440 milyon \$ olmuştur. 2011 yılında %3,1 oranında artarak 4.976 milyon \$'a yükselen turizm giderleri, 2012 yılında %18,6 oranında azalarak 4.051 milyon \$'a gerilemiştir. Net turizm gelirleri de 2012 yılında %7,5 oranında artarak 18.044 milyon \$'dan, 19.389 milyon \$'a yükselmiştir (Bkz; Tablo 54, Grafik 21).

Tablo 54. Yıllara Göre Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar

Yıllar	Gelir (000 000 \$)	Gider (000 000 \$)	Net Gelir (000 000 \$)	Çıkış Yapan Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (\$)	Vatandaş Başına Ortalama Harcama (\$)
2010	20.807	4.826	15.981	630	736
2011	23.020	4.976	18.044	637	792
2012	23.440	4.051	19.389	637	698

Kaynak: TCMB, TÜİK.

2012 yılında çıkış yapan ziyaretçi başına ortalama harcama bir önceki yıla göre değişmeyerek 637 \$ olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında vatandaş başına ortalama harcama bir önceki yıla göre %11,9 oranında azalış göstererek 792 \$'dan, 698 \$'a gerilemiştir.

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Grafik 21. Yıllara Göre Turizm Gelir ve Giderleri

1.2.3.3 Ulaştırma

2012 yılında geçen yıla göre yurt içi yolcu taşımada %5,8 oranında, yurt dışı yolcu taşımada da %10,0 oranında artış olurken, yurt içi yük taşımada %6,1 oranında, yurt dışı yük taşımada da (boru hattı ile BOTAŞ tarafından ithalatı yapılan doğal gaz taşımaları hariç) %8,7 oranında artış gerçekleşmiştir (Bkz, Tablo 55).

Ülkemizde yıllardır süregelen eğilim 2012 yılında da devam etmiş; yurt içi yolcu ve yük taşımalarında kara yolu, yurt dışı yolcu taşımalarında hava yolu, yurt dışı yük taşımalarında da deniz yolu ağırlıklarını korumuşlardır. Ulaşım talebi her geçen yıl artarken, demiryolu ulaşımının standartının düşük ve altyapısının ağırlıklı olarak tek hat olması, denizyolu ulaşımında ise büyük liman altyapısının yetersiz olması gibi sorunlar nedeniyle, önceki yıllarda olduğu gibi 2012 yılında da yük ve yolcu taşımaları ağırlıklı olarak kara yolu ile yapılmıştır.

2011 yılında yurt içi yolcu taşımalarının %94,8'i kara yolu, %1,7'si demir yolu, %3,5'i de hava yolu ile yapılırken, yurt dışı yolcu taşımalarının tamamı hava yolu ile yapılmıştır.

2012 yılında yurt içi yük taşımalarında kara yolu %87,5, demir yolu %4,4, deniz yolu %7,3 ve boru hattı ile yük taşıma da %7,0 oranlarında pay almıştır. Yurt dışı yük taşımalarının %94,9'u deniz yolu, %1,0'ü demir yolu, %5,1'i de boru hattı taşımacılığı ile yapılmıştır.

Tablo 55. Ulaştırma İstatistikleri

Ulaşım Yolları	Yolcu Taşıma								
	(000 000 Yolcu-Km)			Değişim Oranı			Toplam İçindeki Oranı		
	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Yurt içi									
Kara yolu ⁽²⁾	226.913	242.265	255.590	6,8	6,8	5,5	95,2	95,1	94,8
Demir yolu	3.493	3.922	4.600	0,7	12,3	17,3	1,5	1,5	1,7
Hava yolu ⁽³⁾	8.007	8.584	9.440	17,4	7,2	10,0	3,4	3,4	3,5
Toplam	238.413	254.771	269.630	7,0	6,9	5,8	100,0	100,0	100,0
Yurt dışı									
Hava yolu ⁽³⁾	39.943	50.349	55.373	19,9	26,1	10,0	100,0	100,0	100,0
Toplam	39.943	50.349	55.373	19,9	26,1	10,0	100,0	100,0	100,0
Ulaşım Yolları	Yük Taşıma								
	(000 000 Ton-Km)			Değişim Oranı			Toplam İçindeki Oranı		
	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Yurt içi									
Kara yolu ⁽²⁾	190.365	203.072	215.256	7,9	6,7	6,0	88,1	87,6	87,5
Demir yolu	10.282	10.311	10.900	10,5	0,3	5,7	4,8	4,4	4,4
Deniz yolu ⁽⁴⁾	12.583	15.978	18.055	10,3	27,0	13,0	5,8	6,9	7,3
Boru hattı									
Ham Petrol ⁽⁵⁾	2.743	2.520	1.766	0,0	-8,1	-29,9	1,3	1,1	0,7
Toplam	215.973	231.881	245.977	8,0	7,4	6,1	100,0	100,0	100,0
Yurt dışı									
Demir yolu	1.018	992	780	19,1	-2,6	-21,4	0,1	0,1	0,1
Deniz yolu ⁽⁶⁾	936.200	977.400	1.065.000	13,0	4,4	9,0	94,3	94,7	94,9
Boru hattı									
Ham Petrol (Transit) ⁽⁵⁾	56.038	54.242	57.028	0,0	-3,2	5,1	5,6	5,3	5,1
Toplam	993.256	1.032.634	1.122.808	12,2	4,0	8,7	100,0	100,0	100,0
Doğal Gaz (Milyon Sm ³) ⁽⁷⁾	38.856	38.037	41.213	8,4	-2,1	8,3	-	-	-

Kaynak: KB.

(1): Geçici bilgidir.

(2): Karayolları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altındaki yol ağında yapılan taşımalardır.

(3): Yalnız THY tarafından yapılan taşımalardır.

(4): Denizcilik Müsteşarlığı tarafından hesaplanan taşıma miktarlarıdır.

(5): Yalnız ham petrol taşımalardır.

(6): Deniz yoluyla yapılan taşımaların tümünü kapsayan hesaplanmış tahmini taşıma miktarlarıdır.

(7): Rusya Federasyonu, Nijerya, Cezayir, Azerbaycan ve İran'dan ithalatı yapılan ve spot piyasadan temin edilen toplam doğal gaz taşımalardır.

2012 yılında Türkiye genelinde hava yolu ile 129.958 bin yolcu taşınırken, bu yolcuların 64.549 bini yurt içinde, 65.409 bini yurt dışına taşınmıştır. Devlet Hava Meydanları İşletmesi tarafından hava yolu ile taşınan yolcu sayısı 115.307 bin olurken, 55.053 bini yurt içi, 60.254 bini de yurt dışı yolculuk yapmıştır. 2012 yılında Türkiye genelinde yurt içi yolculuklarda hava yolunu kullanan yolcu sayısı %10,8 oranında, yurt dışı yolculuklarda hava yolunu kullanan yolcu sayısı da %10,2 oranında artış göstermiştir (Bkz, Tablo 56).

Türkiye genelinde 2012 yılında 2.398 bin ton yük hava yolu ile taşınmış, bunun 672 bin tonu yurt içine, 1.725 bin tonu yurt dışına taşınmıştır. Devlet Hava Meydanları İşletmesi tarafından taşınan yük miktarı 2.232 bin ton olmuş, bunun 600 bin tonu yurt içi, 1.632 bin tonu da yurt dışı taşımalar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 56. Türkiye Geneli ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Tarafından Hava Yolu ile Yapılan Yolcu ve Yük Taşımacılığı

Havalimanları	Yolcu Taşıma		Değişim Oranı	Yük Taşıma (Ton) ⁽²⁾		Değişim Oranı ⁽¹⁾
	2011	2012 ⁽¹⁾		2011	2012	
DHMI						
Yurt içi	49.537.215	55.052.925	11,1	547.038	600.114	9,7
Yurt dışı	54.880.954	60.254.420	9,8	1.516.887	1.631.850	7,6
DHMI Toplamı	104.418.169	115.307.345	10,4	2.063.925	2.231.964	8,1
Türkiye Geneli						
Yurt içi	58.258.324	64.548.932	10,8	617.834	672.298	8,8
Yurt dışı	59.362.145	65.408.929	10,2	1.631.639	1.725.490	5,8
Türkiye Genel Toplamı	117.620.469	129.957.861	10,5	2.249.473	2.397.788	6,6

Kaynak: DHMI.

(1): Geçici bilgidir.

(2): Hava yolu ile taşınan bagaj, kargo ve posta toplamıdır.

1.3 Yatırımlar

2012 yılında büyüme hızındaki yavaşlamaya paralel olarak yatırımlardaki artış eğilimi de hız kesmiştir. 2011 yılında %34,4 olan toplam sabit sermaye yatırımları artış oranı, 2012 yılında 21,1 puanlık azalışla artış oranı %13,3 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2012 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları %6,2 oranında artışla 57.111 milyon ₺'den, 60.671 milyon ₺'ye, özel sektör sabit sermaye yatırımları ise %15,0 oranındaki artışla 225.580 milyon ₺'den, 259.511 milyon ₺'ye ve toplam sabit sermaye yatırımları ise %13,3 oranındaki artışla 282.691 milyon ₺'den, 320.181 milyon ₺'ye yükselmiştir (Bkz; Tablo 57, Grafik 22).

Tablo 57. Sabit Sermaye Yatırımları

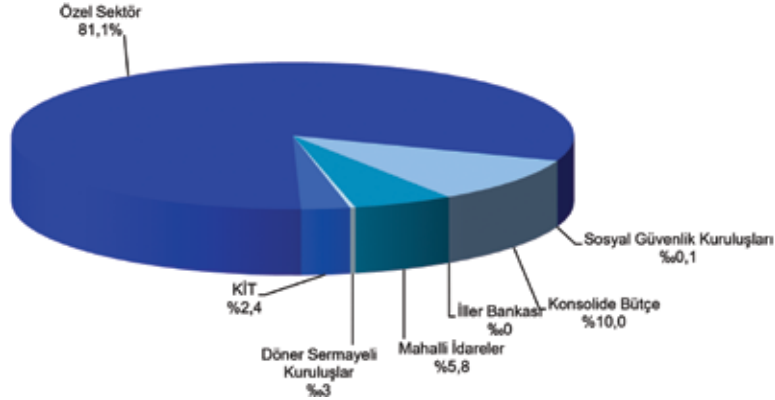
Sabit Sermaye Bileşenleri				Değişim Oranı			Toplam İçindeki Oranı		
	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Konsolide Bütçe	29.215	33.590	31.889	32,3	15,0	-5,1	13,9	11,9	10,0
KİT	5.777	6.865	9.077	29,4	18,8	32,2	2,7	2,4	2,8
İşletmeciler	5.165	6.421	8.474	39,6	24,3	32,0	2,5	2,3	2,6
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	612	444	602	-19,9	-27,5	35,6	0,3	0,2	0,2
İller Bankası	150	65	66	-37,2	-56,7	1,5	0,1	0,0	0,0
Mahalli İdareler	11.225	15.671	18.442	-4,5	39,6	17,7	5,3	5,5	5,8
Döner Sermayeli Kuruluşlar	621	782	882	-11,8	25,9	12,8	0,3	0,3	0,3
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	76	139	315	-16,5	82,9	126,6	0,0	0,0	0,1
Fonlar	0	0	0	-	-	-	0,0	0,0	0,0
İşsizlik Sigortası Fonu	0	0	0	-	-	-	0,0	0,0	0,0
Toplam Kamu Sektörü	47.064	57.111	60.671	19,6	21,3	6,2	22,4	20,2	18,9
Toplam Sabit Sermaye Yatırımları	210.394	282.691	320.181	28,3	34,4	13,3	100,0	100,0	100,0
Kamu Sektörü	47.064	57.111	60.671	19,6	21,3	6,2	22,4	20,2	18,9
Özel Sektör	163.330	225.580	259.511	31,0	38,1	15,0	77,6	79,8	81,1

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

2012 yılında toplam sabit sermaye yatırımları içinde kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının payı %18,9 ve özel sektör sabit sermaye yatırımlarının payı da %81,1 olmuştur. Kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının payında azalış, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının payında da artış eğilimi 2012 yılında da devam etmiştir.

2012 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının; %52,6'sı genel ve katma bütçeli kuruluşlar, %15,0'ı KİT'ler, %0,01'i İller Bankası, %30,4'ü mahalli idareler, %1,5'i döner sermayeli kuruluşlar ve %5,0'ı da sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kaynak: KB

Grafik 22. 2012 Yılı Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı

2012 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde; madencilik, enerji, turizm, eğitim ve diğer hizmetlerin payı bir önceki yıla göre artarken, tarım, imalat, ulaştırma, konut ve sağlık sektörlerinin payı ise azalmıştır (Bkz, Tablo 58).

Tablo 58. Sabit Sermaye Yatırımları İçinde Sektörlerin Payı

Sektörler	(Cari Fiyatlarla)		
	2010	2011	2012 ⁽¹⁾
Özel			
Tarım	2,3	3,3	2,8
Madencilik	1,6	1,5	1,6
İmalat	38,1	42,2	40,4
Enerji	5,6	4,0	6,2
Ulaştırma	20,3	19,9	19,6
Turizm	6,3	6,2	6,7
Konut	17,1	14,4	13,8
Eğitim	1,1	2,2	2,4
Sağlık	3,1	2,4	2,2
Diğer Hizmetler	4,4	4,0	4,2
Özel Sektör	100,0	100,0	100,0
Kamu			
Tarım	9,8	9,8	10,5
Madencilik	1,9	2,3	2,5
İmalat	0,8	0,7	1,1
Enerji	6,5	5,7	5,8
Ulaştırma	43,7	41,4	39,0
Turizm	0,5	0,6	0,7
Konut	1,5	1,7	1,5
Eğitim	10,4	12,2	13,9
Sağlık	4,8	5,0	5,1
Diğer Hizmetler	20,2	20,5	19,9
Kamu Sektörü	100,0	100,0	100,0
Toplam			
Tarım	4,0	4,5	4,3
Madencilik	1,7	1,6	1,8
İmalat	29,7	34,5	32,8
Enerji	5,8	4,4	6,1
Ulaştırma	25,5	23,9	23,4
Turizm	5,0	5,1	5,5
Konut	13,6	12,0	11,4
Eğitim	3,2	4,0	4,7
Sağlık	3,4	2,9	2,8
Diğer Hizmetler	7,9	7,0	7,2
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

2012 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en ağırlıklı sektör %40,4'lük pay ile bir önceki yılda olduğu gibi imalat sektörü olurken, bunu %19,6'lık pay ile ulaştırma sektörü, %13,8'lik pay ile konut sektörü izlemiştir. Özel sektör içinde sabit sermaye yatırım oranları açısından sektörlerin %5,0 ve daha az pay aldığı sektörler; tarım, madencilik, sağlık, eğitim ve diğer hizmetler olmuştur.

2012 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları içinde bir önceki yıla göre sadece ulaştırma, konut ve diğer hizmetler sektörlerinin payı azalırken, tarım, madencilik, imalat, enerji, turizm, eğitim ve sağlık sektörlerinin ise payı artış göstermiştir.

Kamu sektörü toplam sabit sermaye yatırımlarında; 2012 yılında ulaştırma sektörü %39,0 oranında, eğitim sektörü %13,9 oranında ve tarım sektörü %10,5 oranında pay ile en ağırlıklı sektörler olurken, turizm sektörü %7,0 oranında, imalat sektörü %1,1 oranında ve konut sektörü de %1,5 oranındaki pay ile en düşük sektörler olmuştur. Kamu sektöründe de sabit sermaye yatırım oranları açısından sektörlerin %5,0 ve daha az oranda pay aldığı sektörler; madencilik, imalat, turizm ve konut olmuştur.

Bölgesel Düzeyde Kamu Yatırımları

Kamu idaresi makro ekonomik, sektörel ve proje bazındaki öncelikler yanında bölgesel ve il bazındaki öncelikleri dikkate alarak kamu yatırım projeleri hazırlamakta ve ödenek tahsis etmektedir. Kamu yatırımları büyük ölçüde, sulama, enerji, ulaştırma gibi altyapı alanlarında yoğunlaşmakta, eğitim, sağlık, hizmet ve diğer sektörlerdeki okul, hastane, küçük sanayi sitesi ve organize sanayi bölgesi gibi birçok proje ise toplulaştırılarak yatırım programında yer almaktadır. Sulama, baraj ve kanalları, enerji nakil hatları, devlet yolları, otoyollar, demir yolu, boru hatları gibi projeler ile okul, hastane, organize sanayi bölgesi, küçük sanayi sitesi gibi toplulaştırılmış projeler büyük ölçüde birden fazla ili ilgilendirmekte ve muhtelif il olarak nitelendirilmektedir.

İBBS Düzey-3'e göre, 2011 yılında 36.402 milyon ₺ olan kamu yatırımlarının tutarı, 2012 yılında %22,1 oranında artışla toplam 44.436 milyon ₺'ye yükselmiştir. 2012 yılında kamu yatırımlarının %48,6'sı birden fazla ili kapsayan muhtelif illere yapılırken, %51,4'ü 81 ile dağılmıştır. İller itibariyle 2012 yılında kamu yatırımlarından en çok pay alan il %8,0 oranı ile Ankara olurken, bunu %5,8 oranı ile İstanbul, %1,9 oranı ile Artvin ve %1,8 oranı ile de Diyarbakır izlemiştir. 2012 yılında bir önceki yıla göre kamu yatırımlarında Ankara, Bolu ve Kahramanmaraş illerinde %100,0'ın üzerinde yüksek oranlı artışlar olduğu görülürken, en yüksek oranlı düşüş %67,8 ile 2011 yılında en yüksek artışı gösteren Trabzon ilinde gerçekleşmiştir (Bkz, Tablo 59).

2012 yılında İBBS-Düzey-3'e ve sektörler göre kamu yatırımları incelendiğinde; kamu yatırımlarının ulaştırma-haberleşme sektöründe yoğunlaştığı, bunu eğitim, tarım ve enerji sektörlerinin takip ettiği görülmektedir. 2012 yılında kamu yatırımlarının illere ve sektörler göre dağılımında; imalat sektöründe 81 ilin %74,1'i olan 60 ilde hiç yatırım yapılmazken, 81 ilin %49,4'ü olan 40 ile de turizm sektöründe hiç yatırım yapılmamıştır. 81 ilden %27,2'sine karşılık gelen 22 ile de konut alanında hiç yatırım yapılmazken, 5 ile enerji sektöründe, 6 ile madencilik sektörlerinde hiç yatırım yapılmamıştır. 2012 yılında tüm illere tarım, ulaştırma-haberleşme ve eğitim yatırımı yapılmıştır. 2012 yılında ulaştırma-haberleşme sektörüne 13.878 milyon ₺, eğitim sektörüne 6.491 milyon ₺, tarım sektörüne 5.852 milyon ₺, enerji sektörüne 3.733 milyon ₺, sağlık sektörüne 2.162 milyon ₺ tutarında yatırım yapılmıştır (Bkz, Tablo 60).

Ülkemizde, kalkınma planları çerçevesinde bölgesel gelişme politikaları ile bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltarak, bölgelerin ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkılarını artırmaya yönelik çalışmalar yıllardır sürdürülmektedir. Özellikle geri kalmış bölgelerin gelir

seviyesinin artırılması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gibi amaçlarla bazı teşvikler verilmektedir.

Küresel krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini telafi edebilmek amacıyla 2009 yılında uygulamaya konulan yeni teşvik sistemi, Ekonomi Bakanlığı tarafından 2012 yılında yeniden düzenlenmiştir. 15/06/2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe giren yeni teşvik sistemiyle, 2011 yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksine (SEGE) göre belirlenen altı bölgede desteklenecek sektörler ayrı ayrı tespit edilmiş ve kademeli olarak artan teşvikler tanımlanmıştır. Yeni teşvik sistemi; genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırımların teşviki ve stratejik yatırımların teşviki olmak üzere 4 farklı uygulamadan oluşmaktadır.

Yatırım teşvik sistemi kapsamında verilecek destek unsurları; KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, gelir vergisi stopajı desteği, sigorta primi desteği, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi ve KDV iadesi olarak belirlenmiştir.

Bölgesel ve sektörel teşvik uygulamasının yanında büyük ölçekli yatırımlara daha fazla avantaj getiren ek destekler sağlanmış, ithalat bağımlılığı yüksek olan ara malı veya ürünlerin üretimine yönelik stratejik yatırımların ayrıca desteklenmesi kararlaştırılmıştır.

Tablo 59. Yıllara Göre İBBS Düzey-3 Bazında Kamu Yatırımları (Devamı)

İl Kodu	İBBS Düzey-3	(000 ₺)								
		2010	2011	2012	Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
					2010	2011	2012	2010	2011	2012
TRB11	Malatya	167.436	180.375	165.238	0,5	0,5	0,4	13,0	7,7	-8,4
TR331	Manisa	158.839	276.494	260.034	0,5	0,8	0,6	38,6	74,1	-6,0
TRC31	Mardin	330.623	536.128	721.380	1,0	1,5	1,6	5,1	62,2	34,6
TR622	Mersin	258.671	251.198	460.100	0,8	0,7	1,0	-11,5	-2,9	83,2
TR323	Muğla	228.361	305.845	272.652	0,7	0,8	0,6	-3,7	33,9	-10,9
TRB22	Muş	76.837	89.685	115.543	0,2	0,2	0,3	38,9	16,7	28,8
TR714	Nevşehir	36.709	58.439	51.679	0,1	0,2	0,1	23,1	59,2	-11,6
TR713	Niğde	37.807	98.763	65.449	0,1	0,3	0,1	43,4	161,2	-33,7
TR902	Ordu	146.996	137.880	165.005	0,4	0,4	0,4	50,5	-6,2	19,7
TR633	Osmaniye	34.311	59.822	60.115	0,1	0,2	0,1	-8,3	74,4	0,5
TR904	Rize	75.467	95.220	112.406	0,2	0,3	0,3	6,5	26,2	18,0
TR422	Sakarya	149.062	186.944	293.606	0,4	0,5	0,7	78,3	25,4	57,1
TR831	Samsun	389.958	236.326	260.496	1,2	0,6	0,6	4,6	-39,4	10,2
TRC34	Siirt	91.646	71.686	81.028	0,3	0,2	0,2	-19,6	-21,8	13,0
TR823	Sinop	142.542	171.002	165.884	0,4	0,5	0,4	196,1	20,0	-3,0
TR722	Sivas	175.821	199.929	267.693	0,5	0,5	0,6	19,8	13,7	33,9
TRC21	Şanlıurfa	590.243	680.639	647.736	1,7	1,9	1,5	9,0	15,3	-4,8
TRC33	Şırnak	93.397	128.611	142.916	0,3	0,4	0,3	-8,2	37,7	11,1
TR211	Tekirdağ	84.758	110.698	120.266	0,3	0,3	0,3	-47,5	30,6	8,6
TR832	Tokat	69.578	97.448	117.926	0,2	0,3	0,3	-1,9	40,1	21,0
TR901	Trabzon	164.182	607.961	196.057	0,5	1,7	0,4	10,4	270,3	-67,8
TRB11	Tunceli	46.364	56.666	52.911	0,1	0,2	0,1	72,2	22,2	-6,6
TR334	Uşak	41.140	46.298	85.554	0,1	0,1	0,2	39,6	12,5	84,8
TRB21	Van	145.291	200.091	246.980	0,4	0,5	0,6	15,5	37,7	23,4
TR425	Yalova	46.480	38.365	37.078	0,1	0,1	0,1	-20,8	-17,5	-3,4
TR723	Yozgat	64.595	65.117	99.266	0,2	0,2	0,2	46,2	0,8	52,4
TR811	Zonguldak	369.615	179.329	161.085	1,1	0,5	0,4	82,6	-51,5	-10,2
	Muhtelif İller	15.314.971	16.890.594	21.590.040	45,3	46,4	48,6	27,6	10,3	27,8
	Toplam	33.834.976	36.402.298	44.436.299	100,0	100,0	100,0	23,2	7,6	22,1

Kaynak: KB

Tablo 60. 2012 Yılında İBBS-Düzey-3'e ve Sektörlere Göre Kamu Yatırımları (Devamı)

(000 ₺)

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma-Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu	İl Toplamı
TRB11	Malatya	59.855	2.752			18.995			49.207	12.454	21.975	165.238
TR331	Manisa	43.260	22.098		66.619	8.128	541		40.985	39.705	38.698	260.034
TRC31	Mardin	24.058	7.270		602.794	21.197	160	1.250	42.238	2.450	19.963	721.380
TR622	Mersin	41.551	84	10	30.256	11.790	18.750		187.438	38.100	132.121	460.100
TR323	Muğla	14.395	9.522		153.995	9.560	8.339	3.679	27.508	5.000	40.654	272.652
TRB22	Muş	9.114	6.566		19.932	2.853		3.273	49.309	3.152	21.344	115.543
TR714	Neveşehir	5.570	2.167		5.004	1.188	2.000		26.877	1.000	7.873	51.679
TR713	Niğde	20.575	2.585		2	1.849		1.490	24.457	450	14.041	65.449
TR902	Ordu	3.256	144		9.877	55.872	1.000	1.688	31.275	6.533	55.360	165.005
TR633	Osmaniye	15.258	1.086		654	348			38.184	1.002	3.583	60.115
TR904	Rize	9.284	508	5.000	8.500	15.154	50	16.517	44.972	1.152	11.269	112.406
TR422	Sakarya	1.420		11.950	5.407	150.504	1.000		42.410	39.704	41.211	293.606
TR831	Samsun	53.359	246		258	20.194	1.050	3.720	70.074	13.650	97.945	260.496
TRC34	Siirt	171	13.388		52	4.088		215	38.559	850	23.705	81.028
TR823	Sinop	18.419	1.780			92.133		950	24.481	500	27.621	165.884
TR722	Sivas	59.476	13.938	4.750	82.057	21.163	3.842	687	52.948	4.650	24.182	267.693
TRC21	Şanlıurfa	409.465	6.281		42.357	6.356	3.624	776	86.166	25.102	67.609	647.736
TRC33	Şırnak	5.250	11.351		2.456	31.072		317	43.504	508	48.458	142.916
TR211	Tekirdağ	2.150	9.405		8	11.180		500	44.680	23.500	28.843	120.266
TR832	Tokat	29.786	142		11.671	7.031		300	40.372	14.050	14.574	117.926
TR901	Trabzon	24.964	565	29	4	11.506	8.011	2.759	47.054	16.700	84.465	196.057
TRB11	Tunceli	174	72		202	1.613		4.095	29.706	900	16.149	52.911
TR334	Uşak	9.824	137		4	4.265		256	24.944	32.150	13.974	85.554
TRB21	Van	24.751	286	11.368	1.459	17.749	1.100	3.101	74.540	29.394	83.232	246.980
TR425	Yalova	400			1.680	1.042	550		28.363	365	4.678	37.078
TR723	Yozgat	13.809	14.203		4	4.952		600	36.764	4.000	24.934	99.266
TR811	Zonguldak	12.740	54.104		6.259	8.557		2.878	28.627	10.050	37.870	161.085
	Muhtelif İller	2.817.631	74.135	167.750	1.043.979	8.543.245	137.517	189.490	2.218.602	1.027.100	5.370.591	21.590.040
	Toplam	5.852.392	1.208.400	538.050	3.732.935	13.877.595	294.439	479.845	6.491.136	2.161.600	9.797.895	44.434.287

Kaynak: KB

Yeni teşvik sistemine göre revize edilen veriler ışığında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırım tutarı, 2010 yılında %109,0 oranı ile çok yüksek bir artış gösterirken, 2011 yılında %12,8 oranında düşüş, 2012 yılında ise %2,4 oranında artış göstermiştir. 2011 yılında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar 56.408 milyon ₺'den, 2012 yılında 57.771 milyon ₺'ye yükselmiştir (Bkz, Tablo 61).

Tablo 61. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Sektörler	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (000 000 ₺)			İstihdamdaki Kişi Sayısı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Tarım	496	256	126	3.105	1.614	797	15.088	7.132	3.101
Madencilik	262	290	287	2.013	1.464	2.211	5.837	5.949	8.124
İmalat sanayi	2.341	2.490	2.597	34.100	22.801	26.975	76.893	68.860	76.938
Enerji	162	212	198	9.350	15.571	12.564	3.003	4.620	3.503
Hizmet	1.082	1.254	1.157	16.094	14.958	15.224	54.568	42.243	57.832
Toplam	4.343	4.502	4.365	64.663	56.408	57.771	155.389	128.804	149.498
Değişim Oranı									
Tarım	433,3	-48,4	-50,8	695,6	-48,0	-50,6	529,2	-52,7	-56,5
Madencilik	87,1	10,7	-1,0	95,0	-27,2	51,0	58,0	1,9	36,6
İmalat sanayi	56,0	6,4	4,3	194,1	-33,1	18,3	51,8	-10,4	11,7
Enerji	44,6	30,9	-6,6	-3,6	66,5	-19,3	50,9	53,8	-24,2
Hizmet	97,4	15,9	-7,7	95,4	-7,1	1,8	91,4	-22,6	36,9
Toplam	81,4	3,7	-3,0	109,0	-12,8	2,4	78,1	-17,1	16,1
Toplam İçindeki Oranı									
Tarım	11,4	5,7	2,9	4,8	2,9	1,4	9,7	5,5	2,1
Madencilik	6,0	6,4	6,6	3,1	2,6	3,8	3,8	4,6	5,4
İmalat sanayi	53,9	55,3	59,5	52,7	40,4	46,7	49,5	53,5	51,5
Enerji	3,7	4,7	4,5	14,5	27,6	21,7	1,9	3,6	2,3
Hizmet	24,9	27,9	26,5	24,9	26,5	26,4	35,1	32,8	38,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: EB.

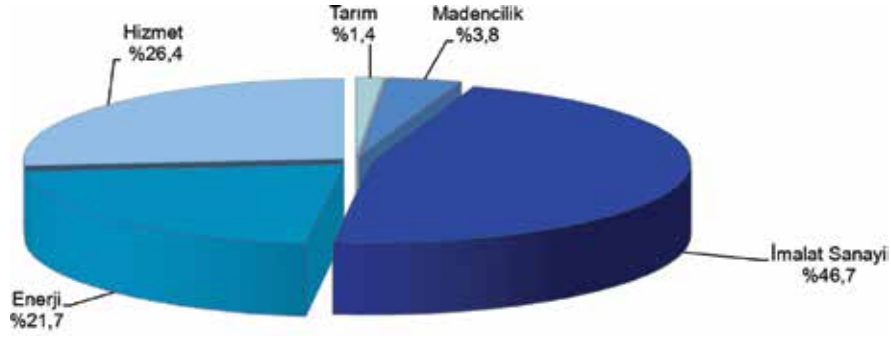
Not: Bakanlar Kurulunun 15.06.2012 tarihli kararı ile yeni teşvik sistemi uygulamaya girmiş ve metodoloji değişikliği nedeniyle yatırım teşvik belgeleri verileri de revize edilmiştir.

2012 yılında tarım sektörüne verilen teşvikler %50,6 oranında azalarak 797 milyon ₺, enerji sektörüne verilen teşvikler %19,3 oranında azalarak 12.564 milyon ₺ olurken, madencilik sektörüne verilen teşvikler %51,0 oranında artarak 2.211 milyon ₺, imalat sanayi sektörüne verilen teşvikler %18,3 oranında artarak 26.975 milyon ₺, hizmet sektörüne verilen teşvikler de %1,8 oranında artarak 15.224 milyon ₺ olmuştur.

İmalat sanayi 2012 yılında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde %46,7'lik pay ile ilk sırada yer alırken, hizmet sektörü %26,4, enerji sektörü %21,7, madencilik sektörü %3,8, tarım sektörü %1,4'lük pay ile onu takip etmiştir. 2012 yılında, 2011 yılına göre tarım, enerji ve hizmet sektörlerinin toplam yatırım teşviklerinden aldığı pay azalırken, madencilik ve imalat sanayi sektörlerinin payı ise artmıştır (Bkz, Grafik 23).

2012 yılında toplam 4.365 adet yatırım teşvik belgesi ile 149.498 kişiye istihdam sağlanması amaçlanmıştır. Bunların yarısından fazlası olan 76.938'inin imalat sanayi, %38,7'si olan 57.832'sinin hizmet, %5,4'ü olan 8.124'ünün madencilik, %2,3'ü olan 3.503'ünün enerji ve %2,1'i olan 3.101'inin tarım sektöründe istihdam edilmesi hedeflenmiştir.

2012 yılında teşvik belgesine bağlanan yatırımların %73,0'ı komple yeni yatırımlara, %20,1'i tevsi yatırımlarına, %6,9'u diğer yatırımlara ayrılmıştır. 2012 yılında yeni yatırımlar için verilen 2.721 adet teşvik belgesinin tutarı 42.174 milyon ₺ olurken, tevsi yatırımlarına verilen 1.195 adet teşvik belgesinin tutarı 11.588 milyon ₺, bunların dışında kalan yatırımlar için verilen 449 adet teşvik belgesinin tutarı da 4.009 milyon ₺ olmuştur (Bkz, Tablo 62).

Kaynak: EB

Grafik 23. 2012 Yılı Sabit Yatırım Teşvikleri İçinde Sektör Payları

2012 yılındaki yatırım teşvik belgelerine göre istihdam edilmesi planlanan 149.498 kişinin %76,7'sinin komple yeni yatırımlarda, %19,5'inin tevsi yatırımlarında ve %3,7'sinin de diğer yatırımlarda istihdam edilmesi öngörülmüştür.

2012 yılında bir önceki yıla göre mahiyeti itibari ile yatırım teşvik belge sayısında en yüksek oranlı artış %13,6 oranı ile tevsi yatırımlarında olurken, sabit yatırım tutarı açısından ise %6,7 oranı ile komple yeni yatırımlarda ve istihdam edilmesi öngörülen personel sayısı açısından da yine %24,9 oranı ile tevsi yatırımlarında görülmüştür.

Tablo 62. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Yatırımın Mahiyeti	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (000 000 ₺)			İstihdamdaki Kişi Sayısı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Komple yeni yatırım	2.928	3.013	2.721	45.506	39.513	42.174	110.290	100.226	114.730
Tevsi	945	1.052	1.195	13.309	12.372	11.588	27.834	23.387	29.219
Diğer	470	437	449	5.848	4.523	4.009	17.265	5.191	5.549
Toplam	4.343	4.502	4.365	64.663	56.408	57.771	155.389	128.804	149.498
Değişim Oranı									
Komple yeni yatırım	117,4	2,9	-9,7	139,6	-13,2	6,7	104,0	-9,1	14,5
Tevsi	36,6	11,3	13,6	87,4	-7,0	-6,3	35,4	-16,0	24,9
Diğer	32,4	-7,0	2,7	20,6	-22,7	-11,4	36,5	-69,9	6,9
Toplam	81,4	3,7	-3,0	109,0	-12,8	2,4	78,1	-17,1	16,1
Toplam İçindeki Oranı									
Komple yeni yatırım	67,4	66,9	62,3	70,4	70,0	73,0	71,0	77,8	76,7
Tevsi	21,8	23,4	27,4	20,6	21,9	20,1	17,9	18,2	19,5
Diğer	10,8	9,7	10,3	9,0	8,0	6,9	11,1	4,0	3,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: EB.

Not: Bakanlar Kurulunun 15.06.2012 tarihli kararı ile yeni teşvik sistemi uygulamaya girmiş ve metodoloji değişikliği nedeniyle yatırım teşvik belgeleri verileri de revize edilmiştir.

Bölgesel Düzeyde Yatırımlar

Ekonomi Bakanlığı tarafından yeniden düzenlenen teşvik yasasına göre bölgeler, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak altı grupta sınıflandırılmıştır. 2012 yılında verilen toplam 57.771 milyon ₺ tutarındaki sabit yatırım teşvik belgeleri içinde ilk sırayı %42,8 oranı ve 24.749 milyon ₺ ile 1. bölge alırken, onu %16,2 oranı ve 9.362 milyon ₺ ile 2. bölge, %13,2 oranı ve 7.633 milyon ₺ ile 3. bölge, %10,7 oranı ve 6.198 milyon ₺ ile 4. bölge, %7,5 oranı ve 4.342 milyon ₺ ile 6. bölge, %7,4 oranı ve 4.265 milyon ₺ ile 5. bölge izlemiştir. Birden fazla ili kapsayan muhtelif bölge 1.223 milyon ₺ ile yatırım teşviklerinden %2,1 oranında pay almıştır. 2012 yılında geçen yıla göre verilen teşviklerde en yüksek oranlı artış %50,2 oranı ile 6. bölgede gerçekleşirken, %12,2 oranı ile 1. bölge, %8,4 oranı ile de 3. bölge sırasıyla 6. bölgeyi izlemiştir. Geçen yıla göre verilen teşviklerde 2. bölgede %10,9, 4. bölgede %8,5, 5. bölgede de %2,3 oranında azalış kaydedilmiştir. Verilen teşvik belgeleri ile 1. bölgede 59.656, 2. bölgede 21.226, 3. bölgede 17.168, 4. bölgede 17.056, 5. bölgede 12.018, 6. bölgede 22.210 kişiye istihdam sağlanması öngörülmüştür (Bkz; Tablo 63, Grafik 24).

2012 yılında uygulanmaya başlanan yeni teşvik sisteminde destek sınıflarına göre verilen toplam 4.365 adet yatırım teşvik belgesinin sabit yatırım tutarı 57.771 milyon ₺ olmuş, bu teşvik belgeleri ile 149.498 kişiye istihdam sağlanması amaçlanmıştır. Yatırım teşvik belgelerinin %11,8'i olan 6.793 milyon ₺'si yabancı sermayeli, %88,2'si olan 50.977 milyon ₺'si yerli sermayeli yatırımlara verilmiştir.

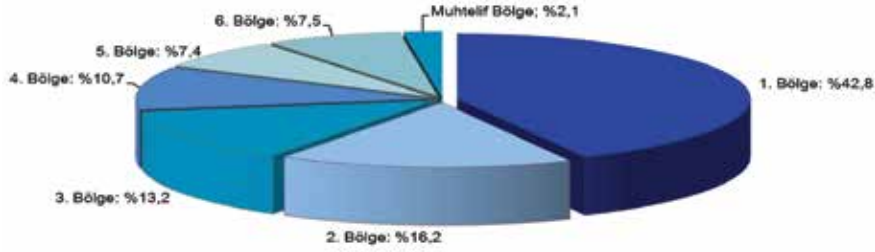
Tablo 63. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Bölgeler ⁽¹⁾	Belge Sayısı		Sabit Yatırım (000 000 ₺)				Değişim Oranı	İstihdamdaki Kişi Sayısı				Değişim Oranı
	2011	2012	2011		2012			2011		2012		
			Yatırım Değeri	Toplam İçindeki Oranı	Yatırım Değeri	Toplam İçindeki Oranı		Kişi Sayısı	Toplam İçindeki Oranı	Kişi Sayısı	Toplam İçindeki Oranı	
1. Bölge	1.465	1.575	22.060	39,1	24.749	42,8	12,2	51.380	39,9	59.656	39,9	16,1
2. Bölge	909	756	10.503	18,6	9.362	16,2	-10,9	25.718	20,0	21.226	14,2	-17,5
3. Bölge	682	708	7.044	12,5	7.633	13,2	8,4	16.167	12,6	17.168	11,5	6,2
4. Bölge	597	511	6.775	12,0	6.198	10,7	-8,5	14.581	11,3	17.056	11,4	17,0
5. Bölge	450	347	4.364	7,7	4.265	7,4	-2,3	12.044	9,4	12.018	8,0	-0,2
6. Bölge	386	458	2.890	5,1	4.342	7,5	50,2	8.746	6,8	22.210	14,9	153,9
Muhtelif Bölge	13	10	2.773	4,9	1.223	2,1	-55,9	168	0,1	164	0,1	-2,4
Toplam	4.502	4.365	56.408	100,0	57.771	100,0	2,4	128.804	100,0	149.498	100,0	16,1

Kaynak: EB.

- (1): 1. Bölge: Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Muğla illeri olmak üzere 8 ili,
2. Bölge: Adana, Aydın, Bolu, Çanakkale, Denizli, Edirne, Isparta, Kayseri, Kırklareli, Konya, Sakarya, Tekirdağ, Yalova illeri olmak üzere 13 ili,
3. Bölge: Balıkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak, Zonguldak illeri olmak üzere 12 ili,
4. Bölge: Afyonkarahisar, Amasya, Artvin, Bartın, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzincan, Hatay, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Rize, Sivas illeri olmak üzere 17 ili,
5. Bölge: Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kilis, Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Tokat, Tunceli, Yozgat illeri olmak üzere 16 ili,
6. Bölge: Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van illeri olmak üzere 15 ili kapsamaktadır.

Not: Bakanlar Kurulunun 15.06.2012 tarihli kararı ile yeni teşvik sistemi uygulamaya girmiş ve metodoloji değişikliği nedeniyle yatırım teşvik belgeleri verileri de revize edilmiştir.

Kaynak: EB

Grafik 24. 2012 Yılında Bölgelerin Yatırım Teşvikleri İçindeki Payı

Yabancı sermayeli yatırımlara verilen teşviklerin 1.702 milyon ₺'si bölgesel, 2.532 milyon ₺'si büyük ölçekli, 2.559 milyon ₺'si de genel teşvik uygulamaları kapsamındadır. Yerli sermayeli teşviklerin ise, 20.003 milyon ₺'si bölgesel, 1.125 milyon ₺'si büyük ölçekli, 23.249 milyon ₺'si genel, 6.600 milyon ₺'si 2012 yılında ilk kez verilen stratejik yatırım kapsamındadır. 2012 yılında verilen yatırım teşvik belgelerinin sabit yatırım tutarı 2011 yılına göre yabancı sermayeli yatırımlarda %29,1 oranında azalırken, yerli sermayeli yatırımlarda %8,9 oranında artış göstermiştir (Bkz, Tablo 64).

Tablo 64. Destek Sınıflarına Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Destek Sınıfı ve Kategori	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (000 000 ₺)			İstihdamdaki Kişi Sayısı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Yabancı Sermaye									
Bölgesel	111	81	111	2.033	1.434	1.702	8.909	5.331	7.455
Büyük Ölçekli	7	3	11	2.444	1.220	2.532	3.355	1.124	4.813
Genel	97	137	114	3.246	6.927	2.559	4.741	3.612	2.997
Toplam	215	221	236	7.723	9.581	6.793	17.005	10.067	15.265
Yerli Sermaye									
Bölgesel	1.932	1.503	1.970	22.885	12.959	20.003	85.049	56.110	88.081
Büyük Ölçekli	13	5	8	17.750	5.238	1.125	2.968	1.758	1.112
Genel	2.183	2.773	2.150	16.306	28.631	23.249	50.367	60.869	44.240
Stratejik Yatırım			1			6.600			800
Toplam	4.128	4.281	4.129	56.940	46.827	50.977	138.384	118.737	134.233
Genel Toplam	4.343	4.502	4.365	64.663	56.408	57.771	155.389	128.804	149.498
Yabancı Sermaye Değişim Oranı									
Bölgesel	170,7	-27,0	37,0	18,6	-29,4	18,7	83,5	-40,2	39,8
Büyük Ölçekli	-22,2	-57,1	266,7	-35,1	-50,1	107,6	-9,9	-66,5	328,2
Genel	-15,7	41,2	-16,8	-50,9	113,4	-63,1	-42,3	-23,8	-17,0
Toplam	30,3	2,8	6,8	-36,1	24,1	-29,1	1,2	-40,8	51,6
Yerli Sermaye Değişim Oranı									
Bölgesel	306,7	-22,2	31,1	391,1	-43,4	54,4	210,0	-34,0	57,0
Büyük Ölçekli	85,7	-61,5	60,0	1.601,7	-70,5	-78,5	241,5	-40,8	-36,7
Genel	25,0	27,0	-22,5	23,9	75,6	-18,8	19,5	20,9	-27,3
Stratejik Yatırım									
Toplam	85,2	3,7	-3,6	201,9	-17,8	8,9	96,4	-14,2	13,1
Genel Toplam	81,4	3,7	-3,0	109,0	-12,8	2,4	78,1	-17,1	16,1
Yabancı Sermaye Toplam İçindeki Oranı									
Bölgesel	2,6	1,8	2,5	3,1	2,5	2,9	5,7	4,1	5,0
Büyük Ölçekli	0,2	0,1	0,3	3,8	2,2	4,4	2,2	0,9	3,2
Genel	2,2	3,0	2,6	5,0	12,3	4,4	3,1	2,8	2,0
Toplam	5,0	4,9	5,4	11,9	17,0	11,8	10,9	7,8	10,2
Yerli Sermaye Toplam İçindeki Oranı									
Bölgesel	44,5	33,4	45,1	35,4	23,0	34,6	54,7	43,6	58,9
Büyük Ölçekli	0,3	0,1	0,2	27,4	9,3	1,9	1,9	1,4	0,7
Genel	50,3	61,6	49,3	25,2	50,8	40,2	32,4	47,3	29,6
Stratejik Yatırım	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11,4	0,0	0,0	0,5
Toplam	95,0	95,1	94,6	88,1	83,0	88,2	89,1	92,2	89,8
Genel Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: EB.

2012 yılında yabancı sermayeye verilen yatırım teşvikleriyle yaratılması öngörülen yeni istihdamın %5,0'ının bölgesel, %3,2'sinin büyük ölçekli, %2,0'inin da genel destek sınıfında olacağı tahmin edilmektedir. Yerli sermayeye verilen bölgesel düzeydeki yatırım teşvik belgelerinde ise oluşturulması öngörülen yeni istihdamın %58,9'unun bölgesel, %7,0'inin büyük ölçekli, %29,6'sının genel ve %5,0'inin da stratejik yatırımlarda istihdamı planlanmıştır.

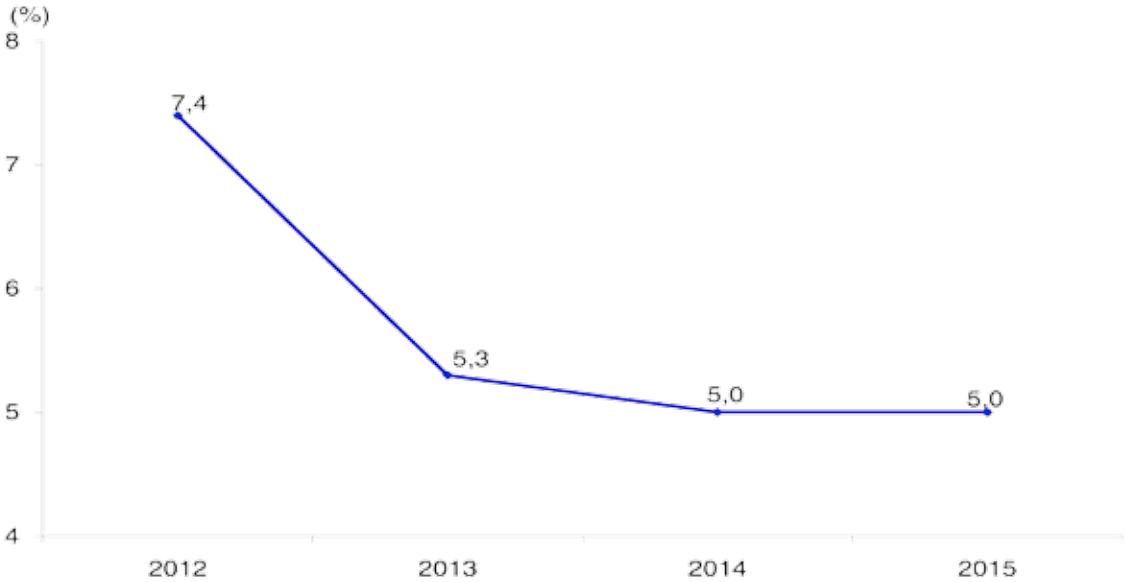
1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler

1.4.1 Enflasyon

1.4.1.1 Tüketici Fiyatları Endeksi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), 2006 yılından bu yana uygulamakta olduğu enflasyon hedeflemesi rejiminde 2010 yılı sonlarında düzenleme yapmıştır. Yeni düzenlemede fiyat istikrarı ile birlikte finansal istikrarın da gözetildiği yeni bir para politikası tasarımına gidilmiştir.

TCMB tarafından, Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) yıl içinde üçer aylık dönemlerin sonu itibarıyla yıl sonu hedefinden 2 yüzdelik puandan fazla farklılaşması durumunda, sapmaya yol açan nedenler ile hedefe ulaşılması için alınan ve alınması gereken önlemlerin Enflasyon Raporu aracılığıyla kamuoyuna açıklanacağı, gerçekleşen enflasyonunun yıl sonunda belirsizlik aralığının dışında kalması durumunda ise Hükümete açık mektup yazılacağı yönündeki politika 2012 yılında da değişmemiştir.

Kaynak: EB

Grafik 25. 2012-2015 Yıllarına Ait Orta Vadeli Program Enflasyon Oranı Tahminleri

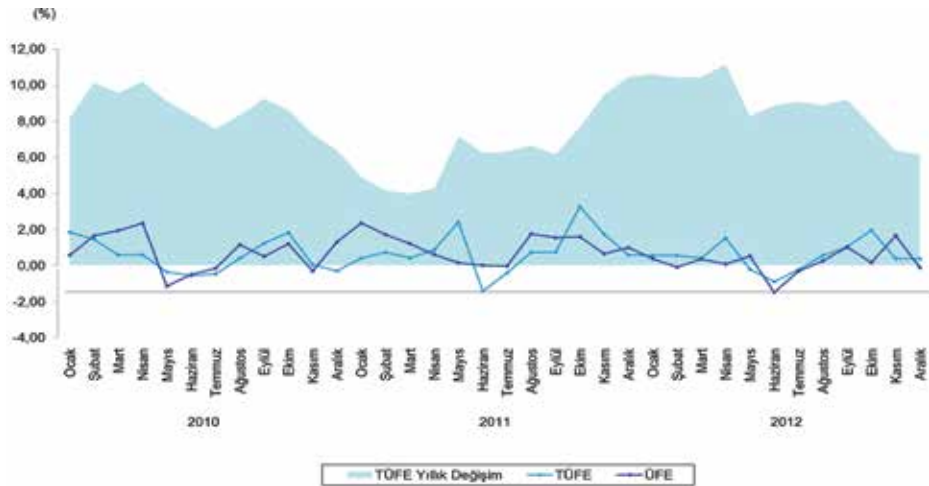
2012 yılı enflasyon hedefi 2012-2014 Orta Vadeli Program (OVP) hazırlık sürecinde Hükümet ile varılan mutabakata paralel olarak %5,0 olarak belirlenmiştir. 2012 yılı Ekim ayında Resmi Gazete'de yayımlanan 2013-2015 yılı OVP'de temelde enerji fiyatlarındaki ayarlamalara bağlı olarak 2012 yıl sonu enflasyon tahmini %7,4'e yükseltilmiş, 2013 yılı için enflasyon tahmini %5,3 olarak öngörülürken, 2014 ve 2015 yıllarında 0,3 puanlık düşüşle ve aynı değerde olmak üzere %5,0 olarak tahmin edilmiştir (Bkz, Grafik 25).

2012 yılında tüketici enflasyonu %5,0 olan enflasyon hedefinin 1,2 puan üzerinde gerçekleşirken, belirsizlik aralığının içinde kalmıştır (Bkz; Tablo 65, Grafik 26).

Tablo 65. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyatları Endeksi

Ana Harcama Grupları	2010		2011		2012	
	Endeks	Değişim Oranı	Endeks	Değişim Oranı	Endeks	Değişim Oranı
Oniki Aylık Ortalama Tüketici Fiyat Endeksi						
Gıda ve alkolsüz içecekler	186,20	10,58	197,82	6,24	214,46	8,41
Alkollü içecekler ve tütün	292,38	34,77	302,81	3,57	345,25	14,01
Giyim ve ayakkabı	124,58	4,55	132,76	6,57	143,61	8,17
Konut, su, elektrik	208,02	6,28	220,06	5,79	245,26	11,45
Mobilya, ev aletleri	142,28	2,20	153,36	7,79	167,39	9,15
Sağlık	127,57	0,72	128,40	0,65	130,11	1,33
Ulaştırma	170,95	9,63	188,00	9,98	202,36	7,64
Haberleşme	112,10	-0,24	112,61	0,46	116,18	3,17
Eğlence ve kültür	145,95	2,31	148,20	1,54	156,45	5,57
Eğitim	185,87	5,39	195,96	5,43	207,77	6,03
Lokanta ve oteller	229,07	9,47	247,51	8,05	270,16	9,15
Çeşitli mal ve hizmetler	191,69	6,99	216,16	12,76	244,24	12,99
Genel	178,40	8,57	189,95	6,47	206,84	8,89
Yıl Sonu Tüketici Fiyat Endeksi						
Gıda ve alkolsüz içecekler	189,17	7,02	212,26	12,21	220,53	3,90
Alkollü içecekler ve tütün	290,30	24,66	344,00	18,50	347,38	0,98
Giyim ve ayakkabı	131,77	4,74	142,28	7,98	153,91	8,17
Konut, su, elektrik	213,37	5,91	230,86	8,20	257,11	11,37
Mobilya, ev aletleri	144,60	3,27	160,56	11,04	170,02	5,89
Sağlık	127,84	0,57	128,27	0,34	130,43	1,68
Ulaştırma	174,14	6,78	195,42	12,22	206,24	5,54
Haberleşme	111,46	-3,22	114,22	2,48	120,96	5,90
Eğlence ve kültür	144,31	-2,32	153,68	6,49	156,73	1,98
Eğitim	189,52	4,25	201,79	6,47	211,50	4,81
Lokanta ve oteller	237,63	9,76	257,12	8,20	281,06	9,31
Çeşitli mal ve hizmetler	198,37	5,51	232,38	17,14	252,51	8,66
Genel	181,85	6,40	200,85	10,45	213,23	6,16

Kaynak: TÜİK.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 26. TÜFE ve ÜFE Aylık Değişim Oranları

2012 yılının ilk üç ayında %10,0 civarında yatay seyreden TÜFE yıllık artış oranı Nisan ayında giyim ve ayakkabı grubu fiyatlarında yaşanan mevsimsel ortalamaların üzerindeki artış ve elektrik ile doğal gaz fiyatlarına yapılan ayarlamaların etkisiyle %11,1'e yükselmiştir. Bu oran 2012 yılının en yüksek yıllık değişimi olmuş, Nisan ayından sonra endeks değişim oranı tek haneli rakamlara düşmüştür (Bkz, Grafik 27).

Tüketici fiyatları yıllık enflasyonu Haziran ayında %8,9 seviyesine gerilemiştir. Bu gelişmede petrol ve işlenmemiş gıda fiyatlarının varsayımlardan daha olumlu bir seyir izlemesi belirleyici olmuştur. Temmuz ayında %9,1 düzeyinde gerçekleşen enflasyon, Ağustos ayında bir önceki aya göre 0,2 puan azalarak %8,9 oranı ile Haziran ayındaki düzeyine gerileyebilmiş ancak, enflasyon mevsim normalleri üzerinde gerçekleşmiştir. Petrol fiyatlarının yükselmesi ve gıda fiyatlarının artış eğilimine girmesi enflasyonun mevsim normallerinin üstünde gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

Eylül ayında bütçe gelişmelerine bağlı olarak alınan ek mali önlem kararları sonucunda akaryakıt, otomobil ve alkollü içeceklerden alınan özel tüketim vergisi miktarlarının artmasıyla, enflasyon %9,2'ye yükselmiştir.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 27. Ana Harcama Grupları İtibariyle Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

2012 yılının Kasım ve Aralık aylarında gerileyerek %6,0 civarında gerçekleşen yıllık tüketici enflasyonu üzerinde, mevsim ortalamalarının altında gerçekleşen işlenmemiş gıda fiyat artışı ve geçen yılın aynı aylarında enflasyonun mevsim normallerinin üzerinde olması nedeniyle oluşan olumlu baz etkisi etkili olmuştur.

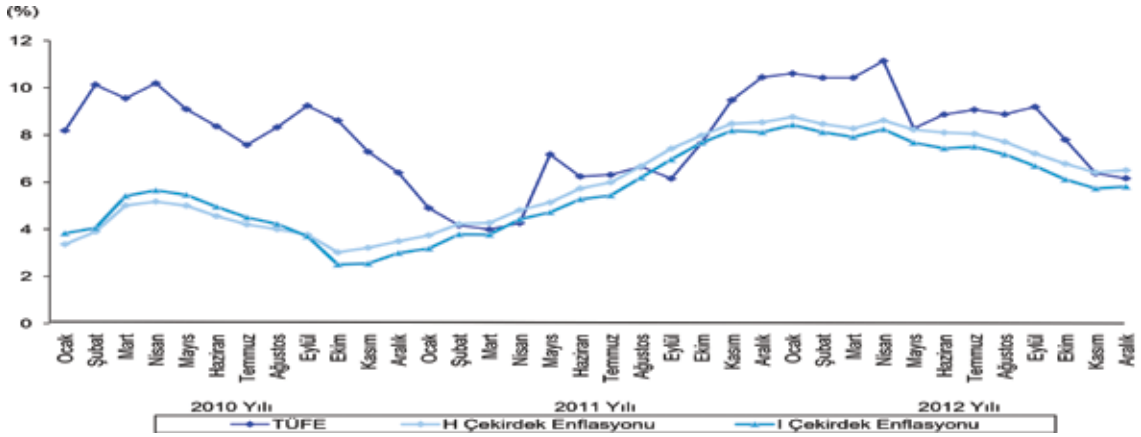
2012 yılı tüketici fiyatları enflasyonu bir önceki yıla göre 4,3 puan gerileyerek %6,2 olarak yıllık bazda son 44 yılın en düşük değerine ulaşmıştır.

2012 yılında, yıl sonunda gerileyen işlenmemiş gıda fiyatları ve yıl genelinde tarım dışındaki uluslararası emtia fiyatlarında görülen ılımlı seyir, döviz kurlarındaki istikrarlılık ve iç talepteki yavaşlama, enflasyonun düşmesinde etken olmuştur. Hizmet enflasyonu sınırlı oranda artarken, maliyet ve talep baskılarının hafiflemesi ile temel enflasyon göstergeleri yıl genelinde aşağı yönlü bir eğilim sergilemiştir. Özellikle enerjideki kamu fiyat ve vergi ayarlamaları enflasyonu olumsuz etkileyen faktörler olmuştur.

Yıl sonu itibariyle Türkiye genelinde; giyim ve ayakkabı; konut, su, elektrik; lokanta ve oteller ile çeşitli mal ve hizmetler ana harcama grupları endekslerinin değişim oranları, TÜFE genel endeks değişim oranının üzerinde değişim göstermiştir. Bunların dışında kalan gıda ve alkolsüz içecekler; alkollü içecekler ve tütün; mobilya, ev aletleri; sağlık; ulaştırma; haberleşme; eğlence ve kültür ile eğitim ana harcama gruplarındaki fiyat endeksi değişim oranları ise TÜFE genel endeks değişim oranının altında kalmıştır.

2012 yılında yıl sonu itibari ile en yüksek fiyat artışını %11,37 oranı ile konut, su, elektrik harcama grubu gösterirken, en düşük fiyat artışını gösteren harcama grubu da %9,8 oranı ile alkollü içecekler ve tütün olmuştur. 2012 yılı, yıllık değişim oranları, bir önceki yılın yıllık değişim oranları ile harcama grupları düzeyinde kıyaslandığında 2011 yılında ilk sırayı %18,5 oranı ile alkollü içecekler ve tütün alırken, 2012 yılında aynı harcama grubu en düşük artış gösteren harcama grubu olarak en büyük sapmayı göstermiştir. 2011 yılında %17,1'lik artış oranı ile ikinci sırada yer alan çeşitli mal ve hizmetler harcama grubu 2012 yılında %8,7 oranındaki artışla üçüncü sırada yer almıştır.

Yıllık enflasyon verilerinin daha net izlenmesini sağlayan temel (çekirdek) enflasyon göstergeleri 2011 yılında yüksek bir seyir izlemekle birlikte, 2012 yılının Mayıs ayından itibaren azalış eğilimine girmiştir. Temel enflasyon göstergelerinden H çekirdek fiyat göstergesi (işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler, tütün ürünleri ile altın hariç), 2012 yılı Mayıs ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %8,2 oranında artış göstermiş, Mayıs ayından sonra azalış eğilimine girmiş ve Aralık ayında %6,5 oranına gerilemiştir (Bkz, Grafik 28).

Kaynak: TÜİK.

Grafik 28. Yıllar Düzeyinde Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Enflasyon Oranları

Enflasyonun diğer öncü göstergelerinden birisi olan I fiyat göstergesi (enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç) H çekirdek enflasyonuna paralel bir trend göstermiştir. I fiyat göstergesi, 2012 yılının Temmuz ayında %7,5 oranı ile bir miktar artış göstermiş ancak, Ağustos ayında başlayan gerileme yıl sonuna kadar sürmüştür, Aralık ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %5,8 oranında artmıştır.

Türk Lirasındaki değer kaybı yansımalarının yıl içinde yavaşlamasıyla birlikte, temel enflasyon göstergelerinde yıllık enflasyon yıl boyunca düşüş göstermiş, her iki gösterge de 2011 yılı sonuna göre 2 puanın üstünde azalış kaydedilmiştir. Endekste gözlenen en yüksek yıllık artış %7,3 oranı ile işlenmemiş gıda ürünlerinin hariç tutulduğu B çekirdek fiyat göstergesinde görülmüştür. 2011

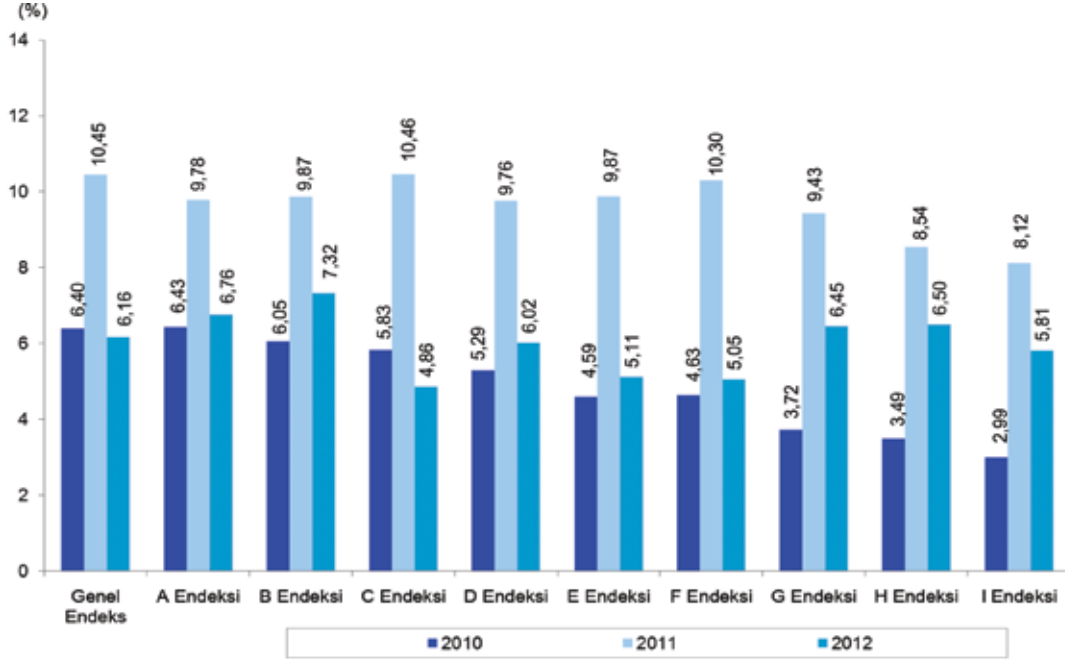

yılı için yıllık boyutta endeks değişim oranlarına bakıldığında ilk sırayı %10,5 oranı ile enerji hariç C çekirdek fiyat göstergesi alırken, %10,3 oranı ile ikinci sırayı enerji, alkollü içkiler ile tütün ürünleri hariç fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler hariç F çekirdek fiyat göstergesi almakta ve işlenmemiş gıda ürünleri hariç B çekirdek fiyat göstergesi ve %9,9 oranı ile enerji hariç, alkollü içkiler ile tütün ürünleri hariç E fiyat göstergesi takip etmektedir. 2012 yılında ilk üçte yer alan çekirdek fiyat göstergeleri de sırası ile %7,3 oranı ile B çekirdek fiyat göstergesi, %6,8 oranı ile mevsimlik ürünler hariç A çekirdek fiyat göstergesi ve %6,5 oranı ile de işlenmemiş gıda ürünleri, enerji hariç ve alkollü içkiler, tütün ürünleri ve altın hariç H çekirdek fiyat göstergesi almıştır (Bkz; Tablo 66, Grafik 29).

Tablo 66. Özel Kapsam ve Gruplara Göre Tüketici Fiyatları Endeksi

Grup/Kapsam	(2003=100)					
	2010		2011		2012	
	Endeks	Değişim Oranı	Endeks	Değişim Oranı	Endeks	Değişim Oranı
Oniki Aylık Ortalama Tüketici Fiyat Endeksi						
A Mevsimlik ürünler hariç	183,35	8,30	195,53	6,65	212,86	8,86
B İşlenmemiş gıda ürünleri hariç	174,73	7,14	186,54	6,76	203,62	9,15
C Enerji hariç	175,30	8,24	185,84	6,01	201,10	8,21
D (B) ve (C)	170,34	6,45	180,99	6,25	196,21	8,41
E (C) ve alkollü içkiler ile tütün ürünleri hariç	169,39	6,55	179,92	6,21	193,87	7,76
F (E) ve fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler hariç	175,59	6,29	186,81	6,39	201,62	7,93
G (F) ve (B)	169,63	3,74	181,14	6,79	195,78	8,08
H (D) ve alkollü içkiler, tütün ürünleri ile altın hariç	161,22	4,05	171,06	6,10	184,29	7,74
I (C), gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç	158,64	4,13	167,62	5,66	179,70	7,21
Yıl Sonu Tüketici Fiyat Endeksi						
A Mevsimlik ürünler hariç	186,77	6,43	205,04	9,78	218,90	6,76
B İşlenmemiş gıda ürünleri hariç	178,56	6,05	196,18	9,87	210,54	7,32
C Enerji hariç	178,08	5,83	196,71	10,46	206,27	4,86
D (B) ve (C)	173,43	5,29	190,36	9,76	201,82	6,02
E (C) ve alkollü içkiler ile tütün ürünleri hariç	172,40	4,59	189,42	9,87	199,10	5,11
F (E) ve fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler hariç	178,77	4,63	197,18	10,30	207,14	5,05
G (F) ve (B)	173,29	3,72	189,63	9,43	201,86	6,45
H (D) ve alkollü içkiler, tütün ürünleri ile altın hariç	164,29	3,49	178,32	8,54	189,91	6,50
I (C), gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç	161,26	2,99	174,35	8,12	184,48	5,81

Kaynak: TÜİK.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 29. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Bölgesel Düzeyde TÜFE

2012 yılı TÜFE rakamlarının İBBS Düzey-2'ye göre yıllık artış oranları incelendiğinde; en yüksek yıllık artış oranının %7,2 ile Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgesinde olduğu, ardından ikinci sırada %6,7 oranı ile Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak bölgesinin, üçüncü sırada %6,8 oranı ile İstanbul bölgesinin, dördüncü sırada %6,7 oranı ile de Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli bölgesinin geldiği görülmektedir.

İBBS Düzey-2 bazında ana harcama gruplarındaki fiyat artış oranları, yıl sonu itibariyle analiz edildiğinde; İstanbul bölgesinde en yüksek fiyat artışını %11,3 oranı ile konut, su, elektrik ana harcama grubu gösterirken, en düşük fiyat artışını %9,3 oranı ile alkollü içecekler ve tütün ana harcama grubu göstermiştir.

Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgesinde en yüksek fiyat artışını %13,5 oranı ile konut, su, elektrik ana harcama grubu, en düşük fiyat artışını da %8,8 oranı ile sağlık harcama grubu göstermiştir.

Balıkesir, Çanakkale bölgesinde de en yüksek fiyat artışı %10,6 oranı ile konut, su, elektrik ana harcama grubunda, en düşük fiyat artışı da %1,5 oranı ile sağlık ana harcama grubunda olmuştur.

İzmir bölgesinde en yüksek fiyat artışı %11,3 oranı ile lokanta ve oteller ana harcama grubunda, en düşük fiyat artışı da %1,8 oranı ile sağlık ana harcama grubundadır.

Diğer bölgelerde de genel olarak, konut, su, elektrik ana harcama grubu fiyat artışının en yüksek olduğu ana harcama grubu iken, genelde alkollü içecekler ve tütün ana harcama grubu da fiyat artışının en düşük olduğu ana harcama grubudur. Eğitim ile eğlence ve kültür ana harcama grupları ise genel olarak düşüş gösteren harcama grupları arasındadır.

Ana harcama grupları içinde en büyük artış Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak bölgesinde %15,6 oranı ile konut, su, elektrik ana harcama grubunda olurken, en büyük küçülme de Bursa, Eskişehir, Bilecik bölgesinde %2,9 oranı ile eğitim harcama grubunda görülmüştür (Bkz, Tablo 67).

Tablo 67. Yıllara Göre İBBS Düzey-2 Bazında Yıl Sonu İtbari ile En Yüksek ve En Az Artış veya En Fazla Düşüş Gösteren Ana Harcama Grupları

Bölge Kodu	2-İBBS Düzey	Genel Endeks Değişim Oranı	En Yüksek Artış Gösteren		En Az Artış veya En Fazla Düşüş Gösteren	
			Ana Harcama Grubu	Değişim Oranı	Ana Harcama Grubu	Değişim Oranı
2011 Yılı						
TR10	İstanbul	9,81	Alkollü İçecekler ve Tütün	18,01	Sağlık	0,39
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	10,16	Alkollü İçecekler ve Tütün	17,99	Sağlık	0,24
TR22	Balıkesir, Çanakkale	10,62	Alkollü İçecekler ve Tütün	19,18	Sağlık	-0,70
TR31	İzmir	10,15	Alkollü İçecekler ve Tütün	18,54	Sağlık	0,49
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	10,87	Alkollü İçecekler ve Tütün	18,87	Sağlık	0,52
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	10,20	Çeşitli Mal ve Hizmetler	19,37	Sağlık	1,08
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	9,88	Alkollü İçecekler ve Tütün	18,60	Sağlık	0,25
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	10,86	Alkollü İçecekler ve Tütün	19,02	Sağlık	1,12
TR51	Ankara	10,65	Alkollü İçecekler ve Tütün	17,94	Sağlık	0,41
TR52	Konya, Karaman	9,89	Alkollü İçecekler ve Tütün	18,89	Eğlence ve Kültür	-5,44
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	9,95	Alkollü İçecekler ve Tütün	18,11	Sağlık	-0,38
TR62	Adana, Mersin	11,02	Alkollü İçecekler ve Tütün	18,70	Sağlık	-0,11
TR63	Hatay, K.Maraş, Osmaniye	11,35	Çeşitli Mal ve Hizmetler	22,07	Sağlık	-0,27
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	12,05	Çeşitli Mal ve Hizmetler	21,05	Sağlık	-0,51
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	11,74	Çeşitli Mal ve Hizmetler	19,90	Sağlık	-0,41
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	11,14	Alkollü İçecekler ve Tütün	19,02	Sağlık	1,65
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	11,55	Çeşitli Mal ve Hizmetler	22,36	Sağlık	0,29
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	11,09	Alkollü İçecekler ve Tütün	18,78	Sağlık	0,17
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	11,05	Çeşitli Mal ve Hizmetler	28,05	Sağlık	0,29
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	12,07	Çeşitli Mal ve Hizmetler	22,88	Sağlık	-0,33
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	11,79	Çeşitli Mal ve Hizmetler	22,92	Sağlık	-1,06
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	11,49	Çeşitli Mal ve Hizmetler	20,12	Sağlık	-0,53
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	10,77	Çeşitli Mal ve Hizmetler	19,69	Sağlık	0,06
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	11,68	Alkollü İçecekler ve Tütün	19,72	Sağlık	-1,20
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	11,75	Çeşitli Mal ve Hizmetler	20,50	Sağlık	-1,25
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	11,20	Çeşitli Mal ve Hizmetler	20,46	Sağlık	-1,05
2012 Yılı						
TR10	İstanbul	6,78	Konut, su, elektrik	11,33	Alkollü içecekler ve tütün	0,93
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	7,23	Konut, su, elektrik	13,53	Sağlık	0,88
TR22	Balıkesir, Çanakkale	6,15	Konut, su, elektrik	10,56	Sağlık	1,51
TR31	İzmir	6,03	Lokanta ve oteller	11,28	Sağlık	1,82
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	5,10	Konut, su, elektrik	9,81	Eğitim	1,67
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	6,99	Konut, su, elektrik	15,56	Sağlık	1,17
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	6,26	Konut, su, elektrik	12,78	Eğitim	-2,93
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	6,08	Konut, su, elektrik	12,46	Eğlence ve kültür	-1,81
TR51	Ankara	6,35	Konut, su, elektrik	11,80	Alkollü içecekler ve tütün	0,80
TR52	Konya, Karaman	5,92	Konut, su, elektrik	13,91	Alkollü içecekler ve tütün	0,24
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	6,15	Konut, su, elektrik	11,18	Alkollü içecekler ve tütün	1,61
TR62	Adana, Mersin	5,82	Çeşitli Mal ve Hizmetler	11,37	Eğitim	0,10
TR63	Hatay, K.Maraş, Osmaniye	5,46	Konut, su, elektrik	11,61	Alkollü içecekler ve tütün	0,61
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	5,86	Konut, su, elektrik	11,25	Eğlence ve kültür	-0,34
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	5,70	Konut, su, elektrik	11,24	Eğitim	-0,95
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	6,12	Konut, su, elektrik	12,30	Eğitim	-1,66
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	5,61	Konut, su, elektrik	11,94	Eğitim	-0,20
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	5,90	Konut, su, elektrik	12,49	Eğlence ve kültür	0,38
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	6,18	Konut, su, elektrik	11,11	Alkollü içecekler ve tütün	0,39
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	5,59	Konut, su, elektrik	12,07	Eğlence ve kültür	0,14
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	6,18	Ulaştırma	9,28	Alkollü içecekler ve tütün	0,11
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	6,71	Konut, su, elektrik	12,91	Alkollü içecekler ve tütün	0,64
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	5,67	Çeşitli Mal ve Hizmetler	13,09	Alkollü içecekler ve tütün	0,14
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	6,24	Konut, su, elektrik	12,93	Eğlence ve kültür	0,16
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	5,43	Konut, su, elektrik	11,36	Alkollü içecekler ve tütün	0,49
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	5,28	Konut, su, elektrik	11,70	Eğlence ve kültür	-0,10

Kaynak: TÜİK.

1.4.1.2 Üretici Fiyatları Endeksi

2011 yılında temelde uluslararası emtia fiyatları ve döviz kuru gelişmelerine bağlı olarak artış gösteren Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) yıllık artış hızı, 2012 yılında söz konusu etkilerin yavaşlamasıyla azalmaya başlamıştır. 2012 yılı genelinde ÜFE yıllık enflasyonu aşağı yönlü bir seyir izlemiş ve %2,5 oranı ile 2009 yılı Kasım ayından bu yana en düşük seviyesine gerileyerek, yıl genelinde tüketici fiyatları üzerindeki maliyet yönlü baskıyı sınırlamıştır.

2011 yılı Mayıs ayından sonra ilk kez 2012 yılı Şubat ayında ÜFE bir önceki yılın aynı ayına göre %9,2 oranındaki artışla tek basamaklı rakama gerilemiş, bu gerilemede tarım fiyatlarındaki küçülme ve Türk Lirasının değer kazanması etkili olmuştur. Ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamanın belirginleşmesiyle ÜFE'deki yıllık artış Nisan ayında %7,7'ye gerilemiş, Mayıs ayında ise %8,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Mayıs ayından sonra yıl sonuna kadar bir önceki yılın aynı ayına göre ÜFE'deki düşüş eğilimi devam etmiştir.

Maliyet yönlü baskıların hafiflemesiyle aşağı yönlü seyir izleyen ÜFE'deki yıllık artış Haziran ayında %6,4 ile 2010 yılı Ocak ayından bu yana en düşük seviyesinde gerçekleşmiş, enflasyondaki düşüşte, tarım grubundaki fiyatların hızlı bir şekilde gerilemesi belirleyici olmuştur. Bu gelişmede endüstriyel hammadde fiyatlarının aşağı yönlü seyir izlemesi de etkili olmuştur.

ÜFE artış oranındaki küçülme eğilimi 2012 yılı Kasım ayında bir miktar bozulmuş, Ekim ayında %2,6 olan ÜFE enflasyonu Kasım ayında %3,6 seviyesine yükselmiştir. Kasım ayında elektrik üretimi yapan doğal gaz çevrim santrallerinin kullandığı doğal gaza yapılan zammın etkisiyle artan elektrik, gaz üretimi ve dağıtım fiyatları aylık ÜFE'nin artışında etkili olurken, tarım ve avcılık grubu fiyatlarındaki gerileme ÜFE artışını bir yönüyle sınırlandırmıştır.

2012 yılı Aralık ayında ise gıda ürünleri imalatı, ana metal sanayi ve tarım sektörü fiyatlarındaki gerileme ÜFE'nin düşüşünde etkili olmuştur. Diğer ulaşım araçları ve giyim eşyası imalatı sektörlerindeki fiyat artışları ise ÜFE'deki gerilemeyi sınırlandırmıştır.

Bu gelişmelere bağlı olarak, 2012 yılı sonunda ÜFE bir önceki yıl sonuna 10,9 puanlık düşüşle %13,3'ten, %2,5'e gerilemiştir.

2012 yılında yıl sonu itibariyle ÜFE'nin sektörlere göre durumu analiz edildiğinde; tarım sektörü fiyatları %4,2 oranında azalırken, sanayi sektörü fiyatları artış hızı %13,9'dan %3,8'e gerilemiştir. Sanayi sektörü altında yer alan madencilik sektörü fiyat artış hızı %19,8'den %5,5'e, imalat sanayi sektörü fiyat artış hızı %14,6'dan %1,3'e düşerken, enerji sektörünün fiyat artış hızı %6,4'den %23,6'ya yükselmiştir. İmalat sanayindeki tarihi düşüşte petrol ve ana metal fiyatlarının düşmesi etkili olmuştur (Bkz; Grafik 30, Grafik 31).

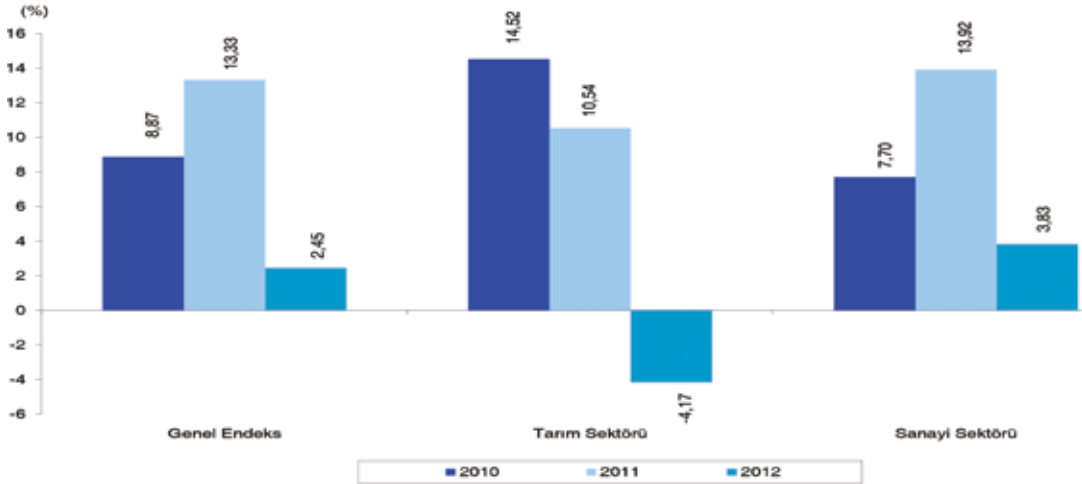
Oniki aylık ortalamalara göre de 2011 yılında %11,1 olan ÜFE değişim oranı, 2012 yılında 5,0 puanlık azalışla %6,1'e gerilemiştir. Tarım sektörü fiyatları %6,0, sanayi sektörü fiyatları da %6,1 artmıştır (Bkz, Tablo 68).

Tablo 68. Sektörlere Göre Üretici Fiyatları Endeksi

(2003=100)

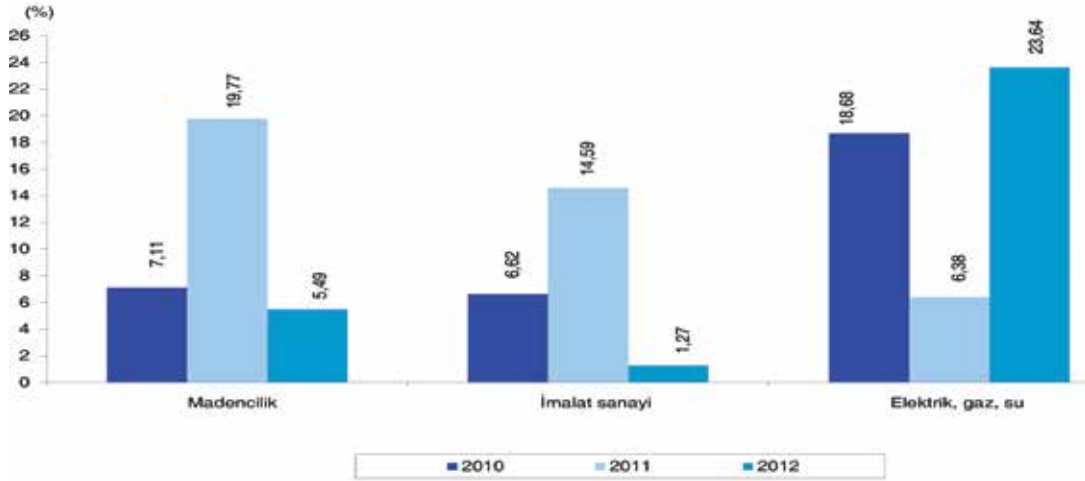
Sektörler	Yıllık Ortalama Üretici Fiyatları Endeksi					
	2010		2011		2012	
	Endeks	Değişim Oranı	Endeks	Değişim Oranı	Endeks	Değişim Oranı
	Oniki Aylık Ortalama Üretici Fiyatları Endeksi					
Tarım sektörü	199,09	19,92	209,77	5,37	222,45	6,04
Sanayi sektörü	169,31	6,15	190,19	12,33	201,80	6,11
Madencilik	225,69	9,27	263,03	16,54	288,76	9,78
İmalat sanayi	165,50	6,02	187,55	13,32	197,79	5,46
Elektrik, gaz, su	189,41	3,59	194,75	2,82	215,17	10,49
Genel endeks	174,61	8,52	193,96	11,09	205,78	6,09
	Yıl Sonu Üretici Fiyatları Endeksi					
Tarım sektörü	201,95	14,52	223,23	10,54	213,93	-4,17
Sanayi sektörü	175,45	7,70	199,87	13,92	207,52	3,83
Madencilik	233,02	7,11	279,08	19,77	294,40	5,49
İmalat sanayi	171,16	6,62	196,13	14,59	198,63	1,27
Elektrik, gaz, su	200,19	18,68	212,97	6,38	263,32	23,64
Genel endeks	180,25	8,87	204,27	13,33	209,28	2,45

Kaynak: TÜİK.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 30. Üretici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Kaynak: TÜİK.

Grafik 31. Sanayi Sektörü Üretici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

1.4.2 Para, Banka

TCMB 2006 yılından itibaren ana hedefi fiyat istikrarını sağlamak olan enflasyon hedeflemesi rejimini uygulamaktadır. Ancak, 2008 yılında başlayan ve etkileri sınırlı da olsa dünya genelinde devam etmekte olan küresel kriz, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de alternatif politika arayışlarına gidilmesine neden olmuştur. TCMB küresel krizin derinleştiği 2008 yılı sonlarından itibaren para politikası uygulamalarında farklı araçları bir arada kullanmış, krizin iktisadi faaliyet kolları üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlandırmaya yönelik politikalar uygulamıştır.

2010 ve 2011 yılları küresel ekonomi açısından toparlanma dönemi olurken, 2012 yılına gelindiğinde küresel iktisadi faaliyetlerdeki toparlanma istenen seviyelere gelememiştir. Amerika Birleşik Devletleri kamu maliyesinde görülen sorunlar, Euro Bölgesi ekonomisindeki durgunluk ve geleceğe dair belirsizlikler küresel çapta bir risk oluşturmaya devam etmiştir. Özellikle gelişmiş ülkeler kaynaklı belirsizlik ortamı, gelişmekte olan ülkelerin finansal risklere karşı yapısal değişiklikler yapmasını, farklı ekonomik politikalar uygulamasını zorunlu hale getirmiştir. TCMB de bu süreçte uygulamakta olduğu enflasyon hedeflemesi rejimine 2010 yılından itibaren finansal istikrarı da dahil ederek yeni bir politika bileşimi uygulamaya başlamıştır.

Özellikle son yıllarda dünya genelindeki risk iştahında artış ve sermaye akımlarındaki hareketlilik karşısında ekonominin dayanıklılığının artırılması büyük önem taşımaktadır. 2010 yılında kredilerin hızlı bir şekilde büyümesi, Türk lirasının aşırı değer kazanması ve ödemeler dengesindeki bozulma eğilimi TCMB'nin makro finansal risklerin azaltılmasına odaklanmasını gerektirmiştir. TCMB finansal istikrarı sağlamayı amaçlarken, finansal kesimin işleyişinde ortaya çıkabilecek makro riskleri de dikkate almaktadır. Yeni para politikası kapsamında, faiz koridoru, politika faizi, likidite yönetimi gibi politika araçlarını kullanmaya başlamıştır. Uygulanan yeni para politikası ile 2010 yılı sonlarından itibaren kredilerdeki büyüme hızı yavaşlatılırken, döviz kurunun ekonomik temellerle daha uyumlu hareket etmesi sağlanmıştır.

2011 yılının son çeyreğinde enflasyonda öngörülenin üzerinde bir artış yaşanması sonucu, bu durumun orta vadeli enflasyon beklentilerini ve görünümünü olumsuz etkilemesini önlemek amacıyla Ekim ayından itibaren parasal sıkılaştırmaya gidilmiştir. TCMB, 2011 yılı sonunda ise enflasyonun

%10,0'ın üzerinde çift haneli olarak gerçekleşmesi beklentisinin oluşması üzerine, 29 Aralık 2011 tarihinden itibaren istisnai dönemlerde uygulanacak para politikasını açıklayarak, geçici bir süre için ek parasal sıkılaştırmaya gitmiş ve 10 Ocak 2012 tarihinde bu uygulamaya son vermiştir.

TCMB finansal istikrarı sağlamak ve sürdürmek amacına bağlı kalarak enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesindeki para politikası uygulamalarını 2012 yılında da sürdürmüştür. 2012 yılı için enflasyon hedefi Hükümetle birlikte %5,0 olarak belirlenmiştir. TCMB'nin hesap verme yükümlüğüne esas teşkil eden belirsizlik aralığı, önceki yıllarda da olduğu gibi artı eksi 2 puan olarak korunmuştur. Bir başka ifade ile enflasyon yıl içinde üçer aylık dönemlerin sonu itibarıyla yıl sonu hedefinden %2,0'dan daha yüksek oranda farklılık göstermesi durumunda, sapmanın nedeni ve alınması gereken önlemler kamuoyuna duyurulacak, yıl sonunda ise enflasyon belirsizlik aralığının dışında gerçekleşirse Hükümet'e açık mektup yazılacaktır.

2012 yılı başından itibaren ekonominin dengeye oturma süreci belirginleşmeye başlamıştır. TCMB, 2012 yılının ilk çeyreğinde küresel piyasalarda risk alma isteğindeki olumlu gelişmelere rağmen, maliyet unsurlarındaki yukarı yönlü riskler nedeniyle temkinli duruşunu sürdüreceğini açıklamıştır. Gelişmiş ülkelerdeki parasal genişleme politikalarının sürmesine dair kararları da gözönüne alarak Şubat ayında faiz koridorunun üst sınırını indirmiştir. Aynı zamanda, petrol fiyatları ve diğer maliyet unsurlarında görülen artışların enflasyon beklentilerini bozmasını engellemek amacıyla, 22 Mart-4 Haziran 2012 tarihleri arasında toplam 5 kez ek parasal sıkılaştırmaya gitmiştir. 2012 yılı ortalarından itibaren para politikası kademeli olarak daha destekleyici bir konuma gelmiş, Haziran ayından itibaren piyasaya verilen likidite artırılırken, ortalama fonlama maliyeti kademeli olarak düşürülmüştür.

TCMB, Avrupa Merkez Bankası'nın aldığı kararlar ile küresel risk alma iştahını sınırlaması ve rezerv opsiyonu mekanizmasının etkili bir şekilde kullanılmaya başlamasıyla faiz koridorunun üst sınırında, Eylül ve Ekim aylarında indirmeye gitmiştir.

2012 yılının son çeyrek döneminde ise küresel risk alma iştahındaki artış, özellikle Türkiye'ye yönelik risk algılamalarındaki göreceli de olsa iyileşme nedeniyle sermaye girişlerinde hızlanma olmuştur. Buna paralel olarak da krediler beklentilerin üzerinde artış gösterirken, Türk Lirası değerlenmiştir. Bu nedenle TCMB Aralık ayında sermaye akımlarının hızlanmasının finansal istikrar üzerinde risk oluşturmasını dengelemek amacıyla politika faizini sınırlı oranda indirmiş, zorunlu karşılıkları sıkılaştırıcı adımlar atmıştır.

2012 yılında da para ve kredi piyasalarında oluşan faizlerin temel belirleyicisi TCMB olmuştur. İç talepteki dengelenme süreci öngörülen şekilde devam ederek yavaşlarken, net ihracatın büyümeye katkısı artmıştır. Ancak, Para Politikası Kurulu; yılın son çeyreğinde yaşanan gelişmelerin finansal piyasalarda risk algılamalarını iyileştirse de, küresel ekonomiye ilişkin belirsizliklerin sürdürülmesine dikkat çekerek para politikasında esnekliği koruyacağını açıklamıştır. Bu çerçevede, Aralık ayına kadar politika faiz oranını %5,75; gecelik borçlanma faiz oranını da %5,0 düzeyinde sabit tutmuştur.

Kurul 18 Aralık 2012 tarihli toplantısında; sermaye girişlerinin hızlandığını ve finansal istikrara dair riskleri dengelemek amacıyla faiz oranlarının düşürülmesinin, makro ihtiyati tedbirlere devam edilmesinin uygun olacağını belirtmiştir. Bu kapsamda, politika faizini 25 baz puan düşürerek %5,50 düzeyinde belirlemiştir (Bkz, Tablo 69).

Tablo 69. 2012 Yılı Para Politikası Kurulu Faiz Kararları

Para Politikası Kurulu Toplantı Tarihleri	Faiz Kararı	Gecelik Borçlanma Faiz Oranı	Politika Faizi ⁽¹⁾
24 Ocak 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
21 Şubat 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
27 Mart 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
18 Nisan 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
29 Mayıs 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
21 Haziran 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
19 Temmuz 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
16 Ağustos 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
18 Eylül 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
18 Ekim 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
20 Kasım 2012	Değişiklik Yapılmadı	5,00	5,75
18 Aralık 2012	0,25 Puan Düşürüldü	5,00	5,50

Kaynak: TCMB.

(1): Merkez Bankası 18 Mayıs 2010 tarihinden itibaren 1 haftalık repo ihalesi faiz oranını, politika faizi olarak kullanmaya başlamıştır.

Yıl içinde gerçekleştirilen para politikası uygulamaları bu çerçevede yürütülürken, 2011 yılına göre M1 para arzının alt kalemi olan dolaşımdaki para %10,6'lık artışla 54.566 milyon ₺'ye, vadesiz ₺ mevduat %15,5'lik artışla 75.304 milyon ₺'ye, vadesiz yabancı para cinsinden mevduat (YP) %10,8'lik artışla 37.535 milyon ₺'ye yükselmiştir. TÜFE'nin 2012 yılında %6,2 oranında arttığı dikkate alındığında reel olarak dolaşımdaki paranın %4,1 oranında, vadesiz ₺ mevduatın %8,8 oranında, vadesiz yabancı para mevduatın da %4,3 oranında düştüğü görülmektedir. Böylece dar tanımlı para arzı M1 nominal olarak %12,8'lik artışla 167.405 milyon ₺'ye yükselirken, reel olarak da %6,2 oranında büyüme kaydetmiştir (Bkz; Tablo 70, Grafik 32).

Tablo 70. Para Arzları

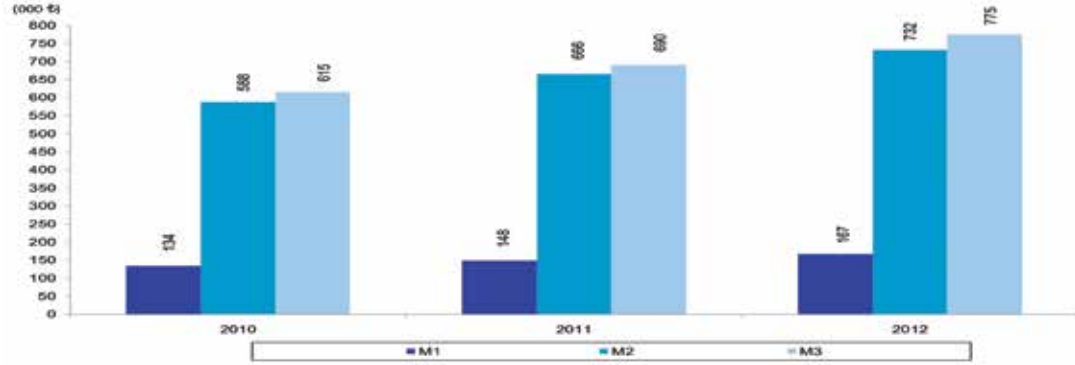
Bileşenler ⁽¹⁾	2010	2011	2012	Değişim Oranı		
				2010	2011	2012
M1	133.884.898	148.455.145	167.404.833	25,1	10,9	12,8
Dolaşımdaki para	44.368.280	49.347.189	54.565.770	29,4	11,2	10,6
Vadesiz mevduat (₺)	59.611.531	65.220.312	75.304.164	33,2	9,4	15,5
Vadesiz mevduat (YP)	29.905.087	33.887.644	37.534.900	6,7	13,3	10,8
M2	587.814.547	665.642.351	731.770.695	19,0	13,2	9,9
Vadeli mevduat (₺)	330.176.675	359.639.744	400.391.910	23,8	8,9	11,3
Vadeli mevduat (YP)	123.752.974	157.547.462	163.973.952	2,8	27,3	4,1
M3	615.088.260	690.089.286	774.651.721	18,1	12,2	12,3
Repo	3.946.153	3.890.683	7.033.800	9,6	-1,4	80,8
Para piyasası fonları	23.327.561	20.556.252	17.289.299	1,2	-11,9	-15,9

Kaynak: TCMB.

(1): Veriler, yılın son Cuma günü itibariyledir.

YP: Yabancı para.

Kaynak: TCMB.

Grafik 32. Yıllara Göre Para Arzları

M2 para arzının alt kalemi olan ₺ cinsinden vadeli mevduat 2012 yılında %11,3'lük artışla 400.392 milyon ₺'ye, yabancı para cinsinden vadeli mevduat ise %4,1'lik artışla 163.974 milyon ₺'ye yükselmiştir. M2 para arzı, vadeli Türk Lirası mevduattaki yüksek oranlı artışın etkisiyle %9,9 oranında artarak 731.771 milyon ₺ olmuştur. M2 para arzında reel olarak da %3,5'lik artış meydana gelmiştir. M3 para arzı %12,3'lük artışla 774.652 milyon ₺'ye yükselirken, reel olarak da %5,7 oranında artmıştır.

Bankalardaki Türk lirası cinsinden toplam mevduat 2012 yılında %12,8'lik artışla 470.711 milyon ₺ olarak gerçekleşmiştir. Yabancı para cinsinden mevduat (DTH) ise geçen yıla göre %3,5'lik artışla 186.935 milyon ₺'ye yükselmiştir. Böylece mevduat bankalarındaki toplam mevduat %10,0'lık artışla 657.646 milyon ₺ olmuştur. Reel olarak Türk lirası cinsinden mevduatlarda %6,3 oranında artış olurken, döviz tevdiat hesaplarında %2,5 oranında azalış olmuştur. Toplam mevduattaki reel artış %3,6 olmuştur (Bkz; Tablo 71, Grafik 33).

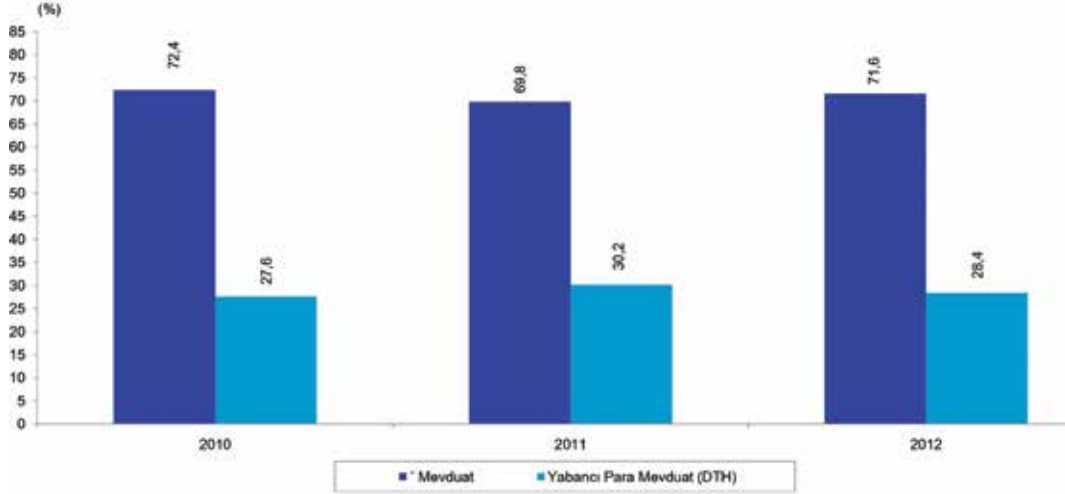
Tablo 71. Mevduat Bankalarındaki Mevduat

Mevduat ^{(1); (2)}	2010	2011	2012	Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
				2010	2011	2012	2010	2011	2012
				(000 ₺)					
Türk lirası mevduat	380.516.588	417.299.158	470.711.329	72,4	69,8	71,6	24,7	9,7	12,8
Tasarruf mevduatı	237.404.486	264.557.567	286.296.940	45,2	44,2	43,5	20,7	11,4	8,2
Vadeli	214.228.444	239.403.040	257.286.191	40,8	40,0	39,1	19,1	11,8	7,5
Vadesiz	23.176.042	25.154.527	29.010.749	4,4	4,2	4,4	38,0	8,5	15,3
Ticari mevduat	92.031.769	94.105.625	119.531.895	17,5	15,7	18,2	38,9	2,3	27,0
Vadeli	69.598.846	68.789.440	89.233.584	13,2	11,5	13,6	40,6	-1,2	29,7
Vadesiz	22.432.923	25.316.185	30.298.311	4,3	4,2	4,6	33,8	12,9	19,7
Resmi mevduat	25.860.002	32.100.775	35.555.169	4,9	5,4	5,4	22,1	24,1	10,8
Vadeli	14.268.602	20.768.147	22.672.561	2,7	3,5	3,4	25,0	45,6	9,2
Vadesiz	11.591.400	11.332.628	12.882.608	2,2	1,9	2,0	18,8	-2,2	13,7
Diğer mevduat	25.220.331	26.535.191	29.327.325	4,8	4,4	4,5	19,6	5,2	10,5
Vadeli	21.868.963	21.959.558	24.757.626	4,2	3,7	3,8	21,0	0,4	12,7
Vadesiz	3.351.368	4.575.633	4.569.699	0,6	0,8	0,7	11,3	36,5	-0,1
Yabancı para (DTH) mevduatı	144.790.004	180.688.895	186.934.962	27,6	30,2	28,4	3,9	24,8	3,5
Vadeli	116.825.625	149.156.291	152.226.567	22,2	24,9	23,1	3,4	27,7	2,1
Vadesiz	27.964.379	31.532.604	34.708.395	5,3	5,3	5,3	6,0	12,8	10,1
Toplam mevduat	525.306.592	597.988.053	657.646.291	100,0	100,0	100,0	18,2	13,8	10,0

Kaynak: TCMB.

(1): Yurt içi yerleşiklerdeki toplam ₺ ve yabancı para mevduatıdır.

(2): Veriler, yılın son Cuma günü itibariyledir.

Kaynak: TCMB.

Grafik 33. Mevduat Bankalarındaki Türk Lirası Mevduat ve Yabancı Para Mevduat Oranı

Toplam mevduat içinde en yüksek paya sahip olan tasarruf mevduatı %8,2'lik artışla 286.297 milyon ₺, ticari mevduat %27,0'lık artışla 119.532 milyon ₺, resmi mevduat %10,8'lik artışla 35.555 milyon ₺, bunların dışında kalan diğer mevduatlar da %10,5'lik artışla 29.327 milyon ₺ olmuştur. 2012 yılında Türk lirası mevduatın toplam mevduat içindeki oranı bir önceki yıla göre 1,8 puan yükselerek %71,6 değerini alırken, ticari mevduatların oranı 2,5 puan artarak %18,2 olmuş, resmi mevduatların %5,4'lük oranı değişmemiş, tasarruf mevduatının oranı ise 0,7 puan azalarak %43,5'e gerilemiştir. DTH'nin toplam mevduat içindeki oranı 2012 yılında bir önceki yıla göre 1,8 puan azalarak %28,4 olmuştur.

Küresel ekonomik kriz sonrası uygulanan genişletici para politikaları sonucu 2010 yılında başlayan aşırı kredi genişlemesi, TCMB tarafından yılın son çeyreğinde uygulanan yeni para politikası önlemleri ile kontrol altına alınmış ve 2011 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlama göstermiştir. 2012 yılında da bu yavaşlama sürmekle birlikte, yılın son çeyreğinde kredi faizlerinin belirgin bir şekilde düşmesiyle, kredi talebi canlanarak yeniden ivme kazanmıştır. Aynı şekilde reel sektöre açılan krediler, ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama ve beklentilerdeki kötüleşmeyle birlikte yatırım taleplerinin ertelenmesinin de etkisiyle, 2012 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlama eğilimi göstermiş, Kasım ayından itibaren belirgin bir şekilde toparlanmıştır. Tüketici kredilerinde faiz oranlarındaki düşüşe paralel olarak yılın üçüncü çeyreğine kadar toparlanma eğilimi, üçüncü çeyrekte sınırlı bir yavaşlama, yılın son çeyreğinde ise tekrar artış eğilimi gözlenmiştir. Yılın son çeyreğinde tüketici kredilerindeki artışta konut kredilerinde gözlenen önemli ölçüdeki artışlar etkili olurken, taşıt kredilerindeki artışlar ise sınırlı düzeyde etkilemiştir.

2012 yılı sonunda mevduat banka kredileri %17,6'lık artışla 661.738 milyon ₺'ye yükselirken, reel olarak %10,7 oranında artış göstermiştir. Ticari ve bireysel krediler %18,8'lik artışla 625.582 milyon ₺'ye yükselirken, ihtisas kredileri %1,0'lık azalışla 36.155 milyon ₺'ye gerilemiştir. İhtisas kredileri içinde yer alan tarımsal krediler 2012 yılında %5,8'lik azalışla 19.956 milyon ₺ olurken, küçük esnaf ve sanatkar kredileri %4,4'lük artışla 12.180 milyon ₺, konut kredileri %5,3'lük artışla 1.259 milyon ₺, bunların dışında kalan diğer ihtisas kredileri de %28,5'lik artışla 2.761 milyon ₺ olmuştur (Bkz, Tablo 72).

Tablo 72. Banka Kredileri

Banka Kredileri ^{(1) (2)}	Banka Kredi Değerleri (000 ₺)			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Mevduat bankaları kredileri	420.642.948	562.680.360	661.737.545	43,7	33,8	17,6
Ticari ve bireysel krediler	392.519.342	526.494.317	625.582.283	44,0	34,1	18,8
İhtisas kredileri	28.123.606	36.186.043	36.155.262	40,4	28,7	-0,1
Tarımsal krediler	16.680.463	21.180.906	19.955.957	76,7	27,0	-5,8
Küçük esnaf ve sanatkar kredileri	8.768.269	11.661.540	12.179.671	9,5	33,0	4,4
Konut kredileri	1.153.709	1.194.951	1.258.742	-2,6	3,6	5,3
Diğer	1.521.165	2.148.646	2.760.892	8,6	41,3	28,5
Kalkınma ve yatırım bankaları kredileri	15.122.170	22.157.297	29.408.548	17,8	46,5	32,7
Türkiye ihracat kredi bankası	2.082.147	4.418.656	9.383.406	6,8	112,2	112,4
Diğer	13.040.023	17.738.641	20.025.142	19,8	36,0	12,9
Yurt içi net kredi hacmi	435.765.118	584.837.657	691.146.093	42,7	34,2	18,2

Kaynak: TCMB.

(1): Yurt içi kredileri içermektedir.

(2): Veriler, yılın son Cuma günü itibarıyla.

2012 yılında kalkınma ve yatırım bankaları kredileri %32,7'lik artışla 29.409 milyon ₺'ye yükselmiştir. Kalkınma ve yatırım bankaları içinde yer alan Türkiye İhracat Kredi Bankası kredileri 2011 yılındaki yüksek oranlı büyüme hızını 2012 yılında da korumuş ve %112,4'lük artış ile 9.383 milyon ₺'ye ulaşmış, diğer kalkınma ve yatırım bankaları kredileri de %12,9'luk artışla 20.025 milyon ₺'ye yükselmiştir.

Bu gelişmelere bağlı olarak 2012 yılında yurt içi net kredi hacmi %18,2'lik artışla 691.146 milyon ₺'ye yükselirken, reel olarak da %11,3 oranında artış göstermiştir.

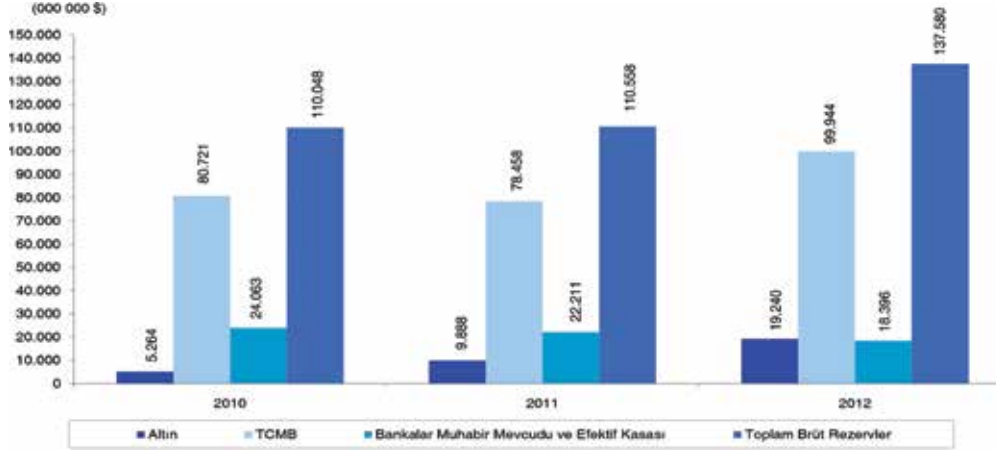
2011 yılında azalış gösteren brüt döviz rezervleri 2012 yılında %17,6 oranında artarak 118.340 milyon \$'a, altın rezervi ise %94,6 oranı ile rekor düzeyde artarak 19.240 milyon \$'a yükselmiştir. Bu değişikliklere bağlı olarak brüt uluslararası rezervler %24,4 oranında artarak 137.580 milyon \$ olmuştur (Bkz; Tablo 73, Grafik 34).

Tablo 73. Uluslararası Rezervler

Yıllar	Altın	Brüt Döviz Rezervleri			Brüt Uluslararası Rezervler	Muhabir Açıkları	Net Uluslararası Rezervler	
		Merkez Bankası	Bankalar Mevcudu ve Efektif	Muhabir Kasası				Toplam
2010	5.264	80.721	24.063	104.784	110.048	1	110.047	
2011	9.888	78.458	22.211	100.669	110.558	1	110.557	
2012	19.240	99.944	18.396	118.340	137.580	0	137.580	

Kaynak: TCMB.

2010 yılında 5,2 ay olan TCMB döviz rezervlerinin aylık ortalama ithalatı karşılama oranı, 2011 yılında 3,9 aya düşmüş, 2012 yılında ise 5,1 ay düzeyinde gerçekleşmiştir. 2012 yılında iç talep daralmasının da etkisi ile ithalatta düşüş eğilimi başlamıştır. İthalattaki bu düşüş, geçen yıla göre döviz mevcudunun aylık ortalama ithalatı karşılama oranının yükselmesini sağlamıştır (Bkz, Tablo 74).

Kaynak: TCMB.

Grafik 34. Uluslararası Rezervler

Tablo 74. Merkez Bankası Rezervleri ve İthalatı Karşılama Oranı

Yıllar	(000 000 \$)			
	TCMB Döviz Mevcudu	İthalat	Ortalama Aylık İthalat	Döviz Mevcudunun Aylık Ortalama İthalatı Karşılama Oranı
2010	80.721	185.544	15.462	5,2
2011	78.458	240.842	20.070	3,9
2012	99.944	236.537	19.711	5,1

Kaynak: TCMB, TÜİK.

2011 yılında Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 44 banka, 2012 yılında sayısal olarak %2,3 oranında artışla 45'e yükselmiştir. Mevduat bankacılığı ağırlıklı olan bankacılık sektöründe; 32'si mevduat, 13'ü de kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 45 banka faaliyet göstermiştir. Mevduat bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 11'i özel sermayeli, 17'si yabancı sermayeli ve 1'i de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında bulunan bankalardan oluşmaktadır. Kalkınma ve yatırım bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 6'sı özel sermayeli ve 4'ü yabancı sermayeli bankalardan oluşmuştur. Toplam bankaların %71,1'ini mevduat bankaları, %28,9'unu da kalkınma ve yatırım bankaları oluşturmuştur. 2011 yılına göre toplam bankalar içinde mevduat bankalarının payı artarken, kalkınma ve yatırım bankalarının payı azalmıştır (Bkz, Tablo 75).

Bankacılık sektöründeki toplam şube sayısı 2012 yılında %4,1 oranında artarak 10.234'e yükselmiştir. Kamu sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı %5,8 oranında artarak 3.079'a, özel sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı %3,2 oranında artarak 5.100'e, yabancı sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı da %3,8 oranında artarak 2.012'ye yükselmiştir. Böylece mevduat bankalarının şube sayısı %4,1 oranında artarak 10.192'ye ulaşmıştır. Kamu, özel ve yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayıları ise 2012 yılında değişmemiştir.

2011 yılında 181.418 olan bankacılık sisteminde çalışan sayısı, 2012 yılında %2,6 oranında artarak 186.120'ye yükselmiştir. Çalışan sayısı; kamu sermayeli mevduat bankalarında %2,7 oranında, özel sermayeli mevduat bankalarında %1,8 oranında, yabancı sermayeli mevduat bankalarında %4,7 oranında artarken, Fon kapsamındaki bankalarda ise %7,0 oranında azalmıştır. 2012 yılında kamu sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının çalışan sayısı %2,0 oranında, yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının çalışan sayısı da %51,1 gibi çok yüksek bir oranda azalırken, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının çalışan sayısı %34,6 oranında artmıştır.

Tablo 75. Türk Bankacılık Sisteminde Banka, Şube ve Personel Bilgileri

Bankalar	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Mevduat Bankaları	32	31	32	9.423	9.792	10.192	173.134	176.576	181.218
Kamu Sermayeli Bankalar	3	3	3	2.744	2.909	3.079	47.235	50.239	51.587
Özel Sermayeli Bankalar	11	11	11	4.582	4.944	5.100	83.633	89.047	90.612
TMSF'ye Devredilen Bankalar	1	1	1	1	1	1	252	243	226
Yabancı Sermayeli Bankalar	17	16	17	2.096	1.938	2.012	42.014	37.047	38.793
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	13	13	42	42	42	5.370	4.842	4.902
Kamu Sermayeli Bankalar	3	3	3	22	22	22	4.043	3.619	3.610
Özel Sermayeli Bankalar	6	6	6	15	16	16	969	810	1.090
Yabancı Sermayeli Bankalar	4	4	4	5	4	4	358	413	202
Toplam	45	44	45	9.465	9.834	10.234	178.504	181.418	186.120
Bankalar	Toplam İçindeki Oranları								
	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Mevduat Bankaları	71,1	70,5	71,1	99,6	99,6	99,6	97,0	97,3	97,4
Kamu Sermayeli Bankalar	6,7	6,8	6,7	29,0	29,6	30,1	26,5	27,7	27,7
Özel Sermayeli Bankalar	24,4	25,0	24,4	48,4	50,3	49,8	46,9	49,1	48,7
TMSF'ye Devredilen Bankalar	2,2	2,3	2,2	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Yabancı Sermayeli Bankalar	37,8	36,4	37,8	22,1	19,7	19,7	23,5	20,4	20,8
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	28,9	29,5	28,9	0,4	0,4	0,4	3,0	2,7	2,6
Kamu Sermayeli Bankalar	6,7	6,8	6,7	0,2	0,2	0,2	2,3	2,0	1,9
Özel Sermayeli Bankalar	13,3	13,6	13,3	0,2	0,2	0,2	0,5	0,4	0,6
Yabancı Sermayeli Bankalar	8,9	9,1	8,9	0,1	0,0	0,0	0,2	0,2	0,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Bankalar	Değişim Oranları								
	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Mevduat Bankaları	0,0	-3,1	3,2	4,9	3,9	4,1	3,6	2,0	2,6
Kamu Sermayeli Bankalar	0,0	0,0	0,0	8,5	6,0	5,8	5,3	6,4	2,7
Özel Sermayeli Bankalar	0,0	0,0	0,0	4,4	7,9	3,2	1,7	6,5	1,8
TMSF'ye Devredilen Bankalar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-3,4	-3,6	-7,0
Yabancı Sermayeli Bankalar	0,0	-5,9	6,3	1,6	-7,5	3,8	5,9	-11,8	4,7
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,0	0,0	0,0	-4,5	0,0	0,0	0,6	-9,8	1,2
Kamu Sermayeli Bankalar	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-2,9	-10,5	-0,2
Özel Sermayeli Bankalar	0,0	0,0	0,0	0,0	6,7	0,0	15,1	-16,4	34,6
Yabancı Sermayeli Bankalar	0,0	0,0	0,0	-28,6	-20,0	0,0	7,8	15,4	-51,1
Toplam	0,0	-2,2	2,3	4,9	3,9	4,1	3,5	1,6	2,6

Kaynak: TBB.

1.4.3 Sermaye Piyasası

2012 yılında ihraç edilen özel menkul kıymet tutarı 2011 yılına göre %3,3 oranında artarak 91.079 milyon ₺'den, 94.060 milyon ₺'ye yükselmiştir. İhraç edilen menkul kıymetlerin tamamı özel kesim menkul kıymet ihraçlarından oluşmuştur. 2012 yılında kamu kesimi tarafından hazine bonusu ve özelleştirme tahvili ihraç edilmezken, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından devlet tahvili ihraçlarına ilişkin veriler 2011 yılı Kasım ayından itibaren üretilmediği için kamu kesimi menkul kıymet ihraçları tabloda sıfır olarak görülmektedir (Bkz; Tablo 76, Grafik 35).

Tablo 76. Menkul Kıymet İhraç İzinleri

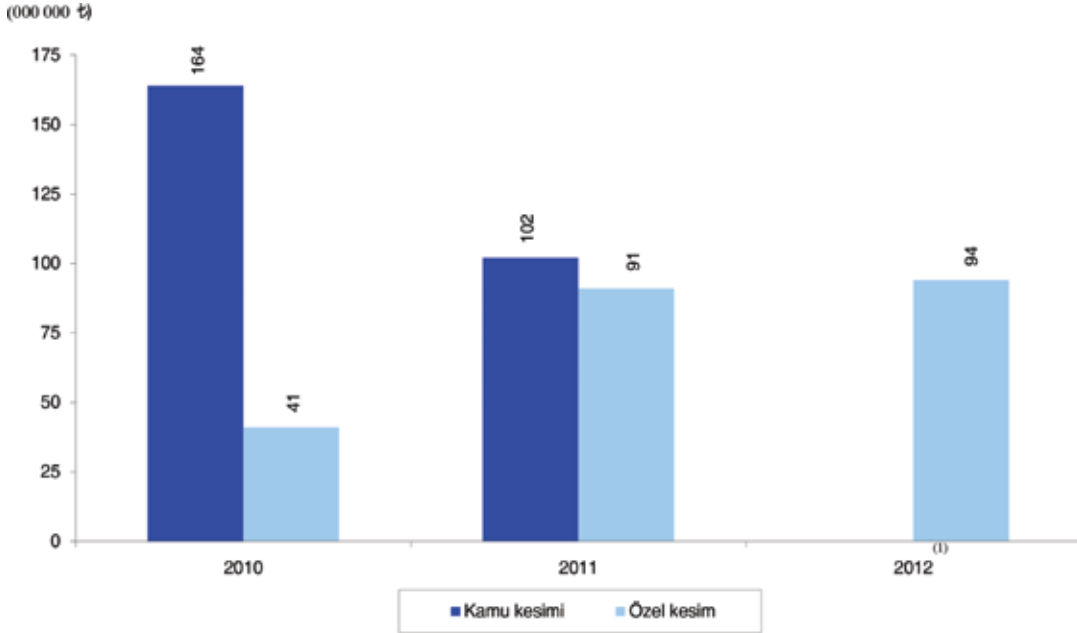
(000 000 ₺)

Bileşenler	Değer			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Kamu kesimi	164.420	102.372	0	80,0	52,9	0,0	7,2	-37,7	
Devlet tahvili	146.877	101.647	0	71,5	52,5	0,0	9,6	-30,8	
Hazine bonoları	17.543	725	0	8,5	0,4	0,0	-9,3	-95,9	
Özelleştirme tahvili	0	0	0	0,0	0,0	0,0			
Özel kesim	41.051	91.079	94.060	20,0	47,1	100,0	-3,1	121,9	3,3
Hisse senedi	11.410	7.941	8.081	5,6	4,1	8,6	156,2	-30,4	1,8
Tahvil	2.533	5.123	25.975	1,2	2,6	27,6	1704,1	102,2	407,1
Finansman bonusu	105	0	434	0,1	0,0	0,5	110,0	-100,0	
Varlığa dayalı menkul kıymetler	0	192	698	0,0	0,1	0,7			263,7
Banka bonusu ve banka garantili bono	1.100	1.861	4.006	0,5	1,0	4,3	1000,0	69,2	115,3
MKYF katılma belgesi	10.753	34.766	15.766	5,2	18,0	16,8	-53,7	223,3	-54,7
Emeklilik YF katılma belgesi	15.150	39.850	38.400	7,4	20,6	40,8	5,2	163,0	-3,6
Yabancı yatırım fonu katılma belgeleri	0	283	0	0,0	0,1	0,0			
Varlık teminatlı menkul kıymetler	0	422	700	0,0	0,2	0,7			65,9
Kira sertifikası	0	641	0	0,0	0,3	0,0			
Toplam	205.471	193.451	94.060	100,0	100,0	100,0	5,0	-5,9	-51,4

Kaynak: SPK.

(1): Kamu kesimi için ilgili kurum tarafından 2011 yılının 11. ayından itibaren ilgili veriler yayımlanmamaktadır.

2011 yılında %121,9 oranında artan özel kesim menkul kıymet ihraçları, 2012 yılında hız keserek sadece %3,3 oranı ile sınırlı bir artış göstermiştir. 2011 yılında 91.079 milyon ₺ olan özel kesim menkul ihraçları, 2012 yılında 94.060 milyon ₺'ye yükselmiştir. Bu gelişmede, özellikle tahvil, varlığa dayalı menkul kıymetler, banka bonusu ve banka garantili bono ihraçlarındaki artışlar etkili olmuştur. 2012 yılında özel kesim menkul kıymet ihraçlarının %8,6'sını oluşturan 8.081 milyon ₺'lik kısmını hisse senedi, %27,6'sını oluşturan 25.975 milyon ₺'lik kısmını tahvil, %5,0'ını oluşturan 434 milyon ₺'lik kısmını finansman bonusu, %7,0'ını oluşturan 698 milyon ₺'lik kısmını varlığa dayalı menkul kıymetler, %4,3'ünü oluşturan 4.006 milyon ₺'lik kısmını banka bonusu ve banka garantili bono, %16,8'ini oluşturan 15.766 milyon ₺'lik kısmını menkul kıymet yatırım fonu katılma belgesi, %40,8'ini oluşturan 38.400 milyon ₺'lik kısmını emeklilik yatırım fonu katılma belgesi, %7,0'ını oluşturan 700 milyon ₺'lik kısmını varlık teminatlı menkul kıymetler oluşturmaktadır. 2012 yılında yabancı yatırım fonu katılma belgesi ve kira sertifikası ihracı yapılmamıştır.

Kaynak: SPK.

(1): 2012 yılı için kamu kesimi menkul kıymet ihraç verileri yayımlanmamıştır.

Grafik 35. Yıllara Göre Kamu ve Özel Kesimin Menkul Kıymet İhraç İzinleri

2012 yılında aylar itibarıyla özel kesim menkul kıymet ihracı en çok 32.436 milyon ₺ ile Mayıs ayında yapılırken, bunu 11.862 milyon ₺ ile Aralık ayında, 9.829 milyon ₺ ile de Ekim ayında yapılan ihraçlar izlemiştir. Hisse senedi ihraçlarının en yüksek değerini aldığı aylar; Mart, Haziran, Mayıs ve Aralık ayları, tahvil ihraçlarının en yüksek değerine ulaştığı aylar; Ekim, Aralık, Eylül ve Nisan ayları, banka bonusu ve banka garantili bono ihraçlarının en yüksek olduğu aylar; Kasım, Temmuz, Aralık ve Nisan ayları, menkul kıymet yatırım fonu katılma belgeleri ihraçlarının en yüksek değerine ulaştığı aylar; Ağustos, Mayıs, Ocak ve Şubat ayları, emeklilik yatırım fonu katılma belgesi ihraçlarının en yüksek olduğu aylar; Mayıs, Aralık, Mart, Nisan ve Kasım aylarıdır (Bkz, Tablo 77).

Menkul kıymetler ikinci el piyasa işlem hacmi, 2010 yılında %21,1 oranında, 2011 yılında %22,5 oranında artarken, 2012 yılında sadece %5,0 oranında artışla 1.556.121 milyon ₺ düzeyine yükselmiştir. Bu artış, özel kesim menkul kıymetleri satışlarının 2011 yılına göre azalmasına karşın, kamu kesimi hazine bonusu işlem hacmindeki yüksek oranlı artıştan kaynaklanmıştır (Bkz, Tablo 78).

Tablo 77. Özel Kesim Menkul Kıymet İhraç İzinleri

Yıllar	Aylar	Hisse Senedi	Tahvil	Finansman Bonusu	Variğe Dayalı Menkul Kıymetler	Banka Borosu ve Banka Garantili Bono	MKYF Katılma Belgeleri	Emeklilik Yatırım Fonu Katılma Belgeleri	Yabancı YF Katılma Belgeleri	Variyelik Teminatlı Menkul Kıymetler	Kıta Sertifikası	Genel Toplam	Bir Önceki Aya Göre Değişim Oranı	Bir Önceki Yılına Aynı Aya Göre Değişim Oranı
2010	I	1.102	30	80	-	0	130	200	-	-	-	1.542	-99,9	-99,7
	II	99	100	0	-	100	100	0	-	-	-	399	-74,1	-99,9
	III	504	0	0	-	0	280	0	-	-	-	784	96,5	-99,7
	IV	1.250	80	0	-	400	200	0	-	-	-	1.930	146,2	-99,7
	V	1.429	100	25	-	0	35	0	-	-	-	1.589	-17,6	-100,0
	VI	499	0	0	-	0	963	100	-	-	-	1.562	-1,7	-99,9
	VII	211	1.871	0	-	0	50	1.700	-	-	-	3.832	145,4	-99,9
	VIII	157	20	0	-	0	3.020	0	-	-	-	3.197	-16,6	-99,9
	IX	100	0	0	-	300	2.900	0	-	-	-	2.900	-9,3	-99,8
	X	1.350	0	0	-	100	1.150	10.400	-	-	-	13.000	348,3	-97,7
	XI	1.840	282	0	-	100	2.200	2.000	-	-	-	6.421	-50,6	-100,0
	XII	2.869	51	0	-	100	125	750	-	-	-	3.894	-39,4	-99,8
	Toplam	11.410	2.533	105	-	1.100	10.753	15.150	-	-	-	41.050	-	-
2011	I	714	755	0	-	100	330	1.000	0	0	0	2.899	-25,6	88,0
	II	217	0	0	0	0	3.300	0	0	0	0	3.517	21,3	781,6
	III	6	770	0	0	0	280	0	0	0	0	1.056	-70,0	34,7
	IV	713	1.235	0	0	0	724	0	0	0	0	2.671	153,0	38,4
	V	1.818	795	0	0	250	130	0	0	0	0	2.992	12,0	88,3
	VI	180	0	0	0	100	3.000	30.000	0	0	0	33.280	1.012,2	2031,1
	VII	419	100	0	0	480	410	0	0	0	0	1.409	-95,8	-63,2
	VIII	601	1	0	0	270	19.605	3.000	0	237	0	23.477	1.566,7	634,3
	IX	193	0	0	0	200	747	0	0	0	0	1.140	-95,1	-60,7
	X	604	60	0	192	190	5.000	0	0	0	641	6.046	430,5	-53,5
	XI	2.476	1.082	0	0	35	0	2.050	283	184	0	5.926	-2,0	-7,7
	XII	2	326	0	0	236	1.240	3.800	0	0	0	5.604	-5,4	43,9
	Toplam	7.941	5.123	0	192	1.861	34.766	39.850	283	422	641	91.079	-	-
2012	I	218	1.037	60	198	194	1.700	900	0	0	0	4.307	-23,2	48,6
	II	363	230	0	0	77	1.700	0	0	115	0	2.485	-42,3	-29,3
	III	3.988	107	0	0	184	200	1.600	0	0	0	6.079	144,6	475,8
	IV	147	2.163	15	180	482	1.260	1.000	0	0	0	5.247	-13,7	96,4
	V	960	54	0	0	295	2.010	29.000	0	117	0	32.436	518,2	984,0
	VI	975	659	0	20	0	1.050	0	0	0	0	2.704	-91,7	-91,9
	VII	302	1.544	0	0	600	264	0	0	0	0	2.711	0,2	92,4
	VIII	16	220	0	0	16	6.435	0	0	0	0	6.687	146,7	-71,5
	IX	97	2.684	15	300	419	0	900	0	0	0	4.414	-34,0	287,4
	X	138	8.121	330	0	140	150	950	0	0	0	9.829	122,7	62,6
	XI	360	1.415	10	0	1.050	997	1.000	0	467	0	5.301	-46,1	-10,6
	XII	516	7.743	4	0	549	0	3.050	0	0	0	11.862	123,8	111,7
	Toplam	8.081	25.975	434	698	4.006	15.766	38.400	0	700	0	94.060	-	-

Kaynak: SPK.

Tablo 78. İkinci El Piyasalarda İşlem Hacmi

(000 000 ₺)

Kamu/Özel Kesim	Değer			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Kamu kesimi	629.293	853.789	932.794	49,7	55,1	59,9	11,8	35,7	9,3
Devlet tahvili	594.084	848.926	926.535	47,0	54,8	59,5	10,8	42,9	9,1
Hazine bonusu	35.209	4.863	6.259	2,8	0,3	0,4	33,2	-86,2	28,7
Özel kesim	635.663	695.330	623.327	50,3	44,9	40,1	32,0	9,4	-10,4
Hisse senedi	635.663	695.330	623.327	50,3	44,9	40,1	32,0	9,4	-10,4
Toplam	1.264.956	1.549.118	1.556.121	100,0	100,0	100,0	21,1	22,5	0,5

Kaynak: SPK.

Kamu kesimi menkul kıymetlerinin ikinci el satışı %9,3 oranında artışla 932.794 milyon ₺'ye yükselirken, özel sektör menkul kıymetlerinin ikinci el satışı %10,4 oranında azalışla 623.327 milyon ₺'ye gerilemiştir.

2012 yılında toplam ikinci el piyasa işlemleri içinde 2011 yılına göre kamu kesimi menkul kıymetlerinin payı %55,1'den %59,9'a yükselirken, özel kesim menkul kıymetlerinin payı ise %44,9'dan %40,1'e gerilemiştir.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

2011 yılında küresel ekonomideki durgunluk ve Avrupa finansal krizinin yayılarak devam etmesi, başta ABD olmak üzere gelişmiş ülke ekonomilerindeki olumsuzluklar, dünya genelinde geleceğe dönük beklentileri olumsuz yönde etkilemiş, yatırımcılarda oluşan güvensizlik sermaye hareketlerinin azalmasına, hisse senedi piyasalarının da daralmasına neden olmuştur. Küresel düzeydeki bu gelişmeler İMKB'yi de olumsuz etkilemiş ve İMKB=100 Endeksi yılı, 2010 yılına göre %22,3'lük kayıpla 51.226,6 seviyesinde kapatmıştır.

2012 yılı başında, WB ile IMF'nin ekonomik aktivitedeki bozulmanın etkisiyle küresel büyüme tahminlerini aşağı çekmesine rağmen, özellikle ABD'de açıklanan şirket bilançolarının olumlu etkisiyle küresel hisse senedi piyasaları değer kazanmıştır. İMKB=100 Endeksi de, küresel pozitif havadan etkilenmiş ve TCMB'nin faizleri düşüreceği yönündeki beklentilerin de artmasıyla yükseliş göstermiştir. Avrupa ülkelerinin kredi notları düşürülürken, 29 Şubat 2012'de piyasalara müdahale eden Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB), bankacılık sistemine 530 milyar € likidite sağlaması, Yurtiçinde Merkez Bankası Para Politikası Kurulu'nun, faiz koridorunu daraltarak gecelik borç verme faiz oranını %12,5'ten, %11,5'e düşürmesiyle İMKB=100 Endeksi yükselişini Şubat ve Mart aylarında da devam ettirmiştir.

Alınan önlemlere rağmen Avrupa'da borç krizinin geleceğine yönelik endişelerin artması ve İMKB'de kâr satışlarının etkisi ile endeks Nisan ayında düşüş göstermiştir. Yunanistan'da yaklaşan seçim süreciyle ilgili olarak tedirginliklerin artması ve Yurtiçinde TCMB'nin piyasaya sürülen likidite miktarının artırılmasına yönelik zorunlu karşılık müdahalelerine rağmen İMKB =100 Endeksi düşüşünü Mayıs ayında da sürdürmüştür.

İMKB=100 Endeksi Haziran ayında tekrar yükselmeye başlarken, bu yükselişte; büyük ölçüde uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu olan Moody's tarafından Türkiye'nin kredi notunun bir basamak artırılması ve not görünümünün de pozitif olduğunu açıklaması ile piyasalarda oluşan olumlu hava etkili olmuştur.

Ağustos ayında, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Fitch tarafından, Türkiye’de enflasyonun hedeflere uygun olarak gerilemeye devam etmesi ve cari açığın sürdürülebilir düzeylere inmesi durumunda kredi notunun “yatırım yapılabilir” seviyeye yükseltilebileceğini açıklaması ve cari açığı iyileşmenin devam etmesiyle İMKB=100 Endeksi yükselişini sürdürmüştür. Eylül ayında ise Yurtiçi ve yurt dışı piyasaları destekleyen olumlu gelişmelere rağmen, 2012 yılı bütçe hedeflerinin tutmayacağı beklentisi ve açığın düşürülmesi için akaryakıt, alkollü içecekler, doğal gaz ve elektrik fiyatlarına zam yapılması İMKB’deki kâr satışlarının artmasına neden olmuş ve İMKB=100 Endeksi gerileme göstermiştir.

Cari işlemler açığının gerilemeye devam etmesi, TCMB’nin faiz oranlarında indirim gitmesi ve kredi derecelendirme kuruluşu Fitch’in 5 Kasım 2012’de Türkiye’nin notunu “yatırım yapılabilir” seviyesine yükseltmesinin de etkisiyle İMKB=100 Endeksi yılın son çeyreğinde tekrar yükselişe geçmiştir. Böylece İMKB=100 Endeksi 2012 yılını, 2011 yılı sonuna göre %52,6’lık artışla 78.208,4 puan seviyesinde kapatmıştır (Bkz, Tablo 79).

Toplam işlem hacmi, 2012 yılında 2011 yılına göre %10,4 oranında azalarak 695.338 milyon ₺’den 623.333 milyon ₺’ye gerilemiştir. Aylar itibariyle en yüksek işlem hacmi 68.873 milyon ₺ ile Kasım ayında, en düşük işlem hacmi ise 38.319 milyon ₺ ile Ağustos ayında gerçekleşmiştir.

2012 yılı aylar itibari ile İMKB toplam işlem hacmindeki aylık reel değişimin en yüksek oranda gerçekleştiği ay %53,2 oranı ile Kasım ayı olmuş, bunu sırası ile %27,9 oranı ile Ocak ayı ve %20,6 oranı ile de Şubat ayı takip etmiştir. Toplam işlem hacminin aylık reel olarak en yüksek oranda düşüş gösterdiği ay ise %14,2 oranı ile Ağustos ayı olmuştur.

Tablo 79. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

Yıl	Ay	İşlem Hacmi ⁽¹⁾ (000 ₺)	İMKB Endeksi (1986 Ocak=100)		Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100)		İşlem Hacmi Aylık Değişim Oranları		İşlem Hacmi Yıllık Değişim Oranları	
			Endeks Değeri	Endeks Değeri	Aylık Değişim Oranı	Nominal	Reel	Nominal	Reel	
2010	Ocak	60.478.001	54.650,6	174,1	1,8	22,0	19,8	143,1	138,7	
	Şubat	57.936.927	49.705,5	176,6	1,4	-4,2	-5,6	193,2	189,0	
	Mart	57.174.511	56.538,4	177,6	0,6	-1,3	-1,9	126,2	124,9	
	Nisan	57.764.710	58.959,1	178,7	0,6	1,0	0,4	48,5	47,6	
	Mayıs	53.885.419	54.384,9	178,0	-0,4	-6,7	-6,4	11,2	11,6	
	Haziran	41.140.854	54.839,5	177,0	-0,6	-23,7	-23,2	-12,7	-12,2	
	Temmuz	40.782.685	59.866,8	176,2	-0,5	-0,9	-0,4	-8,4	-8,0	
	Ağustos	35.336.611	59.972,6	176,9	0,4	-13,4	-13,7	-31,8	-32,1	
	Eylül	48.288.745	65.774,4	179,1	1,2	36,7	35,0	21,0	19,5	
	Ekim	59.017.025	60.404,3	182,4	1,8	22,2	20,0	16,3	14,2	
	Kasım	51.425.090	65.350,9	182,4	0,0	-12,9	-12,9	23,8	23,8	
	Aralık	73.090.897	66.004,5	181,9	-0,3	42,1	42,6	47,4	47,9	
2011	Ocak	76.933.328	63.278,1	182,6	0,4	5,3	4,8	27,2	26,7	
	Şubat	69.144.733	61.283,9	183,9	0,7	-10,1	-10,8	19,3	18,5	
	Mart	83.332.098	64.434,5	184,7	0,4	20,5	20,0	45,8	45,1	
	Nisan	72.175.418	69.250,1	186,3	0,9	-13,4	-14,1	24,9	23,9	
	Mayıs	64.869.842	63.046,0	190,8	2,4	-10,1	-12,2	20,4	17,5	
	Haziran	50.513.691	63.269,4	188,1	-1,4	-22,1	-21,0	22,8	24,6	
	Temmuz	41.907.669	62.295,7	187,3	-0,4	-17,0	-16,7	2,8	3,2	
	Ağustos	53.617.737	53.946,1	188,7	0,7	27,9	27,0	51,7	50,6	
	Eylül	55.987.134	59.693,4	190,1	0,8	4,4	3,6	15,9	15,1	
	Ekim	50.338.561	56.061,5	196,3	3,3	-10,1	-12,9	-14,7	-17,4	
	Kasım	39.669.090	54.517,8	199,7	1,7	-21,2	-22,5	-22,9	-24,2	
	Aralık	36.848.251	51.266,6	200,9	0,6	-7,1	-7,6	-49,6	-49,9	
2012	Ocak	47.407.774	57.171,3	202,0	0,6	28,7	27,9	-38,4	-38,7	
	Şubat	57.477.794	60.721,2	203,1	0,6	21,2	20,6	-16,9	-17,3	
	Mart	59.977.644	62.423,0	204,0	0,4	4,3	3,9	-28,0	-28,3	
	Nisan	56.442.513	60.010,4	207,1	1,5	-5,9	-7,3	-21,8	-23,0	
	Mayıs	50.254.434	55.099,3	206,6	-0,2	-11,0	-10,8	-22,5	-22,4	
	Haziran	47.709.089	62.543,5	204,8	-0,9	-5,1	-4,2	-5,6	-4,7	
	Temmuz	44.397.684	64.259,5	204,3	-0,2	-6,9	-6,7	5,9	6,2	
	Ağustos	38.318.682	67.368,0	205,4	0,6	-13,7	-14,2	-28,5	-28,9	
	Eylül	43.440.396	66.396,7	207,6	1,0	13,4	12,2	-22,4	-23,2	
	Ekim	44.775.440	72.529,0	211,6	2,0	3,1	1,1	-11,1	-12,8	
	Kasım	68.873.352	73.058,5	212,4	0,4	53,8	53,2	73,6	73,0	
	Aralık	64.258.131	78.208,4	213,2	0,4	-6,7	-7,1	74,4	73,7	

Kaynak: İMKB, SPK, TÜİK.

(1): Ulusal pazardaki işlem hacmidir.

İMKB 2012 yılında en hızlı büyüyen borsalar arasında yer alırken, bu büyümenin en önemli kaynağı yabancı yatırımcı sayısındaki artış olmuştur. İMKB’de 2012 yılında hisse senedi portföyü bulunan yerli yatırımcı sayısı 2011 yılına göre %9,0 oranında azalarak 1.080.262’ye gerilerken, yabancı yatırımcı sayısı %7,4 oranında artarak 8.304’e yükselmiştir. 2012 yılında yerli yatırımcıların İMKB’deki portföy değeri %37,5 oranında artarak 72.676 milyon ₺, yabancı yatırımcıların portföy değeri %61,8 oranında artarak 140.529 milyon ₺ olmuştur. Burada dikkati çeken değişim; yabancı yatırımcı sayısı 2012 yılında bir önceki yıla göre %7,4 oranında artış gösterirken, yabancı yatırımcıların portföy değerinin ise %61,8 gibi önemli oranda artış yönlü değişim göstermesi olmuştur. Böylece 2012 yılında İMKB’de yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı 2011 yılına göre %8,0 oranında azalmış, yatırımların toplam portföy değeri ise %52,6 oranında artış göstermiştir (Bkz, Tablo 80).

Tablo 80. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri

Yatırımcı Uyuşu	Yatırımcı Sayısı		Değişim Oranı	Portföy Değeri (000 000 ₺)		Değişim Oranı
	2011	2012		2011	2012	
Yerli	1.090.059	1.080.262	-0,9	52.860	72.676	37,5
Yabancı	7.732	8.304	7,4	86.850	140.529	61,8
Toplam	1.097.791	1.088.566	-0,8	139.710	213.205	52,6

Kaynak: MKK.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’na yatırım yapan yabancı yatırımcılar içinde portföy değerine göre ilk onda yer alan ülkeler incelendiğinde; yatırımcı sayısında ilk sırada 1.302 yatırımcı ve 46.027 milyon \$’lık portföy ile ABD gelirken, ikinci sırada 518 yatırımcı ve 25.939 milyon \$’lık portföy ile İngiltere, üçüncü sırada 335 yatırımcı ve 10.339 milyon \$’lık portföy ile de Lüksemburg gelmektedir. 2012 yılında ülkemizdeki yabancı yatırımcıların toplam portföy değerleri 140,529 milyon \$ olup, ilk 10’da yer alan ülkeler 110.108 milyon \$’lık portföy değeri ile yabancı portföy değerinin %78,4’ünü almaktadır. İlk 10’daki yabancı yatırımcıların toplam portföy değeri, 2012 yılı toplam portföy değerinin %51,6’sını oluşturmaktadır (Bkz, Tablo 81).

Tablo 81. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda Yabancı Yatırımcı İlk On Ülke

Ülkeler	Yatırımcı Sayısı	Toplam İçindeki Oranı	(2012 Yılı)	
			Portföy Değeri (000 000 ₺)	Toplam İçindeki Oranı
Amerika Birleşik Devletleri	1.302	0,1	46.027	21,6
İngiltere	518	0,0	25.939	12,2
Lüksemburg	335	0,0	10.339	4,8
Hollanda	81	0,0	4.816	2,3
Norveç	21	0,0	4.699	2,2
İrlanda	130	0,0	4.479	2,1
Fransa	70	0,0	4.037	1,9
Suudi Arabistan	16	0,0	3.747	1,8
Yunanistan	49	0,0	3.113	1,5
Singapur	7	0,0	2.911	1,4
10 Ülke Toplamı	2.529	0,2	110.108	51,6
Diğer Ülkeler	5.775	0,5	30.421	14,3
Genel Toplam	1.088.870	100,0	213.205	100,0

Kaynak: MKK.

1.4.4 Kamu Maliyesi

Küresel kriz döneminde, para politikası ile birlikte maliye politikası da ekonomide güven ve istikrarın sağlanması amacıyla kullanılmıştır. Uygulanan politikalar ve ekonomideki dengelerinin sağlam olmasının da etkisi ile Türkiye ekonomisi bir çok ülkeye göre göreceli olarak krizden daha çabuk çıkmıştır. Uygulanan sıkı maliye politikası ve ekonomideki toparlanma eğilimi 2010 ve 2011 yıllarında kamu kesimi gelirleri ve kamu kesimi borçlanma gereğini olumlu yönde etkilemiştir.

2012 yılında küresel ekonomideki toparlanma yeterli düzeye ulaşamamış, gelişmiş ekonomiler ve Euro Bölgesinde, temel makroekonomik ve finansal sorunlar devam etmiştir. Gelişmiş ülkelerin kamu maliyelerinin büyümeyi destekleme kapasitesindeki kısıtlamalar ve politika belirsizlikleri küresel ekonomideki toparlanmayı yavaşlatan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Özellikle ABD’de kamu maliyesine ilişkin sorunların devam etmesi ve Euro Bölgesi’nde görülen yüksek bütçe açıkları ve yüksek borçluluk oranları küresel ekonomi için bir risk oluşturmaya devam etmiştir.

Ülkemizde ise maliye politikası 2012 yılında da Orta Vadeli Program (OVP) ve Orta Vadeli Mali Plan (OVMP) çerçevesinde, mali disipline uygun olarak yürütülmüş ancak, ekonomik aktivitedeki yavaşlamaya bağlı olarak vergi gelirleri artış hızındaki yavaşlama ve faiz dışı harcamalardaki artış kamu maliyesi dengelerinde bir miktar bozulmaya neden olmuştur.

Genel devlet gelirlerindeki artış eğilimi hızını azaltmakla birlikte 2012 yılında da devam etmiştir. 2011 yılında %21,2 oranında artan genel devlet gelirleri, 2012 yılında artış hızını keserek %12,3’lük artışla 530.687 milyon ₺’ye yükselmiştir (Bkz, Tablo 82).

Tablo 82. Genel Devlet Gelirleri

Gelirler	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	(Cari Fiyatlarla, 000 000 ₺)								
				Değişim Oranı			Toplam Gelir İçindeki Oranı			GSYH’ye Oranı		
				2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Vergiler	216.109	260.262	286.117	22,7	20,4	9,9	55,4	55,1	53,9	19,7	20,1	20,2
Vasitasız	61.295	76.012	85.530	7,0	24,0	12,5	15,7	16,1	16,1	5,6	5,9	6,0
Vasitalı	147.422	175.155	190.891	30,7	18,8	9,0	37,8	37,1	36,0	13,4	13,5	13,5
Servet	7.392	9.095	9.696	22,0	23,0	6,6	1,9	1,9	1,8	0,7	0,7	0,7
Vergi dışı normal gelirler	19.447	23.836	27.449	1,3	22,6	15,2	5,0	5,0	5,2	1,8	1,8	1,9
Faktör gelirleri	60.749	65.395	80.430	2,2	7,6	23,0	15,6	13,8	15,2	5,5	5,0	5,7
Sosyal fonlar	89.514	118.858	135.332	26,4	32,8	13,9	23,0	25,2	25,5	8,2	9,2	9,6
Toplam	385.819	468.352	529.328	18,5	21,4	13,0	99,0	99,1	99,7	35,1	36,1	37,4
Özelleştirme gelirleri	3.924	4.117	1.359	-10,2	4,9	-67,0	1,0	0,9	0,3	0,4	0,3	0,1
Toplam gelir	389.743	472.469	530.687	18,1	21,2	12,3	100,0	100,0	100,0	35,5	36,4	37,5

Kaynak: KB, TÜİK.

(1): Gerçekleşme tahmini.

Genel devlet gelirlerinin yarıdan fazlasını oluşturan vergi gelirleri, 2012 yılında %9,9’luk artışla 286.117 milyon ₺ olmuştur. Vergi dışı normal gelirler 2012 yılında %15,2’lik artışla 27.449 milyon ₺’ye, faktör gelirleri %23,0’lık artışla 80.430 milyon ₺’ye, sosyal fonlar %13,9’luk artışla 135.332 milyon ₺’ye yükselmiştir.

Genel devlet gelirleri içinde gelir bileşenlerinin payı 2011 yılından 2012 yılına sırasıyla; vergilerde %55,1'den %53,9'a, özelleştirme gelirlerinde %9,0'dan %3,0'a gerilerken, vergi dışı normal gelirlerde %5,0'dan %5,2'ye, faktör gelirlerinde %13,8'den %15,2'ye, sosyal fonlarda %25,2'den %25,5'e yükselmiştir.

2012 yılında genel devlet gelirlerinin cari fiyatlarla GSYH'ye oranı bir önceki yıla göre 1,1 puanlık artışla %37,5'e yükselmiştir. Vergi gelirlerinin oranı 0,1 puanlık artışla %20,2'ye, vergi dışı normal gelirlerin oranı 0,1 puanlık artışla %1,9'a, faktör gelirlerinin oranı 0,7 puanlık artışla %5,7'ye yükselirken, sosyal fonların oranı 0,4 puanlık artışla %9,6'ya yükselirken, özelleştirme gelirlerinin oranı 0,2 puanlık azalışla %1,0'a gerilemiştir.

2011 yılında %12,9 oranında artan genel devlet harcamaları, 2012 yılında da %16,0'lık artışla 553.516 milyon ₺'ye yükselmiştir. Cari harcamalar %16,3'lük artışla 251.041 milyon ₺ olmuştur. 2011 yılında %14,4 oranında artan genel devlet sabit sermaye yatırımları, 2012 yılında %15,2'lik artışla 49.672 milyon ₺'ye yükselmiştir. Kamu stokları 2012 yılında bir önceki yıla göre %5,9'luk azalışla 176 milyon ₺'ye gerilemiştir. Böylece 2011 yılında %15,4 oranında artan genel devlet yatırım harcamaları, 2012 yılında %15,1'lik artışla 49.848 milyon ₺ olmuştur. 2011 yılında %10,4 oranında artan genel devlet transfer harcamaları, 2012 yılında %16,0'lık artışla 252.627 milyon ₺'ye yükselmiştir. Transfer harcamalarının büyük bir kısmını oluşturan cari transferler 2012 yılında %17,3'lük artışla 241.403 milyon ₺'ye yükselirken, sermaye transferleri %6,2'lik azalışla 11.224 milyon ₺'ye gerilemiştir (Bkz, Tablo 83).

2011 yılında genel devlet harcamaları içinde %45,3'lük bir paya sahip olan cari harcamaların payı 2012 yılında %45,4'e yükselirken, yatırım harcamalarının payı %9,1'den %9,0'a, transfer harcamalarının payı da %45,7'den %45,6'ya gerilemiş, faiz dışı harcamaların oranı ise %90,9 olarak sabit kalmıştır.

Tablo 83. Genel Devlet Harcamaları

Harcamalar	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	(Cari Fiyatlarla, 000 000 ₺)								
				Değişim Oranı			Toplam Harcama İçindeki Oranı			GSYH'ye Oranı		
				2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Cari harcamalar	187.871	215.946	251.041	11,3	14,9	16,3	44,4	45,3	45,4	17,1	16,6	17,7
Yatırım harcamaları	37.545	43.322	49.848	19,6	15,4	15,1	8,9	9,1	9,0	3,4	3,3	3,5
Sabit sermaye	37.712	43.136	49.672	19,9	14,4	15,2	8,9	9,0	9,0	3,4	3,3	3,5
Stok değişmesi	-167	187	176	351,4	-212,0	-5,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Transfer harcamaları	197.317	217.801	252.627	8,5	10,4	16,0	46,7	45,7	45,6	18,0	16,8	17,8
Cari transferler	184.540	205.841	241.403	7,2	11,5	17,3	43,7	43,1	43,6	16,8	15,9	17,0
Sermaye transferleri	12.777	11.960	11.224	33,3	-6,4	-6,2	3,0	2,5	2,0	1,2	0,9	0,8
Faiz dışı harcamalar	373.009	433.459	503.002	13,9	16,2	16,0	88,2	90,9	90,9	33,9	33,4	35,5
Toplam harcama	422.734	477.070	553.516	10,7	12,9	16,0	100,0	100,0	100,0	38,5	36,8	39,1

Kaynak: KB, TÜİK.

(1): Gerçekleşme tahmini.

2012 yılında genel devlet harcamalarının cari fiyatlarla GSYH'ye oranı bir önceki yıla göre 2,3 puanlık artışla %39,1 olmuştur. Cari harcamaların oranı 1,1 puanlık artışla %17,7'ye, yatırım harcamalarının oranı 0,2 puanlık artışla %3,5'e, transfer harcamalarının oranı 1,0 puanlık artışla %17,8'e yükselmiştir.

1.4.4.1 Merkezi Yönetim Bütçesi

Küresel krizin üzerinden dört yıl gibi uzun bir süre geçmesine rağmen etkileri tam olarak giderilememiş, Euro Bölgesi başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin kamu maliyelerinde görülen sorunlar ile zayıf bankacılık sistemi kaynaklı sorunlar bir çok ülke ekonomisini olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Dünya genelinde küresel risklerin önemini hala koruması, sıkı para ve maliye politikalarının sürdürülmesini zorunlu kılmıştır.

Türkiye, birçok ülke ile karşılaştırıldığında 2011 yılında bütçe disiplini açısından başarılı bir performans göstermiştir. Ekonominin, beklentilerin üzerinde büyümesi ve artan iç talebin etkisiyle vergi gelirlerindeki artışlarla birlikte, bazı kamu alacaklarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenleme ile ilave gelir sağlanmış ve bütçe açığı azalmıştır.

2012 yılında ise 2010 ve 2011 yıllarında ekonomide görülen hızlı büyüme yerini daha yavaş bir büyümeye bırakmıştır. Ekonomideki bu yavaşlama gelirleri olumsuz etkilerken, harcamalar hedefleri aşmıştır.

2012 yılında merkezi yönetim bütçe giderlerinin 350.948 milyon ₺, bütçe gelirlerinin 329.845 milyon ₺ olması hedeflenmiştir. Bu hedeflere göre de bütçe dengesinin 21.104 milyon ₺ açık vermesi, faiz dışı fazlanın ise 29.146 milyon ₺ olması öngörülmüştür.

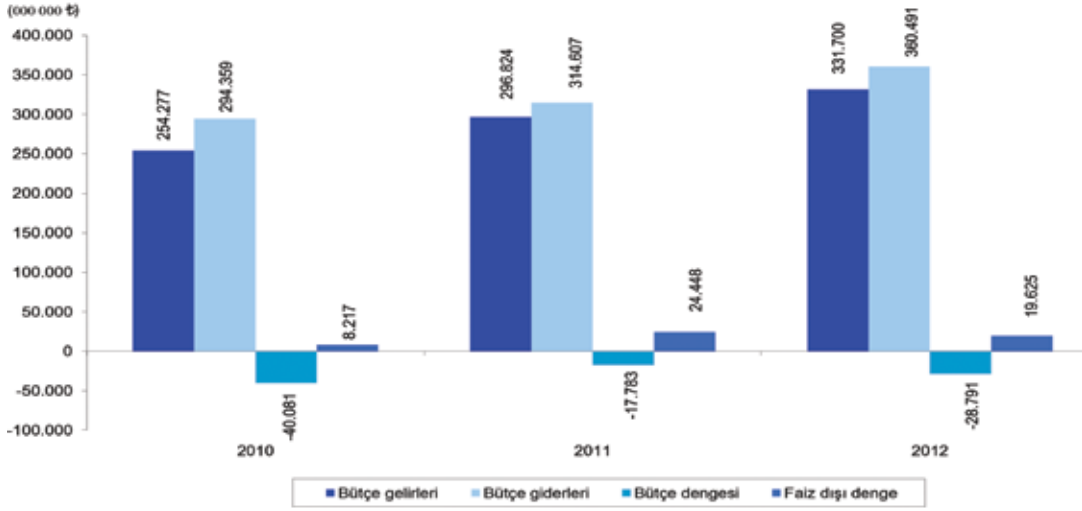
Ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamaya bağlı olarak vergi gelirleri artış hızındaki yavaşlama, özellikle personel giderleri, sosyal güvenlik açıklarının finansmanı ve faiz giderlerindeki artışın etkisiyle harcamalarda görülen artış ve bazı kamu alacaklarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenleme ile elde edilen gelirlerin bir önceki yıla göre azalması, bütçe performansının 2012 yılında bozulmasına neden olmuştur. 2011 yılında faiz harcamalarında görülen düşüş yönlü değişimin 2012 yılında tersine dönerek yerini artışa bırakması ve faiz hariç giderlerdeki artış, harcamaların gelirlerden fazla artmasına ve bütçe açığının büyümesine neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucu, 2012 yılı sonunda merkezi yönetim bütçe gelirleri %11,7'lik artışla 331.700 milyon ₺'ye, bütçe giderleri %14,6'lık artışla 360.491 milyon ₺'ye yükselmiştir. Merkezi yönetim bütçesi faiz dışı fazlası 2011 yılına göre %19,7 oranında azalarak 24.448 milyon ₺'den 19.625 milyon ₺'ye gerilemiş, toplam bütçe açığı ise %61,9 gibi oldukça yüksek bir artışla 17.783 milyon ₺'den 28.791 milyon ₺'ye yükselmiştir. 2011 yılında %94,3 olan bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı, 2012 yılında %92,0'a gerilemiştir (Bkz, Tablo 84).

Tablo 84. Merkez Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

Bileşenler	2010	2011	2012	(Cari Fiyatlarla, 000 000 ₺)					
				Değişim Oranı			GSYH'ye Oranı		
				2010	2011	2012	2010	2011	2012
Bütçe giderleri	294.359	314.607	360.491	9,7	6,9	14,6	26,8	24,2	25,4
Faiz hariç giderler	246.060	272.375	312.075	14,4	10,7	14,6	22,4	21,0	22,0
Faiz harcamaları	48.299	42.232	48.416	-9,2	-12,6	14,6	4,4	3,3	3,4
Bütçe gelirleri	254.277	296.824	331.700	18,0	16,7	11,7	23,1	22,9	23,4
Bütçe dengesi	-40.081	-17.783	-28.791	-24,0	-55,6	61,9	-3,6	-1,4	-2,0
Faiz dışı denge	8.217	24.448	19.625	1767,4	197,5	-19,7	0,7	1,9	1,4

Kaynak: MB, TÜİK.

Bu değişikliklere bağlı olarak giderler hedefin 9.543 milyon ₺, gelirler ise 1.855 milyon ₺ üzerinde gerçekleşmiştir. Merkezi yönetim bütçe açığı hedeflenen değerin 7.687 milyon ₺ üzerinde, faiz dışı denge de hedefin 9.521 milyon ₺ altında gerçekleşmiştir (Bkz, Grafik 36).

Kaynak: MB.

Grafik 36. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

2012 yılı merkezi yönetim bütçe gelirlerinin cari fiyatlarla GSYH'ye oranı %22,9'dan %23,4'e, merkezi yönetim bütçe giderlerinin GSYH'ye oranı %24,2'den %25,4'e yükselmiştir. Merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı %1,4'ten %2,0'a yükselirken, faiz dışı merkezi yönetim bütçe fazlasının GSYH'ye oranı %1,9'dan %1,4'e gerilemiştir.

1.4.4.1.1 Gelirler

2012 yılında bütçe gelir kalemlerinde genel bir bozulma görülürken, başta kurumlar vergisi, gelir vergisi, dahilde alınan katma değer vergisi ile yaşanan iç talep daralmasına ve ithalattaki gerilemeye bağlı olarak gümrük vergisi ve ithalde alınan katma değer vergisi artış hızları bir önceki yıla göre önemli oranda azalmıştır.

Eylül ayında gelirleri artırmaya yönelik olarak uygulamaya konulan mali önlemler çerçevesinde motorlu taşıtlara uygulanan özel tüketim vergisi oranlarının, akaryakıt ve alkollü içkilerdeki maktu vergi tutarlarının ve tapu harcı bedellerinin artırılması, yılın son çeyreğinde bütçe gelirlerini olumlu yönde etkilemiştir. "Kamu Alacaklarının Yeniden Yapılandırılmasına" ilişkin düzenleme kapsamında elde edilen ilave gelirlerin 2012 yılında azalması ise gelir performansını olumsuz etkilemiştir. Kayıtlı istihdam ve ücretlerdeki artışlar ise gelir vergisi artışını desteklemiştir. Bu değişikliklerin etkisi ile artış hızı küçülmekle birlikte bütçe gelirleri hedeflerin üzerinde gerçekleşmiştir.

2011 yılında %16,7 oranında artan merkezi yönetim bütçe gelirleri, 2012 yılında hız keserek %11,7'lik artışla 331.700 milyon ₺'ye yükselirken, öngörülen hedefin 1.855 milyon ₺ üzerinde gerçekleşmiştir (Bkz, Tablo 85).

2012 yılında merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde en büyük paya sahip olan vergi gelirleri %9,8'lik artışla 278.751 milyon ₺'ye yükselmiştir. Böylece vergi gelirleri 277.677 milyon ₺ olarak hedeflenen düzeyin 1.074 milyon ₺ üzerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 85. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri

Merkezi Yönetim Bütçe Geliri Bileşenleri	2010	2011	2012	Değişim Oranı			Toplam İçindeki Oranı		
				2010	2011	2012	2010	2011	2012
A- Genel bütçe gelirleri	246.051	286.554	320.277	17,9	16,5	11,8	96,8	96,5	96,6
1- Vergi gelirleri	210.560	253.809	278.751	22,1	20,5	9,8	82,8	85,5	84,0
Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler	61.317	75.800	85.511	8,6	23,6	12,8	24,1	25,5	25,8
Gelir vergisi	40.392	48.807	56.493	5,1	20,8	15,7	15,9	16,4	17,0
Beyana dayanan gelir vergisi	2.056	2.759	3.016	3,5	34,2	9,3	0,8	0,9	0,9
Basit usulde gelir vergisi	265	301	301	8,5	13,6	0,1	0,1	0,1	0,1
Gelir vergisi tevkifatı	38.866	44.324	51.744	10,8	14,0	16,7	15,3	14,9	15,6
Geçici gelir vergisi	1.205	1.423	1.432	7,3	18,0	0,7	0,5	0,5	0,4
Kurumlar vergisi	20.925	26.993	29.017	16,1	29,0	7,5	8,2	9,1	8,7
Beyana dayanan kurumlar vergisi	508	3.531	1.526	2,7	594,7	-56,8	0,2	1,2	0,5
Kurumlar vergisi tevkifatı	228	334	242	7,2	46,2	-27,5	0,1	0,1	0,1
Geçici kurumlar vergisi	20.188	23.128	27.249	16,6	14,6	17,8	7,9	7,8	8,2
Mülkiyet üzerinden alınan vergiler	5.249	6.257	7.009	12,5	19,2	12,0	2,1	2,1	2,1
Veraset ve intikal vergisi	215	253	293	28,1	17,4	15,8	0,1	0,1	0,1
Motorlu taşıtlar vergisi	5.033	6.004	6.716	12,0	19,3	11,9	2,0	2,0	2,0
Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri	91.736	103.381	113.836	25,4	12,7	10,1	36,1	34,8	34,3
Dahilde alınan katma değer vergisi	26.325	29.957	31.572	26,2	13,8	5,4	10,4	10,1	9,5
Özel tüketim vergisi	57.285	64.189	71.706	31,3	12,1	11,7	22,5	21,6	21,6
Petrol ve doğal gaz ürünleri vergisi	31.697	33.573	35.935	24,2	5,9	7,0	12,5	11,3	10,8
Motorlu taşıt araçları vergisi	6.193	8.568	8.409	84,7	38,4	-1,9	2,4	2,9	2,5
Alkollü içki vergisi	2.868	3.856	4.643	34,4	34,5	20,4	1,1	1,3	1,4
Tütün mamülleri vergisi	14.784	15.850	19.976	28,0	7,2	26,0	5,8	5,3	6,0
Kolalı gazoz vergisi	221	281	276	4,3	26,9	-1,8	0,1	0,1	0,1
Dayanıklı tüketim ve diğer mallar vergisi	1.521	2.058	2.467	79,1	35,3	19,9	0,6	0,7	0,7
Banka ve sigorta muameleleri vergisi	3.571	4.288	5.471	-10,8	20,1	27,6	1,4	1,4	1,6
Şans oyunları vergisi	434	528	616	9,7	21,6	16,7	0,2	0,2	0,2
Özel iletişim vergisi	4.121	4.419	4.473	-3,4	7,2	1,2	1,6	1,5	1,3
Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler	39.528	53.452	55.310	38,0	35,2	3,5	15,5	18,0	16,7
Gümrük vergileri	3.240	4.653	5.195	31,4	43,6	11,6	1,3	1,6	1,6
İthalde alınan katma değer vergisi	36.208	48.685	50.000	38,5	34,5	2,7	14,2	16,4	15,1
Diğer dış ticaret gelirleri	80	113	115	54,6	42,5	1,4	0,0	0,0	0,0
Damga vergisi	5.083	6.464	7.360	21,9	27,2	13,9	2,0	2,2	2,2
Harçlar	7.034	8.344	9.646	47,9	18,6	15,6	2,8	2,8	2,9
Başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergiler	615	112	78	3,2	-81,9	-30,1	0,2	0,0	0,0
2- Teşebbüs ve mülkiyet gelirleri	9.804	9.063	13.976	-1,4	-7,6	54,2	3,9	3,1	4,2
3- Alınan bağışlar ve yardımlar ile özel gelirler	966	1.068	1.577	19,6	10,7	47,6	0,4	0,4	0,5
4- Faizler, paylar ve cezalar	21.114	19.739	22.588	-8,4	-6,5	14,4	8,3	6,7	6,8
5- Sermaye gelirleri	3.376	2.530	2.049	65,1	-25,1	-19,0	1,3	0,9	0,6
6- Alacaklardan tahsilat	232	344	1.336	-25,8	48,5	288,0	0,1	0,1	0,4
B- Özel bütçeli idarelerin gelirleri	6.333	8.174	9.085	25,7	29,1	11,1	2,5	2,8	2,7
C- Düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri	1.893	2.095	2.338	4,5	10,7	11,6	0,7	0,7	0,7
Toplam	254.277	296.824	331.700	18,0	16,7	11,7	100,0	100,0	100,0

Kaynak: MB.

2011 yılında vergi gelirlerinin, toplam merkezi yönetim bütçesi içindeki oranı %85,5 iken 2012 yılında %84,0'a gerilemiş ve vergi gelirleri bileşenlerinden olan gelir vergisinin toplam merkezi yönetim bütçe geliri içindeki oranı bir önceki yıla göre 0,6 puan artarak %17,0 olmuştur. Gelir vergisi altındaki beyana dayanan gelir vergisi ile basit usulde alınan gelir vergisinin, toplam merkezi yönetim bütçesi içindeki oranı 2012 yılında bir önceki yıla göre değişmemiştir. Gelir vergisi tevkifatının toplam merkezi yönetim bütçesi geliri içindeki oranı 2012 yılında bir önceki yıla göre artarken, geçici gelir vergisinin oranı ise azalmıştır.

Mülkiyet üzerinden alınan vergiler ve bunun alt bileşenlerinden olan veraset ve intikal vergisi ile motorlu taşıtlar vergisinin, 2012 yılı merkezi yönetim bütçe geliri içindeki oranları bir önceki yıla göre değişmemiştir.

Dahilde alınan mal ve hizmet vergilerinin oranı bir önceki yıla göre azalırken, özel tüketim vergisi, şans oyunları vergisinin toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki oranı bir önceki yıl ile aynı olup, banka ve sigorta muameleleri vergisinin oranı artış, dahilde alınan katma değer vergisi ve özel iletişim vergisinin ise toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki oranı azalış göstermiştir.

Vergi gelirleri içinde gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler ile mülkiyet üzerinden alınan vergilerin toplamından oluşan dolaysız vergiler %12,8'lik artışla 92.520 milyon ₺'ye yükselirken, dahilde alınan mal ve hizmet vergileri ile uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilerden oluşan dolaylı vergiler, %7,9'luk artışla 169.146 milyon ₺'ye yükselmiştir.

Vergi dışı gelirler 2012 yılında %23,1 oranında artarak 52.949 milyon ₺'ye yükselmiştir. Vergi dışı gelirlerin içinde yer alan sermaye gelirleri %19,0'lık düşüşle 2.049 milyon ₺'ye gerilerken, teşebbüs ve mülkiyet gelirleri %54,2'lik artışla 13.976 milyon ₺'ye, alınan bağış ve yardımlar ile özel gelirler %47,6'lık artışla 1.577 milyon ₺'ye, faizler, paylar ve cezalar %14,4'lük artışla 22.588 milyon ₺'ye, alacaklardan tahsilat %288,0'lık artışla 1.336 milyon ₺'ye ulaşmıştır.

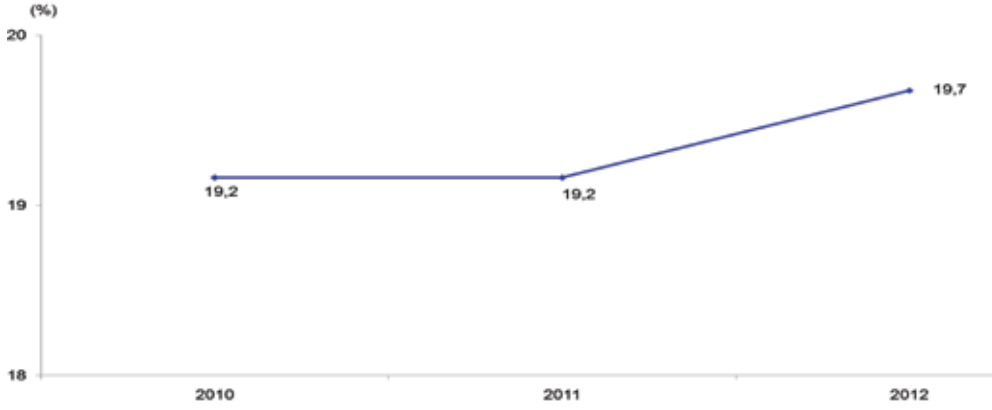
2012 yılında özel bütçeli idarelerin gelirleri %11,1 oranında artarak 9.085 milyon ₺'ye, düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri de %11,6 oranında artarak 2.338 milyon ₺'ye yükselmiştir.

Toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı olarak tanımlanan toplam vergi yükü 2011 yılında %19,2 iken, 2012 yılında %19,7 olarak gerçekleşmiştir (Bkz; Tablo 86, Grafik 37).

Tablo 86. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği Katsayıları

Gösterge	2010	2011	2012
Toplam vergi yükü	19,2	19,2	19,7
Toplam vergi esnekliği	1,4	1,4	1,1
Gelir+kurumlar vergisi esnekliği	0,6	1,0	1,4

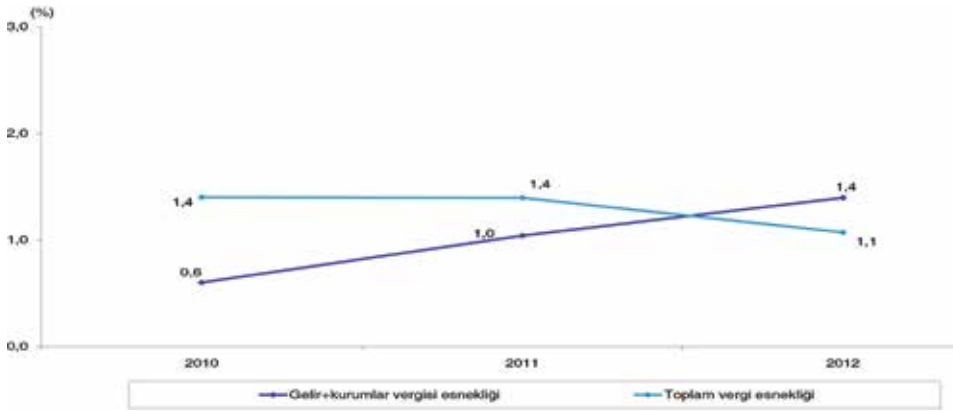
Kaynak: MB, TÜİK.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 37. Vergi Yükü

Vergi gelirlerinin GSYH'deki değişmelere karşı duyarlılığını gösteren vergi esnekliği katsayısı ise 2011 yılında %1,4 iken, 2012 yılında %1,1 olmuştur (Bkz, Grafik 38).

Kaynak: MB, TÜİK.

Grafik 38. Vergi Esnekliği Katsayıları

1.4.4.1.2 Giderler

2012 yılında toplam merkezi yönetim bütçe giderleri 2011 yılına göre %14,6'lık artışla 360.491 milyon ₺ düzeyine yükselirken, bütçe hedefinin 9.543 milyon ₺ üzerinde gerçekleşmiştir. Faiz dışı giderler %14,6'lık artışla 312.075 milyon ₺ olurken, bütçe hedefi olan 300.698 milyon ₺'nin 11.377 milyon ₺ üzerine çıkmıştır.

2012 yılı bütçesinde faiz dışı giderlerin alt harcama kalemlerini oluşturan personel giderlerinin 81.692 milyon ₺, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderlerinin 14.279 milyon ₺, mal ve hizmet alımlarının 28.859 milyon ₺, cari transferlerin 130.220 milyon ₺, sermaye giderlerinin 27.914 milyon ₺, sermaye transferlerinin 4.243 milyon ₺, borç vermenin de 8.625 milyon ₺ olması hedef-

lenmiştir. Yıl sonunda, personel giderleri bir önceki yıla göre %18,6'lık artışla 86.455 milyon ₺'ye, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri %14,6'lık artışla 14.725 milyon ₺'ye yükselirken, mal ve hizmet alımları %9,0'lık azalışla 32.504 milyon ₺, cari transferler %17,0'lık artışla 129.266 milyon ₺'ye, sermaye giderleri %10,6'lık artışla 34.185 milyon ₺'ye yükselirken, sermaye transferleri %11,4'lük düşüşle 5.970 milyon ₺ olmuştur. 2011 yılında %12,6 oranında azalış gösteren faiz giderleri 2012 yılında %14,6'lık artışla 48.416 milyon ₺'ye yükselirken, bütçe hedefi olan 50.250 milyon ₺'nin 1.834 milyon ₺ altında gerçekleşmiştir (Bkz, Tablo 87).

Merkezi yönetim bütçe giderleri içinde bir önceki yıla göre, faiz dışı giderlerin %86,6 olan payı ve faiz giderlerinin %13,4 olan payı değişmemiştir.

Tablo 87. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri

Merkezi Yönetim Bütçe Gideri Bileşenleri	2010	2011	2012	Değişim Oranı			Toplam İçindeki Oranı		
				2010	2011	2012	2010	2011	2012
Faiz hariç giderler	246.060	272.375	312.075	14,4	10,7	14,6	83,6	86,6	86,6
Personel giderleri	62.315	72.914	86.455	11,4	17,0	18,6	21,2	23,2	24,0
SGK'ya devlet primi giderleri	11.063	12.850	14.725	53,5	16,2	14,6	3,8	4,1	4,1
Mal ve hizmet alım giderleri	29.185	32.797	32.504	-2,1	12,4	-0,9	9,9	10,4	9,0
Savunma ve güvenlik	9.544	10.023	10.948	-1,3	5,0	9,2	3,2	3,2	3,0
Sağlık giderleri	5.752	5.442	538	-34,6	-5,4	-90,1	2,0	1,7	0,1
Borçlanma genel giderleri	26	201	451	-37,0	665,5	124,4	0,0	0,1	0,1
Diğer mal ve hizmet alım giderleri	13.863	17.131	20.566	22,8	23,6	20,1	4,7	5,4	5,7
Cari transferler	101.857	110.499	129.266	10,7	8,5	17,0	34,6	35,1	35,9
Görev zararları	3.297	4.739	3.912	-20,3	43,7	-17,5	1,1	1,5	1,1
Hazine yardımları	60.323	59.353	70.188	5,9	-1,6	18,3	20,5	18,9	19,5
SGK'ya hazine yardımları	1.342	1.658	1.764	31,7	23,6	6,4	0,5	0,5	0,5
İşsizlik sigortası fonu	1.176	1.429	1.543	15,5	21,5	8,0	0,4	0,5	0,4
Sandıklara 5 puan prim desteği	165	230	221	-	39,0	-3,9	0,1	0,1	0,1
Sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderleri	55.039	52.833	63.684	4,5	-4,0	20,5	18,7	16,8	17,7
Mahalli idarelere hazine yardımları	1.738	2.505	2.400	9,3	44,1	-4,2	0,6	0,8	0,7
Diğer hazine yardımları	2.204	2.357	2.341	33,0	7,0	-0,7	0,7	0,7	0,6
Kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferler	1.084	1.391	928	28,4	28,3	-33,3	0,4	0,4	0,3
Hanehalkına yapılan transferler	1.599	2.156	2.849	25,3	34,9	32,1	0,5	0,7	0,8
Tarımsal destekleme ödemeleri	5.817	6.961	7.553	29,4	19,7	8,5	2,0	2,2	2,1
Hanehalkına yapılan diğer Transferler	850	1.448	5.421	-17,6	70,4	274,4	0,3	0,5	1,5
Sosyal amaçlı transferler	1.610	2.255	2.922	56,7	40,1	29,6	0,5	0,7	0,8
Yurt dışına yapılan transferler	969	1.153	1.195	34,3	19,0	3,6	0,3	0,4	0,3
Gelirden ayrılan paylar	26.308	31.043	34.296	22,4	18,0	10,5	8,9	9,9	9,5
Sermaye giderleri	26.010	30.905	34.185	29,6	18,8	10,6	8,8	9,8	9,5
Sermaye transferleri	6.773	6.739	5.970	56,8	-0,5	-11,4	2,3	2,1	1,7
Borç verme	8.857	5.671	8.970	55,5	-36,0	58,2	3,0	1,8	2,5
Yedek ödenekler	0	0	0				0,0	0,0	0,0
Faiz giderleri	48.299	42.232	48.416	-9,2	-12,6	14,6	16,4	13,4	13,4
İç borç faiz ödemeleri	42.148	35.064	40.702	-9,9	-16,8	16,1	14,3	11,1	11,3
Dış borç faiz ödemeleri	5.982	6.668	7.277	-5,3	11,5	9,1	2,0	2,1	2,0
İskonto ve kısa vadeli nakit işlemlerine ait faiz giderleri	168	479	437	39,5	184,5	-8,8	0,1	0,2	0,1
Türev ürün giderleri	0	0	0				0,0	0,0	0,0
Toplam	294.359	314.607	360.491	9,7	6,9	14,6	100,0	100,0	100,0

Kaynak: MB.

1.4.4.2 Fonlar

2012 yılında fon dengesi kapsamında, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ile bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayi Destekleme Fonu ve Özelleştirme Fonu olmak üzere 4 fonun takip edilmesine devam edilmiştir. Kamu kesimi genel denge- sinde yer alan fonların gelirleri, vergi gelirleri ve vergi dışı normal gelirlerdeki artışın etkisiyle 2011 yılına göre %12,7 oranında artarak 6.493 milyon ₺'ye, giderleri de net cari transferler ve cari gider- lerdeki artışa bağlı olarak %16,3 oranında artarak 5.258 milyon ₺'ye yükselmiştir (Bkz, Tablo 88).

2012 yılında fon bileşenlerinin GSYH'ye olan oranları incelendiğinde, toplam gelirlerin oranı %5,0, toplam giderlerin oranı %4,0 olmuştur.

Tablo 88. Fon Dengesi

Fon Bileşenleri ⁽¹⁾	2010	2011	2012 ⁽²⁾	(Cari Fiyatlarla, 000 000 ₺)		
				GSYH'ye Oranı		
				2010	2011	2012
Toplam gelir	4.697	5.763	6.493	0,4	0,4	0,5
Vergi gelirleri	4.074	5.018	5.499	0,4	0,4	0,4
Vergi dışı normal gelirler	334	707	928	0,0	0,1	0,1
Faktör gelirleri (Net)	0	39	65	0,0	0,0	0,0
Cari transferler (Net)	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Sermaye transferleri (Net)	289	0	0	0,0	0,0	0,0
Toplam gider	4.241	4.522	5.258	0,4	0,3	0,4
Cari giderler	2.634	2.087	2.525	0,2	0,2	0,2
Faktör Giderleri (Net)	3	0	0	0,0	0,0	0,0
Sabit sermaye yatırımları	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Cari transferler (Net)	1.604	1.842	2.707	0,2	0,1	0,2
Sermaye transferleri (Net)	0	594	26	0,0	0,0	0,0
Gelir-gider farkı	456	1.241	1.235	0,0	0,1	0,1
Finansman	-456	-1.241	-1.235	0,0	-0,1	-0,1
Dış borç kullanımı	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Dış borç ödemesi	-69	-52	-57	0,0	0,0	0,0
İç borç-alacak ilişkisi (Net)	-77	-256	-27	0,0	0,0	0,0
Kasa-banka değişimi	-310	-933	-1.151	0,0	-0,1	-0,1

Kaynak: KB.

(1): İşsizlik Sigortası Fonu hariçtir.

(2): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.3 Kamu İktisadi Teşebbüsleri

2012 yılında işletmeciler Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)'in gelirlerinin %12,9'luk artışla 109.226 mil- yon ₺'ye, giderlerinin de %16,5'lik artışla 110.116 milyon ₺'ye yükselmesi beklenmektedir. Önceki yıllarda olduğu gibi gelirlerin önemli kısmını işletme gelirleri altında yer alan mal ve hizmet satış hasılatı, giderlerin önemli kısmını da işletme giderleri altında toplanan mal ve hizmet satış maliyet- leri oluşturmuştur (Bkz, Tablo 89).

Tablo 89. İşletmeci KİT Finansman Dengesi

Bileşenler	(Cari Fiyatlarla, 000 000 ₺)		
	2010	2011	2012 ⁽¹⁾
A. Toplam gelirler	82.708	96.713	109.226
I. İşletme gelirleri	73.646	85.151	97.937
1. Mal ve hizmet satış hasılatı	66.554	77.218	91.070
2. Diğer gelirler	7.091	7.933	6.867
II. Kurum bünyesinde kalan fonlar	3.507	4.737	3.536
1. Amortismanlar	2.766	3.326	3.370
2. Karşılıklar	741	1.411	166
III. Bütçe ve fonlar	5.555	6.825	7.752
IV. Diğer gelirler	0	0	0
B. Toplam giderler	74.659	94.544	110.116
I. İşletme giderleri	67.476	83.755	97.034
1. Mal ve hizmet satış maliyeti	55.589	71.902	85.779
2. Diğer giderler	11.887	11.853	11.256
II. Yatırım harcamaları	5.165	5.791	7.260
III. Stok artışı	-1.432	1.180	1.565
IV. Sabit kıymet artışı	537	923	1.372
V. Dolaysız vergiler	2.229	1.463	1.323
VI. Temettü ödemeleri	631	1.402	1.548
VII. Diğer giderler	53	31	13
C. Borçlanma gereği	8.049	2.169	-890
D. Finansman	-8.049	-2.169	890
I. Kasa banka değişimi	-1.785	570	-426
II. İç borçlanma (Net)	-5.346	-155	930
III. Dış borçlanma (Net)	-919	-2.584	386

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.4 Kamu Finansman Açığı

2011 yılında 1.790 milyon ₺'ye gerileyen kamu finansman açığının, 2012 yılında 23.041 milyon ₺ artışla 24.831 milyon ₺'ye yükselmesi, 2011 yılında 40.442 milyon ₺ olan fazla veren bütçe faiz ödemeleri hariç kamu kesimi finansman dengesinin, 2012 yılında %37,1 oranında azalışla 25.419 milyon ₺ fazla vermesi tahmin edilmektedir. Merkezi yönetim bütçe açığındaki artış ile özelleştirme kapsamındaki KİT'ler ve işletmeci KİT'lerin açıkları ve bütçe faiz ödemelerindeki artış, kamu kesimi borçlanma gereğindeki bozulmaya neden olan en önemli faktörler olarak sayılabilir (Bkz, Tablo 90).

Tablo 90. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

Bileşenler	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	(Cari Fiyatlarla, 000 000 ₺)		
				GSYH'ye Oranı		
				2010	2011	2012
Merkezi yönetim bütçesi	40.081	17.783	28.791	3,6	1,4	2,0
KİT	-7.041	-2.810	2.002	-0,6	-0,2	0,1
İşletmeci	-8.049	-2.169	890	-0,7	-0,2	0,1
Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar	1.008	-641	1.112	0,1	0,0	0,1
Mahalli idareler	-1.021	-2.525	-1.069	-0,1	-0,2	-0,1
Döner sermaye	-1.425	-1.514	-359	-0,1	-0,1	0,0
Sosyal güvenlik kuruluşları	-346	-320	0	0,0	0,0	0,0
İşsizlik sigortası fonu	-3.844	-7.582	-7.980	-0,3	-0,6	-0,6
Fonlar	-456	-1.241	-1.235	0,0	-0,1	-0,1
Borçlanma gereği	25.949	1.790	24.831	2,4	0,1	1,8
Bütçe faiz ödemeleri	48.299	42.232	50.250	4,4	3,3	3,5
Faiz dışı borçlanma gereği	-22.350	-40.442	-25.419	-2,0	-3,1	-1,8

Kaynak: KB, MB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

2012 yılında da kamu kesimi açığı içinde en yüksek paya sahip olan merkezi yönetim bütçe açığı bir önceki yıla göre %61,9 oranındaki artışla 28.791 milyon ₺'ye yükselmiştir. Özelleştirme kapsamındaki KİT'ler 1.112 milyon ₺, işletmeci KİT'ler 890 milyon ₺ açık verirken, mahalli idareler 1.069 milyon ₺, döner sermayeler 359 milyon ₺, işsizlik sigortası fonu 7.980 milyon ₺, fonlar 1.235 milyon ₺ fazla vermiştir.

Merkezi yönetim bütçesinin 2011 yılında cari fiyatlarla GSYH'ye oranı %1,4 iken, 2012 yılında oran %2,0, bütçe faiz ödemelerinin GSYH'ye olan oranı 2011 yılında %3,3 ve faiz dışı borçlanma gereğinin GSYH'ye oranı -%3,1 iken, aynı bileşenlerin 2012 yılında GSYH'ye olan oranları da sırası ile %3,5, -%1,8 olmuştur.

1.4.4.5 Özelleştirme

Özelleştirme programında özelleştirmenin amacı devletin ekonomide işletmecilik alanından tümüyle çekilmesini sağlamak olarak belirtilmiştir. Özelleştirme uygulamaları ile devletin ekonomideki sınai ve ticari faaliyetlerinin en aza indirilmesi hedeflenirken, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi, atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması ve elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına yönlendirilmesi hedeflenmiştir.

Ülkemizde 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacıyla özel sektöre devri uygulaması ile başlatılan özelleştirme çalışmaları, 2006 yılından itibaren hız kazanmıştır. Son yıllarda ise özelleştirme kapsamındaki kuruluşların büyük bölümünde özelleştirme çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte çalışmalar oldukça yavaşlamıştır.

1985 yılından itibaren 270 kuruluşa ait kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 1.021 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 116 tesis, 6 liman ve şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. 25 kuruluştaki kamu payı ile 4 taşınmaz daha sonra özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir.

Özelleştirme uygulamaları kapsamında bugüne kadar, kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, 201 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 191'inde hiç kamu payı kalmamıştır. Halen özelleştirme kapsam ve programında 22 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 11 tanesinde %50,0'in üzerinde kamu payı vardır. Ayrıca, özelleştirme kapsamında 513 taşınmaz, 51 tesis, 2 liman, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü ve şans oyunları lisans hakkı yer almaktadır.

2012 yılında bir önceki yıla göre %122,2 oranında artışla 3.018 milyon \$'lık toplam özelleştirme gerçekleştirilmiştir. Bunun 312 milyon \$'ı tesis/varlık satışı, 2.520 milyon \$'ı halka arz, 245 bin \$'ı bedelli devir, 187 milyon \$'ı da blok satıştır. 1985 yılından bu yana 46.096 milyon \$ tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir. 1985-2011 yılları arasındaki birikimli sonuçlara göre toplam 46.096 \$'lık özelleştirmenin %44,4'ü blok satıştan, %30,6'sı tesis/varlık satışından, %20,8'i halka arzdan elde edilmiştir (Bkz, Tablo 91).

Tablo 91. Özelleştirme İşlemleri

İşlemler	Birikimli Toplam (1985-2010)			(000 \$)
		2011	2012	Birikimli Toplam (1985-2012)
Blok Satış	20.257.067	0	186.520	20.443.587
Tesis/Varlık Satışı	12.429.720	1.351.961	311.745	14.093.426
Halka Arz	7.053.284	0	2.519.616	9.572.900
İMKB'de Satış	1.261.054	0	0	1.261.054
Yarım Kalmış Tesis Satışı	4.369	0	0	4.369
Bedelli Devirler	713.798	6.457	245	720.500
Toplam	41.719.291	1.358.418	3.018.126	46.095.835

Kaynak: ÖİB.

1.4.4.6 Merkezi Yönetim Borç Stoku

2012 yılında küresel krizin etkilerinin hala yoğun olarak devam ettiği Euro Bölgesi ülkelerindeki kamu borç krizine ilişkin sorunların, çözüme yönelik olumlu adımlar atılmasına karşın tam olarak giderilmediği görülmektedir. Ayrıca ABD ekonomisinin büyüme hızının düşük kalması, işgücü piyasasında toparlanmanın yeterli seviyeye gelememesi gibi sorunları da önemini korumaktadır. 2012 yılında bir çok ülke kamu açıklarını azaltmak için önemli adımlar atmakla birlikte, gelişmiş ülkelerin borç stoku göstergelerindeki iyileşme oldukça yavaş olmaktadır. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre daha sağlıklı ve sağlam bir kamu maliyesi olduğu görülmektedir.

2012 yılında ülkemizde kamu finansman programı; stratejik ölçütler çerçevesinde borçlanmanın ağırlıklı olarak Türk lirası cinsinden yapılması, Türk lirası cinsi borçlanmanın ağırlıklı olarak sabit faizli enstrümanlarla yapılarak, gelecek 12 ayda faizi yenilenecek senetlerin payının azaltılması, ortalama vadenin uzatılması, vadesi 12 aydan az kalmış senetlerinin payının azaltılması ve güçlü rezerv tutulması olarak açıklanmıştır. 2012 yılında bütçe dengelerinde 2011 yılına göre bozulma olurken, son dönemde alınan bütçe tedbirleri, kamunun borçlanma ihtiyacının düşük seviyelerde seyretmesi, kamu borç stoku göstergelerinde olumlu seyrin sürdürülmesini sağlamıştır.

2012 yılı boyunca Yurtiçi tasarrufların artırılması, yatırımcı portföyünün genişletilmesi ve finansman araçlarının çeşitlendirilmesi amacıyla yeni borçlanma politikası uygulamalarına devam edil-

miştir. Bu kapsamda, 2012 yılı Ekim ayında iç piyasaya ilk defa kira sertifikası ihraç edilmiştir. Yine ilk defa 2009 yılında ihraç edilen gelire endeksli senetlerin ve 2010 yılında başlatılan 10 yıl vadeli TÜFE'ye endeksli senetlerin ihracına devam edilmiştir. Devlet iç borçlanma senetleri piyasasının daha da gelişmesini sağlamak amacıyla 2, 5 ve 10 yıl vadeli ₺ cinsinden sabit kuponlu senetlerin düzenli ihracına başlanmıştır. Yıl sonunda kamu borç oranları azalmaya devam etmiş, borçlanmanın vadesi uzarken, borç stoku içinde döviz kuruna duyarlı borç senetlerinin payı azalmıştır.

2011 yılında %9,5 oranında büyüyen merkezi yönetim toplam borç stoku 2012 yılında %2,6 oranında büyümeyeyle 532.001 milyon ₺ düzeyinde gerçekleşmiştir. Merkezi yönetim iç borç stoku %4,8'lik artışla 386.542 milyon ₺'ye yükselirken, dış borç stoku %2,7'lik azalışla 145.459 milyon ₺'ye gerilemiştir. 2012 yılında \$ cinsinden; merkezi yönetim toplam borç stoku 298.441 milyon \$ olurken, iç borç stoku 216.842 milyon \$ ve dış borç stoku da 81.599 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

2012 yılında merkezi yönetim borç stoku içinde iç borç stokunun payı 2011 yılına göre %71,1'den %72,7'ye yükselirken, dış borç stokunun payı %28,9'dan %27,3'e gerilemiştir. 2012 yılında, merkezi yönetim toplam borç stokunun cari fiyatlarla GSYH'ye oranı %37,5 düzeyinde gerçekleşirken, iç borç stokunun GSYH'ye oranı %27,3 ve dış borç stokunun GSYH'ye oranı %10,3 olmuştur (Bkz; Tablo 92, Grafik 39).

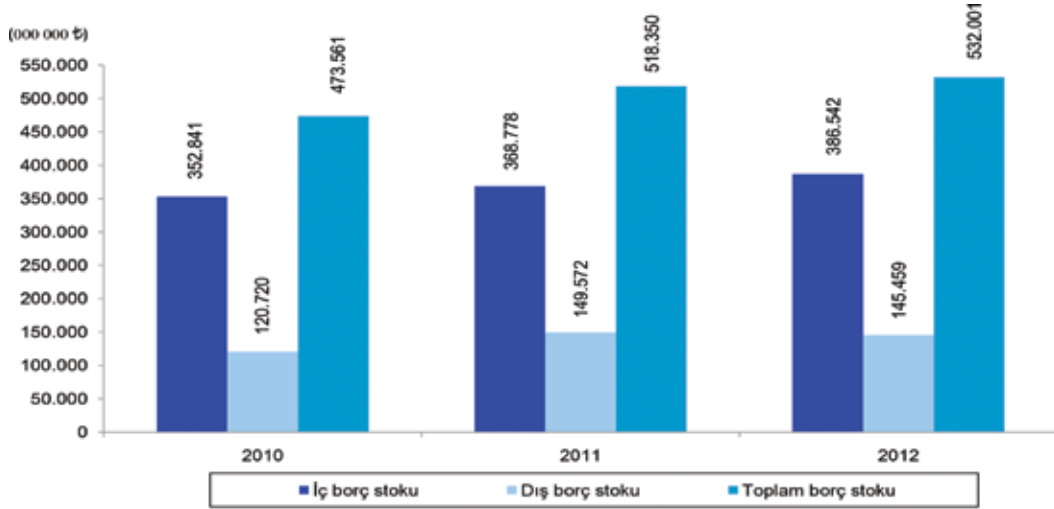
Tablo 92. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku

Borç Stoku Bileşenleri	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	Değişim Oranı		
				2010	2011	2012
(000 000 ₺)						
İç borç stoku	352.841	368.778	386.542	6,9	4,5	4,8
Dış borç stoku	120.720	149.572	145.459	8,3	23,9	-2,7
Toplam borç stoku	473.561	518.350	532.001	7,3	9,5	2,6
(000 000 \$)						
İç borç stoku	228.228	195.234	216.842	4,1	-14,5	11,1
Dış borç stoku	78.085	79.185	81.599	5,4	1,4	3,0
Toplam borç stoku	306.313	274.419	298.441	4,5	-10,4	8,8
Toplam İçindeki Oranı						
İç borç stoku	74,5	71,1	72,7			
Dış borç stoku	25,5	28,9	27,3			
Toplam borç stoku	100,0	100,0	100,0			
GSYH'ye Oranı						
İç borç stoku	32,1	28,4	27,3			
Dış borç stoku	11,0	11,5	10,3			
Toplam borç stoku	43,1	39,9	37,5			

Kaynak: HM.

(1): Geçici verilerdir.

2011 yılında %4,5 oranında olan iç borç stoku değişim oranı, 2012 yılında %4,8'e yükselmiştir. Toplam iç borç stoku 17.764 milyon ₺'lik artışla 386.542 milyon ₺'ye yükselmiştir. 2012 yılında toplam 124.720 milyon ₺ tutarında iç borç ödemesi yapılmıştır. Bunun %67,4'ü olan 84.018 milyon ₺'lik kısmını ana para, %32,6'sı olan 40.702 milyon ₺'lik kısmını ise faiz oluşturmuştur (Bkz, Tablo 93).

Kaynak: HM.

Grafik 39. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku

Tablo 93. İç Borç Stoku

Yıllar	Ödemeler			Borçlanma	Borç Stoku	Borç Stoku Değişim Oranı
	Anapara	Faiz	Toplam			
2010	141.583	42.148	183.732	153.343	352.841	6,9
2011	97.074	35.064	132.138	164.420	368.778	4,5
2012 ⁽¹⁾	84.018	40.702	124.720	115.100	386.542	4,8

Kaynak: HM.

(1): Geçici veridir.

İç borç stokunun yıllık bileşik reel faiz oranı, 2011 yılında %8,7 oranında, 2012 yılında da %8,8 oranında gerçekleşmiştir. İç borç stokunun vade yapısındaki iyileşme 2012 yılında da devam etmiştir. İç borç stokunun vadesi, 2011 yılında 44,7 ay iken, 2012 yılında 60,8 aya yükselmiştir (Bkz, Tablo 94).

Tablo 94. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi ve Yıllık Bileşik Faizi

Bileşenler	2010	2011	2012 ⁽¹⁾
Vade (Ay) ⁽²⁾	44,1	44,7	60,8
Faiz (%) ⁽³⁾	8,5	8,7	8,8

Kaynak: HM.

(1): Geçici veridir.

(2): Nakit iç borçlanmayı içermektedir.

(3): Sabit getirili borçlanmaları içermektedir.

2012 yılında 532.000 milyon ₺ olan toplam merkezi yönetim borç stokunun %72,7'si olan 386.542 milyon ₺'lik kısmını Türk lirasına endeksli borç senetleri, %27,3'ü olan 145.459 ₺'lik kısmını döviz endeksli borç senetleri oluşturmuştur. 2011 yılına göre Türk lirası cinsinden senetlerin payı %70,4'ten %72,7'ye yükselirken, döviz endeksli senetlerin payı %29,6'dan %27,3'e gerilemiştir. Toplam borç stokunun %59,8'ini sabit faizli, %25,9'unu değişken faizli ve %14,3'ünü TÜFE'ye endeksli senetler oluşturmuştur. Türk lirasına endeksli senetlerin ise %52,2'sini sabit faizli, %28,0'ını değişken faizli ve %19,7'sini de TÜFE'ye endeksli senetler oluşturmuştur. Döviz endeksli senetlerin ise %79,8'i sabit faizli, %20,2'si değişken faizli senetlerdir (Bkz, Tablo 95).

Tablo 95. Merkezi Yönetim Borç Stoku Döviz/Faiz Yapısı

Bileşenler ⁽¹⁾	2010			2011			2012 ⁽¹⁾		
	Stok Değeri	Toplam Stok İçindeki Oranı	İlgili Kesim Toplamı İçindeki Oranı	Stok Değeri	Toplam Stok İçindeki Oranı	İlgili Kesim Toplamı İçindeki Oranı	Stok Değeri	Toplam Stok İçindeki Oranı	İlgili Kesim Toplamı İçindeki Oranı
Sabit	265.251	56,0	56,0	306.979	59,2	59,2	317.952	59,8	59,8
Değişken	155.279	32,8	32,8	147.069	28,4	28,4	137.740	25,9	25,9
TÜFE'ye endeksli	53.031	11,2	11,2	64.302	12,4	12,4	76.309	14,3	14,3
Toplam borç stoku	473.561	100,0	100,0	518.350	100,0	100,0	532.000	100,0	100,0
Sabit	170.322	36,0	49,0	188.707	36,4	51,7	201.866	37,9	52,2
Değişken	123.994	26,2	35,7	112.025	21,6	30,7	108.367	20,4	28,0
TÜFE'ye endeksli	53.031	11,2	15,3	64.302	12,4	17,6	76.309	14,3	19,7
Türk lirası cinsinden	347.347	73,3	100,0	365.034	70,4	100,0	386.542	72,7	100,0
Sabit	94.930	20,0	75,2	118.272	22,8	77,1	116.086	21,8	79,8
Değişken	31.285	6,6	24,8	35.045	6,8	22,9	29.373	5,5	20,2
Döviz	126.214	26,7	100,0	153.317	29,6	100,0	145.459	27,3	100,0
Sabit	175.740	37,1	49,8	192.358	37,1	52,2	201.866	37,9	52,2
Değişken	124.070	26,2	35,2	112.118	21,6	30,4	108.367	20,4	28,0
TÜFE'ye endeksli	53.031	11,2	15,0	64.302	12,4	17,4	76.309	14,3	19,7
İç borç stoku	352.841	74,5	100,0	368.778	71,1	100,0	386.542	72,7	100,0
Sabit	89.511	18,9	74,1	114.620	22,1	76,6	116.086	21,8	79,8
Değişken	31.208	6,6	25,9	34.951	6,7	23,4	29.373	5,5	20,2
Dış borç stoku	120.720	25,5	100,0	149.572	28,9	100,0	145.459	27,3	100,0

Kaynak: HM.

(1): Geçici veridir.

İç borç stokunu elinde bulunduranlara göre dağılımında 2012 yılında bir önceki yıla göre, bankacılık kesiminin payı %56,7'den %50,5'e, TCMB'nin payı %2,0'dan %1,9'a gerilerken, banka dışı kesimin payı %24,1'den %24,4'e yükselmiştir. Toplam iç borç stoku içinde bankacılık kesimi altında yer alan kamu bankalarının payı %20,3, özel bankaların payı %23,9, yabancı bankaların payı %5,1 ve kalkınma ve yatırım bankalarının payı %1,2 olmuş ve bir önceki yıla göre kalkınma ve yatırım bankalarının payı hariç olmak üzere diğer üçünün de payı azalmıştır. Toplam borç stoku içinde banka dışı kesimin içinde yer alan tüzel kişilerin payını %19,8, menkul kıymet yatırım fonlarının payı ve %3,9, gerçek kişilerin payı %7,0 olmuştur. İç borç stokunun %76,8'i Yurtiçi yerleşiklere, %23,2'si de yurt dışı yerleşiklere aittir (Bkz, Tablo 96).

Tablo 96. İç Borç Stokunu Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı ⁽¹⁾

Bileşenler	2010		2011		2012 ⁽⁴⁾	
	Stok Değeri	Toplam İçindeki Oranı	Stok Değeri	Toplam İçindeki Oranı	Stok Değeri	Toplam İçindeki Oranı
Bankacılık kesimi	247.550	62,9	223.770	56,7	221.074	50,5
Kamu bankaları	101.164	25,7	94.886	24,0	88.988	20,3
Özel bankalar	120.869	30,7	102.263	25,9	104.701	23,9
Yabancı bankalar	21.632	5,5	22.356	5,7	22.343	5,1
Kalkınma ve yatırım bankaları	3.885	1,0	4.265	1,1	5.042	1,2
Banka dışı kesim ⁽²⁾	89.060	22,6	95.239	24,1	106.701	24,4
Gerçek kişiler	6.080	1,5	6.296	1,6	2.873	0,7
Tüzel kişiler	66.978	17,0	74.052	18,7	86.844	19,8
Menkul kıymet yatırım fonları	16.003	4,1	14.890	3,8	16.984	3,9
TCMB ⁽³⁾	8.028	2,0	7.807	2,0	8.458	1,9
Yurtiçi yerleşikler toplamı	344.638	87,5	326.816	82,7	336.233	76,8
Yurt dışı yerleşikler	49.179	12,5	68.161	17,3	101.631	23,2
Toplam	393.818	100,0	394.976	100,0	437.864	100,0

Kaynak: HM.

(1): Devlet İç Borçlanma Senetlerinin TCMB tarafından Resmi Gazetede ilan edilen değerleridir.

(2): Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu dışındaki tüm gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır.

(3): Nakit dışı Devlet İç Borçlanma Senetleri ile açık piyasa işlemlerinden kaynaklanan tutarları kapsamaktadır.

(4): Geçici veridir.

1.4.5 Altın Fiyatlarında Gelişmeler

2012 yılında altın fiyatlarındaki gelişmelerde, küresel konjonktürdeki gelişmeler ve özellikle enflasyonist beklentilere karşı yapılan spekülasyon hareketleri belirleyici olmuştur. Altın yatırımcısının beklentilerini yeterince karşılayamasa da güvenli liman olma özelliğini 2012 yılında da korumuştur. Euro Bölgesinde kronikleşen ekonomik problemler geleceğe dönük beklentileri olumsuz etkilerken, ABD ve Çin ekonomisinin parasal genişleme politikaları uygulayacaklarını açıklamaları ile yılın ilk iki ayında yükselen altın fiyatları, Mart ayından itibaren düşüşe geçmiştir. 2012 yılında, 2010 ve 2011 yılları ile kıyaslandığında genel olarak düşük bir seyir izlemiştir. Bütün bu gelişmeler sonrası, 2010 yılı ortalaması 1.310.554 Amerikan \$'ı olan altının ons fiyatı, 2011 yılında 1.674.849 ABD \$'ına yükselirken, 2012 yılında 1.669,626 ABD \$'ına gerilemiştir (Bkz, Tablo 97).

Cumhuriyet altını 2012 yılında nominal olarak %6,1 oranında getiri sağlarken, reel olarak %2,6 oranında yatırımcısına zarar ettirmiştir. Külçe altın ise nominal olarak %6,8 oranında yatırımcısına kazanç sağlarken, reel olarak %1,9 oranında yatırımcısını zarara uğratmıştır. 2011 yılı ile kıyaslandığında altının oldukça değer kaybettiği görülürken, döviz kurlarındaki düşüş ve faiz oranlarındaki gerileme gözönüne alındığında, yine de yatırımcıya en çok kazandıran yatırım aracı altın olmuştur.

kiyasla arttığı dönemlerde TCMB rezerv biriktirme amaçlı döviz alım ihaleleri gerçekleştirmektedir. Temel olarak döviz arz ve talebini; uygulanan para ve maliye politikaları, ekonomik temeller, uluslararası gelişmeler ve beklentiler belirlemektedir.

TCMB, küresel risk alma eğilimindeki ve portföy hareketlerindeki değişimleri yakından takip ederek, bu gelişmelerin döviz kuru ve krediler gibi değişkenler üzerinde finansal istikrarın bozulması yönünde oluşturabileceği riskleri önlemeye yönelik politikalar uygulamaktadır.

Para Politikası Kurulu'nca belirlenen çerçevede, döviz piyasasına likidite sağlamak amacıyla 5 Ağustos 2011 tarihinde başlanan düzenli döviz satım ihalelerine, 2012 yılının Ocak ayında da devam edilmiştir. TCMB 2 Ocak 2012 tarihli istisnâsi dönemlerde uygulanacak para politikası düzenlemeleri çerçevesinde piyasaya satım yönünde doğrudan müdahalede bulunmuştur. 6 Ocak 2012 tarihinde yapılan üç, 9 Ocak 2012 tarihinde yapılan iki ihale ile toplam 250 milyon \$'lık döviz satılmış, 2012 yılı yıl sonuna kadar da gün içi satım ihalesi açılmamıştır.

TCMB, Para Politikası Kurulu'nun 24 Ocak 2012 tarihli kararı ile cari denge dinamiklerindeki düzelme eğilimi ve küresel koşullardaki ani değişimler gözönüne alındığında gün içi döviz satım ihalelerinin, düzenli döviz satım ihalelerine göre daha etkili ve para politikası amaçlarına uygun olduğu belirtilerek 25 Ocak 2012 tarihinden itibaren düzenli döviz satım ihalelerine son verildiğini açıklamıştır.

2012 yılı Mayıs ayında finansal istikrarı desteklemek amacıyla Türk Lirası yükümlülükler için tutulması gereken zorunlu karşılıkların döviz ve altın cinsinden tutulabilmesine ilişkin esneklik artırılmış ve zorunlu karşılıkların döviz ve altın cinsinden tutulabilecek oranları yükseltilmiştir. TCMB ayrıca, bankacılık sektörünün döviz likiditesinin daha esnek bir şekilde sağlanmasına yardımcı olarak, iç ve dış şoklara karşı dayanıklılığını artıran Rezerv Opsiyonu Mekanizması (ROM) para politikasını destekleyici bir araç olarak kullanmıştır.

2011 yılında TCMB tarafından döviz alım ihaleleri yoluyla 4.650 milyon \$'lık döviz alımı yapılmışken, 2012 yılında döviz alım ihalesi yapılmamıştır. Böylece 2003 yılından bu yana döviz alım ihaleleri ile alınan döviz miktarı 57.161 milyon \$ olmuştur. 2012 yılında döviz satım ihaleleri ile 1.450 milyon \$'lık döviz satımı yapılmış ve piyasaya 1.006 milyon \$'lık satım yönünde müdahalede bulunulmuştur (Bkz, Tablo 98).

Tablo 98. Merkez Bankasıncı Yapılan Döviz Alım-Satım Tutarları

Yıllar	Döviz Alım İhaleleri ⁽¹⁾	Döviz Satım İhaleleri	Döviz Alım Müdahaleleri ⁽²⁾	Döviz Satım Müdahaleleri ⁽³⁾	(000 000 \$)	
					Toplam Net Döviz Alımları	Toplam Net Döviz Alımları Değişim Oranı
2010	14.864	-	-	-	14.864	335,3
2011	4.650	11.210	-	525	-7.085	-147,7
2012	-	1.450	-	1.006	-2.456	-65,3
Toplam ⁽⁴⁾	57.161	13.228	21.289	2.657	62.619	

Kaynak: TCMB.

(1): 2012 yılında döviz alım ihalesi yapılmamıştır.

(2): 2003-2006 yılları arası değer toplamı olup, 2007 yılından sonra "0" olarak gözlenmektedir.

(3): 2004, 2006, 2011 ve 2012 yılı değer toplamıdır.

(4): 2003 yılından bu yana birikimli toplamdır.

Küresel kriz nedeniyle ülkelerin parasal genişleme politikaları uygulanmaya başlaması, dolar ve euroda likidite bolluğu ve faizlerin düşmesine yol açarken, yatırımcıları da gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmaya yöneltmiştir. Gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere kısa vadeli sermaye girişleri artarken, para birimleri değer kazanmıştır. Ancak, 2011 yılının ikinci çeyreğinden itibaren küresel büyümeye ilişkin endişelerin ortaya çıkması, küresel risk iştahını dolayısıyla gelişmekte olan ülkelere sermaye akımlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu gelişmeyle ülkemizde de Türk lirasında 2011 yılında önemli oranda değer kaybı yaşanmıştır.

2012 yılında ise küresel anlamda sorunlar varlığını sürdürse de gelişmekte olan ülkelerin risk düzeyinin gerilemesi, özellikle yılın ikinci çeyreğinden itibaren bir çok ülkenin genişletici para politikası uygulaması sonucu sermaye akımları tekrar hızlanmıştır. Ülkemizde bu gelişmelerden etkilenirken, uygulanan politikalar döviz kurlarındaki oynaklığın azalmasını sağlamıştır.

2012 yılı sonunda yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak Türk lirası karşısında ABD \$'ı %7,3 oranında değer kazanarak 1,79227 ₺'ye, İngiliz Sterlini %6,1 oranında değer kazanarak 2,83852 ₺'ye, Japon Yeni %7,0 oranında değer kazanarak 2,24477 ₺'ye yükselirken, Euro %8,0 oranında değer kaybederek 2,30429 ₺'ye gerilemiştir (Bkz, Tablo 99).

Tablo 99. Yıllık Ortalama Döviz Alış Kurları

Yıllar	ABD \$		Euro		İngiliz Sterlini		Japon Yeni	
	Kur	Değişim Oranı	Kur	Değişim Oranı	Kur	Değişim Oranı	Kur	Değişim Oranı
2010	1,49843	-3,1	1,98896	-7,5	2,31478	-4,0	1,70542	3,3
2011	1,67102	11,5	2,32329	16,8	2,67593	15,6	2,09757	23,0
2012	1,79227	7,3	2,30429	-0,8	2,83852	6,1	2,24477	7,0

Kaynak: TCMB.

2012 yılına 1,83894 ₺ seviyesinde başlayan Amerikan \$'ı, Şubat ayında 1,75109 ₺'ye gerilemiş, Mart ayında sınırlı düzeyde artışa geçerek bu eğilimini yılın ikinci yarısına kadar sürdürmüştür. Temmuz ayında 1,80489 ₺ düzeyine yükseldikten sonra inişe geçen Amerikan \$'ı, 2012 yılını ortalama olarak 1,79227 ₺ değeri ile kapatmıştır. Euro ise Türk lirası karşısında 2,37233 ₺ değeri ile 2012 yılına başlarken, Eylül ayına kadar dalgalanmalarla düşük bir seyir izlemiş, Eylül ayından sonra ise bir miktar yükseliş göstermiştir. Amerikan \$'ı ve Euro'nun Türk lirası karşısındaki düzeyinde büyük ölçüde küresel ekonomideki gelişmeler etkili olmuştur.

Reel olarak tüketici fiyatları endeksine göre Türk lirası karşısında ABD \$'ı 2012 yılında %1,5, Euro %8,9 oranında değer kaybetmiştir. 2012 yılında aylara göre reel değer artışına bakıldığında, ABD \$'ının en büyük değer kaybını %5,3 oranıyla Şubat ayında ve en yüksek değer artışını da %2,0 oranı ile Haziran ayında yaşadığı görülmektedir. Aynı tabloya Euro bazında bakıldığında, en yüksek değer kaybını %3,8 oranı ile Ocak ayında, en yüksek değer artışını da %3,2 oranı ile Eylül ayında yaşadığı görülmektedir (Bkz, Tablo 100).

Tablo 100. Yıllara ve Aylara Göre Aylık Ortalama Döviz Alış Kurları

Yıllar	Aylar	ABD Doları (\$)	Euro (€)	TÜFE (2003=100)		\$ ve € Değişim Oranları			
				Endeks Değeri	Bir Önceki Aya Göre Değişim Oranı	Nominal		Reel	
						\$	€	\$	€
2010	Ocak	1,46632	2,09727	174,1	1,9	-2,2	-4,4	-4,0	-6,2
	Şubat	1,50556	2,06394	176,6	1,5	2,7	-1,6	1,2	-3,0
	Mart	1,52831	2,07551	177,6	0,6	1,5	0,6	0,9	0,0
	Nisan	1,48787	1,99937	178,7	0,6	-2,6	-3,7	-3,2	-4,2
	Mayıs	1,53481	1,93951	178,0	-0,4	3,2	-3,0	3,5	-2,6
	Haziran	1,57029	1,91805	177,0	-0,6	2,3	-1,1	2,9	-0,5
	Temmuz	1,53631	1,95610	176,2	-0,5	-2,2	2,0	-1,7	2,5
	Ağustos	1,50163	1,94183	176,9	0,4	-2,3	-0,7	-2,6	-1,1
	Eylül	1,48892	1,94380	179,1	1,2	-0,8	0,1	-2,0	-1,1
	Ekim	1,41846	1,97017	182,4	1,8	-4,7	1,4	-6,4	-0,5
	Kasım	1,42953	1,96264	182,4	0,0	0,8	-0,4	0,8	-0,4
	Aralık	1,51315	1,99929	181,9	-0,3	5,8	1,9	6,2	2,2
Yıllık	1,49843	1,98896	178,4	8,6	-3,1	-7,5	-10,8	-14,8	
2011	Ocak	1,55382	2,07381	182,6	0,4	2,7	3,7	2,3	3,3
	Şubat	1,58283	2,15965	183,9	0,7	1,9	4,1	1,1	3,4
	Mart	1,57467	2,20259	184,7	0,4	-0,5	2,0	-0,9	1,6
	Nisan	1,51562	2,18690	186,3	0,9	-3,7	-0,7	-4,6	-1,6
	Mayıs	1,56416	2,24888	190,8	2,4	3,2	2,8	0,8	0,4
	Haziran	1,59401	2,29340	188,1	-1,4	1,9	2,0	3,4	3,5
	Temmuz	1,64671	2,35284	187,3	-0,4	3,3	2,6	3,7	3,0
	Ağustos	1,74424	2,49980	188,7	0,7	5,9	6,2	5,2	5,5
	Eylül	1,78652	2,46360	190,1	0,8	2,4	-1,4	1,7	-2,2
	Ekim	1,82708	2,49900	196,3	3,3	2,3	1,4	-1,0	-1,8
	Kasım	1,80378	2,44687	199,7	1,7	-1,3	-2,1	-3,0	-3,7
	Aralık	1,85885	2,45219	200,9	0,6	3,1	0,2	2,5	-0,4
Yıllık	1,67102	2,32329	189,9	6,5	11,5	16,8	4,7	9,7	
2012	Ocak	1,83894	2,37233	202,0	0,6	-1,1	-3,3	-1,6	-3,8
	Şubat	1,75109	2,31460	203,1	0,6	-4,8	-2,4	-5,3	-3,0
	Mart	1,77930	2,35044	204,0	0,4	1,6	1,5	1,2	1,1
	Nisan	1,77984	2,34322	207,1	1,5	0,0	-0,3	-1,5	-1,8
	Mayıs	1,79695	2,30524	206,6	-0,2	1,0	-1,6	1,2	-1,4
	Haziran	1,81607	2,27466	204,8	-0,9	1,1	-1,3	2,0	-0,4
	Temmuz	1,80489	2,22220	204,3	-0,2	-0,6	-2,3	-0,4	-2,1
	Ağustos	1,78584	2,21128	205,4	0,6	-1,1	-0,5	-1,6	-1,0
	Eylül	1,79563	2,30511	207,6	1,0	0,5	4,2	-0,5	3,2
	Ekim	1,79414	2,32825	211,6	2,0	-0,1	1,0	-2,0	-0,9
	Kasım	1,78545	2,29095	212,4	0,4	-0,5	-1,6	-0,9	-2,0
	Aralık	1,77909	2,33325	213,2	0,4	-0,4	1,8	-0,7	1,5
Yıllık	1,79227	2,30429	206,8	8,9	7,3	-0,8	-1,5	-8,9	

Kaynak: TCMB, TÜİK.

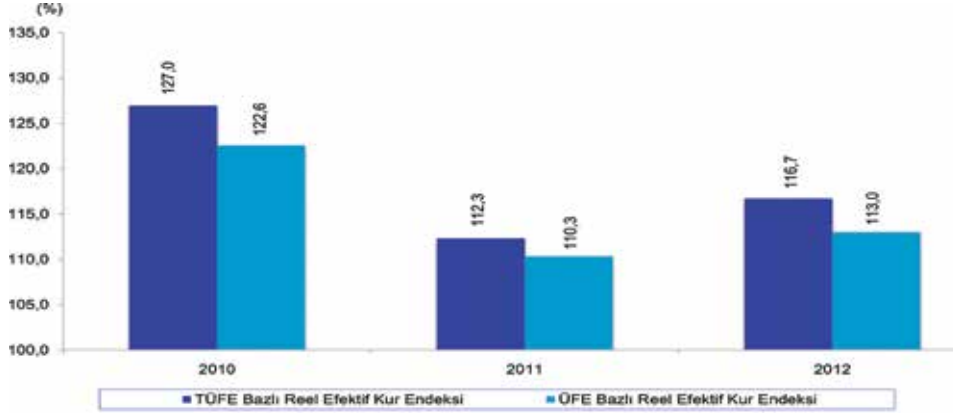

Döviz kurlarında meydana gelen değişimler sonucunda, 2012 yılı sonu itibariyle TÜFE bazlı reel efektif kur endeksi 118,3, ÜFE bazlı reel efektif kur endeksi de 113,4 olmuştur. Böylece 2012 yılında döviz kurları TÜFE bazında %3,9 oranında, ÜFE bazında da %2,4 oranında değer kazanmıştır (Bkz; Tablo 101, Grafik 40).

Tablo 101. Yıllara ve Aylara Göre Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri

Yıllar	Aylar	TÜFE (2003=100) Bazlı Reel Efektif Kur Endeksi	ÜFE (2003=100) Bazlı Reel Efektif Kur Endeksi
2010		127,0	122,6
2011		112,3	110,3
2012		116,7	113,0
2010	Ocak	122,9	116,0
	Şubat	124,3	118,5
	Mart	123,2	118,8
	Nisan	127,6	124,5
	Mayıs	128,4	124,7
	Haziran	127,6	124,3
	Temmuz	125,9	122,4
	Ağustos	127,2	124,5
	Eylül	128,6	124,6
	Ekim	131,4	125,7
	Kasım	131,0	124,9
	Aralık	125,7	122,0
2011	Ocak	121,2	118,9
	Şubat	117,4	115,8
	Mart	115,9	114,6
	Nisan	118,3	115,8
	Mayıs	117,2	112,6
	Haziran	113,3	110,4
	Temmuz	109,4	106,9
	Ağustos	103,5	102,4
	Eylül	104,9	105,0
	Ekim	106,7	105,5
	Kasım	110,5	108,0
	Aralık	109,5	108,4
2012	Ocak	112,4	111,0
	Şubat	115,9	113,1
	Mart	114,2	111,3
	Nisan	115,9	111,5
	Mayıs	116,8	113,8
	Haziran	117,0	114,0
	Temmuz	118,2	115,1
	Ağustos	118,8	114,8
	Eylül	116,2	111,9
	Ekim	117,4	111,4
	Kasım	119,4	114,7
	Aralık	118,3	113,4

Kaynak: TCMB.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 40. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri (1995=100)

1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler

1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri

Dış ticaret göstergelerindeki gelişmeler büyük ölçüde küresel ekonomideki gelişme ve değişimlere bağlı olarak şekillenmektedir. 2009 yılında derinleşen ve geçen beş yıla rağmen hala etkileri hissedilen küresel ekonomik kriz, dünya ticaret hacminin büyük ölçüde küçülmesine neden olmuş, bu gelişmeden ülkemizin dış ticareti de olumsuz şekilde etkilenmiştir. 2011 yılında özellikle Yurtiçi tüketim ve yatırım talebinin güçlü seyretmesi ile ithalatımız yüksek bir artış gösterirken, ihracat kriz sonrası dış talepte toparlanmanın başlaması ve yeni pazarlar bulunmasıyla daha düşük oranda artış göstermiştir.

2012 yılında Türkiye ekonomisi yavaşlama sürecine girmiş, tüketim ve yatırım talebinde yavaşlama görülmüştür. Bu gelişme ithalatın 2012 yılı boyunca azalış eğilimi sergilemesine neden olmuştur. İhracat, yıllardır en önemli ticaret ortağımız olarak nitelendirilen Avrupa Birliği ülkelerinde yaşanan ekonomik sorunların getirdiği talep daralmasından olumsuz yönde etkilenmiştir. İhracatçılar Afrika, Ortadoğu, Asya ve Pasifik ile Latin Amerika ülkelerine yönelerek pazar çeşitliliği sağlamış ve bu açığı büyük ölçüde kapatmıştır. İran'a yapılan altın ihracatındaki artış, 2012 yılında ihracat artışını destekleyen en önemli unsurlardan birisi olmuştur.

2011 yılında küresel ekonominin toparlanmaya başlamasıyla %18,5 oranında artan ihracat, 2012 yılında da %13,1 oranında artmış ve değer olarak 134.907 milyon \$'dan 152.561 milyon \$'a yükselerek küresel kriz öncesi seviyesini geçmiştir. İthalat 2011 yılında %29,8 oranında artarken, 2012 yılında %1,8 oranında azalmış ve değer olarak 240.842 milyon \$'dan 236.537 milyon \$'a gerilemiştir.

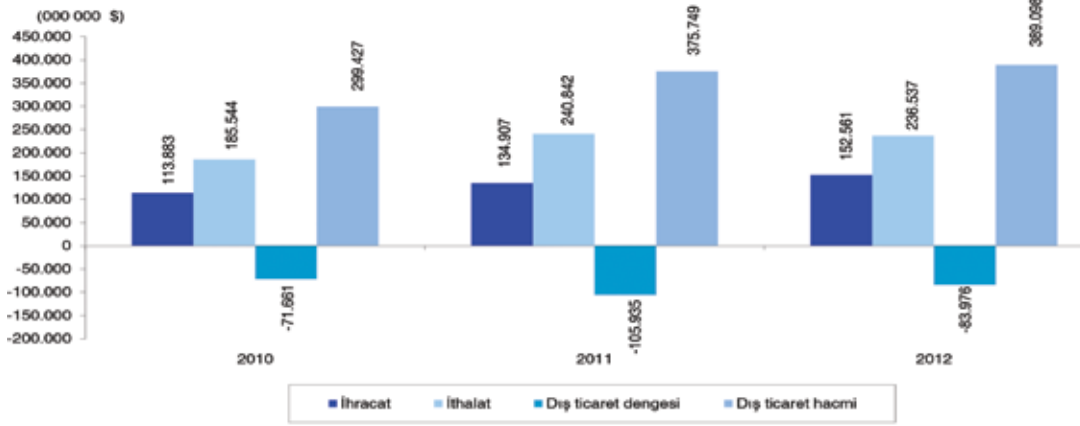
Ekonominin hızlı bir toparlanma sürecine girmesiyle 2010 yılında %23,2 oranında, 2011 yılında da %25,5 oranında artış göstererek 375.749 milyon \$'a ulaşan dış ticaret hacmimiz, ekonominin yavaşlamasıyla 2012 yılında sadece %3,6 oranında artış göstermiş ve 389.098 milyon \$ olmuştur. Dış ticaret hacmi artışındaki yavaşlama bir önceki yıl ile kıyaslandığında ihracattaki artış hızının yavaşlamasından ve ithalattaki azalmadan kaynaklanmıştır.

2011 yılında %47,8 oranında artarak tarihin en yüksek seviyesine çıkan dış ticaret açığı, 2012 yılında ithalattaki daralmanın oluşturduğu olumlu etki ile %20,7 oranında azalarak 83.976 milyon \$'a gerilemiştir (Bkz; Tablo 102, Grafik 41).

Tablo 102. Dış Ticaret Göstergeleri

Göstergeler	2010	2011	2012	(000 000 \$)		
				Değişim Oranı		
				2010	2011	2012
İhracat	113.883	134.907	152.561	11,5	18,5	13,1
İthalat	185.544	240.842	236.537	31,7	29,8	-1,8
Dış ticaret hacmi	299.427	375.749	389.098	23,2	25,5	3,6
Dış ticaret dengesi	-71.661	-105.935	-83.976	84,8	47,8	-20,7
Dış ticaret dengesinin, ihracata oranı	61,4	56,0	64,5			

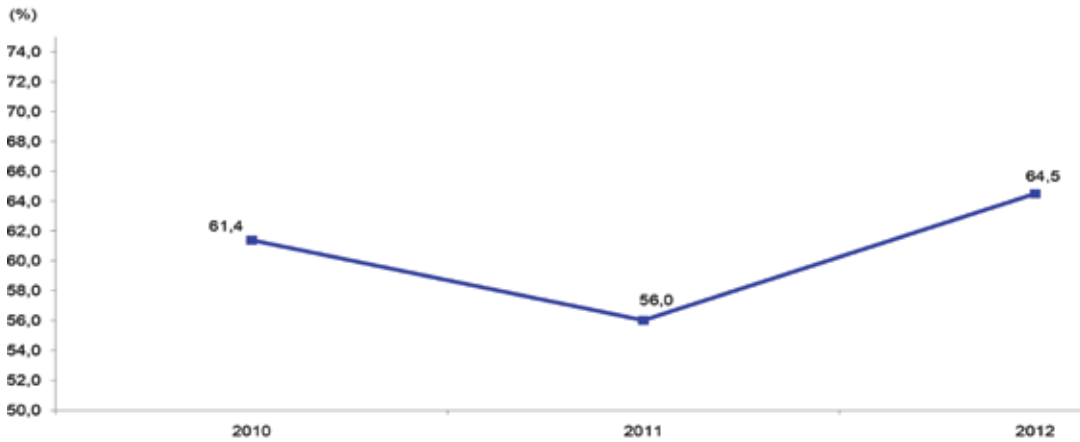
Kaynak: TÜİK.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 41. Yıllara Göre Dış Ticaret Göstergeleri

Bu gelişmelere bağlı olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2012 yılında 2011 yılına göre 8,5 puan artarak %56,0'dan, %64,5'e yükselmiştir (Bkz, Grafik 42).

Kaynak: TÜİK.

Grafik 42. Yıllara Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

1.5.2 İhracat

İhracatımızda kriz sonrası başlayan istikrarlı artış süreci 2012 yılında da devam etmiştir. Avrupa ülkelerinde devam eden resesyon dünyanın diğer bölgeleri gibi Türkiye'yi de etkilemiş, en büyük ihracat pazarımız olan AB ülkelerine yapılan ihracatımız azalmıştır. Bu azalma, yeni pazarlara yönelerek, ihracatta bölgesel ve sektörel bazda çeşitlilik artırılarak telafi edilmeye çalışılmıştır. 2012 yılında, özellikle Afrika ülkeleri, Asya ve Pasifik ile Latin Amerika ve Ortadoğu ülkelerine yapılan ihracatın önemli oranda artış gösterdiği dikkati çekmektedir.

Bu gelişmeler sonucu, 2012 yılında bir önceki yıla göre %13,1 oranında artan ihracat, 134.907 milyon \$'dan, 152.561 milyon \$'a yükselmiştir. Sektörler itibarı ile en fazla artış imalat sektörü ihracatında gerçekleşmiştir. Geçen yıla göre %13,8 oranında artış gösteren imalat sektörü ihracatı, 143.290 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Madencilik ve taşocakçılığı sektörü ihracatı %12,7 oranında artış göstererek 3.162 milyon \$'a, balıkçılık sektörü ihracatı %2,4 oranındaki artışla 190 milyon \$'a, tarım ve ormancılık sektörü ihracatı %5,0 oranındaki artışla 5.192 milyon \$'a yükselmiştir. Sektörlerin, toplam ihracat içindeki oranları bir önceki yıl oranları ile kıyaslandığında, balıkçılık ile madencilik ve taşocakçılığı sektörlerinin paylarının aynı kaldığı, tarım ve ormancılık sektörünün payının düştüğü, imalat sektörünün payının ise arttığı gözlenmektedir (Bkz, Tablo 103).

Tablo 103. Sektörlere Göre İhracat

Sektörler	İhracat Değeri (000 000 \$)			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Tarım ve ormancılık	4.935	5.167	5.192	4,3	3,8	3,4	13,5	4,7	0,5
Balıkçılık	156	186	190	0,1	0,1	0,1	-17,5	19,2	2,4
Madencilik ve taşocakçılığı	2.687	2.805	3.162	2,4	2,1	2,1	59,7	4,4	12,7
İmalat	105.467	125.963	143.290	92,6	93,4	93,9	10,5	19,4	13,8
Diğer	638	786	727	0,6	0,6	0,5	34,3	23,2	-7,5
Toplam	113.883	134.907	152.561	100,0	100,0	100,0	11,5	18,5	13,1

Kaynak: TÜİK.

Geniş ekonomik grup sınıflamasına göre ihracatta bir önceki yıla kıyasla 2012 yılında en yüksek artışı %21,7 oranı ile 82.706 milyon \$'a yükselen ara (hammadde) malı ihracatı göstermiştir. Krizle birlikte azalan ara malı ihracatı, 2010 yılında yükselişe geçmiş, ekonominin canlanmaya başlamasıyla 2011 yılından itibaren ise hız kazanmıştır. Bunu %6,5 oranında artış gösteren tüketim malları ihracatı 55.590 milyon \$ değeriyle takip etmiştir. Sermaye (yatırım) malları ihracatı ise %3,1 oranında azalış göstermiştir. Ana mal gruplarının toplam ihracat içindeki oranları, bir önceki yıl ile kıyaslandığında tüketim mallarının oranı %38,7'den %36,4'e, sermaye (yatırım) mallarının oranı %10,5'ten %9,0'a düşerken, ara (hammadde) mallarının oranı %50,4'ten %54,2'ye yükselmiştir (Bkz, Tablo 104).

Tablo 104. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İhracat

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	İhracat Değeri (000 000 \$)			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Sermaye (Yatırım) malları	11.771	14.192	13.749	10,3	10,5	9,0	5,9	20,6	-3,1
Ara (Hammadde) malları	56.381	67.942	82.706	49,5	50,4	54,2	13,4	20,5	21,7
Tüketim malları	45.321	52.219	55.590	39,8	38,7	36,4	11,3	15,2	6,5
Diğerleri	410	555	516	0,4	0,4	0,3	-26,7	35,3	-6,9
Toplam	113.883	134.907	152.561	100,0	100,0	100,0	11,5	18,5	13,1

Kaynak: TÜİK.

2012 yılı ihracatında ilk onda yer alan fasıllar incelendiğinde; kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, taklit mücevher eşyası ve metal paraları ihracatının 16.328 milyon \$ ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu grubun toplam ihracat içindeki oranı 7,9 puan artış göstererek %2,8'den %10,7'ye yükselmiştir. Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam ve parçaları ihracatı 15.151 milyon \$ ile ikinci sırada yer almaktadır. Kazan, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları ihracatı 12.015 milyon \$ ile üçüncü sırada, demir ve çelik ihracatı 11.342 milyon \$ ile dördüncü sırada yer almaktadır. 2010 ve 2011 yıllarında ihracatımızda lider durumda olan motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam ve parçaları ihracatı 2012 yılında bir önceki yıla göre %4,1 oranı ile azalış gösteren tek fasıl olmuş, diğer bütün fasıllarda ise artış yönünde değişim gözlenmiştir. En yüksek artış %336,7 oranı ile kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, taklit mücevher eşyası ve metal paralar ihracatında gerçekleşmiştir (Bkz, Tablo 105).

Tablo 105. İhracatımızda İlk On Fasıl

Fasıllar ⁽¹⁾	Sıra No			İhracat Değeri (000 000 \$)			Toplam İhracat İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer	5	10	1	3.747	3.739	16.328	3,3	2,8	10,7	-36,8	-0,2	336,7
Kazan: makine ve cihazlar, aletler, parçaları	1	1	2	13.813	15.803	15.151	12,1	11,7	9,9	12,7	14,4	-4,1
Demir ve çelik	2	2	3	9.413	11.561	12.015	8,3	8,6	7,9	15,7	22,8	3,9
Elektrikli makine ve cihazlar, aksam ve parçaları	3	3	4	8.740	11.225	11.342	7,7	8,3	7,4	14,4	28,4	1,0
Örme giyim eşyası ve aksesuarları	5	4	5	7.530	8.874	9.380	6,6	6,6	6,1	13,6	17,8	5,7
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve müstahsalları, mumlar	4	5	6	7.731	8.386	8.428	6,8	6,2	5,5	11,6	8,5	0,5
Demir veya çelikten eşya	7	6	7	4.469	6.539	7.707	3,9	4,8	5,1	14,0	46,3	17,9
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları	6	7	8	4.850	5.748	6.103	4,3	4,3	4,0	6,7	18,5	6,2
Plastik ve plastikten mamul eşya	8	8	9	4.636	5.124	5.436	4,1	3,8	3,6	7,9	10,5	6,1
Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turuncgöl ve kavun kabuğu	10	9	10	3.717	4.580	5.016	3,3	3,4	3,3	20,1	23,2	9,5
Toplam ihracat				113.883	134.907	152.561	100,0	100,0	100,0	11,5	18,5	13,1

Kaynak: TÜİK.

(1): 2012 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

1.5.3 İthalat

2012 yılında ekonomik büyüme hız keserken, daralan iç taleple birlikte, yatırım ve tüketim talebi de gerilemiş ve ithalat azalış eğilimine girmiştir.

2011 yılında bir önceki yıla göre %29,8 oranında artan ithalat, 2012 yılında %1,8 oranında azalarak 240.842 milyon \$'dan 236.537 milyon \$'a gerilemiştir. Sektörler düzeyinde; bir önceki yıla göre balıkçılık sektörü ithalatı %15,4 oranında artarak 56 milyon \$'a, madencilik ve taşocakçılığı sektörü ithalatı %13,2 oranında artarak 42.247 milyon \$'a yükselirken, tarım ve ormancılık sektörü ithalatı %16,3 oranında azalarak 7.446 milyon \$'a, imalat sektörü ithalatı da %4,2 oranında azalarak 176.228 milyon \$'a düşmüştür. 2012 yılında toplam ithalat içerisinde sektörlerin oranları bir önceki yıl oranları ile kıyaslandığında, balıkçılık sektörü ithalatının payı değişmezken, tarım ve ormancılık sektörü ile imalat sanayi sektörlerinin payı azalmış, madencilik ve taşocakçılığı sektörünün payı ise artmıştır (Bkz, Tablo 106).

Tablo 106. Sektörlere Göre İthalat

Sektörler	İthalat Değeri (000 000 \$)			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Tarım ve ormancılık	6.457	8.895	7.446	3,5	3,7	3,1	40,6	37,8	-16,3
Balıkçılık	33	49	56	0,0	0,0	0,0	6,5	47,6	15,4
Madencilik ve taşocakçılığı	25.933	37.331	42.247	14,0	15,5	17,9	25,7	44,0	13,2
İmalat	145.367	183.930	176.228	78,3	76,4	74,5	30,9	26,5	-4,2
Diğer	7.754	10.636	10.560	4,2	4,4	4,5	66,9	37,2	-0,7
Toplam	185.544	240.842	236.537	100,0	100,0	100,0	31,7	29,8	-1,8

Kaynak: TÜİK.

Geniş ekonomik grup sınıflamasına göre de ithalat değerlerinde 2011 yılında görülen artış, 2012 yılında yerini azalışa bırakmıştır. 2012 yılında bir önceki yıla göre artış gösteren tek grup ara (hammadde) malları ithalatı olurken, %1,0 artış oranı ile 174.923 milyon \$ değerine ulaşmıştır. Sermaye (yatırım) malları ithalatı, 2012 yılında bir önceki yıla göre %9,0 oranında azalarak 33.924 milyon \$'a, tüketim malları ithalatı ise %10,1 oranında azalarak 26.700 milyon \$'a gerilemiştir. 2012 yılında ara (hammadde) malları ithalatının toplam ithalat içerisindeki payı bir önceki yıl ile kıyaslandığında artış gösterirken, sermaye (yatırım) malları ve tüketim malları ithalatının toplam ithalat içindeki payı azalmıştır (Bkz, Tablo 107).

Tablo 107. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	İthalat Değeri (000 000 \$)			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Sermaye (Yatırım) malları	28.818	37.271	33.924	15,5	15,5	14,3	34,3	29,3	-9,0
Ara (hammadde) malları	131.445	173.140	174.923	70,8	71,9	74,0	32,1	31,7	1,0
Tüketim malları	24.735	29.692	26.700	13,3	12,3	11,3	28,2	20,0	-10,1
Diğer	5460	739	990	0,3	0,3	0,4	-17,9	35,3	34,1
Toplam	185.544	240.842	236.537	100,0	100,0	100,0	31,7	29,8	-1,8

Kaynak: TÜİK.

2012 yılında toplam ithalat içinde en yüksek orana sahip olan ilk 10 fasıl içinde 60.114 milyon \$ ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar ilk sırayı almaktadır. Toplam ithalat içinde en yüksek orana sahip ikinci fasıl kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktör parçaları ithalatı olup, değeri de 26.315 milyon \$'dır. İthalat içinde en yüksek oranlara sahip diğer fasıllar sırasıyla; demir ve çelik ithalatı 19.641 milyon \$ ile üçüncü sırada, elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme verme cihazları; aksam, parça, aksesuarı ithalatı 16.280 milyon \$ ile dördüncü sıradadır (Bkz, Tablo 108).

Tablo 108. İthalatımızda İlk On Fasıl

Fasıllar ⁽¹⁾	Sıra No			İthalat Değeri (000 000 \$)			Toplam İthalat İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve müstahsalları, mumlar	1	1	1	38.497	54.118	60.114	20,7	22,5	25,4	28,7	40,6	11,1
Kazan: makine ve cihazlar, aletler, parçaları	2	2	2	21.267	27.111	26.315	11,5	11,3	11,1	24,1	27,5	-2,9
Demir ve çelik	3	3	3	16.121	20.424	19.641	8,7	8,5	8,3	42,0	26,7	-3,8
Motorlu kara taşıtları, traktör, bisiklet, motosiklet ve diğer	4	5	4	14.642	16.835	16.280	7,9	7,0	6,9	19,6	15,0	-3,3
Elektrikli makine ve cihazlar, aksam ve parçaları	5	4	5	13.419	17.184	14.514	7,2	7,1	6,1	49,5	28,1	-15,5
Plastik ve plastikten mamul eşya	6	6	6	9.730	12.579	12.505	5,2	5,2	5,3	40,1	29,3	-0,6
İnciler, kıymetli taş ve metal mamulleri, madeni paralar	13	7	7	3.037	7.022	8.530	1,6	2,9	3,6	51,6	131,2	21,5
Organik kimyasal müstahsallar	8	8	8	4.400	5.504	5.065	2,4	2,3	2,1	31,7	25,1	-8,0
Eczacılık ürünleri	9	11	9	3.438	4.116	4.055	1,9	1,7	1,7	21,3	19,7	-1,5
Bakır ve bakırdan eşya	7	9	10	4.410	4.697	3.996	2,4	2,0	1,7	8,1	6,5	-14,9
Toplam ithalat				185.544	240.842	236.537	100,0	100,0	100,0	31,7	29,8	-1,8

Kaynak: TÜİK.

(1): 2012 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

1.5.4 Bölgesel Düzeyde Dış Ticaret

2012 yılında İBBS Düzey-1'e göre en yüksek ihracat değerine 76.670 milyon \$ ile İstanbul bölgesi sahiptir. İstanbul bölgesi ihracatı Türkiye toplam ihracatının %50,3'ünü oluşturmaktadır. İstanbul bölgesini 26.806 milyon \$ ile Doğu Marmara bölgesi ve 17.079 milyon \$ ile Ege bölgesi izlemektedir. Toplam ihracat içinde en düşük değere sahip olan bölge 181 milyon \$ ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir (Bkz, Tablo 109).

Tablo 109. 2012 Yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Dış Ticaret Göstergeleri

Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	(000 000 \$)	
						İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	Dış Ticaret Dengesinin İhracata Oranı
TR1	İstanbul	76.670	119.601	196.271	-42.931	64,1	-56,0
TR2	Batı Marmara	1.431	1.457	2.888	-26	98,2	-1,8
TR3	Ege	17.079	17.244	34.324	-165	99,0	-1,0
TR4	Doğu Marmara	26.806	24.322	51.127	2.484	110,2	9,3
TR5	Batı Anadolu	8.698	11.766	20.464	-3.068	73,9	-35,3
TR6	Akdeniz	7.428	11.210	18.637	-3.782	66,3	-50,9
TR7	Orta Anadolu	2.067	2.023	4.090	44	102,2	2,1
TR8	Batı Karadeniz	1.303	3.032	4.335	-1.729	43,0	-132,7
TR9	Doğu Karadeniz	2.077	374	2.451	1.703	555,1	82,0
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	181	180	361	2	101,0	1,0
TRB	Ortadoğu Anadolu	747	227	974	520	328,6	69,6
TRC	Güneydoğu Anadolu	8.068	5.619	13.687	2.449	143,6	30,4
TR	Türkiye ⁽¹⁾	152.561	236.537	389.098	-83.976	64,5	-55,0
Bir Önceki Yıla Göre Değişim Oranı							
TR1	İstanbul	24,7	-3,5	5,9	-31,2	29,2	-44,9
TR2	Batı Marmara	4,1	-15,9	-7,1	-92,6	23,8	-92,9
TR3	Ege	4,0	-0,7	1,6	-82,6	4,8	-83,3
TR4	Doğu Marmara	-1,0	-10,2	-5,6	31.900,9	10,2	32.230,6
TR5	Batı Anadolu	8,7	-10,9	-3,5	-41,0	22,0	-45,8
TR6	Akdeniz	2,3	-3,9	-1,5	-14,1	6,4	-16,0
TR7	Orta Anadolu	4,5	-9,7	-3,0	-116,9	15,7	-116,1
TR8	Batı Karadeniz	-10,7	-6,0	-7,5	-2,1	-5,0	9,7
TR9	Doğu Karadeniz	0,8	32,5	4,6	-4,2	-23,9	-5,0
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	-12,3	12,1	-1,6	-96,1	-21,8	-95,6
TRB	Ortadoğu Anadolu	7,2	-8,1	3,2	15,6	16,6	7,8
TRC	Güneydoğu Anadolu	16,2	3,7	10,7	60,7	12,1	38,3
TR	Türkiye ⁽¹⁾	13,0	-1,8	3,5	-20,7	15,1	-29,8

Kaynak: TÜİK.

(1): Türkiye verileri gizli ve belirsiz verileri de içermektedir.

2012 yılı ithalat değerlerinde de aynı bölgesel sıralama geçerli olup, Türkiye'nin toplam ithalatının %50,6'sını alan İstanbul bölgesi 119.601 milyon \$ ile birinci sıradadır. İstanbul bölgesini 24.322 milyon \$ ile Doğu Marmara bölgesi ve 17.244 milyon \$ ile Ege bölgesi takip etmiştir. Toplam ithalat içinde en düşük paya sahip bölge ise 180 milyon \$ ile yine Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olmuştur.

Dış ticaret hacminde de ithalat ve ihracat değerlerine ve Türkiye içindeki paylarına bağlı olarak sıralamada herhangi bir değişiklik olmamıştır. İstanbul bölgesi 196.271 milyon \$, Doğu Marmara bölgesi 51.127 milyon \$ ve Ege bölgesi 34.324 milyon \$ ile ilk üç sırada yer alan bölgeler olmuştur. Dış ticaret hacminin en düşük olduğu bölge 361 milyon \$ ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir.

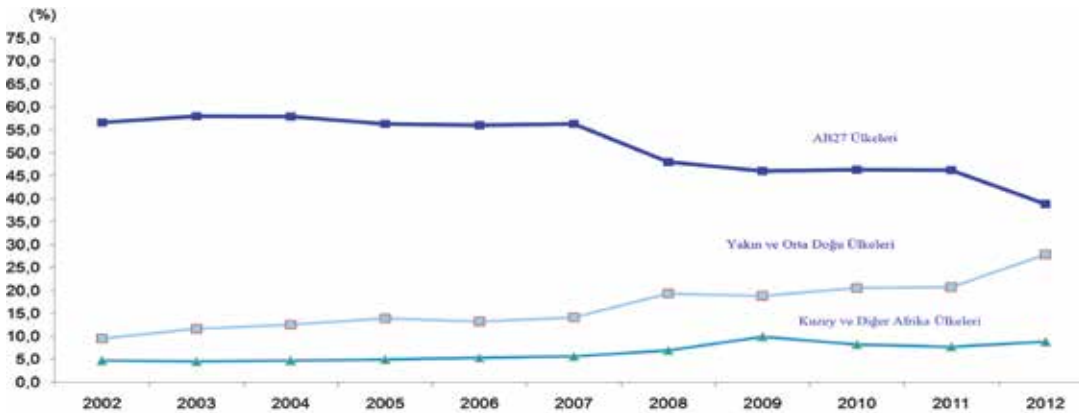
Dış ticaret açığı en yüksek bölge 42.931 milyon \$ ile İstanbul bölgesi olurken, 3.782 milyon \$ ile Akdeniz bölgesi ve 3.068 milyon \$ ile Batı Anadolu bölgesi İstanbul bölgesini izlemiştir. En yüksek dış ticaret fazlası veren bölge ise 2.484 milyon \$ ile Doğu Marmara bölgesi olmuştur.

İhracatın ithalatı karşılama oranının en yüksek olduğu bölge %555,1 oranıyla Doğu Karadeniz bölgesi olurken, %328,6 oranıyla Ortadoğu Anadolu bölgesi ve %143,6 oranıyla Güneydoğu Anadolu bölgesi ihracatın ithalatı karşılama oranının yüksek olduğu diğer iki bölgedir. İhracatın ithalatı karşılama oranının en düşük olduğu bölge ise %43,0 oranı ile Batı Karadeniz bölgesidir.

1.5.5 Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret

Ülke gruplarına göre dış ticaret gerçekleştirmelerine bakıldığında, yıllardır en güçlü ihracat pazarımız konumunda olan AB ülkelerinin 2012 yılında ihracat içindeki payının düştüğü görülmektedir. 2010 yılında AB ülkelerine gerçekleştirilen ihracat 52.685 milyon \$ değerinde iken, 2011 yılında %18,3 oranında artışla 62.347 milyon \$'a yükselmiş, 2012 yılında %5,0 oranında azalışla 59.241 milyon \$ seviyesine düşmüştür. Türkiye Serbest Bölgelerine yapılan ihracat %9,8 oranında azalarak 2.295 milyon \$ olmuştur. AB ülkelerinin ekonomilerindeki durgunluğun devam etmesiyle düşen ihracatımız içindeki payı, pazar çeşitlendirme çalışmalarıyla diğer ülkelere yapılan ihracattaki artış ile büyük ölçüde telafi edilmiştir. Böylece diğer ülkeler grubuna yapılan ihracat 2012 yılında %30,0 oranında artış göstererek, 91.025 milyon \$'a yükselmiştir. 2012 yılında AB ülkelerine yapılan ihracatın, toplam ihracat içindeki oranı %38,8; Türkiye Serbest Bölgeleri'ne yapılan ihracatın oranı %1,5 ve diğer ülkeler grubuna yapılan ihracatın oranı ise %59,7 olmuştur (Bkz, Grafik 43).

2012 yılında diğer ülkeler grubuna yapılan 91.025 milyon \$'lık ihracatın, 14.373 milyon \$'ı AB ülkeleri dışında kalan Avrupa ülkelerine, 13.361 milyon \$'ı Afrika ülkelerine, 9.636 milyon \$'ı Amerika ülkelerine, 53.059 milyon \$'ı Asya ülkelerine, 490 milyon \$'ı Avustralya ve Yeni Zelanda'ya ve 105 milyon \$'ı da bunların dışında kalan ülke ve bölgelere yapılan ihracattan oluşmaktadır. 2012 yılında toplam ihracat içinde AB dışındaki Avrupa ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı %9,4, Afrika ülkelerine yapılan ihracatın payı %8,8, Amerika ülkelerine yapılan ihracatın payı %6,3, Asya ülkelerine yapılan ihracatın payı %34,8, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yapılan ihracatın payı %3,0, diğer ülke ve bölgelere yapılan ihracatın payı da %1,0 düzeyinde gerçekleşmiştir (Bkz, Tablo 110).

Kaynak: TÜİK.

Grafik 43. Yıllara Göre Ülke Grupları Düzeyinde İhracatta Pazar Çeşitlenmesi

Tablo 110. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(000 000 \$)

Ülke Grupları	İhracat								
	2010			2011			2012		
	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 27)	52.685	46,3	12,1	62.347	46,2	18,3	59.241	38,8	-5,0
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	2.084	1,8	6,5	2.545	1,9	22,1	2.295	1,5	-9,8
C- Diğer Ülkeler	59.114	51,9	11,2	70.015	51,9	18,4	91.025	59,7	30,0
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	11.373	10,0	0,5	12.976	9,6	14,1	14.373	9,4	10,8
2- Afrika Ülkeleri	9.283	8,2	-8,6	10.334	7,7	11,3	13.361	8,8	29,3
Kuzey Afrika	7.025	6,2	-5,3	6.701	5,0	-4,6	9.448	6,2	41,0
Diğer Afrika	2.258	2,0	-17,6	3.633	2,7	60,9	3.913	2,6	7,7
3- Amerika Ülkeleri	6.077	5,3	24,6	7.926	5,9	30,4	9.636	6,3	21,6
Kuzey Amerika	4.242	3,7	18,5	5.459	4,0	28,7	6.673	4,4	22,2
Orta Amerika ve Karayipler	598	0,5	-3,8	626	0,5	4,7	770	0,5	22,9
Güney Amerika	1.237	1,1	82,5	1.840	1,4	48,8	2.193	1,4	19,1
4- Asya Ülkeleri	31.876	28,0	23,1	38.134	28,3	19,6	53.059	34,8	39,1
Yakın ve Orta Doğu	23.295	20,5	21,4	27.935	20,7	19,9	42.477	27,8	52,1
Diğer Asya	8.581	7,5	28,0	10.199	7,6	18,9	10.582	6,9	3,7
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	403	0,4	11,2	481	0,4	19,4	490	0,3	2,0
6- Diğer Ülke ve Bölgeler ⁽¹⁾	102	0,1	-81,9	164	0,1	60,9	105	0,1	-35,7
Genel Toplam	113.883	100,0	11,5	134.907	100,0	18,5	152.561	100,0	13,1
Ülke Grupları	İthalat								
	2010			2011			2012		
	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 27)	72.180	38,9	27,7	91.128	37,8	26,3	87.446	37,0	-4,0
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	878	0,5	-9,0	1.038	0,4	18,2	1.046	0,4	0,8
C- Diğer Ülkeler	112.486	60,6	34,8	148.675	61,7	32,2	148.045	62,6	-0,4
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	30.312	16,3	17,1	35.979	14,9	18,7	37.409	15,8	4,0
2- Afrika Ülkeleri	4.824	2,6	22,5	6.767	2,8	40,3	5.922	2,5	-12,5
Kuzey Afrika	3.098	1,7	38,4	3.342	1,4	7,9	3.309	1,4	-1,0
Diğer Afrika	1.726	0,9	1,5	3.425	1,4	98,4	2.613	1,1	-23,7
3- Amerika Ülkeleri	16.799	9,1	36,9	22.749	9,4	35,4	20.234	8,6	-11,1
Kuzey Amerika	13.234	7,1	39,1	17.346	7,2	31,1	15.085	6,4	-13,0
Orta Amerika ve Karayipler	623	0,3	30,9	903	0,4	45,0	1.069	0,5	18,3
Güney Amerika	2.942	1,6	28,7	4.500	1,9	53,0	4.079	1,7	-9,4
4- Asya Ülkeleri	53.354	28,8	48,7	73.583	30,6	37,9	71.012	30,0	-3,5
Yakın ve Orta Doğu	13.011	7,0	82,4	20.439	8,5	57,1	21.410	9,1	4,7
Diğer Asya	40.343	21,7	40,3	53.144	22,1	31,7	49.602	21,0	-6,7
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	493	0,3	-23,9	807	0,3	63,7	861	0,4	6,7
6- Diğer Ülke ve Bölgeler ⁽¹⁾	6.703	3,6	39,0	8.789	3,6	31,1	12.607	5,3	43,4
Genel Toplam	185.544	100,0	31,7	240.842	100,0	29,8	236.537	100,0	-1,8

Tablo 110. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri (Devamı)

(000 000 \$)

Ülke Grupları	Dış Ticaret Hacmi								
	2010			2011			2012		
	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 27)	124.865	41,7	20,6	153.476	40,8	22,9	146.687	37,7	-4,4
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	2.962	1,0	1,4	3.583	1,0	21,0	3.342	0,9	-6,7
C- Diğer Ülkeler	171.600	57,3	25,6	218.690	58,2	27,4	239.069	61,4	9,3
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	41.685	13,9	12,0	48.956	13,0	17,4	51.782	13,3	5,8
2- Afrika Ülkeleri	14.107	4,7	0,1	17.101	4,6	21,2	19.284	5,0	12,8
Kuzey Afrika	10.123	3,4	4,9	10.043	2,7	-0,8	12.757	3,3	27,0
Diğer Afrika	3.984	1,3	-10,3	7.058	1,9	77,2	6.527	1,7	-7,5
3- Amerika Ülkeleri	22.876	7,6	33,4	30.675	8,2	34,1	29.869	7,7	-2,6
Kuzey Amerika	17.476	5,8	33,5	22.805	6,1	30,5	21.758	5,6	-4,6
Orta Amerika ve Karayipler	1.221	0,4	11,2	1.530	0,4	25,3	1.839	0,5	20,2
Güney Amerika	4.179	1,4	41,0	6.341	1,7	51,7	6.272	1,6	-1,1
4- Asya Ülkeleri	85.230	28,5	38,0	111.717	29,7	31,1	124.070	31,9	11,1
Yakın ve Orta Doğu	36.306	12,1	37,9	48.374	12,9	33,2	63.887	16,4	32,1
Diğer Asya	48.924	16,3	38,0	63.343	16,9	29,5	60.184	15,5	-5,0
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	896	0,3	-11,3	1.288	0,3	43,8	1.352	0,3	5,0
6- Diğer Ülke ve Bölgeler ⁽¹⁾	6.805	2,3	26,4	8.953	2,4	31,6	12.713	3,3	42,0
Genel Toplam	299.427	100,0	23,2	375.749	100,0	25,5	389.098	100,0	3,6

Kaynak: TÜİK.

(1): Veri gizliliği nedeniyle, ülke bilgisi gizlenen veriler "Diğer Ülke ve Bölgeler" grubu içinde yer almaktadır.

Ülke grupları için ithalat rakamları irdelendiğinde; 2012 yılında bir önceki yıla göre AB ülkelerinden yapılan ithalat %4,0, diğer ülke grubundan yapılan ithalat %4,0 oranlarında düşerken, Türkiye Serbest Bölgeleri'nden yapılan ithalat %8,0 oranında artmıştır. 2012 yılında AB ülkelerinden 87.446 milyon \$, Türkiye Serbest Bölgeleri'nden 1.046 milyon \$, diğer ülkeler grubundan ise 148.045 milyon \$ değerinde ithalat gerçekleştirilmiştir. Toplam ithalat içerisinde ülke gruplarının oranları incelendiğinde; AB ülkelerinden yapılan ithalatın %37,0 oranına, Türkiye Serbest Bölgeleri'nden yapılan ithalatın %4,0 oranına ve diğer ülkeler grubundan yapılan ithalatın %62,6 oranına sahip olduğu görülmektedir.

Diğer ülkeler başlığı altında yer alan ülkelerden yapılan 148.045 milyon \$'lık ithalatın, 37.409 milyon \$'ı AB haricindeki diğer Avrupa ülkelerinden, 5.922 \$'ı Afrika ülkelerinden, 20.234 milyon \$'ı Amerika ülkelerinden, 71.012 milyon \$'ı Asya ülkelerinden, 861 milyon \$'ı Avustralya ve Yeni Zelanda'dan ve 12.607 milyon \$'ı da diğer ülke ve bölgelerden yapılmıştır. Toplam ithalat içinde AB dışındaki Avrupa ülkelerinden yapılan ithalat %15,8, Afrika ülkelerinden yapılan ithalat %2,5, Amerika ülkelerinden yapılan ithalat %8,6, Asya ülkelerinden yapılan ithalat %30,0, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan yapılan ithalat %4,0, diğer ülke ve bölgelerden yapılan ithalat ise %5,3 paya sahiptir.

Dış ticaret hacmi 2012 yılında bir önceki yıla göre %3,6 oranında artış ile 389.098 milyon \$ olmuştur. AB ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi 146.687 milyon \$, Türkiye Serbest Bölgeleri ile 3.342 milyon \$, diğer ülkeler grubu altında olan ülkelerle de 239.069 milyon \$ olmuştur. 2012 yılında dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre en yüksek oranlı artışını %42,0 oranı ile diğer ülke ve bölge grubunda gösterirken, %32,1 oranı ile Yakın ve Ortadoğu ülkeleri, %27,0 oranı ile de Kuzey Afrika ülkeleri değişim oranının pozitif yönlü ve yüksek değerde olduğu ülke gruplarıdır.

Seçilmiş ulusal ve uluslararası teşkilatlara göre ihracat göstergeleri incelendiğinde; Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerine 2012 yılında 66.346 milyon \$ değerinde, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ülkelerine 55.249 milyon \$ değerinde, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ülkelerine 18.799 milyon \$ değerinde, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ülkelerine 16.569 milyon \$ değerinde, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine 15.083 milyon \$ değerinde, Türk Cumhuriyetleri'ne 5.845 milyon \$ değerinde, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkelerine 2.601 milyon \$ değerinde ihracat gerçekleştirilmiştir. Toplam ihracat içerisinde OECD ülkelerine yapılan ihracat %43,5, İİT ülkelerine yapılan ihracat %36,2, KEİ ülkelerine yapılan ihracat %12,3 oranına, EİT ülkelerine yapılan ihracat %10,9, BDT ülkelerine yapılan ihracat %9,9, Türk Cumhuriyetleri'ne yapılan ihracat %3,8 ve EFTA ülkelerine yapılan ihracat %1,7 paya sahiptir (Bkz, Tablo 111).

Tablo 111. Seçilmiş Ulusal ve Uluslararası Teşkilatlara Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(000 000 \$)

Seçilmiş Ulusal ve Uluslararası Teşkilatlar	İhracat								
	2010			2011			2012		
	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	61.492	54,0	10,1	67.114	49,7	9,1	66.346	43,5	-1,1
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	2.416	2,1	-44,3	1.887	1,4	-21,9	2.601	1,7	37,8
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	14.456	12,7	17,8	17.768	13,2	22,9	18.799	12,3	5,8
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	7.617	6,7	28,1	9.292	6,9	22,0	16.569	10,9	78,3
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	10.288	9,0	29,3	13.377	9,9	30,0	15.083	9,9	12,8
Türk Cumhuriyetleri	3.921	3,4	15,4	5.040	3,7	28,5	5.845	3,8	16,0
İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)	32.470	28,5	13,4	37.325	27,7	15,0	55.249	36,2	48,0
Genel Toplam	113.883	100,0	11,5	134.907	100,0	18,5	152.561	100,0	13,1

Seçilmiş Ulusal ve Uluslararası Teşkilatlar	İthalat								
	2010			2011			2012		
	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	99.315	53,5	30,1	121.328	50,4	22,2	113.722	48,1	-6,3
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	4.002	2,2	43,9	5.846	2,4	46,1	5.238	2,2	-10,4
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	32.980	17,8	19,1	38.770	16,1	17,6	41.502	17,5	7,0
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	11.607	6,3	93,2	17.306	7,2	49,1	16.429	6,9	-5,1
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	28.909	15,6	16,8	33.159	13,8	14,7	35.241	14,9	6,3
Türk Cumhuriyetleri	2.924	1,6	56,2	3.642	1,5	24,6	3.558	1,5	-2,3
İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)	22.201	12,0	66,2	31.418	13,0	41,5	31.690	13,4	0,9
Genel Toplam	185.544	100,0	31,7	240.842	100,0	29,8	236.537	100,0	-1,8

Seçilmiş Ulusal ve Uluslararası Teşkilatlar	Dış Ticaret Hacmi								
	2010			2011			2012		
	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	160.807	53,7	21,7	188.442	50,2	17,2	180.069	46,3	-4,4
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	6.418	2,1	-9,8	7.733	2,1	20,5	7.840	2,0	1,4
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	47.436	15,8	18,7	56.538	15,0	19,2	60.302	15,5	6,7
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	19.224	6,4	60,8	26.598	7,1	38,4	32.998	8,5	24,1
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	39.197	13,1	19,8	46.536	12,4	18,7	50.324	12,9	8,1
Türk Cumhuriyetleri	6.845	2,3	29,9	8.682	2,3	26,8	9.403	2,4	8,3
İslam Konferansı Teşkilatı (İKT)	54.671	18,3	30,2	68.743	18,3	25,7	86.939	22,3	26,5
Genel Toplam	299.427	100,0	23,2	375.749	100,0	25,5	389.098	100,0	3,6

Kaynak: TÜİK.

Ulusal ve uluslararası teşkilat ve ülkelere göre 2012 yılı ithalat değerlerine göre de, en fazla ithalat 113.722 milyon \$ ile OECD ülkelerinden yapılmış, OECD ülkelerini 41.502 milyon \$ ile KEİ ülkeleri izlemiştir. İthalat yapılan diğer gruplar ise sırasıyla; 35.241 milyon \$ ile BDT ülkeleri, 31.690 milyon \$ ile İİT ülkeleri, 16.429 milyon \$ ile EİT ülkeleri, 5.238 milyon \$ ile EFTA ve 3.558 milyon \$ ile Türk Cumhuriyetleri ülkeleridir. 2012 yılında bu ülke grupları ile gerçekleştirilen ithalatın, toplam ithalat içerisindeki payları; OECD ülkelerinde %48,1, KEİ ülkelerinde %17,5, BDT ülkelerinde %14,9, İİT ülkelerinde %13,4, EİT ülkelerinde %6,9, EFTA ülkelerinde %2,2 ve Türk Cumhuriyetlerinde de %1,5 olmuştur.

2012 yılında OECD ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre %4,4 oranında azalışla 180.069 milyon \$, İİT ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi %26,5 oranındaki artışla 86.939 milyon \$, KEİ ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi %6,7 oranındaki artışla 60.302 milyon \$, BDT ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi de %8,1 oranındaki artışla 50.324 milyon \$'dır (Bkz, Tablo 111).

En çok ihracat yaptığımız ilk on ülke içinde Almanya'nın 13.132 milyon \$ ile geçen yıl olduğu gibi ilk sırada yer aldığı, Irak'ın 10.830 milyon \$ ile ikinci sıradaki yerini muhafaza ettiği, İran'ın ise 9.923 milyon \$ ile onuncu sıradan üçüncü sıraya yükseldiği görülmektedir (Bkz, Tablo 112).

Tablo 112. En Çok İhracat Yaptığımız İlk On Ülke

Ülkeler ⁽¹⁾	Sıra No			2010			2011			2012		
	2010	2011	2012	İhracat Değeri	Toplam İhracat İçindeki Oranı	Değişim Oranı	İhracat Değeri	Toplam İhracat İçindeki Oranı	Değişim Oranı	İhracat Değeri	Toplam İhracat İçindeki Oranı	Değişim Oranı
Almanya	1	1	1	11.479	10,1	17,2	13.951	10,3	21,5	13.132	8,6	-5,9
Irak	5	2	2	6.036	5,3	17,8	8.310	6,2	37,7	10.830	7,1	30,3
İngiltere	10	10	3	3.044	2,7	50,3	3.590	2,7	17,9	9.923	6,5	176,4
İtalya	2	3	4	7.236	6,4	21,9	8.151	6,0	12,7	8.701	5,7	6,7
Fransa	9	9	5	3.333	2,9	15,1	3.707	2,7	11,2	8.177	5,4	120,6
Rusya Federasyonu	6	6	6	4.628	4,1	45,1	5.993	4,4	29,5	6.683	4,4	11,5
ABD	3	4	7	6.505	5,7	10,5	7.851	5,8	20,7	6.376	4,2	-18,8
İspanya	4	5	8	6.054	5,3	-2,5	6.806	5,0	12,4	6.202	4,1	-8,9
Birleşik Arap Emirlikleri	7	7	9	3.763	3,3	16,1	4.584	3,4	21,8	5.615	3,7	22,5
İran	8	8	10	3.536	3,1	25,5	3.918	2,9	10,8	3.721	2,4	-5,0
İlk 10 ülke toplamı				55.614	48,8	18,0	66.860	49,6	20,2	79.360	52,0	18,7
Toplam ihracat				113.883	100,0	11,5	134.907	100,0	18,5	152.561	100,0	13,1

Kaynak: TÜİK.

(1): 2012 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

2012 yılında en fazla ithalat yaptığımız ilk on ülke içerisinde ilk sırayı geçen yılda olduğu gibi yine Rusya almıştır. Rusya'dan yapılan ithalat miktarı, 2012 yılındaki toplam ithalatın %11,3'ü olup, 26.620 milyon \$ değerindedir. İthalat sıralamasında geçen yıl olduğu gibi ikinci sırayı 21.400 milyon \$ ile toplam ithalatın %9,0'ını alan Almanya, üçüncü sırayı da yine 21.295 milyon \$ ile toplam ithalatın %9,0'ına sahip olan Çin almıştır. 2012 yılında bir önceki yıla göre ilk on ülke içinde Rusya Federasyonu hariç bütün ülkelerden yapılan ithalatımızda düşüş olmuştur. Rusya Federasyonu'ndan yapılan ithalat %11,1 oranında artarken, ithalatın en fazla düşüş gösterdiği ülke %11,9 oranı ve 14.131 milyon \$ ithalat değeri ile dördüncü sıradaki yerini koruyan ABD olmuştur (Bkz, Tablo 113).

Tablo 113. En Çok İthalat Yaptığımız İlk On Ülke

(000 000 \$)

Ülkeler ⁽¹⁾	Sıra No			2010			2011			2012		
	2010	2011	2012	İthalat Değeri	Toplam İthalat İçindeki Oranı	Değişim Oranı	İthalat Değeri	Toplam İthalat İçindeki Oranı	Değişim Oranı	İthalat Değeri	Toplam İthalat İçindeki Oranı	Değişim Oranı
Rusya Federasyonu	1	1	1	21.601	11,6	11,1	23.953	9,9	10,9	26.620	11,3	11,1
Almanya	2	2	2	17.549	9,5	24,5	22.986	9,5	31,0	21.400	9,0	-6,9
Çin	3	3	3	17.181	9,3	35,5	21.693	9,0	26,3	21.295	9,0	-1,8
ABD	4	4	4	12.319	6,6	43,6	16.034	6,7	30,2	14.131	6,0	-11,9
İtalya	5	5	5	10.140	5,5	33,5	13.450	5,6	32,6	13.344	5,6	-0,8
İran	7	6	6	7.645	4,1	124,5	12.462	5,2	63,0	11.965	5,1	-4,0
Fransa	6	7	7	8.177	4,4	15,3	9.230	3,8	12,9	8.590	3,6	-6,9
Hindistan	8	10	8	4.840	2,6	28,1	6.196	2,6	28,0	6.023	2,5	-2,8
Güney Kore	13	8	9	3.410	1,8	79,2	6.499	2,7	90,6	5.844	2,5	-10,1
İspanya	9	9	10	4.764	2,6	52,8	6.298	2,6	32,2	5.660	2,4	-10,1
İlk 10 ülke toplamı				107.626	58,0	31,7	138.800	57,6	29,0	134.871	57,0	-2,8
Toplam ithalat				185.544	100,0	31,7	240.842	100,0	29,8	236.537	100,0	-1,8

Kaynak: TÜİK.

(1): 2012 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

1.5.6 Komşu Ülkelerle Dış Ticaret

Ülkemizin komşu ülkelerle yaptığı dış ticaret verileri değerlendirildiğinde, komşu ülkelerle yapılan ihracatın 2012 yılında %42,0 oranında artışla 28.182 milyon \$'a, ithalatında %2,6 oranında artışla 18.995 milyon \$'a ulaştığı görülmektedir.

Komşu ülkelerden Suriye'ye yapılan ihracat bu ülkede yaşanan siyasi karışıklıklar nedeniyle 2012 yılında %68,8 oranında düşerken, ekonomik sorunlarını gideremeyen Yunanistan'a yapılan ihracat da %9,7 oranında düşmüştür. Bunların dışında kalan ülkelere yapılan ihracat değerleri artış gösterirken, en yüksek oranlı artış %176,4 oranı ile İran'a, %30,3 oranı ile Irak'a, %25,3 oranı ile Azerbaycan'a, %14,8 oranı ile Gürcistan'a yapılan ihracatta olmuştur. 2012 yılında toplam ihracatın %18,5'i komşu ülkelerle gerçekleştirilmiştir (Bkz, Tablo 114).

Ülkemizin komşu ülkelerden yaptığı ithalat 2011 yılında %53,7 oranında artarken 2012 yılında önemli oranda hız kesmiş ve sadece %2,6 oranında artış göstermiştir. Böylece 2012 yılında komşu ülkelerden ithalatımız 18.506 milyon \$'dan, 18.995 milyon \$'a yükselmiştir. 2012 yılında Irak'tan yapılan ithalatta %71,3, Yunanistan'dan yapılan ithalatta %37,8, Azerbaycan'dan yapılan ithalatta %29,8, Bulgaristan'dan yapılan ithalatta %11,3 oranlarında artış gerçekleşirken, diğer komşu ülkelerden yapılan ithalat değerlerinde azalış olmuştur. Komşu ülkelerle yapılan ithalatta en yüksek oranlı azalış %80,0 oranı Suriye ve %42,7 oranı ile Gürcistan'dan yapılan ithalatta gerçekleşmiştir.

Tablo 114. Komşu Ülkelerle Dış Ticaret

(000 000 \$)

Komşu Ülkeler	İhracat								
	2010			2011			2012		
	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı
Azerbaycan	1.550	1,4	10,7	2.064	1,5	33,2	2.587	1,7	25,3
Bulgaristan	1.497	1,3	8,0	1.623	1,2	8,4	1.682	1,1	3,6
Gürcistan	769	0,7	0,8	1.092	0,8	42,0	1.254	0,8	14,8
Irak	6.036	5,3	17,8	8.310	6,2	37,7	10.830	7,1	30,3
İran	3.044	2,7	50,3	3.590	2,7	17,9	9.923	6,5	176,4
Suriye	1.845	1,6	29,7	1.610	1,2	-12,7	503	0,3	-68,8
Yunanistan	1.456	1,3	-10,7	1.553	1,2	6,7	1.403	0,9	-9,7
Komşu ülkeler toplamı	16.197	14,2	17,8	19.842	14,7	22,5	28.182	18,5	42,0
Genel Toplam	113.883	100,0	11,5	134.907	100,0	18,5	152.561	100,0	13,1

Komşu Ülkeler	İthalat								
	2010			2011			2012		
	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı
Azerbaycan	253	0,1	79,4	262	0,1	3,6	340	0,1	29,8
Bulgaristan	1.703	0,9	52,5	2.475	1,0	45,3	2.754	1,2	11,3
Gürcistan	291	0,2	1,9	314	0,1	7,9	180	0,1	-42,7
Irak	153	0,1	26,4	87	0,0	-43,1	149	0,1	71,3
İran	7.645	4,1	124,5	12.462	5,2	63,0	11.965	5,1	-4,0
Suriye	452	0,2	104,5	337	0,1	-25,4	67	0,0	-80,0
Yunanistan	1.542	0,8	36,3	2.569	1,1	66,6	3.540	1,5	37,8
Komşu ülkeler toplamı	12.039	6,5	87,4	18.506	7,7	53,7	18.995	8,0	2,6
Genel Toplam	185.544	100,0	31,7	240.842	100,0	29,8	236.537	100,0	-1,8

Komşu Ülkeler	Dış Ticaret Hacmi								
	2010			2011			2012		
	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı	Değer	Genel Toplam İçindeki Oranı	Değişim Oranı
Azerbaycan	1.803	0,6	17,0	2.326	0,6	29,0	2.927	0,8	25,8
Bulgaristan	3.200	1,1	27,8	4.098	1,1	28,1	4.436	1,1	8,2
Gürcistan	1.060	0,4	1,1	1.406	0,4	32,6	1.434	0,4	2,0
Irak	6.189	2,1	18,0	8.397	2,2	35,7	10.979	2,8	30,7
İran	10.689	3,6	96,8	16.052	4,3	50,2	21.888	5,6	36,4
Suriye	2.297	0,8	39,8	1.947	0,5	-15,2	570	0,1	-70,7
Yunanistan	2.998	1,0	8,6	4.122	1,1	37,5	4.943	1,3	19,9
Komşu ülkeler toplamı	28.236	9,4	40,0	38.348	10,2	35,8	47.177	12,1	23,0
Genel Toplam	299.427	100,0	23,2	375.749	100,0	25,5	389.098	100,0	3,6

Kaynak: TÜİK.

Ülkemizin komşu ülkelerle olan dış ticaret hacmi 2012 yılında, %12,1 oranında artarak 38.348 milyon \$'dan, 47.177 milyon \$'a yükselmiştir. Komşu ülkelerle yapılan dış ticaret hacminin, toplam dış ticaret hacmi içindeki oranı 2011 yılına göre 1,9 puan artarak %10,2'den %12,1'e yükselmiştir. 2012 yılında, komşu ülkelerle dış ticaret hacminde azalış olan tek ülke ithalat ve ihracatta gözlenen yüksek oranlı düşüşlerin bir sonucu olarak %70,7 oranı ile Suriye olmuştur.

1.5.7 Ödemeler Dengesi

2012 yılı, ekonomi açısından temel risk unsurlarından biri olan cari işlemler dengesinde önemli oranda iyileşmenin olduğu bir yıl olmuştur. 2011 yılında, küresel krizden çıkış sürecinde ekonomideki hızlı büyüme, canlı iç talep ve zayıf yurt dışı talep nedeniyle ithalat ihracattan daha hızlı artış göstermiş, dolayısıyla dış ticaret açığı ve cari açık yükselmiştir. Üretim ve enerji fiyatlarındaki artışlar da ithalat artışını desteklemiştir. 2011 yılının son çeyreğinden itibaren TCMB cari dangedeki bolumayı kontrol altına almak için kredi hacmindeki artışı sınırlamaya ve döviz kurunu dengelemeye yönelik uygulamalara başlamıştır. Böylece döviz kuru yükselirken ekonomi yavaşlamaya, iç talep gerilemeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucu dış ticaret açığı ve cari açıda iyileşme başlamıştır.

2012 yılında ise ekonomik aktivitedeki azalma ile birlikte azalan ithalat talebi, cari açıktaki aşağı yönlü eğilimin devam etmesini sağlamıştır. Ekonomideki yavaşlamanın beklenenden fazla olması, buna bağlı olarak hammadde ve ara malı ithalatının azalması cari açıktaki daralmayı desteklemiştir. Ayrıca özellikle İran'a yapılan altın ihracatının desteklediği ihracattaki artış yönlü yüksek oranlı seyir dış ticaret açığını ve bunun doğal bir sonucu olarak cari açığı olumlu yönde etkilemiştir.

2011 yılının ikinci yarısından itibaren cari işlemler dengesinde başlayan iyileşme eğilimi, 2012 yılında da devam etmiştir. 2011 yılında 77.219 milyon \$ açık veren cari işlemler hesabı, 2012 yılında %36,7 oranında azalışla 48.867 milyon \$ açık vermiştir. Cari işlemler açığındaki bu iyileşmede, yine büyük ölçüde dış ticaret açığındaki azalmayla birlikte, hizmetler dengesinden kaynaklanan net gelirlerin 3.929 milyon \$ artarak 21.932 milyon \$'a ulaşması ve gelir dengesinden kaynaklanan net giderlerin 1.247 milyon \$ azalarak 6.594 milyon \$'a gerilemesi etkili olmuştur (Bkz, Tablo 115).

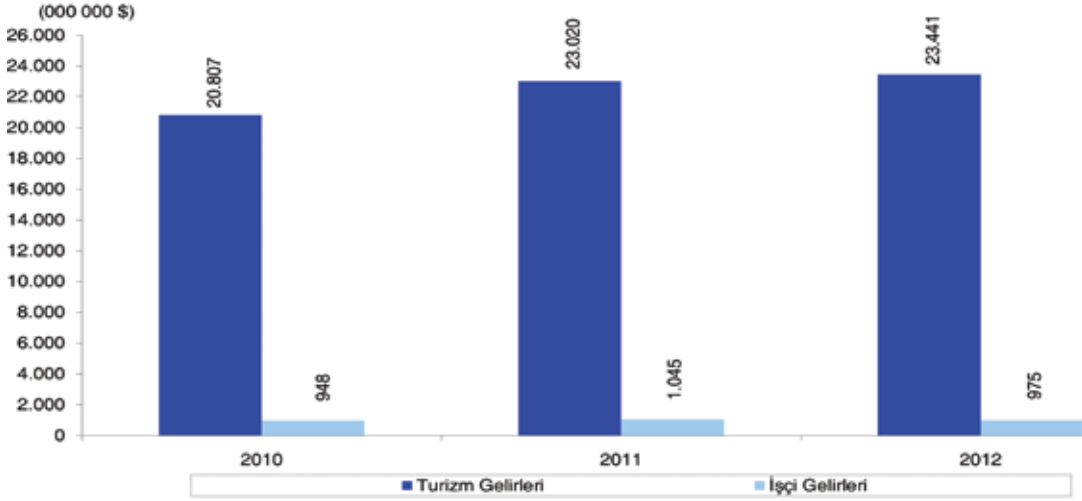
Tablo 115. Ödemeler Dengesi

Bileşenler	2010	2011	2012	(000 000 \$)		
				Değişim Oranı		
				2010	2011	2012
Cari İşlemler Hesabı	-46.857	-77.219	-48.867	247,9	64,8	-36,7
İhracat FoB	120.902	143.396	163.316	10,3	18,6	13,9
İthalat FoB	-177.315	-232.535	-228.918	31,8	31,1	-1,6
Mal Dengesi	-56.413	-89.139	-65.602	127,0	58,0	-26,4
Hizmet Gelirleri	34.501	38.634	42.094	1,7	12,0	9,0
Turizm Geliri	20.807	23.020	23.441	-2,1	10,6	1,8
Diğer Gelirler	13.694	15.614 0	18.653	8,1	14,0	19,5
Hizmet Giderleri	-19.253	-20.631	-20.162	15,7	7,2	-2,3
Turizm Giderleri	-4.826	-4.976	-4.052	16,4	3,1	-18,6
Diğer Giderler	-14.427	-15.655 0	-16.110	15,4	8,5	2,9
Mal ve Hizmet Dengesi	-41.165	-71.136	-43.670	443,7	72,8	-38,6
Gelir Dengesi: Gelir	4.477	3.952	5.033	-13,3	-11,7	27,4
Faiz Geliri	1.094	1.207	2.054	-35,1	10,3	70,2
Diğer Gelirler	3.383	2.745 0	2.979	-2,8	-18,9	8,5
Gelir Dengesi: Gider	-11.692	-11.793	-11.627	-13,2	0,9	-1,4
Faiz Gideri	-5.508	-5.282	-5.708	-25,6	-4,1	8,1
Diğer Giderler	-6.184	-6.511 0	-5.919	2,0	5,3	-9,1
Mal, Hizmet ve Gelir Dengesi	-48.380	-78.977	-50.264	204,7	63,2	-36,4
Cari Transferler	1.523	1.758	1.397	-36,8	15,4	-20,5
İşçi Gelirleri	948	1.045	975	-6,5	10,2	-6,7
Diğer Transferler	12	-81 0	-136	-94,1	-775,0	67,9
Sermaye Hesabı	-51	-25	-43	18,6	-51,0	72,0
Finans Hesabı	59.061	66.698	67.709	483,4	12,9	1,5
Yurt Dışında Doğrudan Yatırım	-1.464	-2.349	-4.086	-5,7	60,5	73,9
Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	9.036	16.047	12.387	4,3	77,6	-22,8
Portföy Hesabı-Varlıklar	-3.524	2.688	2.641	30,0	-176,3	-1,7
Portföy Hesabı-Yükümlülükler	19.617	19.298	38.132	567,7	-1,6	97,6
Hisse Senetleri	3.468	-986	6.274	22,7	-128,4	-736,3
Borç Senetleri	16.149	20.284	31.858	14448,6	25,6	57,1
Diğer Yatırımlar-Varlıklar	7.012	11.136	-1.152	-36,2	58,8	-110,3
Merkez Bankası	4	2	2	100,0	-50,0	0,0
Genel Hükümet	-29	-292	-373	-6,5	906,9	27,7
Bankalar	13.158	-397	2.100	105,7	-103,0	-629,0
Diğer Sektörler	-6.121	11.823	-2.881	-232,5	-293,2	-124,4
Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	28.384	19.878	19.787	-446,1	-30,0	-0,5
Merkez Bankası	-503	-1.915	-2.244	-39,3	280,7	17,2
Genel Hükümet	3.657	2.045	-138	128,3	-44,1	-106,7
Bankalar	27.240	10.133	14.294	5179,1	-62,8	41,1
Diğer Sektörler	-2.010	9.615	7.875	-78,8	-578,4	-18,1
Cari, Sermaye ve Finansal Hesaplar	12.153	-10.546	18.799	-458,5	-186,8	-278,3
Net Hata ve Noksan	2.815	11.560	4.022	-32,7	310,7	-65,2
Genel Denge	14.968	1.014	22.821	1792,3	-93,2	2150,6
Rezerv Varlıklar	-14.968	-1.014	-22.821	1792,3	-93,2	2150,6
Resmi Rezervler	-12.809	1.813	-20.814	11439,6	-114,2	-1248,0
Uluslararası Para Fonu Kredileri	-2.159	-2.827	-2.007	217,5	30,9	-29,0

Kaynak: TCMB.

Dış ticaret dengesi, 2011 yılında 89.139 milyon \$ açık verirken, 2012 yılında %26,4 oranında azalarak 65.602 milyon \$'a gerilemiştir.

Hizmetler hesabı fazlası, 2011 yılına göre %21,8 oranında artarak 21.932 milyon \$'a yükselmiştir. Turizm ve taşımacılık gelirlerindeki artış, hizmetler hesabındaki artışı destekleyen en önemli unsurlar olmuştur (Bkz, Grafik 44).

Kaynak: TCMB.

Grafik 44. Yıllara Göre Turizm ve İşçi Gelirleri

Gelir hesabı açığı %15,9 oranında azalarak 6.594 milyon \$'a, işçi gelirleri ve resmi transferlerden oluşan cari transferler %20,5 oranında azalarak 1.758 milyon \$'dan 1.397 milyon \$'a gerilemiştir. 2012 yılında faiz gelirleri %70,2 oranında artarak 2.054 milyon \$, faiz giderleri %8,1 oranında artarak 5.708 milyon \$ olmuştur. 2011 yılında %10,2 oranında artış gösteren işçi gelirleri kalemi, 2012 yılında %6,7 oranında azalmış ve 975 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Hizmetler dengesi kalemi altında yer alan turizm gelirleri 2012 yılında, 2011 yılına göre %1,8 oranında artarak 23.441 milyon \$, turizm giderleri de %18,6 oranında azalarak 4.052 milyon \$ olmuştur. Turizm net geliri ise 2011 yılında 18.044 milyon \$ iken, 2012 yılında giderlerdeki azalış, gelirlerdeki artışın doğal bir sonucu olarak %7,5 oranında artış göstererek 19.389 milyon \$'a yükselmiştir. Hizmetler dengesinin en önemli kalemlerinden biri olan turizm gelirlerinde, 2012 yılında komşu ülkelerde yaşanan olumsuz siyasi gelişmeler ve AB ülkelerindeki ekonomik durgunluğun devam etmesi nedeniyle kayda değer bir artış sağlanamamıştır.

Euro Bölgesi'nde devam eden finansal kriz ve küresel büyümedeki yavaşlama eğilimi yanında merkez bankalarının parasal genişleme politika uygulamaları ve dünya piyasalarındaki likidite bolluğu, küresel anlamda yabancı sermaye hareketlerinin artmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Türkiye'nin risk piriminde görülen iyileşme sermaye girişlerini olumlu yönde etkilemiştir. Böylece 2011 yılında 66.698 milyon \$ olan net sermaye girişi, 2012 yılında %1,5 oranında artış göstererek 67.709 milyon \$'a yükselmiştir. Doğrudan yatırımlarda (net) 8.301 milyon \$ giriş olurken, portföy yatırımlarında %85,4 oranında artışla (net) 40.773 milyon \$, diğer yatırımlarda da (net) bir önceki yıla göre %39,9 oranında azalışla 18.635 milyon \$ giriş olmuştur. 2011 yılında 1.813 milyon \$ artan resmi rezervler, 2012 yılında 20.814 milyon \$ azalmıştır.

Cari işlemler ile net hata ve noksan kalemleri toplamı olarak tanımlanan dış finansman ihtiyacı, 2012 yılında 2011 yılına göre %31,7 oranında azalarak 65.659 milyon \$'dan 44.845 milyon \$'a gerilemiştir.

1.5.8 Uluslararası Doğrudan Yatırım

2008 yılında yaşanan krizden sonra global ekonomideki toparlanma süreci, özellikle gelişmiş ülkelerde beklenenden yavaş ve dalgalı bir seyir izlemiştir. Küresel piyasalarda talebin 2012 yılına geldiğinde de düşük seyretmesi ve ekonomiyi dengelemeye yönelik yapısal değişiklikler yatırımcılar açısından risk faktörü oluşturmuş ve yatırımlar ertelenmiştir.

Küresel kriz öncesi 2007 yılında 19.137 milyon \$ düzeyinde olan Türkiye'ye yönelik uluslararası doğrudan yatırımlar, küresel krizin etkisiyle 2010 yılında 6.238 milyon \$ düzeyine kadar gerilemiş, 2011 yılında küresel piyasalarda ortaya çıkan likidite bolluğunun da etkisiyle 16.055 milyon \$ düzeyine yükselmiştir. Türkiye'ye yönelik uluslararası yatırım girişleri 2012 yılında, diğer gelişmekte olan ülkelere göre görece düzgün ekonomik denge ve ekonomi derecelendirme kuruluşlarının not artırımına gitmesi gibi olumlu gelişmelere rağmen, küresel ekonominin geleceğine yönelik belirsizliklerin de etkisiyle önemli oranda azalış göstermiştir.

2012 yılında Türkiye'ye yönelik doğrudan toplam net sermaye girişi %30,5 oranında azalışla 9.751 milyon \$ olurken, net gayrimenkul satışları ile birlikte toplam net yatırım tutarı 12.387 milyon \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. Doğrudan sermaye girişi %37,9 oranında azalışla 9.968 milyon \$ olurken, 633 milyon \$'lık sermaye çıkışı olmuştur. Böylece 9.335 milyon \$'lık net sermaye girişi, uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarından aldığı 416 milyon \$'lık net diğer sermaye ve 2.636 milyon \$'lık net gayrimenkul satışı ile birlikte 2012 yılında toplam net sermaye tutarı 12.387 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında net toplam yatırım girişleri içinde uluslararası doğrudan sermaye %78,7'lik, net gayrimenkul satışları da %21,3'lük bir paya sahiptir. Geçen yıla göre net toplam yatırım girişleri içinde uluslararası doğrudan sermayenin payı azalırken, net gayrimenkul satışlarının payı ise artış göstermiştir (Bkz, Tablo 116).

Tablo 116. Uluslararası Doğrudan Fiili Yatırım Girişleri

Yıllar	Uluslararası Doğrudan Sermaye					Net Gayrimenkul	Net Toplam Yatırım
	Sermaye			Net Diğer Sermaye ⁽¹⁾	Net Toplam		
	Giriş	Çıkış	Net				
2010	6.238	-35	6.203	339	6.542	2.494	9.036
2011	16.055	-1.991	14.064	-30	14.034	2.013	16.047
2012 ⁽²⁾	9.968	-633	9.335	416	9.751	2.636	12.387
Net Toplam Yatırım Girişi İçindeki Oranı							
2010	69,0	-0,4	68,6	3,8	72,4	27,6	100,0
2011	100,0	-12,4	87,6	-0,2	87,5	12,5	100,0
2012	80,5	-5,1	75,4	3,4	78,7	21,3	100,0

Kaynak: HM.

(1): Uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarından aldıkları kredi değeridir.

(2): Geçici veridir.

Sektörlere göre uluslararası doğrudan yatırım girişleri içinde daha önceki yıllarda en yüksek payı alan hizmet sektörünün yerini 2011 yılından bu yana sanayi sektörünün aldığı görülmektedir. Sanayi sektöründeki yatırım girişlerinin büyük bölümü imalat sanayine yönelik yatırımlardan oluşurken, hizmet sektöründeki yatırım girişinin büyük bölümünün de bankacılık faaliyetlerini içeren mali aracı kuruluşların faaliyeti kaleminden kaynaklandığı göze çarpmaktadır. Tarım sektörü ise 2012 yılında da yabancı yatırımcıların en az ilgi gösterdiği sektör olma özelliğini devam ettirmiştir. 2012

yılında uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarından aldığı kredi miktarları (diğer sermaye) ve gayrimenkul satışları hariç 9.968 milyon \$'lık doğrudan yabancı sermaye girişinin %4,0'ı olan 38 milyon \$'ı tarım sektöründe, %54,5'i olan 5.433 milyon \$'ı sanayi sektöründe, %31,7'si olan 3.159 milyon \$'ı hizmet sektöründe ve %13,4'ü olan 1.338 milyon \$'ı da inşaat sektöründe olmuştur (Bkz; Tablo 117, Grafik 45).

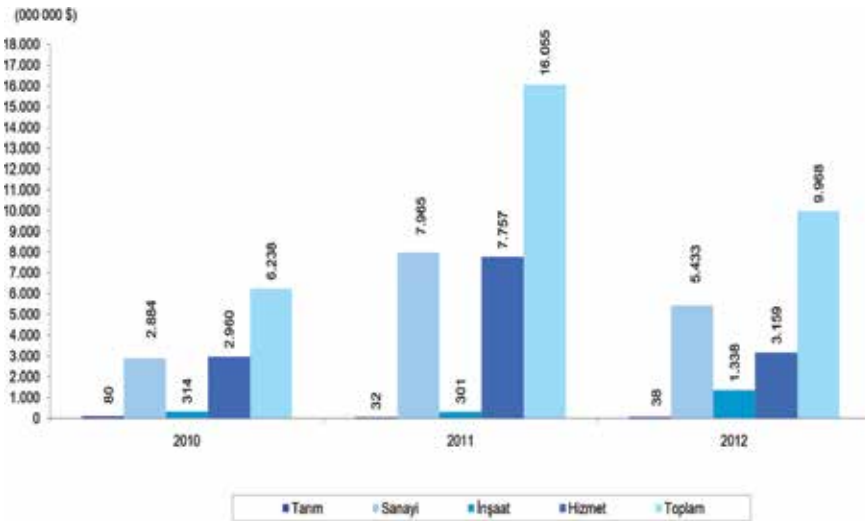
Tablo 117. Faaliyetlere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri

(000 000 \$)

Faaliyetler	Yatırım Girişleri			Toplam İçindeki Oranı		
	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	2010	2011	2012
Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık	80	32	38	1,3	0,2	0,4
Madencilik ve taşocakçılığı	135	146	214	2,2	0,9	2,1
İmalat sanayi	923	3.573	4.331	14,8	22,3	43,4
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	123	648	2.139	2,0	4,0	21,5
Tekstil ürünleri imalatı	94	148	376	1,5	0,9	3,8
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	120	348	516	1,9	2,2	5,2
Makine ve teçhizat imalatı	64	76	32	1,0	0,5	0,3
Elektrikli optik aletler imalatı	177	442	164	2,8	2,8	1,6
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı	38	93	147	0,6	0,6	1,5
Diğer imalat	307	1.818	957	4,9	11,3	9,6
Elektrik, gaz ve su	1.826	4.246	888	29,3	26,4	8,9
İnşaat	314	301	1.338	5,0	1,9	13,4
Toptan ve perakende ticaret	435	709	198	7,0	4,4	2,0
Oteller ve lokantalar	113	122	16	1,8	0,8	0,2
Ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri	182	223	125	2,9	1,4	1,3
Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	1.620	5.882	1.400	26,0	36,6	14,0
Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri	241	300	302	3,9	1,9	3,0
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	112	231	545	1,8	1,4	5,5
Diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri	257	290	573	4,1	1,8	5,7
Toplam	6.238	16.055	9.968	100,0	100,0	100,0

Kaynak: HM.

(1): Geçici veridir.

Kaynak: TCMB.

Grafik 45. Yıllara Göre Sektörel Bazda Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri

Alt sektörler itibarıyla imalat sanayi 4.331 milyon \$, mali aracı kuruluşların faaliyetleri 1.400 milyon \$, inşaat faaliyetleri 1.338 milyon \$, elektrik, gaz ve su faaliyetleri 888 milyon \$, diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri 573 milyon \$ ve sağlık işleri ve sosyal hizmetler 545 milyon \$ ile yabancı sermaye girişlerinin en yoğun olduğu faaliyetler olmuştur.

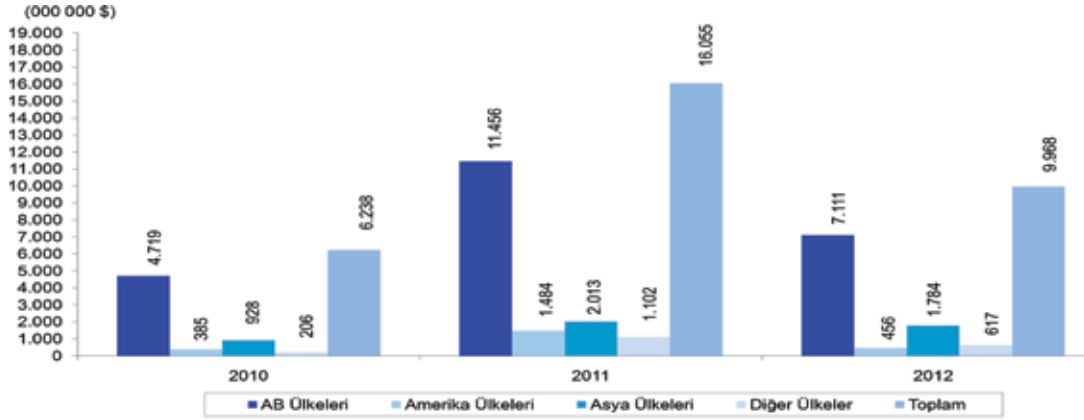
Doğrudan uluslararası sermaye girişlerinin %71,3'ü olan 7.111 milyon \$'lık kısmı AB ülkeleri, %17,9'u olan 1.784 milyon \$'lık kısmı Asya ülkeleri, %6,1'i olan 611 milyon \$'lık kısmı AB dışındaki Avrupa ülkeleri, %4,1'i olan 404 milyon \$'lık kısmı ABD, %6,0'ı olan 58 milyon \$'lık kısmı da bunların dışında kalan diğer ülkeler kaynaklı sermayeden oluşmaktadır. 2011 yılına göre toplam doğrudan uluslararası sermaye girişleri içinde AB ülkelerinin ve ABD'nin payı azalırken, Asya ülkelerinin payı artmıştır. Euro bölgesi ülkeleri ve ABD ekonomisinde halen giderilemeyen borçlanma sorunları ve durgunluk, bu ülkelere yabancı sermaye girişlerindeki azalışın en önemli nedenini oluşturmuştur (Bkz; Tablo 118, Grafik 46).

Tablo 118. Ülke Gruplarına Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri

Ülke Grupları	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	Toplam İçindeki Oranı		
				2010	2011	2012
AB Ülkeleri	4.719	11.456	7.111	75,6	71,4	71,3
Almanya	597	665	532	9,6	4,1	5,3
Avusturya	1.584	2.418	1.491	25,4	15,1	15,0
Fransa	623	999	99	10,0	6,2	1,0
Hollanda	486	1.425	1.176	7,8	8,9	11,8
İngiltere	245	904	1.996	3,9	5,6	20,0
İtalya	25	111	178	0,4	0,7	1,8
Diğer AB Ülkeleri	1.159	4.934	1.639	18,6	30,7	16,4
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB hariç)	201	1.093	611	3,2	6,8	6,1
Afrika Ülkeleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0
ABD	323	1.402	404	5,2	8,7	4,1
Kanada	55	20	32	0,9	0,1	0,3
Orta-Güney Amerika ve Karayipler	7	62	20	0,1	0,4	0,2
Asya Ülkeleri	928	2.013	1.784	14,9	12,5	17,9
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	473	1.516	1.169	7,6	9,4	11,7
Körfez Ülkeleri	388	195	515	6,2	1,2	5,2
Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	45	1.317	654	0,7	8,2	6,6
Diğer Asya Ülkeleri	455	497	615	7,3	3,1	6,2
Diğer Ülkeler	5	9	6	0,1	0,1	0,1
Toplam	6.238	16.055	9.968	100,0	100,0	100,0

Kaynak: HM.

(1): Geçici veridir.

Kaynak: HM.

Grafik 46. Yıllara Göre Ülke Grupları Düzeyinde Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri

1.5.9 Dış Borçlar

2008 yılında başlayan kriz sonrası AB ülkeleri borçlanma sorunları ile uğraşırken, Türkiye bugün Avrupa ülkeleri içinde en düşük borç yükü oranına sahip ülkelerden birisi durumundadır. Türkiye’de 2001 yılında yaşanan finansal kriz sonrası yapılan düzenlemeler ile bankacılık sisteminin kazandığı ve son yıllarda bütçe dengelerinde sağlanan disiplin, bir borçlanma krizi yaşanmasını engellemiştir.

2011 yılında %4,2 oranında artan dış borç stoku, 2012 yılında ise hız kazanarak %10,7 oranında artmış ve 336.863 milyon \$’a yükselmiştir. 2012 yılında, özellikle kısa vadeli dış borçlardaki yüksek artış ve borç stoku içinde kısa vadeli borçların payının önemli oranda artış göstermesi dikkati çeken bir gelişme olmuştur. Kısa vadeli dış borçlar bir önceki yıla göre %23,1 oranında artarak 100.951 milyon \$’a, uzun vadeli dış borçlar da %6,2 oranında artarak 235.912 milyon \$’a yükselmiştir. Toplam dış borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı 2011 yılında %27,0 iken, 2012 yılında %30,0’a yükselmiş, uzun vadeli borçların payı %73,0’dan %70,0’a gerilemiştir (Bkz; Tablo 119, Grafik 47).

Dış borç stoku içinde 2005 yılına kadar kamu sektörünün payı daha yüksek iken, 2005 yılından itibaren özel sektörün payı artmaya başlamış, 2012 yılında da bu artış eğilimi devam etmiştir. 2011 yılında özel sektörün dış borcu %4,8 oranında artarken, risk iştahındaki artışla birlikte dış kaynak bulma imkanlarının düzelmeye başlamasıyla 2012 yılında %13,0 oranında artarak 226.022 milyon \$’a yükselmiştir. 2011 yılında kamu sektörünün dış borcu %5,9 oranında artış gösterirken, 2012 yılında %9,3’lük yüksek oranlı bir artış ile 103.117 milyon \$’a yükselmiştir. TCMB’nin borcu ise 2012 yılında, bir önceki yıla göre %21,8 oranında azalarak 7.724 milyon \$’a gerilemiştir.

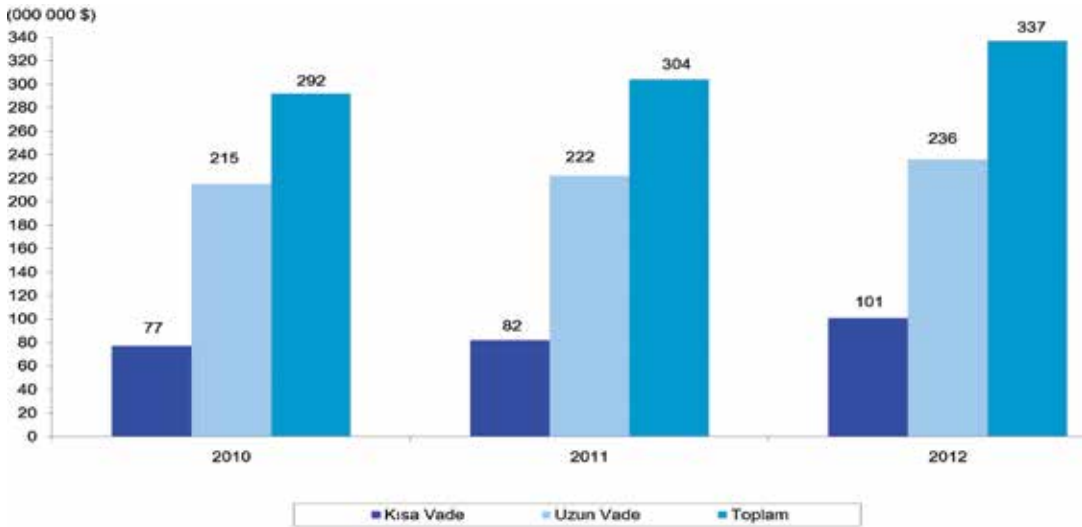
2012 yılında kamu kesimi dış borçlarının 92.077 milyon \$’lık kısmı uzun vadeli, 11.040 milyon \$’lık kısmı kısa vadeli borçlardan oluşurken, özel sektör dış borçlarının 137.193 milyon \$’lık kısmı uzun vadeli, 88.829 milyon \$’lık kısmı da kısa vadeli borçlardan oluşmuştur (Bkz, Grafik 90).

Toplam dış borç stoku içinde 2012 yılında bir önceki yıla göre TCMB’nin payı %3,2’den %2,3’e, kamu kesiminin payı %31,0’dan %30,6’ya gerilerken, özel kesimin toplam dış borç stoku içindeki payı %65,8’den %67,1’e yükselmiştir.

Tablo 119. Borçlulara Göre Dış Borç Stoku

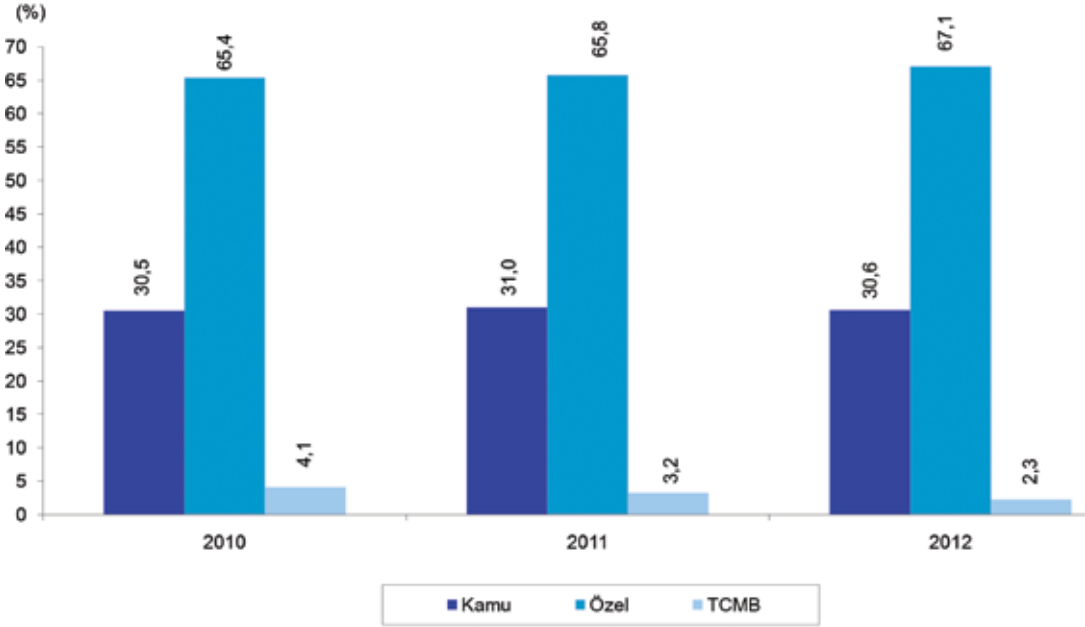
Göstergeler	(000 000 \$)		
	2010	2011	2012
Dış borç stoku	291.924	304.207	336.863
Değişim oranı	8,4	4,2	10,7
Kısa vade	77.369	81.996	100.951
Değişim oranı	57,8	6,0	23,1
Borç stoku içindeki oranı	26,5	27,0	30,0
Uzun vade	214.555	222.211	235.912
Değişim oranı	-2,6	3,6	6,2
Borç stoku içindeki oranı	73,5	73,0	70,0
Borçlulara göre			
Kısa vade	77.369	81.996	100.951
Kamu	4.290	7.013	11.040
TCMB	1.586	1.282	1.082
Özel	71.493	73.701	88.829
Uzun vade	214.555	222.211	235.912
Kamu	84.786	87.293	92.077
TCMB	10.363	8.589	6.642
Özel	119.406	126.329	137.193
Kamu toplam	89.076	94.306	103.117
Borç stoku içindeki oranı	30,5	31,0	30,6
TCMB toplam	11.949	9.871	7.724
Borç stoku içindeki oranı	4,1	3,2	2,3
Özel toplam	190.899	200.030	226.022
Borç stoku içindeki oranı	65,4	65,8	67,1

Kaynak: HM.

Kaynak: HM.

Grafik 47. Dış Borç Stoku

Kaynak: HM.

Grafik 48. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı

Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredi Borcu

Gelişmiş ülkelerin ekonomilerini canlandırmak için uyguladıkları parasal genişleme politikalarını 2012 yılında da uygulamaya devam etmeleri, küresel anlamda likidite bolluğuna yol açmıştır. Artan likidite büyük ölçüde Türkiye gibi göreceli de olsa mali yapıları düzgün, büyüme potansiyeli yüksek gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir. Böylece, özel sektörü yurt dışından düşük maliyetle ve bol miktarda borçlanma imkanı bulmuştur.

2010 yılında küresel krizin borçlanma imkanları üzerinde oluşturduğu baskının etkisiyle bir önceki yıla göre %7,3 oranında düşüş gösteren özel sektörün borcu, 2011 yılında %5,8 oranında artış göstererek 126.346 milyon \$, 2012 yılında da %8,9 oranında artış göstererek 137.576 milyon \$ olmuştur.

2012 yılında özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredi borcunun; %38,6'sı olan 53.135 milyon \$'ı finansal kesime, %61,4'ü olan 84.441 milyon \$'ı da finansal olmayan özel sektöre aittir (Bkz, Tablo 120).

Özel sektör finansal kesimin uzun vadeli borcunun 42.351 milyon \$'ı kredilerden, 375 milyon \$'ı yabancı sermaye sayılan kredilerden, 10.409 milyon \$'ı da tahvillerden oluşmuştur. Finansal olmayan özel sektör borcunun ise 76.898 milyon \$'ı kredilerden, 5.681 milyon \$'ı yabancı sermaye sayılan kredilerden, 456 milyon \$'ı ticari kredilerden ve 1 milyar \$'ı da tahvillerden oluşmuştur.

Özel sektör toplam uzun vadeli borç stoku içinde 2011 yılında %62,9 olan finansal olmayan özel sektörün payı, 2012 yılında 1,5 puanlık azalışla %61,4'e gerilemiştir. Sektörler bazında özel sektörün yurt dışından sağladığı finansal olmayan kredi borcunun; %59,4'ü olan 50.171 milyon \$'ı hizmet, %39,8'i olan 33.640 milyon \$'ı sanayi ve %7,3'ü olan 614 milyon \$'ı da tarım sektörüne sağlanmıştır. 2012 yılında finansal olmayan özel sektörün alt sektörler bazında en fazla borç ağırlığına sahip olan alt sektörü %26,7 oranı ile imalat sanayi olurken, bunu %10,4 oranı ile elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım alt sektörü izlemektedir.

Tablo 120. Sektörlere Göre Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Uzun Vadeli Kredi Borçları

(000 000 \$)

Sektörler	Kredi Borçları			Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Finansal	40.227	46.889	53.135	33,7	37,1	38,6	-8,9	16,6	13,3
Bankalar	28.539	34.729	39.996	23,9	27,5	29,1	2,2	21,7	15,2
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	11.688	12.160	13.139	9,8	9,6	9,6	-28,0	4,0	8,0
Finansal olmayan	79.199	79.457	84.441	66,3	62,9	61,4	-6,4	0,3	6,3
Tarım sektörü	628	630	614	0,5	0,5	0,4	39,4	0,4	-2,6
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	628	630	614	0,5	0,5	0,4	39,4	0,4	-2,6
Sanayi sektörü	35.480	34.276	33.640	29,7	27,1	24,5	-6,8	-3,4	-1,9
Madencilik ve taşocaklığı	3.290	2.663	2.352	2,8	2,1	1,7	-10,3	-19,1	-11,7
İmalat	23.158	22.761	22.514	19,4	18,0	16,4	-9,5	-1,7	-1,1
Gıda, içecek ve tütün ürünleri imalatı	4.730	4.474	4.311	4,0	3,5	3,1	-16,8	-5,4	-3,7
Tekstil ve giyim eşyaları imalatı	3.000	3.325	3.034	2,5	2,6	2,2	2,8	10,8	-8,7
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	85	104	129	0,1	0,1	0,1	39,7	22,3	24,7
Ağaç ve ağaç ürünleri imalatı	245	212	288	0,2	0,2	0,2	-16,3	-13,5	35,9
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı ve kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	760	640	566	0,6	0,5	0,4	-8,5	-15,8	-11,6
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	551	478	1.408	0,5	0,4	1,0	17,8	-13,2	194,4
Kimyasalların, kimyasal ürünlerin ve temel eczacılık ürünleri ile malzemelerinin imalatı	1.745	1.730	1.897	1,5	1,4	1,4	-13,6	-0,8	9,6
Kauçuk ve plastik ürünleri imalatı	954	914	850	0,8	0,7	0,6	-0,1	-4,2	-7,1
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	1.451	1.229	972	1,2	1,0	0,7	-21,1	-15,3	-20,9
Ana metal sanayi ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine teçhizat hariç)	3.942	3.996	3.615	3,3	3,2	2,6	-10,5	1,4	-9,5
Makina ve teçhizat (başka yerde sınıflandırılmamış) imalatı	779	565	425	0,7	0,4	0,3	-24,3	-27,5	-24,8
Bilgisayarların, elektrik-elektronik ve optik ürünlerin imalatı	2.158	2.555	2.370	1,8	2,0	1,7	7,4	18,4	-7,3
Ulaşım araçları imalatı	2.569	2.343	2.322	2,2	1,9	1,7	-9,0	-8,8	-0,9
Mobilya imalatı ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalat sanayi	190	194	327	0,2	0,2	0,2	-22,0	2,4	68,5
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	8.969	8.849	8.770	7,5	7,0	6,4	3,3	-1,3	-0,9
Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	62	3	4	0,1	0,0	0,0	-59,2	-94,8	38,4
Hizmet sektörü	43.092	44.551	50.187	36,1	35,3	36,5	-6,5	3,4	12,7
İnşaat	7.065	6.949	6.631	5,9	5,5	4,8	-8,9	-1,6	-4,6
Toptan ve perakende ticaret	4.968	4.355	3.903	4,2	3,4	2,8	-21,0	-12,3	-10,4
Ulaştırma ve depolama	9.724	11.532	12.339	8,1	9,1	9,0	7,4	18,6	7,0
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	2.429	2.079	1.831	2,0	1,6	1,3	-18,3	-14,4	-11,9
Bilgi ve iletişim	5.706	6.137	6.778	4,8	4,9	4,9	-2,2	7,6	10,4
Gayrimenkul faaliyetleri	3.935	3.680	3.496	3,3	2,9	2,5	0,8	-6,5	-5,0
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	6.673	7.251	10.747	5,6	5,7	7,8	-12,3	8,7	48,2
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	454	470	534	0,4	0,4	0,4	-20,0	3,5	13,7
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	0	0	3	0,0	0,0	0,0			
Eğitim	86	83	125	0,1	0,1	0,1	-19,9	-3,1	49,6
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	805	839	798	0,7	0,7	0,6	-3,5	4,2	-4,9
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	270	181	155	0,2	0,1	0,1	-33,3	-33,1	-14,4
Diğer hizmet faaliyetleri	976	995	2.847	0,8	0,8	2,1	32,8	2,0	186,1
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri; hanehalkları tarafından kendi kullarımlarına yönelik olarak ayrılmamış mal ve hizmet üretim faaliyetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0			
Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0			
Toplam	119.426	126.346	137.576	100,0	100,0	100,0	-7,3	5,8	8,9

Kaynak: TCMB.

Özel sektörün finansal olmayan uzun vadeli kredi borcu içinde bir önceki yıla göre 2012 yılında tarım sektörünün borcu %2,6 oranında, sanayi sektörünün borcu %1,9 oranında azalırken, hizmetler sektörünün borcu %12,7 oranında artmıştır. Finansal olmayan özel sektörün uzun vadeli kredi borcunda imalat sanayi sektörünün alt sektörleri itibariyle en yüksek artış, %194,4 oranı ile kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı faaliyetinde olurken, bunu %68,5 oranı ile mobilya

imalatı ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalat sanayi faaliyeti, %38,4 oranı ile de su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri izlemiştir. En yüksek düşüş ise %24,8 oranı ile makine ve teçhizat imalatı faaliyetinde gerçekleşmiştir. Hizmet sektöründe de %49,6 oranı ile eğitim faaliyetleri en yüksek artışı gösterirken, en yüksek oranlı düşüşü %14,4 oranı ile kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor faaliyeti göstermiştir.

2. SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELER

2.1. Nüfus

2012 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre ülkemizin toplam nüfusu 75.627 bin olup, bunun %50,2'si olan 37.956 bini erkek, %49,8'i olan 37.671 bini de kadın nüfustur. Ülkemizde Km²'ye düşen nüfus da 98'dir.

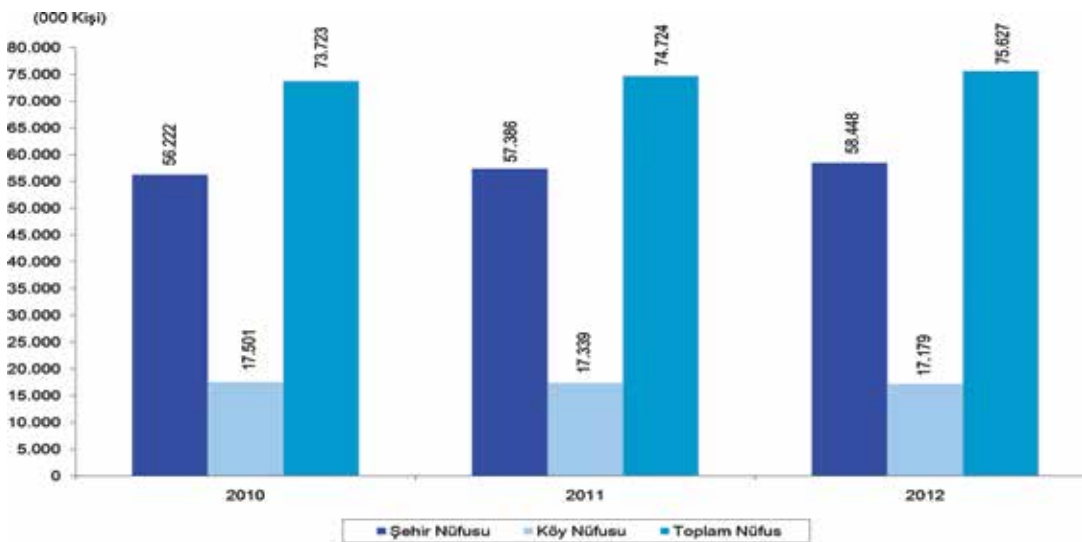
Ülkemizde şehir nüfusu 2010 yılında yıllık %25,5 oranında artış göstererek 56.222 bine, 2011 yılında da %20,5 oranında artış göstererek 57.386 bine ulaşmıştır. 2012 yılında şehirlerin yıllık nüfus artış hızı 2,16 puanlık azalışla %18,3'e gerilerken şehir nüfusu 58.448 bine ulaşmıştır. Köy nüfusu; 2010 yılında %14,4 oranında azalışla 17.501 bin, 2011 yılında %9,3 oranında azalışla 17.339 bin ve 2012 yılında da %9,3 oranında azalışla 17.179 bin olmuştur. 2010-2012 yılları arasında şehir nüfusu oranı sırasıyla; %76,3, %76,8 ve %77,3 oranları ile artış trendini sürdürmüştür (Bkz; Tablo 121, Grafik 49).

Tablo 121. Şehir-Köy Nüfusları ve Yıllık Nüfus Artış Hızları

Yıllar	Toplam Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Şehir			Köy		
			Nüfus	Şehir Nüfusu Oranı	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus	Köy Nüfusu Oranı	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
2010	73.723	15,89	56.222	76,3	25,49	17.501	23,7	-14,35
2011	74.724	13,49	57.386	76,8	20,49	17.339	23,2	-9,30
2012	75.627	12,01	58.448	77,3	18,34	17.179	22,7	-9,27

(000 Kişi)

Kaynak: TÜİK.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 49. Yıllara Göre Şehir ve Köy Nüfusları

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e göre nüfus büyüklükleri 2012 yılı için analiz edildiğinde; toplam, erkek ve kadın nüfusta eşit oranda olmak üzere %18,3'ünü İstanbul bölgesi almaktadır. Nüfustan aldığı pay açısından İstanbul bölgesini, ikinci sırada toplam nüfusun ve erkek nüfusun %12,9'unu, kadın nüfusun da %13,0'ını Ege bölgesi olarak izlemekte, toplam, erkek ve kadın nüfusta eşit oranlarda olmak üzere %12,7'sini alan Akdeniz bölgesi üçüncü sırada ve toplam nüfusun ve kadın nüfusun %10,5'ini, erkek nüfusun da %10,6'sını alan Güneydoğu Anadolu bölgesi de dördüncü sırada gelmektedir. Toplam nüfustan en düşük oranda pay alan bölge %2,9 oranı ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olup, bu bölge erkek nüfusun %3,0'ını ve kadın nüfusun da %2,9'unu almaktadır.

Türkiye genelinde 2012 yılında 101 olan cinsiyet oranı, bir önceki yıla göre sabit kalmıştır. Erkek nüfusun kadın nüfusa oranının yüzde ifadesi olan bu oranın, en yüksek olduğu bölge 105 ile Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleridir. Bir başka ifadeyle bu bölgelerde 100 kadına 105 erkek düşmektedir. Cinsiyet oranının en düşük olduğu bölge ise bir önceki yıl olduğu gibi 98 ile Batı Karadeniz bölgesidir. Cinsiyet oranları 2012 yılında bir önceki yıla göre İstanbul, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgelerinde değişmezken, Batı Marmara ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde ise azalmıştır.

Bölgelerin nüfus yoğunluğu rakamları irdelendiğinde; İstanbul bölgesinin 2011 yılında nüfus yoğunluğu 2.622 iken, 2012 yılına 44 kişi daha artarak 2.666'ya ulaşmıştır. İstanbul bölgesini 2012 yılında Km²'ye düşen 145 kişi ile Doğu Marmara bölgesi 2011 yılına göre 2 kişi artarak ikinci sırada izlemektedir. Km²'ye 2012 yılında, bir önceki yıla göre sadece 1 kişi artarak 110 kişiye yükselen Ege bölgesi 3. sırada, Km²'ye düşen nüfusu 2 kişi artan 109 kişi ile Akdeniz bölgesi 4. sırada ve Km²'ye düşen nüfusu 2 kişi artarak 106'ya ulaşan Güneydoğu Anadolu bölgesi 5. sırada izlemektedir. Nüfus yoğunluğu 2012 yılında en düşük seviyede olan bölge, bir önceki yıla göre nüfusu 1 kişi azalarak 31 kişiye düşen Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir.

Net göç değerlerine göre İBBS Düzey-1 bazında 2012 yılında en fazla göç alan bölge, 37 bin net göç ile Doğu Marmara bölgesi olmuştur. Doğu Marmara bölgesinin 2011 yılında %6,2 olan net göç hızı, 2012 yılında %5,3'e gerilemiştir. Net göç değerine göre ikinci sırayı 30 bin net göç ile İstanbul bölgesi almıştır. İstanbul bölgesinin net göç hızı %9,0'dan, 2012 yılında %2,2'ye gerilemiştir. 2012 yılında 26 bin net göç rakamı ile Batı Anadolu bölgesi üçüncü sırayı alan bölge olmuştur. Batı Anadolu bölgesinin net göç hızı %7,1'den %3,6'ya gerilemiştir. 2012 yılında göç veren bölgeler de; Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dur. Güneydoğu Anadolu bölgesi bu bölgeler içinde 60 bin net göç ile en fazla göç veren bölgedir (Bkz, Tablo 122).

Tablo 122. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Nüfusa Yönelik Seçilmiş Göstergeler

Yıllar	Bölge Kodu	Nüfus (000 Kişi)		Cinsiyet Oranı		Göç (000 Kişi)		Net Göç Hızı (%)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus Yoğunluğu (Km ² 'ye Düşen Nüfus)	Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	Genç Bağımlılık Oranı (0-14 Yaş)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+ Yaş)	
		Toplam	Erkek	Kadın	Alıtığı Göç	Veritilgi Göç	Net Göç							
2011	TR1	13.624	6.846	6.778	101	450	329	122	8,98	27,42	2.622	41,1	33,2	7,9
	TR2	3.210	1.634	1.576	104	106	90	16	4,95	14,46	75	41,4	26,2	15,2
	TR3	9.688	4.844	4.844	100	192	191	1	0,13	-0,61	109	43,0	29,6	13,4
	TR4	6.953	3.490	3.463	101	207	165	43	6,18	16,11	143	43,2	32,1	11,2
	TR5	7.163	3.565	3.598	99	235	184	50	7,05	20,49	99	44,0	33,7	10,3
	TR6	9.496	4.769	4.727	101	208	219	-12	-1,24	7,67	107	49,4	39,4	10,0
	TR7	3.844	1.922	1.922	100	101	135	-34	-8,78	-1,44	42	51,4	38,7	12,7
	TR8	4.477	2.217	2.260	98	135	174	-40	-8,80	-9,27	61	48,6	32,1	16,5
	TR9	2.513	1.249	1.264	99	85	110	-25	-9,88	-1,25	71	49,4	32,2	17,2
	TRA	2.230	1.148	1.083	106	72	100	-28	-12,46	12,76	32	61,6	51,0	10,6
	TRB	3.710	1.901	1.809	105	103	164	-62	-16,49	16,94	48	61,8	53,1	8,7
	TRC	7.816	3.948	3.868	102	152	184	-32	-4,11	29,00	104	71,6	64,4	7,2
	TR	74.724	37.533	37.191	101	2.046	2.046	0	0,00	13,49	97	48,4	37,5	10,9
	2012	TR1	13.855	6.957	6.898	101	385	354	30	2,20	16,78	2.666	40,8	32,7
TR2		3.248	1.650	1.598	103	109	84	25	7,74	11,62	76	41,2	25,8	15,5
TR3		9.780	4.886	4.893	100	196	170	25	2,60	9,43	110	42,8	29,1	13,7
TR4		7.058	3.541	3.517	101	200	163	37	5,27	15,09	145	43,1	31,7	11,4
TR5		7.253	3.606	3.648	99	204	178	26	3,62	12,46	100	43,7	33,2	10,5
TR6		9.611	4.822	4.789	101	196	207	-11	-1,09	12,06	109	49,3	39,0	10,3
TR7		3.853	1.926	1.927	100	101	117	-16	-4,11	2,42	42	50,8	37,7	13,0
TR8		4.484	2.219	2.265	98	143	158	-14	-3,20	1,45	61	48,2	31,3	16,8
TR9		2.545	1.265	1.280	99	105	87	18	7,29	12,75	72	48,5	31,2	17,3
TRA		2.226	1.142	1.085	105	63	98	-34	-15,35	-1,90	31	60,9	50,1	10,8
TRB		3.756	1.925	1.832	105	112	139	-27	-7,19	12,45	48	60,5	51,8	8,8
TRC		7.958	4.017	3.941	102	128	188	-60	-7,55	18,04	106	70,6	63,3	7,4
TR		75.627	37.956	37.671	101	1.943	1.943	0	0,00	12,01	98	48,0	36,9	11,1

Kaynak: TÜİK.

2011 yılında, ülke genelinde yıllık nüfus artış hızı %13,5 iken, 2012 yılında 1,48 puanlık azalışla %12,0'a gerilemiştir. İBBS Düzey-1'e göre 2012 yılında yıllık nüfus artış hızının en yüksek olduğu bölge %18,0 oranı ile Güneydoğu Anadolu bölgesi olup, bunu %16,8 oranı ile İstanbul bölgesi ve %15,1 oranı ile Doğu Marmara bölgesi takip etmiştir. 2012 yılında nüfusu azalan tek bölge Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olmuştur. Bu bölgenin nüfusu %1,9 oranında azalış göstermiştir.

2012 yılı ve 2011 yılları yıllık nüfus artış hızları karşılaştırıldığında; bazı bölgelerin yıllık nüfus artış hızlarında çok önemli sapmalar dikkat çekmektedir. 2011 yılında Ege bölgesinin yıllık nüfus artış hızı düşüş yönünde %0,61 oranına sahipken, 2012 yılında artış yönünde %9,4'e yükselmiştir. 2011 yılında Orta Anadolu bölgesi %1,4, Batı Karadeniz bölgesi %9,3, Doğu Karadeniz bölgesi %1,3 oranlarında azalış yönlü yıllık nüfus artış hızına sahipken, 2012 yılında Orta Anadolu bölgesi %2,4, Batı Karadeniz bölgesi %1,5, Doğu Karadeniz bölgesi %12,8 nüfus artış hızı ile artış yönünde bir değişim göstermiştir.

Türkiye genelinde 0-14 yaş grubu ile 65+ yaş grubu olarak nitelendirilen iktisaden faal olma tanımının dışında kalan nüfusun, iktisaden faal olan 15-64 yaş grubu nüfusa oranı olan, toplam yaş bağımlılık oranı 2012 yılı için bir önceki yıla göre 0,4 puan azalarak 48,0 olmuştur. İBBS Düzey-1'e göre toplam yaş bağımlılık oranı en yüksek olan bölge %70,6 oranı ile Güneydoğu Anadolu bölgesi olurken, %60,9 oranı ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi ikinci ve %60,5 oranı ile Ortadoğu Anadolu bölgesi üçüncü sırayı almıştır. Son sıra ise %40,8 oranı ile İstanbul bölgesinin olmuştur. Genç nüfus bağımlılık oranları incelendiğinde; yine ilk sırayı %63,3 oranı ile Güneydoğu Anadolu bölgesi alırken, %51,8 oranı ile Ortadoğu Anadolu bölgesi ikinci ve %50,1 oranı ile de Kuzeydoğu Anadolu bölgesi üçüncü sırada yer almaktadır. Genç nüfus bağımlılık oranının en düşük olduğu bölge %25,8 oranı ile Batı Marmara bölgesidir.

Yaşlı nüfus bağımlılık oranında ilk üç sırayı alan bölgeler; %17,3 oranı ile Doğu Karadeniz bölgesi, %16,8 oranı ile Batı Karadeniz bölgesi ve %15,5 oranı ile de Batı Marmara bölgesidir. Yaşlı nüfus bağımlılık oranında en son sırada yer alan bölge ise %7,4 oranı ile Güneydoğu Anadolu bölgesidir.

2012 yılında İBBS Düzey-3'e göre 2012 yılında en fazla göç alan iller içinde ilk sırayı 30 bin net göç ile İstanbul ili alırken, ikinci sırayı 22 bin net göç alan Ankara ili, üçüncü sırayı 21,6 bin net göç alan Ordu ili almıştır. 2012 yılında en fazla göç veren il 17 bin net göç ile Diyarbakır ili olup, ardından 15 bin net göç ile Ağrı, 13 bin net göç ile Adana ve Şanlıurfa ve 11 bin net göç ile Muş illeri takip etmektedir (Bkz, Tablo 123).

2012 yılında İBBS Düzey-3'e göre yıllık nüfus artış hızları incelendiğinde; %39,8 oranı ile Çankırı, %37,1 oranı ile Ordu ve %28,4 oranı ile Van illerinin nüfus artış hızı en büyük olan ilk üç il olduğu görülmektedir. Nüfus artış hızları en küçük olan ilk üç il ise %27,2 ile Yozgat, %12,2 ile Bayburt ve %9,6 ile de Zonguldak illeri olmuştur. Yıllık nüfus artış hızı negatif yönlü olan il sayısının 14, yıllık nüfus artış hızı pozitif yönlü olan il sayısının da 67 olduğu görülmektedir (Bkz, Tablo 124).

2012 yılında, İBBS Düzey-3'e göre illerin nüfus yoğunlukları değerlendirildiğinde, nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ilk 10'daki iller; Km²'ye 2.666 kişi ile İstanbul, 453 kişi ile Kocaeli, 333 kişi ile İzmir, 264 kişi ile Gaziantep, 258 kişi ile Bursa, 255 kişi ile Hatay, 250 kişi ile Yalova, 203 kişi ile Ankara, 186 kişi ile Sakarya ve 184 kişi ile de Zonguldak illeridir. Nüfus yoğunluğunun en küçük olduğu iller ise; Km²'ye 12 kişi ile Tunceli, 19 kişi ile Erzincan ve 20 kişi ile Bayburt illeridir. İstanbul'da Km²'ye düşen nüfus, Tunceli'de Km²'ye düşen nüfusun 222,2 katıdır.

Tablo 123. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Göç Bilgileri

								(2012 Yılı)
İl Kodu	İBBS Düzey-3	2012 Yılı Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Aldığı Göç Göre Sıra No	Verdiği Göç Göre Sıra No
TR621	Adana	2.125.635	45.927	59.294	-13.367	-6,27	11	6
TRC12	Adıyaman	595.261	14.323	22.591	-8.268	-13,79	45	35
TR332	Afyonkarahisar	703.948	24.167	21.738	2.429	3,46	28	37
TRA21	Ağrı	552.404	12.856	27.984	-15.128	-27,02	51	27
TR712	Aksaray	379.915	10.667	12.374	-1.707	-4,48	62	57
TR834	Amasya	322.283	11.228	13.128	-1.900	-5,88	58	56
TR510	Ankara	4.965.542	160.235	137.834	22.401	4,52	2	2
TR611	Antalya	2.092.537	83.596	62.893	20.703	9,94	4	4
TRA24	Ardahan	106.643	4.923	5.986	-1.063	-9,92	79	79
TR905	Artvin	167.082	7.286	7.612	-326	-1,95	74	76
TR321	Aydın	1.006.541	32.412	29.623	2.789	2,77	18	22
TR221	Balıkesir	1.160.731	34.922	35.315	-393	-0,34	14	15
TR813	Bartın	188.436	7.145	7.330	-185	-0,98	75	77
TRC32	Batman	534.205	15.906	20.739	-4.833	-9,01	40	38
TRA13	Bayburt	75.797	3.664	4.085	-421	-5,54	81	81
TR413	Bilecik	204.116	10.387	8.118	2.269	11,18	64	74
TRB13	Bingöl	262.507	7.569	11.145	-3.576	-13,53	73	59
TRB23	Bitlis	337.253	10.998	16.886	-5.888	-17,31	61	44
TR424	Bolu	281.080	13.136	9.677	3.459	12,38	50	67
TR613	Burdur	254.341	11.473	8.497	2.976	11,77	56	72
TR411	Bursa	2.688.171	67.736	61.520	6.216	2,32	5	5
TR222	Çanakkale	493.691	23.252	14.374	8.878	18,15	29	49
TR822	Çankırı	184.406	17.050	10.609	6.441	35,55	39	62
TR833	Çorum	529.975	13.289	20.610	-7.321	-13,72	49	40
TR322	Denizli	950.557	24.446	21.992	2.454	2,58	26	36
TRC22	Dişarbakır	1.592.167	30.789	47.575	-16.786	-10,49	23	10
TR423	Düzce	346.493	10.432	10.579	-147	-0,42	63	63
TR212	Edirne	399.708	14.813	13.675	1.138	2,85	42	54
TRB12	Elazığ	562.703	17.108	18.344	-1.236	-2,19	38	41
TRA12	Erzincan	217.886	12.192	10.649	1.543	7,11	55	61
TRA11	Erzurum	778.195	22.551	33.234	-10.683	-13,63	30	18
TR412	Eskişehir	789.750	32.363	25.299	7.064	8,98	19	31
TRC11	Gaziantep	1.799.558	41.672	39.410	2.262	1,26	13	14
TR903	Giresun	419.555	18.027	17.861	166	0,40	37	42
TR906	Gümüşhane	135.216	11.166	9.001	2.165	16,14	59	70
TRB24	Hakkari	279.982	5.622	10.137	-4.515	-16,00	77	65
TR631	Hatay	1.483.674	27.260	35.139	-7.879	-5,30	25	16
TRA23	Iğdır	190.409	6.429	8.632	-2.203	-11,50	76	71
TR612	Isparta	416.663	19.731	14.330	5.401	13,05	36	50
TR100	İstanbul	13.854.740	384.535	354.074	30.461	2,20	1	1
TR310	İzmir	4.005.459	105.804	95.954	9.850	2,46	3	3
TR632	Kahramanmaraş	1.063.174	19.908	29.467	-9.559	-8,95	35	23
TR812	Karabük	225.145	13.510	8.444	5.066	22,76	48	73
TR522	Karaman	235.424	8.191	8.066	125	0,53	72	75
TRA22	Kars	304.821	9.706	16.185	-6.479	-21,03	69	46
TR821	Kastamonu	359.808	14.340	13.933	407	1,13	44	51
TR721	Kayseri	1.274.968	33.917	30.143	3.774	2,96	16	21
TR711	Kırıkkale	274.727	13.776	13.912	-136	-0,49	47	52
TR213	Kırklareli	341.218	12.548	11.232	1.316	3,86	52	58
TR715	Kırşehir	221.209	9.733	9.898	-165	-0,75	68	66
TRC13	Kilis	124.320	4.315	6.075	-1.760	-14,06	80	78
TR421	Kocaeli	1.634.691	62.966	51.561	11.405	7,00	6	8
TR521	Konya	2.052.281	51.981	48.313	3.668	1,79	7	9
TR333	Kütahya	573.421	20.550	16.702	3.848	6,73	34	45
TRB11	Malatya	762.366	24.270	28.545	-4.275	-5,59	27	24
TR331	Manisa	1.346.162	32.211	34.054	-1.843	-1,37	21	17
TRC31	Mardin	773.026	21.676	30.299	-8.623	-11,09	32	20
TR622	Mersin	1.682.848	46.721	53.523	-6.802	-4,03	10	7
TR323	Muğla	851.145	33.213	28.301	4.912	5,79	17	25
TRB22	Muş	413.260	9.914	20.646	-10.732	-25,64	67	39
TR714	Nevşehir	285.190	10.214	10.859	-645	-2,26	66	60
TR713	Niğde	340.270	12.359	13.514	-1.155	-3,39	53	55
TR902	Ordu	741.371	48.240	26.595	21.645	29,63	9	29
TR633	Osmaniye	492.135	15.343	17.340	-1.997	-4,05	41	43
TR904	Rize	324.152	12.315	13.856	-1.541	-4,74	54	53
TR422	Sakarya	902.267	28.457	23.787	4.670	5,19	24	33
TR831	Samsun	1.251.722	32.249	41.561	-9.312	-7,41	20	13
TRC34	Siirt	310.879	8.823	14.628	-5.805	-18,50	70	47
TR823	Sinop	201.311	8.277	10.371	-2.094	-10,35	71	64
TR722	Sivas	623.535	21.492	27.441	-5.949	-9,50	33	28
TRC21	Şanlıurfa	1.762.075	31.890	44.878	-12.988	-7,34	22	12
TRC33	Şırnak	466.982	11.075	14.617	-3.542	-7,56	60	48
TR211	Tekirdağ	852.321	42.155	28.042	14.113	16,70	12	26
TR832	Tokat	613.990	34.725	31.812	2.913	4,76	15	19
TR901	Trabzon	757.898	21.864	25.478	-3.614	-4,76	31	30
TRB11	Tunceli	86.276	5.171	5.404	-233	-2,70	78	80
TR334	Uşak	342.269	10.351	9.435	916	2,68	65	68
TRB21	Van	1.051.975	50.003	46.639	3.364	3,20	8	11
TR425	Yalova	211.799	11.353	9.199	2.154	10,22	57	69
TR723	Yozgat	453.211	14.646	24.525	-9.879	-21,56	43	32
TR811	Zonguldak	606.527	14.279	22.687	-8.408	-13,77	46	34
TR	Türkiye	75.627.384	2.317.814	2.317.814	0	0,00		

Kaynak: TÜİK.

Tablo 124. 2012 Yılında İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%) ⁽¹⁾	Nüfus Artış Hızına Göre Sıra No	Nüfus Yoğunluğu	Nüfus Yoğunluğuna Göre Sıra No	İl Kodu	İBBS Düzey-3	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%) ⁽¹⁾	Nüfus Artış Hızına Göre Sıra No	Nüfus Yoğunluğu	Nüfus Yoğunluğuna Göre Sıra No
TR621	Adana	7,9	40	153	13	TR632	Kahramanmaraş	8,5	37	74	33
TRC12	Adıyaman	2,2	57	85	28	TR812	Karabük	24,4	9	55	46
TR332	Afyonkarahisar	7,6	41	49	56	TR522	Karaman	6,0	49	27	73
TRA21	Ağrı	-5,6	74	48	57	TRA22	Kars	-3,1	71	30	71
TR712	Aksaray	2,9	56	50	54	TR821	Kastamonu	0,1	65	27	72
TR834	Amasya	-2,5	70	57	45	TR721	Kayseri	15,5	18	75	32
TR510	Ankara	15,1	21	203	8	TR711	Kırıkkale	-1,0	68	61	42
TR611	Antalya	23,7	10	101	23	TR213	Kırklareli	3,0	55	54	48
TRA24	Ardahan	-7,6	76	22	76	TR715	Kırşehir	0,9	63	35	65
TR905	Artvin	4,1	53	23	75	TRC13	Kilis	-1,1	69	87	27
TR321	Aydın	7,4	44	128	17	TR421	Kocaeli	20,4	12	453	2
TR221	Balıkesir	5,5	51	81	31	TR521	Konya	6,7	46	53	51
TR813	Bartın	6,1	48	91	25	TR333	Kütahya	16,1	17	48	59
TRC32	Batman	18,3	14	115	19	TRB11	Malatya	5,8	50	65	38
TRA13	Bayburt	-12,2	80	20	79	TR331	Manisa	4,5	52	103	22
TR413	Bilecik	1,3	60	47	60	TRC31	Mardin	11,7	31	88	26
TRB13	Bingöl	0,9	62	32	69	TR622	Mersin	8,9	35	109	20
TRB23	Bitlis	1,9	58	48	58	TR323	Muğla	15,2	20	66	35
TR424	Bolu	16,4	16	34	67	TRB22	Muş	-3,5	73	51	52
TR613	Burdur	15,1	22	37	64	TR714	Nevşehir	6,8	45	53	50
TR411	Bursa	13,5	26	258	5	TR713	Niğde	8,0	39	46	61
TR222	Çanakkale	14,8	23	50	55	TR902	Ordu	37,1	2	125	18
TR822	Çankırı	39,8	1	25	74	TR633	Osmaniye	13,9	25	158	12
TR833	Çorum	-8,6	78	41	62	TR904	Rize	3,5	54	83	29
TR322	Denizli	8,7	36	81	30	TR422	Sakarya	15,3	19	186	9
TRC22	Diyarbakır	13,4	27	106	21	TR831	Samsun	0,0	67	138	14
TR423	Düzce	12,6	29	135	16	TRC34	Siirt	1,3	59	57	44
TR212	Edirne	1,0	61	66	36	TR823	Sinop	-8,5	77	35	66
TRB12	Elazığ	7,4	43	67	34	TR722	Sivas	-5,6	75	22	77
TRA12	Erzincan	12,0	30	19	80	TRC21	Şanlıurfa	26,3	6	94	24
TRA11	Erzurum	-3,4	72	31	70	TRC33	Şırnak	19,4	13	65	37
TR412	Eskişehir	10,8	32	57	43	TR211	Tekirdağ	26,7	5	135	15
TRC11	Gaziantep	25,9	7	264	4	TR832	Tokat	9,3	34	62	40
TR903	Giresun	0,1	66	61	41	TR901	Trabzon	0,7	64	162	11
TR906	Gümüşhane	21,2	11	21	78	TRB11	Tunceli	14,2	24	12	81
TRB24	Hakkari	28,3	4	39	63	TR334	Uşak	7,4	42	64	39
TR631	Hatay	6,4	47	255	6	TRB21	Van	28,4	3	55	47
TRA23	Iğdır	8,2	38	53	49	TR425	Yalova	25,2	8	250	7
TR612	Isparta	13,1	28	50	53	TR723	Yozgat	-27,2	81	32	68
TR100	İstanbul	16,8	15	2 666	1	TR811	Zonguldak	-9,6	79	184	10
TR310	İzmir	10,1	33	333	3	TR	Türkiye	12,00		98	

Kaynak: TÜİK.

(1): Yıllık nüfus artış hızları hesaplanırken, 2012 yılı idari bölünüş yapısı dikkate alınmıştır.

2.1.1 Doğurganlık Hızları

Ülkemizde, 2010 yılında %17,2 olan kaba doğum hızı, 2011 yılında %16,7'ye gerilerken, genel doğurganlık hızı 1,6 puan azalarak %72,4'ten, %70,8'e gerilemiştir. 2010 yılında ülkemizde, bir kadının doğurganlık dönemi boyunca doğurabileceği canlı çocuk sayısı 2,05 iken, 2011 yılında bu değer 2,02'ye gerilemiştir. Yani ortalama çocuk sayısı 2'dir. 2010 yılında ülkemizde doğum yapan annelerin ortalama yaşı 27,2 iken, 2011 yılında rakam 1 ay büyüyerek 27,3'e yükselmiştir (Bkz, Tablo 125).

Tablo 125. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Temel Doğurganlık Göstergeleri

Bölge İBBS Düzey-1 Kodu	2010				2011			
	Kaba Doğum Hızı (%)	Genel Doğurganlık Hızı (%)	Toplam Doğurganlık Hızı	Doğum Yapan Annelerin Ortalama Yaşı	Kaba Doğum Hızı (%)	Genel Doğurganlık Hızı (%)	Toplam Doğurganlık Hızı	Doğum Yapan Annelerin Ortalama Yaşı
TR1 İstanbul	16,3	62,8	1,74	27,8	15,7	61,5	1,69	27,9
TR2 Batı Marmara	11,5	51,5	1,52	26,9	11,5	52,8	1,55	27,0
TR3 Ege	13,3	56,8	1,64	26,9	13,1	56,9	1,64	27,1
TR4 Doğu Marmara	14,8	60,8	1,73	27,3	14,3	59,9	1,70	27,5
TR5 Batı Anadolu	15,4	62,2	1,78	27,1	15,1	62,2	1,77	27,3
TR6 Akdeniz	17,7	74,4	2,15	27,1	17,2	73,2	2,11	27,2
TR7 Orta Anadolu	16,7	71,6	2,06	26,2	16,2	70,9	2,03	26,4
TR8 Batı Karadeniz	13,6	60,8	1,78	26,5	12,9	59,1	1,72	26,8
TR9 Doğu Karadeniz	13,6	60,7	1,79	27,4	13,0	59,2	1,74	27,6
TRA Kuzeydoğu Anadolu	23,1	101,0	2,92	26,5	22,3	100,7	2,84	26,6
TRB Ortadoğu Anadolu	23,4	99,8	2,92	27,1	22,4	97,9	2,80	27,1
TRC Güneydoğu Anadolu	27,9	119,2	3,53	27,5	27,1	118,4	3,42	27,5
TR Türkiye	17,2	72,4	2,05	27,2	16,7	70,8	2,02	27,3

Kaynak: TÜİK.

2.1.1.1 Bölgesel Düzeyde Doğurganlık Hızları

İBBS Düzey-1'e göre; 2011 yılında, kaba doğum hızının en yüksek olduğu bölge bir önceki yıla göre 0,8 puanlık azalışla %27,1 oranı ile Güneydoğu Anadolu bölgesi iken, en düşük olduğu bölge bir önceki yıla göre sabit kalarak %11,5 oranı ile Batı Marmara bölgesidir. 2011 yılında, kaba doğum hızında bir önceki yıla göre 12 bölgeden 11'inde azalış olurken sadece bir bölge sabit kalmıştır. En büyük azalış yönlü farkı da 1,0 puan ile Ortadoğu Anadolu bölgesi göstermiştir.

2011 yılında genel doğurganlık hızının en yüksek olduğu bölge bir önceki yıla göre 0,8 puanlık düşüşle %118,4 oranı ile Güneydoğu Anadolu bölgesi, en düşük olduğu bölge ise bir önceki yıla göre 1,3 puanlık artışla ve %52,8 oranı ile Batı Marmara bölgesidir. 2011 yılında bir önceki yıla göre genel doğurganlık hızı, Batı Marmara ve Ege bölgelerinde artış gösterirken, Batı Anadolu bölgesinde sabit kalmış, diğer bölgelerde ise azalış göstermiştir. 2011 yılında Orta Anadolu, Akdeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgelerinde genel doğurganlık hızı Türkiye ortalamasının üstündedir.

2011 yılında İBBS Düzey-1'e göre toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu bölge 3,42 çocuk ile Güneydoğu Anadolu bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 1,55 çocuk ile Batı Marmara bölgesidir.

2.1.2 Ortanca Yaş

2010 yılında ülkemizde 29,22 yıl olan ortalama yaş, 2011 yılında 4,8 aylık bir artış ile 29,70 yıla ve 2012 yılında da 3,7 aylık bir artış ile 30,07 yıla ulaşmıştır. 2010-2012 yılları arasında ortalama yaş değerine göre ülkemiz nüfusu 8,5 ay yaşlanmıştır (Bkz, Tablo 126).

Tablo 126. Yıllara Göre Cinsiyet Bazında Ortanca Yaş

Yıllar	Erkek	Değişim Oranı	Kadın	Değişim Oranı	Toplam	Değişim Oranı
2010	28,68	1,52	29,79	1,64	29,22	1,56
2011	29,14	1,60	30,28	1,64	29,70	1,64
2012	29,49	1,20	30,65	1,22	30,07	1,25

Kaynak: TÜİK.

Erkek nüfus için, 2010 yılında 28,68 yıl olan ortalama yaş 2011 yılında 4,6 ay artarak 29,14 yıla ve 2012 yılında da 3,5 ay artarak 29,49 yıla ulaşmıştır. 2010-2012 yılları arasında erkek nüfus, ortalama yaş değerine göre 8,1 ay yaşlanmıştır.

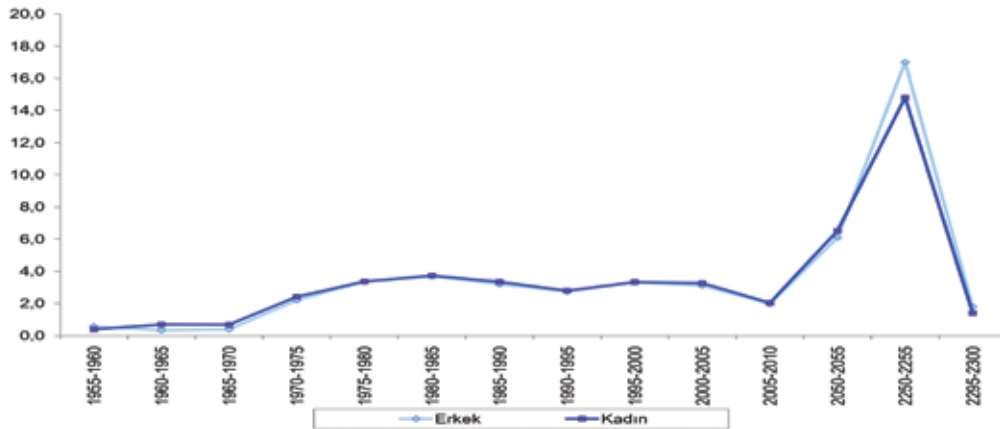
Kadın nüfus için, 2010 yılında 29,79 yıl olan ortalama yaş değeri 2011 yılında 4,9 ay artarak 30,28 yıla ve 2012 yılında da 3,7 ay artarak 30,65 yıla ulaşmıştır. Kadın nüfus ortalama yaş değerine göre 2010-2012 yılları arasında 8,6 ay yaşlanmıştır.

2.1.3 Doğuşta Yaşam Beklentisi

Ülkemizde Birleşmiş Milletler projeksiyonlarına göre 1950-1955 yılları arasında 47,59 yıl olarak öngörülen doğuşta beklenen yaşam süresi, 2005-2010 yılları arasında 72,96 yıla erişmiştir. Böylece 2005-2010 yılları arasında doğuşta yaşam beklentisi, 1950-1955 dönemine göre 25 yıl 4 ay gibi ciddi bir artış göstermiştir.

Ülkemizde 1950-1955 yılları arasında doğuşta beklenen yaşam süresi erkeklerde 45,90 yıl, kadınlarda 49,27 olarak öngörülmüştür. Yıllar itibarı ile erkeklerin ve kadınların doğuşta beklenen yaşam süresi artmış ve 2005-2010 yılları için erkeklerde 24 yıl 8 ay artarak 70,70 yıl, kadınlarda 26 yıl artarak 75,28 yıl olması öngörülmüştür. 2295-2300 yılları için 1950-1955 dönemine göre kadınlarda doğuşta beklenen yaşam süresinin 48 yıl 7 ay artarak 98,00 yıl, erkekler için de 49 yıl 7 ay artarak 95,60 yıl olması tahmin edilmektedir (Bkz; Tablo 127, Grafik 50).

(Bir Önceki Döneme göre Fark)

Kaynak: TÜİK.

Grafik 50. Yıllara Göre Cinsiyet Düzeyinde Bir Önceki Dönem İtibarı ile Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi Farkları

Tablo 127. Yıllara Göre Doğuştaki Beklenen Yaşam Süresi

Yıllar	Doğuştaki Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)			Bir Önceki Döneme Göre Fark		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1950-1955	45,90	49,27	47,59			
1955-1960	46,47	49,66	48,05	0,6	0,4	0,5
1960-1965	46,80	50,35	48,52	0,3	0,7	0,5
1965-1970	47,19	51,03	49,05	0,4	0,7	0,5
1970-1975	49,38	53,44	51,34	2,2	2,4	2,3
1975-1980	52,72	56,80	54,68	3,3	3,4	3,3
1980-1985	56,41	60,53	58,40	3,7	3,7	3,7
1985-1990	59,60	63,87	61,67	3,2	3,3	3,3
1990-1995	62,33	66,66	64,44	2,7	2,8	2,8
1995-2000	65,63	69,99	67,76	3,3	3,3	3,3
2000-2005	68,73	73,25	70,95	3,1	3,3	3,2
2005-2010	70,70	75,28	72,96	2,0	2,0	2,0
2050-2055	76,80	81,80		6,1	6,5	
2250-2255	93,80	96,60		17,0	14,8	
2295-2300	95,60	98,00		1,8	1,4	

Kaynak: Birleşmiş Milletler.

2.1.4 Okullaşma Oranları

Milli Eğitim Bakanlığı'nın örgün eğitim istatistiklerine göre, ilköğretimde net okullaşma oranı 2011/12 öğretim yılında bir önceki öğretim yılına göre, erkek öğrencilerde 0,2 puanlık artışla %98,6'dan %98,8'e, kız öğrencilerde 0,4 puanlık artışla %98,2'den %98,6'ya yükselmiştir (Bkz, Tablo 128).

Tablo 128. Öğretim Yıllarına Göre Brüt ve Net Okullaşma Oranları ⁽¹⁾

Öğretim Yılı	Okullaşma Oranı	İlköğretim		Ortaöğretim		Yükseköğretim	
		Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız
2009/10	Brüt	107,1	105,9	89,1	79,0	58,1	48,5
	Net	98,5	97,8	67,6	62,2	31,2	29,6
2010/11	Brüt	107,4	107,8	94,4	84,7	62,3	54,0
	Net	98,6	98,2	68,2	63,9	33,4	32,7
2011/12	Brüt	108,2	108,7	95,7	89,3	70,6	61,7
	Net	98,8	98,6	68,5	66,1	35,6	35,4

Kaynak: MEB.

(1): Brüt ve net okullaşma oranları, ADNKS sonuçlarına göre hesaplanmaktadır.

Ortaöğretimde erkek öğrencilerin net okullaşma oranı 2011/12 öğretim yılında, bir önceki öğretim yılına göre 0,3 puanlık artışla %68,2'den %68,5'e, kız öğrencilerde ise 2,2 puanlık artışla %63,9'dan %66,1'e yükselmiştir.

Yüksek öğretim için 2011/12 öğretim yılında, erkek öğrencilerin net okullaşma oranı, bir önceki öğretim yılına göre 2,2 puanlık artışla %33,4'ten %35,6'ya, kız öğrencilerde ise 2,7 puanlık artışla %32,7'den %35,4'e yükselmiştir.

2.1.4.1 Bölgesel Düzeyde Okullaşma Oranları

2011/12 öğretim yılında ilköğretimde kız çocuklarının net okullaşma oranının en düşük olduğu iller; %86,6 oranı ile Van, %93,8 oranı ile Yozgat, %94,1 oranı ile de Tokat olurken, net okullaşma oranının en yüksek olduğu iller de; %100,0 oranı ile Amasya, Bartın ve Mersin illeri olmuştur. Erkek çocuklarda ise ilköğretimde net okullaşma oranının en düşük olduğu iller; %86,9 oranı ile Van, %94,1 oranı ile Yozgat ve %94,6 oranı ile de Tokat illeri olurken, %100,0 oranları ile Amasya, Bartın, Edirne, Kastamonu ve Mersin ilköğretimde net okullaşma oranının en yüksek olduğu illerdir.

2011/12 öğretim yılında İBBS Düzey-3'e göre ilköğretimde toplam net okullaşma oranının en düşük olduğu iller ise %86,8 oranı ile Van , %93,9 oranı ile Yozgat ve % 94,4 oranı ile Tokat, en yüksek olduğu iller %100,0 oranları ile Amasya, Bartın, Edirne ve Mersin olmuştur.

2011/12 öğretim yılında ortaöğretimde kız çocuklarının net okullaşma oranının en düşük olduğu iller; %22,7 oranı ile Van, %26,7 oranı ile Ağrı, %27,3 oranı ile Muş illeri olurken, net okullaşma oranının en yüksek olduğu iller de; %90,1 oranı ile Bilecik, %90,0 oranı ile Isparta ve %87,3 oranı ile Rize'dir. Erkek çocuklarda ise ortaöğretimde net okullaşma oranının en düşük olduğu iller; %30,5 oranı ile Van, %37,0 oranı ile Ağrı ve %39,9 oranı ile Muş illeri olurken, %95,7 oranı ile Bolu, %92,1 oranı ile Rize ve %91,4 oranı ile de Bilecik ortaöğretimde net okullaşma oranının en yüksek olduğu illerdir.

2011/12 öğretim yılında ortaöğretimde toplam net okullaşma oranının en düşük olduğu iller; %26,7 oranı ile Van ili olurken, %32,1 oranı ile Ağrı ili ve %33,9 oranı ile de Muş'tur. Net okullaşma oranının en yüksek olduğu iller ise %90,8 oranı ile Bilecik, %90,3 oranı ile Bolu ve %89,7 oranı ile Rize'dir (Bkz, Tablo 129).

Tablo 129. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Cinsiyet Bazında Brüt ve Net Okullaşma Oranları

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Okullaşma Oranı	İlköğretim			Ortaöğretim		
			Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
TR621	Adana	Brüt	109,3	108,4	108,9	94,5	88,2	91,4
		Net	99,5	99,2	99,4	68,7	67,3	68,0
TRC12	Adıyaman	Brüt	108,2	107,5	107,9	97,6	83,8	90,8
		Net	98,8	98,6	98,7	63,9	59,4	61,7
TR332	Afyonkarahisar	Brüt	106,2	104,1	105,1	84,5	74,3	79,5
		Net	99,1	99,0	99,0	66,6	61,0	63,8
TRA21	Ağrı	Brüt	110,7	112,8	111,7	54,6	40,0	47,6
		Net	98,1	99,1	98,6	37,0	26,7	32,1
TR712	Aksaray	Brüt	106,9	105,5	106,2	76,9	73,0	75,0
		Net	99,5	99,1	99,3	57,3	55,9	56,6
TR834	Amasya	Brüt	109,0	108,1	108,6	108,2	99,8	104,0
		Net	100,0	100,0	100,0	85,2	79,9	82,6
TR510	Ankara	Brüt	106,5	107,3	106,9	109,8	106,6	108,2
		Net	99,6	99,5	99,6	81,8	84,1	82,9
TR611	Antalya	Brüt	108,5	109,3	108,9	97,5	100,5	98,9
		Net	98,8	98,8	98,8	71,1	73,3	72,2
TRA24	Ardahan	Brüt	105,3	104,1	104,7	75,5	76,2	75,8
		Net	99,0	98,3	98,7	58,6	60,5	59,5
TR905	Artvin	Brüt	105,6	107,9	106,7	109,3	105,5	107,4
		Net	99,4	99,4	99,4	85,8	82,8	84,3
TR321	Aydın	Brüt	107,4	107,7	107,5	90,7	90,6	90,6
		Net	99,5	99,6	99,6	71,5	74,6	73,0
TR221	Balıkesir	Brüt	106,2	107,7	106,9	94,0	95,4	94,7
		Net	99,3	99,2	99,3	76,3	77,1	76,7
TR813	Bartın	Brüt	105,1	106,1	105,6	96,6	90,7	93,6
		Net	100,0	100,0	100,0	78,3	71,0	74,7
TRC32	Batman	Brüt	112,6	111,6	112,1	95,1	71,5	83,6
		Net	99,4	99,3	99,3	54,7	45,2	50,1
TRA13	Bayburt	Brüt	107,3	106,2	106,8	101,0	84,3	93,0
		Net	99,1	98,1	98,6	76,7	61,6	69,5
TR413	Bilecik	Brüt	106,2	107,1	106,6	112,0	107,1	109,6
		Net	98,5	98,4	98,5	91,4	90,1	90,8
TRB13	Bingöl	Brüt	108,5	109,7	109,0	92,5	76,4	84,6
		Net	96,9	96,2	96,5	53,8	43,8	48,9
TRB23	Bitlis	Brüt	109,3	107,9	108,6	75,1	47,0	61,7
		Net	97,9	97,1	97,5	47,3	30,6	39,4
TR424	Bolu	Brüt	107,3	110,2	108,7	115,9	103,9	110,0
		Net	98,5	98,5	98,5	95,7	84,6	90,3
TR613	Burdur	Brüt	105,1	103,4	104,3	97,2	95,8	96,5
		Net	96,5	96,7	96,6	80,8	80,2	80,5
TR411	Bursa	Brüt	108,2	109,5	108,8	103,8	97,9	100,9
		Net	99,3	99,2	99,3	77,1	75,3	76,2
TR222	Çanakkale	Brüt	109,1	110,1	109,5	101,6	98,1	99,9
		Net	99,3	99,3	99,3	83,8	81,4	82,6
TR822	Çankırı	Brüt	103,8	101,3	102,6	107,8	89,4	98,8
		Net	95,7	94,7	95,2	82,1	71,3	76,8
TR833	Çorum	Brüt	107,3	108,5	107,9	93,1	87,0	90,1
		Net	98,4	98,5	98,4	70,0	66,5	68,3
TR322	Denizli	Brüt	106,1	106,4	106,2	92,0	93,6	92,8
		Net	98,3	98,1	98,2	73,2	76,1	74,6

Tablo 129. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Cinsiyet Bazında Brüt ve Net Okullaşma Oranları (Devamı)

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Okullaşma Oranı	İlköğretim			Ortaöğretim		
			Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
TRC22	Diyarbakır	Brüt	110,9	112,2	111,5	83,4	68,7	76,2
		Net	99,3	99,3	99,3	52,5	43,9	48,3
TR423	Düzce	Brüt	104,8	106,8	105,8	101,7	101,8	101,8
		Net	98,8	98,6	98,7	76,5	73,1	74,8
TR212	Edirne	Brüt	110,1	108,2	109,2	100,4	95,0	97,8
		Net	100,0	99,7	100,0	84,1	81,7	83,0
TRB12	Elazığ	Brüt	106,9	108,1	107,5	110,4	101,5	106,1
		Net	99,1	98,6	98,9	78,2	70,8	74,6
TRA12	Erzincan	Brüt	106,0	108,3	107,1	112,9	98,5	105,8
		Net	98,6	98,5	98,5	86,2	75,4	80,9
TRA11	Erzurum	Brüt	105,1	107,0	106,0	85,4	69,4	77,6
		Net	97,4	97,5	97,5	58,0	46,6	52,5
TR412	Eskişehir	Brüt	107,3	107,5	107,4	108,7	105,6	107,2
		Net	99,0	98,9	98,9	87,3	84,9	86,1
TRC11	Gaziantep	Brüt	109,6	108,3	109,0	82,8	73,0	78,1
		Net	99,5	99,2	99,4	58,5	54,7	56,7
TR903	Giresun	Brüt	105,0	104,9	105,0	105,9	99,2	102,6
		Net	98,7	98,4	98,5	84,9	78,0	81,5
TR906	Gümüşhane	Brüt	103,2	102,4	102,8	89,9	85,2	87,5
		Net	97,3	96,0	96,7	69,0	64,4	66,7
TRB24	Hakkari	Brüt	103,9	106,7	105,3	96,5	78,2	87,6
		Net	95,4	95,8	95,6	57,5	47,8	52,8
TR631	Hatay	Brüt	105,0	105,5	105,3	85,9	81,6	83,8
		Net	98,7	98,5	98,6	65,9	63,8	64,9
TRA23	İğdir	Brüt	108,5	107,0	107,8	69,6	75,8	72,6
		Net	98,8	97,5	98,2	51,1	56,3	53,6
TR612	Isparta	Brüt	106,4	106,3	106,4	108,1	108,0	108,0
		Net	99,1	99,2	99,1	87,8	90,0	88,9
TR100	İstanbul	Brüt	111,6	113,2	112,4	107,0	105,7	106,4
		Net	99,7	99,4	99,5	70,7	72,1	71,4
TR310	İzmir	Brüt	110,9	111,5	111,2	103,0	102,2	102,6
		Net	99,3	99,3	99,3	73,6	77,5	75,5
TR632	Kahramanmaraş	Brüt	106,3	105,6	106,0	85,3	74,7	80,2
		Net	98,3	98,2	98,3	63,1	57,9	60,6
TR812	Karabük	Brüt	107,7	108,5	108,1	111,2	109,0	110,2
		Net	99,5	98,9	99,2	89,3	87,0	88,2
TR522	Karaman	Brüt	105,5	106,4	106,0	89,6	94,3	91,9
		Net	98,5	98,6	98,5	68,4	71,3	69,8
TRA22	Kars	Brüt	104,4	104,5	104,5	67,7	60,6	64,3
		Net	97,4	97,3	97,3	47,5	45,3	46,4
TR821	Kastamonu	Brüt	108,8	109,9	109,4	99,0	93,9	96,5
		Net	100,0	99,5	99,8	78,2	70,0	74,2
TR721	Kayseri	Brüt	104,5	105,4	104,9	99,7	93,4	96,6
		Net	99,1	98,9	99,0	74,9	73,5	74,2
TR711	Kırıkkale	Brüt	105,7	106,1	105,9	112,7	99,6	106,3
		Net	98,5	98,8	98,7	85,5	82,0	83,8
TR213	Kırklareli	Brüt	107,7	107,9	107,8	103,8	97,2	100,6
		Net	99,1	99,0	99,1	85,1	82,4	83,8
TR715	Kırşehir	Brüt	106,9	104,1	105,5	105,5	95,2	100,5
		Net	98,4	98,2	98,3	84,0	81,0	82,5

Tablo 129. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Cinsiyet Bazında Brüt ve Net Okullaşma Oranları (Devamı)

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Okullaşma Oranı	İlköğretim			Ortaöğretim		
			Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
TRC13	Kilis	Brüt	106,3	105,5	105,9	93,7	90,4	92,1
		Net	98,0	97,6	97,8	65,5	67,5	66,5
TR421	Kocaeli	Brüt	108,3	110,0	109,1	116,3	107,4	112,0
		Net	99,3	98,9	99,1	80,9	77,8	79,4
TR521	Konya	Brüt	106,0	105,7	105,9	86,5	85,1	85,8
		Net	98,9	98,6	98,8	64,5	64,0	64,3
TR333	Kütahya	Brüt	105,7	106,0	105,8	112,5	98,7	105,8
		Net	99,2	99,1	99,2	86,3	77,0	81,8
TRB11	Malatya	Brüt	106,9	106,9	106,9	114,6	104,2	109,5
		Net	98,8	98,5	98,7	80,6	76,1	78,4
TR331	Manisa	Brüt	107,7	107,5	107,6	89,2	88,9	89,1
		Net	99,3	99,1	99,2	71,4	71,1	71,3
TRC31	Mardin	Brüt	106,8	108,1	107,4	84,9	61,7	73,5
		Net	97,9	97,8	97,8	50,9	39,2	45,2
TR622	Mersin	Brüt	109,5	109,3	109,4	92,8	89,4	91,1
		Net	100,0	100,0	100,0	70,0	68,9	69,5
TR323	Muğla	Brüt	107,6	107,0	107,3	97,1	95,3	96,2
		Net	98,3	98,2	98,3	73,2	75,1	74,1
TRB22	Muş	Brüt	111,5	111,9	111,7	63,8	41,8	53,3
		Net	97,9	98,8	98,3	39,9	27,3	33,9
TR714	Nevşehir	Brüt	105,7	104,3	105,0	81,7	82,0	81,9
		Net	99,0	99,0	99,0	66,7	68,8	67,7
TR713	Niğde	Brüt	106,0	103,8	105,0	79,3	75,4	77,4
		Net	98,6	98,1	98,4	62,2	61,1	61,6
TR902	Ordu	Brüt	102,8	103,3	103,1	86,9	83,1	85,0
		Net	98,4	98,2	98,3	71,2	67,9	69,6
TR633	Osmaniye	Brüt	107,8	105,1	106,5	96,3	90,4	93,4
		Net	97,2	97,1	97,2	73,5	72,0	72,8
TR904	Rize	Brüt	108,7	111,3	110,0	133,9	122,8	128,4
		Net	99,6	98,8	99,2	92,1	87,3	89,7
TR422	Sakarya	Brüt	106,7	109,5	108,1	103,5	100,1	101,8
		Net	99,2	98,9	99,1	76,6	72,0	74,4
TR831	Samsun	Brüt	106,7	108,1	107,4	92,7	92,1	92,4
		Net	99,4	99,1	99,3	70,0	68,9	69,5
TRC34	Siirt	Brüt	109,6	107,7	108,7	88,4	52,5	71,0
		Net	98,4	97,9	98,2	47,8	34,1	41,2
TR823	Sinop	Brüt	109,0	109,6	109,3	97,3	94,6	96,0
		Net	99,0	98,3	98,7	75,0	71,8	73,4
TR722	Sivas	Brüt	105,4	105,1	105,3	97,9	85,3	91,7
		Net	99,4	99,0	99,2	72,9	68,1	70,5
TRC21	Şanlıurfa	Brüt	113,1	111,5	112,3	68,0	46,6	57,6
		Net	98,9	98,2	98,6	43,8	31,4	37,8
TRC33	Şırnak	Brüt	109,9	109,6	109,8	79,7	54,2	67,5
		Net	98,7	98,2	98,4	44,8	33,3	39,3
TR211	Tekirdağ	Brüt	108,2	108,8	108,5	106,0	100,7	103,4
		Net	98,7	98,6	98,6	79,6	77,5	78,6
TR832	Tokat	Brüt	102,5	101,2	101,9	87,5	80,5	84,0
		Net	94,6	94,1	94,4	67,9	62,8	65,4
TR901	Trabzon	Brüt	104,7	106,0	105,3	108,4	105,8	107,1
		Net	98,6	98,4	98,5	81,5	79,9	80,7

Tablo 129. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Cinsiyet Bazında Brüt ve Net Okullaşma Oranları (Devamı)

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Okullaşma Oranı	İlköğretim			Ortaöğretim		
			Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
TRB14	Tunceli	Brüt	105,6	105,2	105,4	110,1	109,8	109,9
		Net	97,0	96,1	96,5	77,8	81,9	79,8
TR334	Uşak	Brüt	106,6	106,6	106,6	91,4	98,9	95,0
		Net	98,9	99,0	98,9	72,0	79,3	75,5
TRB21	Van	Brüt	96,8	97,4	97,1	54,4	39,9	47,4
		Net	86,9	86,6	86,8	30,5	22,7	26,7
TR425	Yalova	Brüt	108,5	110,4	109,4	109,4	108,4	108,9
		Net	98,8	98,7	98,7	81,7	81,8	81,8
TR723	Yozgat	Brüt	100,5	99,8	100,1	83,8	75,5	79,7
		Net	94,1	93,8	93,9	64,0	59,5	61,8
TR811	Zonguldak	Brüt	108,1	107,1	107,6	103,6	95,0	99,3
		Net	99,9	99,9	99,9	80,7	73,6	77,2
TR	Türkiye	Brüt	108,2	108,7	108,4	95,7	89,3	92,6
		Net	98,8	98,6	98,7	68,5	66,1	67,4

Kaynak: MEB.

2.2 Sağlık

2011 yılında ülkemizdeki toplam hastane sayısı bir önceki yıla göre %9,7 oranında artış göstererek 1.453 olmuştur. Genel hastane sayısı bir önceki yıla göre %3,0 oranında artış gösterirken, kadın doğum ve çocuk hastane sayısı %20,6 oranında azalmıştır. 2011 yılında ülkemizde bulunan 1.453 hastanenin 1.304'ü genel hastane, 50'si kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi, 25'i göz hastalıkları hastanesi, 74'ü de diğer dallarda hizmet veren hastanelerdir (Bkz, Tablo 130).

Tablo 130. Yıllara Göre Ülkemizde Dallar Düzeyinde Hastane Sayısı

Dallar	2009	2010	2011
Genel hastane	1.219	1.266	1.304
Kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi	63	63	50
Göz hastalıkları hastanesi	24	26	25
Göğüs hastalıkları hastanesi	19	18	17
Fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezleri	12	14	14
Psikiyatri hastanesi	12	12	11
Diş hastanesi	5	5	8
Çocuk hastalıkları hastanesi	6	7	6
Kalp damar cerrahisi merkezleri	11	11	6
Onkoloji hastanesi	5	5	4
Kemik hastalıkları hastanesi	3	3	3
Meslek hastalıkları hastanesi	2	2	2
Ortopedi ve travmatoloji hastanesi	3	2	1
Lepra hastanesi	1	1	1
Zührevi hastalıklar hastanesi	1	1	1
Diyabet hastanesi	2	2	0
Kardiyoloji hastanesi	1	1	0
Toplam	1.389	1.439	1.453

Kaynak: SB.

Ülkemizde yıllar itibarı ile toplam sağlık personeli sayısında düzenli olarak artış gözlenmektedir. 2011 yılında uzman hekim sayısı bir önceki yıla göre %3,9 oranında artış göstererek 66.064'e, pratisyen hekim sayısı %2,3 oranında artış göstererek 39.712'ye yükselirken, asistan hekim sayısı ise %3,9 oranında azalış göstererek 20.253'e gerilemiştir. Böylece toplam hekim sayısı %2,1 oranında artarak 126.029'a yükselmiştir. Diş hekimi ve eczacı sayısı ise bir önceki yıla göre %1,6 oranında azalışla sırası ile 21.099 ve 26.089 olmuştur. Hemşire sayısı %8,9 oranında artış göstererek 124.982 olurken, ebe sayısı da %3,1 oranında artışla 51.905'e ulaşmıştır (Bkz, Tablo 131).

Tablo 131. Yıllara Göre Ülkemizdeki Toplam Sağlık Personeli Sayısı

Sağlık Personeli	2009	2010	2011
Uzman hekim	60.655	63.563	66.064
Pratisyen hekim	35.911	38.818	39.712
Asistan hekim	22.075	21.066	20.253
Toplam hekim	118.641	123.447	126.029
Diş hekimi	20.589	21.432	21.099
Eczacı	25.201	26.506	26.089
Hemşire	105.176	114.772	124.982
Ebe	49.357	50.343	51.905
Diğer sağlık personeli	93.550	99.302	110.862
Diğer personel ⁽¹⁾	197.386	198.694	209.126
Toplam personel sayısı	609.900	634.496	670.092

Kaynak: SB.

(1): Hizmet alımı sırasındaki personel sayısını da kapsamaktadır.

2.3 Çalışma Hayatı

2.3.1 İstihdam

2.3.1.1 İşgücü Göstergeleri

2012 yılında kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus bir önceki yıla göre %2,1 oranında artışla 54.724 bin olmuştur. Bu nüfusun 26.951 binini erkek, 27.773 binini de kadın nüfusu oluşturmuştur (Bkz, Tablo 132).

2012 yılında işgücünde olan toplam nüfus bir önceki yıla göre 613 bin artarken, bunun 280 bini erkek, 333 bini de kadındır. 2011 yılında krizin etkilerinin azalmasıyla 1 milyon 515 bin kişiye ek istihdam sağlanmıştır. Ekonomideki yavaşlamaya bağlı olarak, 2012 yılında ek istihdam edilenlerin sayısı geçen yıla göre 711 bin düzeyinde kalırken toplam istihdam 24.821 bine ulaşmıştır. 2012 yılında yeni istihdam edilen 711 bin kişinin 375 binini erkekler, 336 binini de kadınlar oluşturmuştur. İstihdamda olan erkeklerin sayısı kadınlardan 2,4 kat kadar daha yüksektir.

2012 yılında bir önceki yıla kıyasla istihdam oranı toplam düzeyde 0,4 puanlık artışla %45,4 olmuştur. İstihdam oranı bir önceki yıla göre erkeklerde 0,1 puanlık düşüşle %65,0 olurken, kadınlarda 0,7 puanlık artışla %26,3'e ulaşmıştır.

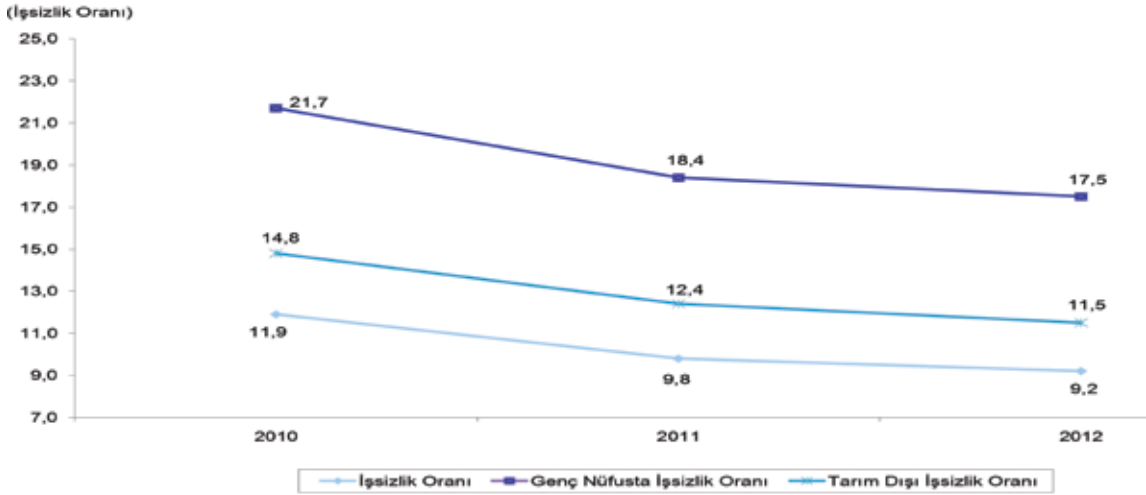
2012 yılında işsiz sayısı toplamda bir önceki yıla göre 97 bin azalırken, işsiz erkek sayısı 95 bin azalmış, kadınlarda ise bu azalış sadece 2 binde kalmıştır. İşsizlik oranı ise 2012 yılında bir önceki yıla göre 0,6 puan gerileyerek %9,2'ye düşmüştür. İşsizlik oranı 2012 yılında bir önceki yıla

göre erkeklerde 0,7 puan azalış göstererek %8,5'e, kadınlarda 0,5 puan azalış göstererek %9,2'ye düşmüştür.

Tarım dışı işsizlik oranı 2012 yılında bir önceki yıla göre 0,9 puan azalarak %11,5 olmuştur. Tarım dışı işsizlik erkeklerde 2012 yılında bir önceki yıla göre 0,8 puan, kadınlarda 1,3 puan azalmasına karşın, kadın ve erkek tarım dışı işsizlik oranları arasında 6,5 puanlık ciddi bir fark vardır.

2012 yılında genç işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,9 puan azalarak %17,5 oranına gerilemiştir. Erkeklerde genç işsizlik oranı 2012 yılında %16,3'tür ve bu oran bir önceki yıla göre 0,8 puanlık azalış göstermiş olmasına karşın, +15 yaşındaki işsizlik oranının 1,9 katı kadar yüksektir. 2012 yılında genç kadın işsizlik oranı %19,9'dur ve bir önceki yıla göre 0,8 puanlık azalış göstermesine karşın, +15 yaşındaki işsizlik oranının 1,8 katı kadar daha yüksektir (Bkz, Grafik 51).

Kaynak: TÜİK

Grafik 51. Yıllara Göre İşsizlik Oranları

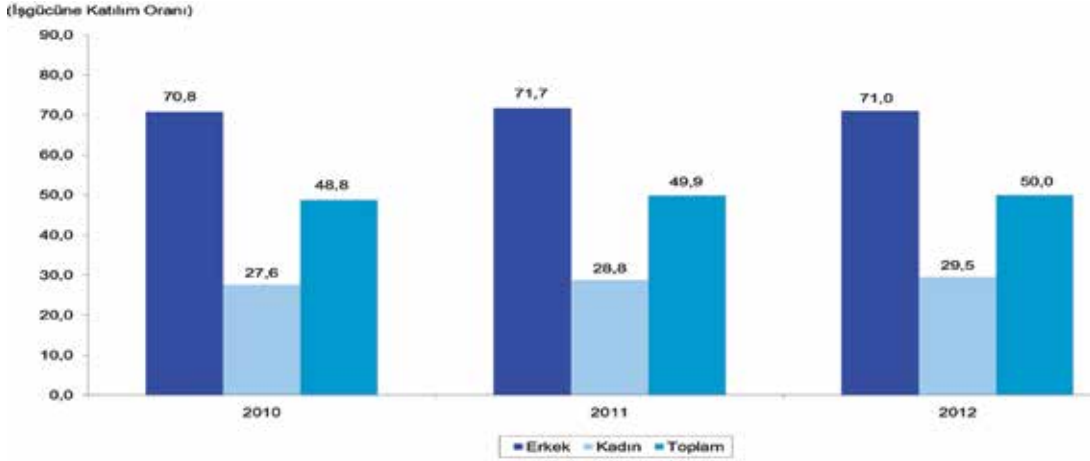
Ülkemiz genelinde kurumsal olmayan 15+ yaşındaki nüfusun işgücüne katılım oranı, 2012 yılında bir önceki yıla göre 0,1 puanlık artışla %50,0'a yükselirken, erkeklerde bu oran 0,7 puanlık düşüşle %71,0'a gerilemiş, kadınlarda 0,7 puanlık artışla %29,5'e yükselmiştir (Bkz, Grafik 52).

Tablo 132. Kurumsal Olmayan 15+ Yaşta Kİ Nüfusun Cinsiyete Göre Yurtiçi İşgücü Piyasası Göstergeleri

Göstergeler	2010	2011	2012	(000 Kişi)		
				Değişim		
				2010	2011	2012
Erkek						
Değişim (%)						
Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	25.801	26.320	26.951	1,7	2,0	2,4
İşgücü	18.257	18.867	19.147	2,0	3,3	1,5
İstihdamda olanlar	16.170	17.137	17.512	5,0	6,0	2,2
İşsiz sayısı	2.088	1.730	1.635	-16,2	-17,1	-5,5
Fark (Puan)						
İşgücüne katılım oranı	70,8	71,7	71,0	0,3	0,9	-0,7
İstihdam oranı	62,7	65,1	65,0	2,0	2,4	-0,1
İşsizlik oranı	11,4	9,2	8,5	-2,5	-2,2	-0,7
Tarım dışı işsizlik oranı	13,2	10,7	9,9	-2,8	-2,5	-0,8
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾	21,0	17,1	16,3	-4,4	-3,9	-0,8
Kadın						
Değişim (%)						
Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	26.740	27.273	27.773	1,6	2,0	1,8
İşgücü	7.383	7.859	8.192	7,8	6,4	4,2
İstihdamda olanlar	6.425	6.973	7.309	9,4	8,5	4,8
İşsiz sayısı	959	885	883	-2,0	-7,7	-0,2
Fark (Puan)						
İşgücüne katılım oranı	27,6	28,8	29,5	1,6	1,2	0,7
İstihdam oranı	24,0	25,6	26,3	1,7	1,6	0,7
İşsizlik oranı	13,0	11,3	10,8	-1,3	-1,7	-0,5
Tarım dışı işsizlik oranı	20,2	17,7	16,4	-1,7	-2,5	-1,3
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾	23,0	20,7	19,9	-2,0	-2,3	-0,8
Toplam						
Değişim (%)						
Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	52.541	53.593	54.724	1,7	2,0	2,1
İşgücü	25.640	26.726	27.339	3,6	4,2	2,3
İstihdamda olanlar	22.595	24.110	24.821	6,2	6,7	2,9
İşsiz sayısı	3.047	2.615	2.518	-12,2	-14,2	-3,7
Fark (Puan)						
İşgücüne katılım oranı	48,8	49,9	50,0	0,9	1,1	0,1
İstihdam oranı	43,0	45,0	45,4	1,8	2,0	0,4
İşsizlik oranı	11,9	9,8	9,2	-2,1	-2,1	-0,6
Tarım dışı işsizlik oranı	14,8	12,4	11,5	-2,6	-2,4	-0,9
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾	21,7	18,4	17,5	-3,6	-3,3	-0,9

Kaynak: TÜİK.

(1): 15-24 yaş grubundaki kurumsal olmayan nüfustur.

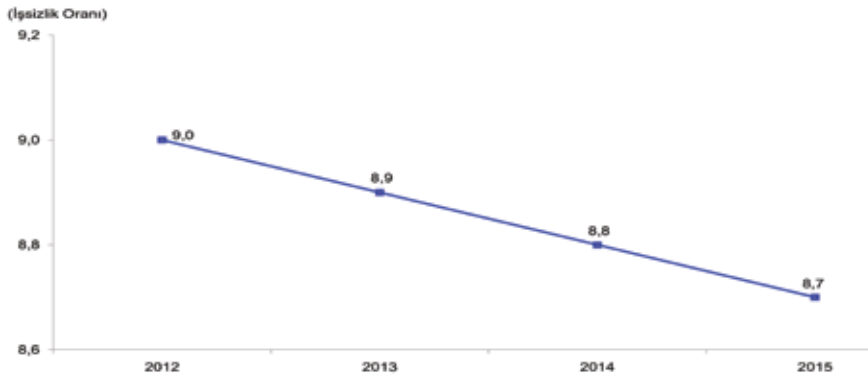

Kaynak: TÜİK

Grafik 52. Yıllara Göre Cinsiyet Bazında İşgücüne Katılım Oranları

Önceki yıllara göre kadın ve erkekler arasında istihdam oranı ve işgücüne katılım oranları arasındaki fark kapanmakla birlikte hala kadınlar aleyhine olmak üzere bir eşitsizlikten söz etmek mümkündür. Özellikle kadınlardaki işsizlik oranının düşük olmasındaki en temel neden de kadınların ücretsiz aile işçisi olarak kırsal kesimde tarımsal işletmelerde çalışması, kentsel kesimde de aile şirketlerinde çalışmasıdır.

OVP'ye göre işsizlik oranı 2012, 2013, 2014, 2015 yılları için sırasıyla; %9,0; %8,9; %8,8; %8,7 olarak öngörülmüştür. 2012 yılında %9,2 oranında gerçekleşen işsizlik oranı, OVP tahmininin sadece 0,2 puan üzerinde kalmıştır (Bkz, Grafik 53).

Kaynak: KB.

Grafik 53. Orta Vadeli Programa Göre İşsizlik Oranları

2.3.1.1 Bölgesel Düzeyde İşgücü Göstergeleri

2012 yılında, İBBS Düzey-1'e göre işgücü göstergeleri incelendiğinde; tüm göstergelerde en yüksek oranların İstanbul bölgesinde olduğu görülmektedir. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun ve istihdam edilenlerin %18,1'i, işgücüne dahil olanların %18,5'i, işsizlerin %22,6'sı, işgücüne dahil olmayanların %17,7'si İstanbul bölgesindedir. Tüm göstergelerde, Türkiye içinde en az orana sahip bölge ise Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun ve işgücüne dahil olmayanların %2,5'i, işgücüne dahil olanların %2,6'sı, istihdam edilenlerin %2,7'si ve işsizlerin %1,9'u Kuzeydoğu Anadolu bölgesindedir (Bkz, Tablo 133).

Tablo 133. 2012 Yılı İçin 15+ Yaşta Kurumsal Olmayan Nüfusun İBBS Düzey-1'e Göre Cinsiyet Bazında İşgücü Göstergeleri

Bölge Kodu	IBBS Düzey-1	Erkek				Kadın				Toplam				(000 Kişi)		
		Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus	İşgücüne Dahil Olanların Sayısı	İşsiz Olmayanların Sayısı	İşgücüne Dahil Olmayanların Sayısı	Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus	İşgücüne Dahil Olanların Sayısı	İşsiz Olmayanların Sayısı	İşgücüne Dahil Olmayanların Sayısı	Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus	İşgücüne Dahil Olanların Sayısı	İşsiz Olmayanların Sayısı	İşgücüne Dahil Olmayanların Sayısı			
TR1	İstanbul	4.962	3.648	3.281	367	1.314	4.952	1.415	1.212	203	3.537	9.914	5.063	4.493	570	4.851
TR2	Batı Marmara	1.300	910	864	46	390	1.313	424	383	40	889	2.613	1.334	1.247	86	1.279
TR3	Ege	3.712	2.707	2.490	217	1.005	3.843	1.421	1.241	180	2.422	7.555	4.128	3.731	397	3.427
TR4	Doğu Marmara	2.735	1.973	1.826	146	762	2.738	831	727	103	1.907	5.473	2.804	2.553	249	2.669
TR5	Batı Anadolu	2.576	1.839	1.711	128	737	2.683	720	632	88	1.963	5.259	2.559	2.343	216	2.700
TR6	Akdeniz	3.357	2.448	2.226	223	909	3.532	1.103	979	124	2.429	6.889	3.551	3.205	347	3.338
TR7	Orta Anadolu	1.363	973	897	76	390	1.405	393	365	28	1.012	2.768	1.366	1.262	104	1.402
TR8	Batı Karadeniz	1.662	1.130	1.068	62	532	1.754	645	598	47	1.109	3.416	1.775	1.666	109	1.641
TR9	Doğu Karadeniz	952	656	605	51	297	1.030	444	426	18	586	1.982	1.100	1.031	69	883
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	698	509	467	42	189	683	211	204	7	482	1.391	720	671	49	671
TRB	Orta Anadolu	1.211	847	766	81	364	1.257	335	313	22	922	2.468	1.182	1.079	103	1.286
TRC	Güneydoğu Anadolu	2.422	1.506	1.311	196	916	2.572	251	228	23	2.321	4.994	1.757	1.539	219	3.237
TR	Türkiye	26.950	19.146	17.512	1.635	7.805	27.772	8.193	7.308	883	19.579	54.722	27.339	24.820	2.518	27.384
		Bölgelerin Toplam İçindeki Oranı														
TR1	İstanbul	18,4	19,1	18,7	22,4	16,8	17,8	17,3	16,6	23,0	18,1	18,1	18,5	18,1	22,6	17,7
TR2	Batı Marmara	4,8	4,8	4,9	2,8	5,0	4,7	5,2	5,2	4,5	4,5	4,8	4,9	5,0	3,4	4,7
TR3	Ege	13,8	14,1	14,2	13,3	12,9	13,8	17,3	17,0	20,4	12,4	13,8	15,1	15,0	15,8	12,5
TR4	Doğu Marmara	10,1	10,3	10,4	8,9	9,8	9,9	10,1	9,9	11,7	9,7	10,0	10,3	10,3	9,9	9,7
TR5	Batı Anadolu	9,6	9,6	9,8	7,8	9,4	9,7	8,8	8,6	10,0	10,0	9,6	9,4	9,4	8,6	9,9
TR6	Akdeniz	12,5	12,8	12,7	13,6	11,6	12,7	13,5	13,4	14,0	12,4	12,6	13,0	12,9	13,8	12,2
TR7	Orta Anadolu	5,1	5,1	5,1	4,6	5,0	5,1	4,8	5,0	3,2	5,2	5,1	5,0	5,1	4,1	5,1
TR8	Batı Karadeniz	6,2	5,9	6,1	3,8	6,8	6,3	7,9	8,2	5,3	5,7	6,2	6,5	6,7	4,3	6,0
TR9	Doğu Karadeniz	3,5	3,4	3,5	3,1	3,8	3,7	5,4	5,4	2,0	3,0	3,6	4,0	4,2	2,7	3,2
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2,6	2,7	2,7	2,6	2,4	2,5	2,6	2,8	0,8	2,5	2,5	2,6	2,7	1,9	2,5
TRB	Orta Anadolu	4,5	4,4	4,4	5,0	4,7	4,5	4,1	4,3	2,5	4,7	4,5	4,3	4,3	4,1	4,7
TRC	Güneydoğu Anadolu	9,0	7,9	7,5	12,0	11,7	9,3	3,1	3,1	2,6	11,9	9,1	6,4	6,2	8,7	11,8
TR	Türkiye	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

2.3.2 Bölgesel Düzeyde İstihdam

2012 yılında, İBBS Düzey-1'e göre işsizlik oranının en yüksek olduğu bölge %12,4 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi, en düşük olduğu bölge ise %6,1 ile Batı Karadeniz bölgesi olmuştur. İşsizlik oranının en yüksek olduğu bölge, erkeklerde %13,0 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi iken, kadınlarda %14,4 ile İstanbul bölgesi olmuştur. İşsizlik oranının en düşük olduğu bölge ise erkeklerde %5,0 ile Batı Marmara bölgesi, kadınlarda ise %4,0 ile Doğu Karadeniz bölgesidir (Bkz, Tablo 134).

Tablo 134. 2012 Yılı İçin İBBS Düzey-1 ve Cinsiyete Göre 15+ Yaştaki Kurumsal Olmayan Nüfusun İstihdam ve İşsizlik Oranları

Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	İşsizlik Oranı			İşsizlik Oranı (Erkek/Kadın)	İstihdam Oranı			İstihdam Oranı (Erkek/Kadın)
		Erkek	Kadın	Toplam		Erkek	Kadın	Toplam	
TR1	İstanbul	10,1	14,4	11,3	0,7	66,1	24,5	45,3	2,7
TR2	Batı Marmara	5,0	9,5	6,5	0,5	66,5	29,2	47,7	2,3
TR3	Ege	8,0	12,6	9,6	0,6	67,1	32,3	49,4	2,1
TR4	Doğu Marmara	7,4	12,4	8,9	0,6	66,8	26,6	46,7	2,5
TR5	Batı Anadolu	7,0	12,2	8,4	0,6	66,4	23,6	44,6	2,8
TR6	Akdeniz	9,1	11,2	9,8	0,8	66,3	27,7	46,5	2,4
TR7	Orta Anadolu	7,9	7,1	7,6	1,1	65,8	26,0	45,6	2,5
TR8	Batı Karadeniz	5,5	7,2	6,1	0,8	64,3	34,1	48,8	1,9
TR9	Doğu Karadeniz	7,8	4,0	6,3	2,0	63,5	41,4	52,0	1,5
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	8,3	3,6	6,9	2,3	66,9	29,4	48,2	2,3
TRB	Ortadoğu Anadolu	9,5	6,6	8,7	1,4	63,3	24,9	43,7	2,5
TRC	Güneydoğu Anadolu	13,0	9,1	12,4	1,4	54,1	8,9	30,8	6,1
TR	Türkiye	8,5	10,8	9,2	0,8	65,0	26,3	45,4	2,5

Kaynak: TÜİK.

İstihdam oranı en yüksek değerini %52,0 ile Doğu Karadeniz bölgesinde, en düşük değerini ise %30,8 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde almıştır. İstihdam oranının en yüksek olduğu bölge erkeklerde %67,1 ile Ege bölgesi olurken, kadınlarda ise %41,4 ile Doğu Karadeniz bölgesi olmuştur. İstihdam oranının en düşük olduğu bölge ise erkeklerde %54,1, kadınlarda da %8,9 ile Güneydoğu Anadolu bölgesidir.

2.3.3 İstihdamın Sektörel Dağılımı

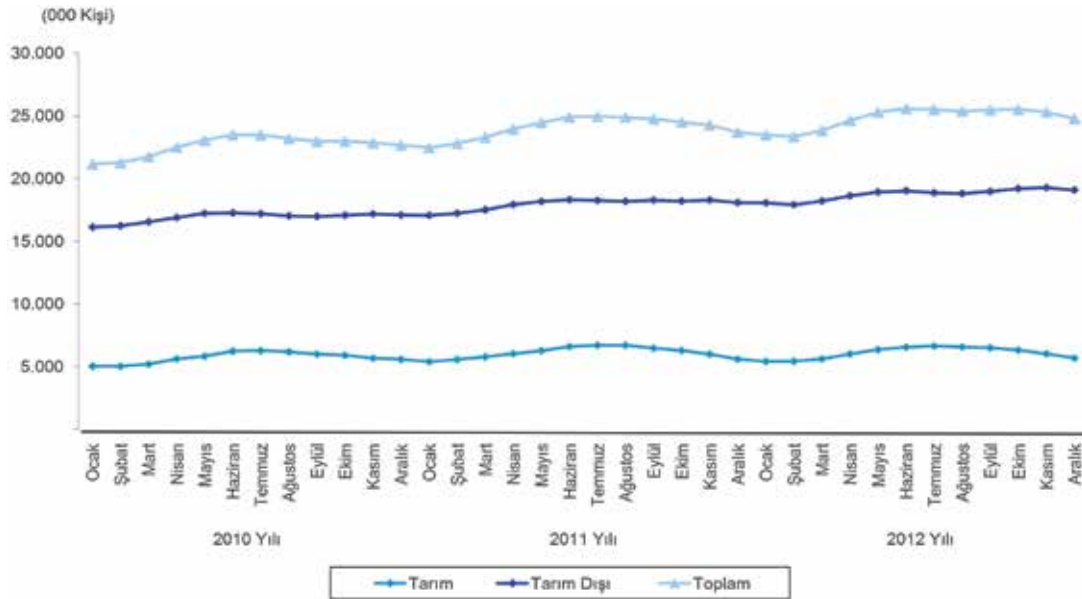
2012 yılında bir önceki yıla göre Türkiye genelinde tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 2011 yılına göre %7,0 oranında azalış yönünde değişimle 6.143 binden 6.097 bine gerilerken, sanayi sektöründe istihdam edilenlerin sayısı %1,3 oranında artışla 6.380 binden 6.460 bine, hizmet sektöründe istihdam edilenlerin sayısı da %5,8 oranında artışla 11.587 binden, 12.264 bine yükselmiştir. Toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı %24,6, sanayi sektörünün payı %26,0 ve hizmet sektörünün payı %49,4 olmuştur (Bkz; Tablo 135, Grafik 54 ve 55).

Tablo 135. 15+ Yaşta Kuruşsal Olmayan Nüfusun Sektörlere Göre İstihdamı

Sektörler	2010	2011	2012	Toplam İçindeki Oranı			Değişim Oranı		
				2010	2011	2012	2010	2011	2012
				(000 Kişi)					
Kent									
Tarım	701	783	744	4,8	5,0	4,6	19,0	11,7	-5,0
Sanayi ⁽¹⁾	4.888	5.158	5.256	33,3	33,3	32,5	11,1	5,5	1,9
Hizmet	9.090	9.566	10.168	61,9	61,7	62,9	2,7	5,2	6,3
Toplam	14.679	15.507	16.168	100,0	100,0	100,0	6,1	5,6	4,3
Kır									
Tarım	4.981	5.360	5.353	62,9	62,3	61,9	7,1	7,6	-0,1
Sanayi ⁽¹⁾	1.039	1.222	1.204	13,1	14,2	13,9	5,3	17,6	-1,5
Hizmet	1.895	2.021	2.097	23,9	23,5	24,2	5,3	6,6	3,8
Toplam	7.915	8.603	8.654	100,0	100,0	100,0	6,4	8,7	0,6
Türkiye									
Tarım	5.683	6.143	6.097	25,2	25,5	24,6	8,5	8,1	-0,7
Sanayi ⁽¹⁾	5.927	6.380	6.460	26,2	26,5	26,0	10,1	7,6	1,3
Hizmet	10.985	11.587	12.264	48,6	48,1	49,4	3,1	5,5	5,8
Toplam	22.595	24.110	24.821	100,0	100,0	100,0	6,2	6,7	2,9

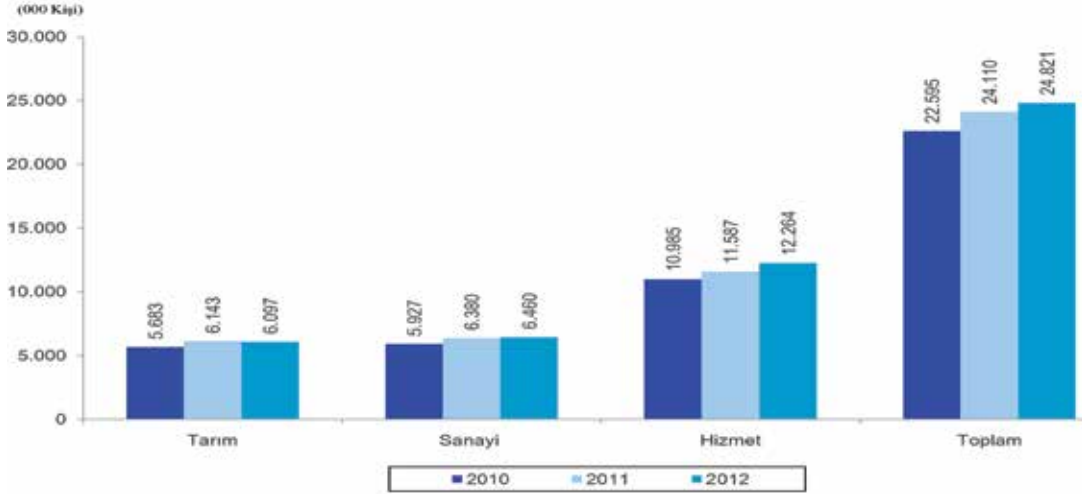
Kaynak: TÜİK.

(1): Sanayi sektörü, inşaat sektörünü de kapsamaktadır.

Kaynak: TÜİK.

Grafik 54. Aylara Göre 15+ Yaşta Kuruşsal Olmayan Nüfusun Tarım ve Tarım Dışı Sektörde İstihdamı

Kaynak: TÜİK.

Grafik 55. Yıllara göre 15+ Yaştaki Kurumsal Olmayan Nüfusun Sektörel İstihdamı

Kentsel ve kırsal kesimde sektörler itibarıyla istihdam edilenlerin sayılarındaki değişim oranları incelendiğinde; tarım sektöründe kentsel kesimde istihdam edilenlerin sayısı %5,0 oranında, kırsal kesimde de %1,0 oranında azalış göstererek sırası ile 744 bin ve 5.353 bin olmuştur. Sanayi sektöründe istihdam edilenlerin sayısı bir önceki yıla göre kentsel kesimde %1,9 oranında artışla 5.256 bine yükselirken, kırsal kesimde ise %1,5 oranında azalarak 1.204 bine gerilemiştir. Hizmet sektöründe kentsel kesimde istihdam edilenlerin sayısı %6,3 oranında artış göstererek 10.168 bine yükselirken, kırsal kesimde de %3,8 oranında artışla 2.097 bine yükselmiştir.

Kentsel kesimde toplam istihdamda olanların %62,9'u hizmet sektöründe, %32,5'i sanayi sektöründe ve %4,6'sı da tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Kırsal kesimde ise istihdam edilenlerin %24,2'si hizmet, %61,9'u tarım, %13,9'u da sanayi sektöründe istihdam edilmektedir.

2012 yılında İBBS Düzey-1'e göre istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında; tarım sektörünün en büyük değerini 1.137 bin ile Ege bölgesinde, en küçük değerini de 26 bin ile İstanbul bölgesinde aldığı görülmektedir. Sanayi sektörü en büyük değerini 1.648 bin ile İstanbul bölgesinde, en küçük değerini de 86 bin ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almaktadır. Hizmetler sektörü ise sanayi sektöründe olduğu gibi en büyük değerini 2.819 bin ile İstanbul bölgesinde, en küçük değerini de 266 bin ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almıştır (Bkz; Tablo 136, Grafik 56).

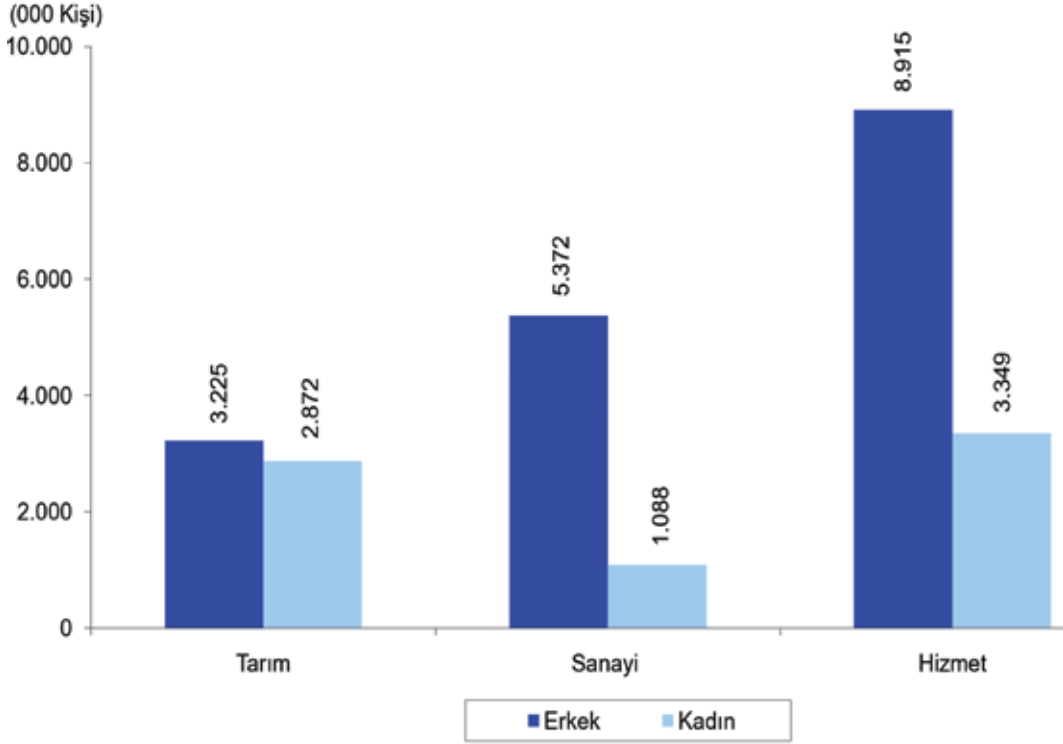
Tablo 136. 2012 Yılı 15+ Yaştaki Kurumsal Olmayan Nüfusun İBBS Düzey-1'e Göre Çalıştığı Sektörler

Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Sektörler(1)	Erkek		Kadın		Toplam		İstihdam Edilen Erkek Nüfusuna Kadın Nüfusuna Oranı	Toplam Çalışan İçinde Erkeklerin Oranı
			Sayı	Türkiye İçindeki Oranı	Sayı	Türkiye İçindeki Oranı	Sayı	Toplam İçindeki Oranı		
TR1	İstanbul	Tarım	20	0,1	6	0,1	26	0,1	3,3	76,9
		Sanayi	1.303	7,4	345	4,7	1.648	6,6	3,8	79,1
		Hizmet	1.958	11,2	861	11,8	2.819	11,4	2,3	69,5
		Toplam	3.281	18,7	1.212	16,6	4.493	18,1	2,7	73,0
TR2	Batı Marmara	Tarım	185	1,1	134	1,8	319	1,3	1,4	58,0
		Sanayi	271	1,5	85	1,2	356	1,4	3,2	76,1
		Hizmet	408	2,3	165	2,3	573	2,3	2,5	71,2
		Toplam	864	4,9	384	5,3	1.248	5,0	2,3	69,2
TR3	Ege	Tarım	593	3,4	544	7,4	1.137	4,6	1,1	52,2
		Sanayi	726	4,1	177	2,4	903	3,6	4,1	80,4
		Hizmet	1.171	6,7	520	7,1	1.691	6,8	2,3	69,2
		Toplam	2.490	14,2	1.241	17,0	3.731	15,0	2,0	66,7
TR4	Doğu Marmara	Tarım	230	1,3	207	2,8	437	1,8	1,1	52,6
		Sanayi	784	4,5	186	2,5	970	3,9	4,2	80,8
		Hizmet	812	4,6	334	4,6	1.146	4,6	2,4	70,9
		Toplam	1.826	10,4	727	9,9	2.553	10,3	2,5	71,5
TR5	Batı Anadolu	Tarım	181	1,0	133	1,8	314	1,3	1,4	57,6
		Sanayi	475	2,7	72	1,0	547	2,2	6,6	86,8
		Hizmet	1.055	6,0	427	5,8	1.482	6,0	2,5	71,2
		Toplam	1.711	9,8	632	8,6	2.343	9,4	2,7	73,0
TR6	Akdeniz	Tarım	514	2,9	438	6,0	952	3,8	1,2	54,0
		Sanayi	541	3,1	81	1,1	622	2,5	6,7	87,0
		Hizmet	1.171	6,7	460	6,3	1.631	6,6	2,5	71,8
		Toplam	2.226	12,7	979	13,4	3.205	12,9	2,3	69,5
TR7	Orta Anadolu	Tarım	268	1,5	229	3,1	497	2,0	1,2	53,9
		Sanayi	244	1,4	25	0,3	269	1,1	9,8	90,7
		Hizmet	385	2,2	111	1,5	496	2,0	3,5	77,6
		Toplam	897	5,1	365	5,0	1.262	5,1	2,5	71,1
TR8	Batı Karadeniz	Tarım	341	1,9	376	5,1	717	2,9	0,9	47,6
		Sanayi	248	1,4	50	0,7	298	1,2	5,0	83,2
		Hizmet	479	2,7	172	2,4	651	2,6	2,8	73,6
		Toplam	1.068	6,1	598	8,2	1.666	6,7	1,8	64,1
TR9	Doğu Karadeniz	Tarım	234	1,3	335	4,6	569	2,3	0,7	41,1
		Sanayi	126	0,7	12	0,2	138	0,6	10,5	91,3
		Hizmet	245	1,4	79	1,1	324	1,3	3,1	75,6
		Toplam	605	3,5	426	5,8	1.031	4,2	1,4	58,7
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	Tarım	170	1,0	150	2,1	320	1,3	1,1	53,1
		Sanayi	79	0,5	7	0,1	86	0,3	11,3	91,9
		Hizmet	219	1,3	47	0,6	266	1,1	4,7	82,3
		Toplam	468	2,7	204	2,8	672	2,7	2,3	69,6
TRB	Ortadoğu Anadolu	Tarım	230	1,3	220	3,0	450	1,8	1,0	51,1
		Sanayi	172	1,0	18	0,2	190	0,8	9,6	90,5
		Hizmet	364	2,1	75	1,0	439	1,8	4,9	82,9
		Toplam	766	4,4	313	4,3	1.079	4,3	2,4	71,0
TRC	Güneydoğu Anadolu	Tarım	259	1,5	100	1,4	359	1,4	2,6	72,1
		Sanayi	402	2,3	30	0,4	432	1,7	13,4	93,1
		Hizmet	650	3,7	98	1,3	748	3,0	6,6	86,9
		Toplam	1.311	7,5	228	3,1	1.539	6,2	5,8	85,2
TR	Türkiye	Tarım	3.225	18,4	2.872	39,3	6.097	24,6	1,1	52,9
		Sanayi	5.372	30,7	1.088	14,9	6.460	26,0	4,9	83,2
		Hizmet	8.915	50,9	3.349	45,8	12.264	49,4	2,7	72,7
		Toplam	17.512	100,0	7.309	100,0	24.821	100,0	2,4	70,6

Kaynak: TÜİK.

(1): Sanayi sektörü, inşaat sektörünü de kapsamaktadır.

Kaynak: TÜİK.

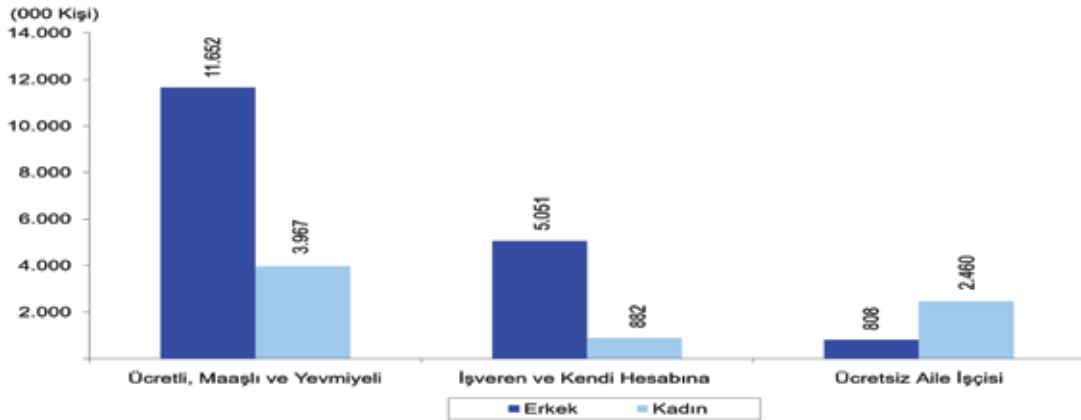
Grafik 56. 2012 Yılında 15+ Yaşta Kurumsal Olmayan Nüfusun Cinsiyete göre Çalıştığı Sektörler

2.3.4 İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

2012 yılında 15+ yaşta kurumsal olmayan nüfusun 15.619 bini ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 5.933 bini işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak ve 3.268 bini de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

İstihdamın işteki durumuna göre yapılan değerlendirmelerde; ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanlar en büyük değerini 3.681 bin ile İstanbul bölgesinde, en küçük değerini de 283 bin ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almaktadır. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanlar en yüksek değerini 936 bin ile Ege bölgesinde, en küçük değerini ise 195 bin ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almaktadır. Ücretsiz aile işçileri ise en yüksek değerini 647 bin ile Ege bölgesinde, en küçük değerini de 51 bin ile İstanbul bölgesinde almaktadır. Bu verilerden Türkiye’de en çok ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların İstanbul bölgesinde, işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanlar ile ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların Ege bölgesinde yer aldığı görülmektedir (Bkz; Tablo 137, Grafik 57).

Kaynak: TÜİK.

Grafik 57. 2012 Yılı 15+ Yaşta Kurumsal Olmayan Çalışan Nüfusun Cinsiyete Göre İşteki Durumu

2.3.5 Toplu İş Sözleşmesi ve Ücretler

2012 yılında toplu iş sözleşmesi ve bu sözleşmelerin kapsadığı işyeri ve işçi sayılarında bir önceki yıla göre sırası ile %20,5, %52,0 ve %45,2 oranlarında düşüş kaydedilmiştir. Toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı toplam 231.872 işçinin; %44,5'i olan 103.103'ü kamu kesiminde, %55,5'i olan 128.769'u ise özel sektörde çalışmaktadır (Bkz, Tablo 138).

Tablo 138. Toplu İş Sözleşmelerinin Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları

Değişken	2010		2011		2012 ⁽¹⁾	
	Sayı	Değişim Oranı	Sayı	Değişim Oranı	Sayı	Değişim Oranı
Yapılan sözleşme sayısı	1.662	-16,7	1.939	16,7	1.541	-20,5
İşyeri sayısı	9.033	-21,8	14.057	55,6	6.746	-52,0
İşçi Sayısı						
Kamu	166.294	-42,4	141.979	-14,6	103.103	-27,4
Özel	172.377	-20,3	280.823	62,9	128.769	-54,1
Toplam	338.671	-32,9	422.802	24,8	231.872	-45,2
İşçi Oranı						
Kamu	49,1		33,6		44,5	
Özel	50,9		66,4		55,5	
Toplam	100,0		100,0		100,0	

Kaynak: ÇSGB.

(1): Bilgiler geçicidir.

2011 yılında olduğu gibi 2012 yılında da herhangi bir lovakt uygulaması yapılmamıştır. 2012 yılında grev uygulamaları incelendiğinde, kamu sektöründe grev yapılmazken, özel sektörde ise 8 adet grev yapılmıştır. Özel sektördeki 8 greve 768 işçi katılmış ve 36.073 işgünü kaybı yaşanmıştır (Bkz, Tablo 139).

Tablo 139. Grev Uygulamaları

Sektör	Uygulanan Grev Sayısı			Greve Katılan İşçi Sayısı			Kaybolan İşgünü Sayısı			Kaybolan İşgünü Sayısı Değişim Oranı		
	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	2010	2011	2012 ⁽¹⁾	2010	2011	2012 ⁽¹⁾
Kamu	0	0	0	406	0	0	2.030	0	0			
Özel	10	9	8	402	557	768	35.732	13.273	36.073	-87,7	-62,9	171,8
Toplam	11	9	8	808	557	768	37.762	13.273	36.073	-87,0	-64,9	171,8

Kaynak: ÇSGB.

(1): Bilgiler geçicidir.

2012 yılında kamu kesiminde toplu iş sözleşmesi kapsamındaki net işçi ücretleri nominal olarak bir önceki yıla göre %7,3 oranında artışla 2.570,1 ₺/aya, işgücü maliyeti de %7,2 oranında artışla 4.766,7 ₺/aya yükselirken, reel olarak işçi ücretlerinde %1,4 oranında azalış, işgücü maliyetinde de %1,0 oranında reel artış gerçekleşmiştir.

Özel kesim için 2012 yılı verileri henüz açıklanmadığından dolayı, 2011 yılı verilerine göre net işçi ücretleri bir önceki yıla kıyasla nominal %11,6 oranında artışla aylık 1.855,7 ₺/ay, işgücü maliyetleri de %11,6 oranında nominal artışla aylık 3.406,3 ₺/ay değerine ulaşmıştır. Özel sektörde 2011 yılında bir önceki yıla göre reel olarak net ele geçen işçi ücretleri ve işgücü maliyetlerinde sırası ile %4,8 ve %5,0 oranlarında reel artış kaydedilmiştir (Bkz, Tablo 140).

Tablo 140. Toplu İş Sözleşmesi Kapsamındaki İşçi Ücretlerinde Gelişmeler

Yıllar	Net Ele Geçen			İşgücü Maliyeti		
	Ücret ⁽¹⁾	Nominal Artış Oranı	Reel Artış ⁽²⁾ Oranı	Değer	Nominal Artış Oranı	Reel Artış ⁽³⁾ Oranı
Kamu Kesimi ⁽⁴⁾						
2010	2.210,47	4,6	-3,6	4.179,40	6,9	-1,5
2011	2.394,58	8,3	1,7	4.448,48	6,4	-4,2
2012	2.570,12	7,3	-1,4	4.766,69	7,2	1,0
Özel Kesim ⁽⁵⁾						
2010	1.662,85	8,9	0,3	3.052,19	7,2	-1,2
2011	1.855,74	11,6	4,8	3.406,25	11,6	0,5
Kamu Kesimi/Özel Kesim						
2010	1,33			1,37		
2011	1,29			1,31		

Kaynak: KİS, TİSK, KB, TÜİK.

(1): Bekar çalışanlar için net ele geçen ücret rakamının içine asgari geçim indirimi dâhildir.

(2): Net ele geçen ücretteki reel artışın hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

(3): İşgücü maliyetindeki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Üretici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

(4): Belediyeler kapsam dışı bırakılmıştır.

(5): Özel kesim, 2012 yılı verileri raporun hazırlanması aşamasında henüz açıklanmadığından ilgili verilere yer verilememiştir.

Toplu iş sözleşmesi kapsamında özel sektör verileri Raporun hazırlanması sürecinde henüz yayınlanmadığından, kamu sektörü ile özel sektör kıyaslaması 2011 yılı verileri ile yapılabilmektedir. 2011 yılında reel olarak işçi ücretleri kamu kesiminde %1,7, özel sektörde ise %4,8 artmıştır. Bu verilerden özel sektördeki işçi ücretleri artış oranının kamu kesimindeki işçi ücretleri artış oranının 2,8 katı olduğu görülmektedir. İşgücü maliyetlerinde 2011 yılında reel olarak kamu kesiminde %4,2 oranında azalış olurken, özel sektörde ise %5,0 oranında artış gerçekleşmiştir.

2012 yılında günlük kanuni brüt asgari ücret, birinci altı aylık dönemde 16 yaşını dolduranlar için 29,6 ₺, 16 yaşını doldurmamayanlar için 25,4 ₺, ikinci altı aylık dönemde ise 16 yaşını dolduranlar için 31,4 ₺, 16 yaşını doldurmamayanlar için de 26,9 ₺ olarak belirlenmiştir. Aylık brüt asgari ücretler ise, birinci altı aylık dönemde 16 yaşını dolduranlar için %5,9 oranında artarak 886,5 ₺ olurken, 16 yaşını doldurmamayanlar için 760,5 ₺ olmuş; ikinci altı aylık dönemde 16 yaşını dolduranlar için 940,5 ₺, 16 yaşını doldurmamayanlar için 805,5 ₺ olarak belirlenmiştir (Bkz, Tablo 141).

Tablo 141. Yıllar İtibariyle Günlük ve Aylık Brüt Asgari Ücretler

Yıllar	Dönemler ⁽¹⁾	16 Yaşını Dolduranlar İçin Brüt Ücret		Bir Önceki Döneme Göre Değişim Oranı	Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Değişim Oranı	16 Yaşını Doldurmamayanlar İçin Brüt Ücret		Bir Önceki Döneme Göre Değişim Oranı	Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Değişim Oranı
		Günlük	Aylık			Günlük	Aylık		
2010	1. Altı ay	24,3	729,0	5,2	9,5	20,7	621,0	5,3	9,5
	2. Altı ay	25,4	760,5	4,3	9,7	21,6	648,0	4,3	9,9
2011	1. Altı ay	26,6	796,5	4,7	9,3	22,7	679,5	4,9	9,4
	2. Altı ay	27,9	837,0	5,1	10,1	23,9	715,5	5,3	10,4
2012	1. Altı ay	29,6	886,5	5,9	11,3	25,4	760,5	6,3	11,9
	2. Altı ay	31,4	940,5	6,1	12,4	26,9	805,5	5,9	12,6

Kaynak: ÇSGB.

2012 yılının birinci altı aylık döneminde bir önceki döneme göre asgari ücret, 16 yaşını dolduranlarda %5,9, 16 yaşını doldurmamayanlarda %6,3 oranında artarken, ikinci altı aylık döneminde 16 yaşını dolduranlarda %6,1, 16 yaşını doldurmamayanlarda da %5,9 oranında artmıştır.

2012 yılında, net ele geçen ortalama memur maaşı nominal olarak %13,7 oranında artarak aylık 1.909,7 ₺'ye yükselmiş, ortalama maaş maliyeti ise %13,1 oranında artarak aylık 2.512,5 ₺ olmuştur. Reel olarak net ortalama memur maaşı %4,5 ve ortalama maaş maliyeti %6,6 oranlarında artış göstermiştir (Bkz, Tablo 142).

Tablo 142. Memur Maaşlarındaki Nominal ve Reel Değişimler

Yıllar	Net Maaş ⁽¹⁾			Maaş Maliyeti		
	Ağırlıklı Ortalama Maaş ⁽²⁾	Nominal Artış Oranı	Reel Artış Oranı ⁽³⁾	Ortalama Maaş Maliyeti	Nominal Artış Oranı	Reel Artış Oranı ⁽⁴⁾
2010	1.483,45	7,0	-1,4	1.983,76	7,0	-1,4
2011	1.679,03	13,2	6,3	2.221,36	12,0	0,8
2012	1.909,70	13,7	4,5	2.512,52	13,1	6,6

Kaynak: MB, TÜİK, KB.

- (1): Bekar çalışanlar için ortalama net maaşa asgari geçim indirimi dahildir.
- (2): Aile yardımı, olağanüstü hal tazminatı, Kalkınmada Öncelikli Yörelere ödenen ek tazminat, en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden ödenen maktu fazla çalışma ücretleri ve Gelir İdaresi Geliştirme Fonu'ndan yapılan ödemeler hariç, lojman tazminatı dahildir. Tüm sınıfların ağırlıklı ortalaması alınmıştır.
- (3): Bir önceki yıla göre reel gelişimi göstermektedir. Reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yılı Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.
- (4): Bir önceki yıla göre reel gelişimi göstermektedir. Reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yılı Üretici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

3. 2023 HEDEFLERİ VE TÜRKİYE

Hükümet tarafından Cumhuriyetin 100. yılı olan 2023 için, beş ana başlık altında belirlenen toplam 63 adet hedef Türkiye'nin dünya ekonomisindeki önemini artırmayı, Türkiye'yi lider ülke konumuna taşımayı, vatandaşlar için yaşanabilir bir çevre tesis etmeyi ve ileri demokrasi altında varlığını sürdüren güçlü bir toplum kurmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda bir yandan toplumsal yapı güçlendirilip Türkiye'nin uluslararası arenada daha güçlü konuma taşınması, diğer yandan da iktisadi büyümenin sürdürülmesi hedeflenmektedir.

Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir 2011 yılında Avrupa Birliği ortalamasının %50'si seviyesine ulaşmıştır. 2023 hedefleri kapsamında belirlenen ekonomik hedefler ise, daha hızlı bir büyümenin yanı sıra, ekonomide çeşitli yapısal dönüşümleri de gerekli kılmaktadır. Ekonomi politikasında yapılacak değişiklikler ile Türkiye'nin 10 yıl içerisinde dünyanın en büyük 10 ekonomisinden birisi haline gelmesi, ekonomik büyüklüğünün 2 trilyon ABD dolarına ulaşması, kişi başına milli gelirin 25 bin ABD dolarını geçmesi ve ihracatın 500 milyar ABD doları seviyesine çıkması mümkündür.

Türkiye'nin gerçekleştirmek istediği ekonomik büyümeye benzer performans gösteren iki ülke Japonya ve Güney Kore'dir. Japonya'da 1954 ve Güney Kore'de 1982 yılında kişi başına düşen milli gelir seviyesi, Türkiye'nin bugün ulaştığı milli gelir seviyesine denktir. Japonya 13 yılda, Güney Kore ise 14 yılda milli gelirlerini ikiye çıkarmayı başarmış ülkelerdir. Her iki ülkede de bu doğrultuda ekonomik hedefler belirlenmiş, ardından bu ekonomik hedeflere ulaşmayı sağlayacak ekonomi politikaları tasarlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu iki ülke örneği, Türkiye'nin 2023 hedeflerine ulaşmasının mümkün olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ancak 2023 hedeflerine ulaşmayı sağlayacak ekonomi politikalarının doğru ve tutarlı tasarlanması, politikaların taviz verilmeden uygulanması gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılması gerekenler üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlar:

- Sanayi ve teknoloji politikalarının Türkiye'de girişimciliği ve firmalarda yenilikçiliği teşvik eden şekilde yeniden tasarlanması,
- İşgücünün beceri düzeyinin geliştirilmesi ve kadınların iş hayatına atılmalarını teşvik eden politikaların uygulanması,
- Kurumsal altyapının güçlendirilmesidir.

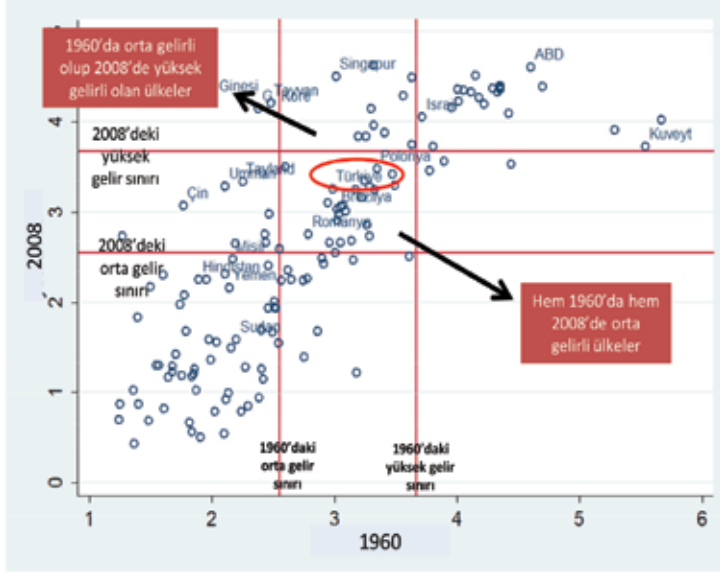
Son dönemde dünya ekonomisinde görülen hızlı dönüşüm, Türk imalat sektöründe de benzer bir dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Uluslararasılaşan üretim zincirleri, pek çok ürünün küresel çapta üretimine yol açmış ve ülkelerin bu zincirlerden aldıkları katma değerde değişimlere yol açmıştır. İmalat sanayi daha gelişmiş olan ülkeler, üretim zincirlerinin AR-GE ve tasarım gibi daha çok katma değer üretilen basamaklarını gerçekleştirirken, geriye kalan ülkeler ise düşük maliyet gerektiren ve katma değeri az üretim süreçlerinde yer alabilmektedir. Günümüzün küresel üretim zincirlerinde Türk firmalarının katma değeri yüksek olan üretim basamaklarında yer almaları ve bunu sağlamaya yönelik dönüşümün teşvik edilmesi önemlidir.

Türkiye son dönemde düşük teknoloji üretim yapısından orta teknoloji bir üretim yapısına geçiyor olsa da, ileri teknolojinin toplam ihracattaki payı hala çok düşüktür. Türkiye'nin en büyük ihracat pazarı olan ve üretim zincirlerine en güçlü eklemlendiği Avrupa Birliği'nde en kuvvetli olduğu kategori düşük teknoloji ürünler iken, en hızlı artış gösterdiği kategori ise orta teknoloji ürünlerdir. Türkiye'nin ihracat sepeti son dönemde başarılı bir şekilde çeşitlenmişken, sofistikasyon gelişiminde ise aynı başarı yakalanamamıştır.

Üretim ve ihracat sepetinde ileri teknolojlili ürünlerin payını artırmadan gelişmiş ülkelerin ihracat sofistikasyon seviyesine ulaşmak olası değildir. Bu tür bir artışın gerçekleştirilebilmesi için, eğitim politikaları ile desteklenen modern bir sanayi ve teknoloji politikasının benimsenmesi gerekmektedir. İhracat sofistikasyonundaki olası bir artış, hem Türkiye'nin rekabetçilik gücünü artıracak hem de orta gelir seviyesinde kalma riskimizi azaltacaktır.

Türkiye orta gelir seviyesinde kalmıştır, bunu değiştirmek için imalat sanayisinde dönüşüm şarttır.

Ülkelerin 1960 ve 2008 gelirlerine göre buldukları gelir sınıflaması (Kişi başına gelirin logaritması)

Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri, TEPAV Hesaplamaları

Türkiye ekonomisinin karşı karşıya olduğu orta-gelir tuzağı, ciddi bir problemdir. Bu sorundan kurtulabilmek ve ekonomiyi büyütebilmek için imalat sanayinde ciddi bir dönüşümün gerçekleştirilmesi şarttır. 1960'larda orta gelir seviyesinde olup bugün yüksek gelir düzeyine ulaşmış Tayvan, Singapur, Güney Kore gibi ülkeler, imalat sanayilerine dönüştürerek başarıyı yakalamışlardır. İmalat sanayinde teknolojik düzeyi artırabilmek için, Türkiye'nin gelir seviyesi açısından benzetmek istediği ülkelerin üretim yapılarının araştırılması ve imalat sanayinde dönüşümün bu doğrultuda tasarlanması gerekmektedir.

İmalat sanayinde öne çıkartılacak sektörler belirlenip, bu sektörlerde araştırma ve geliştirmeye yönelik faaliyetlerin yürütülmesi, 2023 hedeflerine ulaşmamızı kolaylaştıracak unsurların başında gelmektedir. Bu amaçla, temel bilimlerin geliştirilmesini ve bu alanlardaki buluşların imalat sanayinin genelinde kullanılabilecek şekilde ticarileşmesini sağlayacak mekanizmalar tasarlanmalıdır. Ağırlıklı olarak gelişmiş ülkeler tarafından domine edilen makine, kimyasal ürünler ve ilaç imalatı, imalat sanayindeki diğer sektörlerle de girdi sağladığı için, söz konusu sektörler teşviklerle desteklenmelidir.

Kriz sonrası dönemde imalat sanayimizin Avrupa Birliği pazarındaki payı değişmemiş ancak Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki payı artmıştır. Bu durum, 2008 finansal krizi sonrasında ihracatın toparlanmasına destek olmuştur. Ancak imalat sanayimizde son 20 yılda görülen dönüşüm AB ile olan ekonomik ilişkilerimizden doğrudan etkilenmektedir. 1990'ların başında Türkiye doğal kaynaklara ve tarıma dayalı bir ihracat sepetine sahipken, bugün ihracat sepetimiz 2000'li yıllarda

AB'ye üye olan ülkelerin ihracat sepetlerine benzemektedir. Bu durum esasen, Türk firmalarının AB'deki üretim zincirlerine daha fazla entegre olmayı başarmalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Avrupa Birliği Türkiye için büyük bir ihracat pazarı olmanın ötesinde, imalat sanayindeki dönüşüm için de önemli bir faktördür. Bu doğrultuda imalat sanayindeki dönüşümün, gelişmiş AB ülkeleri ve ABD gibi pazarlara erişimi artırıcı politikalarla desteklenmesi gerekmektedir.

Türk imalat sektöründeki dönüşümü yavaşlatan kısıtların en önemlilerinden biri düşük eğitim seviyemizdir. Türkiye'de ortalama eğitim süresi hala 6,5 yıl seviyesindedir. Türkiye bu eğitim düzeyi ile OECD ülkeleri arasında çalışanların eğitim seviyesi bakımından en kötü durumdaki ülkelere biridir. Gelişmiş ülkelerdeki yaşlanan nüfus, Türkiye gibi genç nüfusa sahip ülkeler için önemli bir demografik fırsat penceresi sunmaktadır. Eğitim sisteminde yapılan reformlar ile zorunlu eğitimin önce 8, sonra 12 yıla çıkartılması ise ortalama eğitim süresinin yıllar içerisinde artması ile sonuçlanacaktır. Buna karşın eğitimdeki nitel artışa kalite artışının eşlik etmesi gerekmektedir.

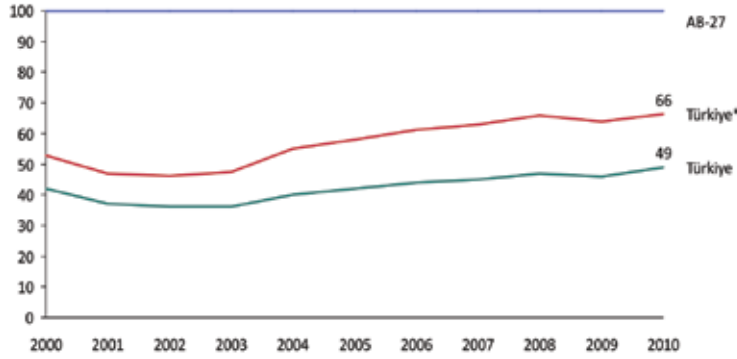
Türkiye'de ortalama eğitim süresinin ve çalışanların eğitim seviyelerinin düşük olması hem 2023 hedeflerine ulaşmak için gereken teknolojik altyapının yaygınlaştırılmasını zorlaştırmakta, hem de firmalarımızın küresel rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumu tersine çevirmek için gençlerin aldıkları eğitimin kalitesini artırdığımız gibi, çalışanların beceri setlerini de geliştirecek tedbirlerin alınması önemlidir. Böylece işverenlerin çalışanlarından talep ettikleri beceriler ile çalışanların sahip oldukları nitelikler arasındaki uyumsuzluk azalacak, hedeflere doğru topyekün ilerleme mümkün olacaktır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin bu alanda bakanlıklar ve TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi ile ortaklaşa yürüttüğü UMEM Beceri'10 Projesi, mesleki eğitim alanında atılmış çok önemli bir adımdır. Bu proje, eğitim seviyesinin artırılması ve kalitenin yükseltilmesi ile çalışanların niteliklerinin geliştirilmesi, üretimin genel niteliğinin yükselmesi ve ihracatın sofistikeleşmesinin artması için temel teşkil etmektedir. Eğitim kalitesinde yaşanacak iyileştirmeler, üretim deseninin dönüştürülmesi için de gereklidir.

Türkiye'nin en önemli sorunlarından ve 2023 hedeflerine ulaşması önündeki en büyük engellerden biri de kadınların iş hayatına katılımının düşüklüğüdür. Türkiye'de 2012 yılında erkeklerin işgücüne katılım oranları %71 iken, kadınlarda ise bu oran %29,5 seviyesinde kalmıştır. Türkiye bu oranla, OECD ülkeleri içerisinde en gerideki ülkedir. Kadın girişimciler konusunda da Türkiye OECD ortalamasının altındadır. Kadın girişimcilerin kadın çalışanlar içindeki payı OECD'de %2 iken, Türkiye'de bu oran %1'dir. Oysaki kadınların işgücüne katılmaları ve iş hayatına atılmaları, Türkiye'de milli gelirin artmasını sağlayacak en önemli faktörlerden biridir. TOBB'un Kadın Girişimciler Kurulu'na ve kadınların girişimciliğine verdiği destekler, bu alanda atılmış önemli adımlardır.

Kurumsal altyapıdaki yetersizlikler ve aksaklıklar da, imalat sanayindeki dönüşümü engellemekte ve 2023 hedeflerine ulaşılmasını zorlaştırmaktadır. Vergi sisteminin yapısı, kayıtdışılığı özendirici bir nitelik sergilemektedir. Bu da faaliyetlerin neredeyse tamamının kayıt içi olduğu yüksek nitelikli sanayi faaliyetlerini özendirilmekte ve dönüşüm stratejisine ket vurmaktadır.

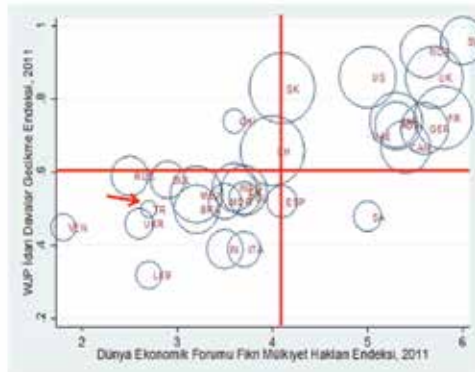
Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı AB-27 ortalaması kadar olsaydı, gelirimiz AB’nin yüzde 70’ine çıkabilirdi.

Kaynak: TÜİK, Eurostat
Kırmızı çizgi, kadınların işgücüne katılım oranının AB-27 ortalamasına eşit olduğu, varsayımsal gelir eğrisidir.

Kurumsal alt yapı ile ilgili bir diğer önemli sorun da yargı sisteminin yeterince etkin olmamasıdır. Türkiye şu anda fikri ve sınai mülkiyet haklarını ithal eden bir ülkedir; oysa sanayideki dönüşümün başarılı olması için Türkiye’nin bu alanda ihracatçı konumuna geçmesini destekleyecek tedbirlerin alınması şarttır. Mevcut koşullarda idari davaların çözüm süreçlerinin uzunluğu, fikri mülkiyet haklarının korunmasını ve imalat sanayinde tasarıma dayalı, ileri teknoloji kullanan üretim süreçlerinin doğmasını da zorlaştırmaktadır. Yüksek teknolojiye ve yenilikçiliğe dayalı faaliyetler, mülkiyet haklarının korunduğu ekosistemlerde gerçekleştirilebilirler. Bu tür bir ekosisteminin kurulması ve geliştirilebilmesi için etkin bir ihtilaf çözüm mekanizmasının tasarlanması ve uygulanması esastır. Son yıllarda bu alanda önemli adımlar atılsa da, uygulamadan kaynaklanan çeşitli aksaklıklar sanayide dönüşümü yavaşlatmaktadır.

Adalet sisteminin etkin işlediği, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunduğu ülkelerde ileri teknoloji ürünlerin toplam ihracattaki payı yüksektir.

İdari Davalar Gecikme Endeksi, davaların hızlı sonuçlandığı ülkelerde 1'e yakındır. Fikri Mülkiyet Hakları Endeksi, bu hakların iyi korunduğu ülkelerde 6'ya yakındır. Balonların büyüklüğü, ülkelerin ileri teknoloji gerektiren ürün ihracatının toplam ihracatlarındaki payını temsil etmektedir.

Kaynak: World Justice Project Rule of Law Index, World Economic Forum Competitiveness Report, Kalınma Göstergeleri

İmalat sanayindeki dönüşümü sağlayacak sanayi ve teknoloji politikaları ile kurumsal altyapıdaki gerekli iyileştirmeler, işgücü beceri setinin geliştirilmesi ile desteklenirse, Türkiye 2023 hedeflerine ulaşabilir ve dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasındaki yerini alabilir. Türkiye hedeflerini 10 yılda gerçekleştirebilecek potansiyele sahiptir; bu doğrultuda kamu ve özel sektör işbirliğinde atılacak adımların ve politikaların önceden planlanması ülkemizi bu hedeflere götürecektir.

2007-2012 Yılları Arası Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

I. EKONOMİK GÖSTERGELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GAYRİ SAFİ BH HASILA						
Cari fiyatlarla (Milyon ₺)	843.178	950.534	952.559	1.098.799	1.297.713	1.416.817
Cari fiyatlarla (Milyon \$)	648.754	742.094	616.703	731.608	773.980	786.293
Sabit fiyatlarla (Milyon ₺)	101.255	101.922	97.003	105.886	115.175	117.754
BÜYÜME HIZI (1998 temel fiyatlarına göre, %)						
Tarım	-6,7	4,3	4,3	2,4	6,1	3,5
Sanayi	5,8	0,3	0,3	12,8	9,7	2,0
İnşaat	5,7	-8,1	-8,1	18,3	11,5	0,6
Hizmet ⁽¹⁾	6,4	2,3	2,3	7,7	8,8	2,6
GSYH	4,7	0,7	0,7	9,2	8,8	2,2
GSYH-SEKTÖREL DAĞILIM (Cari fiyatlarla, %)						
Tarım	7,6	7,6	8,3	8,4	8,0	7,9
Sanayi	20,0	19,8	19,1	19,4	19,9	19,3
İnşaat	4,9	4,7	3,8	4,2	4,5	4,4
Hizmet ⁽¹⁾	57,0	57,8	59,5	57,2	56,3	57,5
ÜRETİM						
Tarım katma değeri (1998 temel fiyatlarına göre, Milyon ₺)	9.047	9.434	9.769	9.999	10.605	10.977
Sanayi katma değeri (1998 temel fiyatlarına göre, Milyon ₺)	27.131	27.212	25.333	28.586	31.359	31.972
İmalat sanayi üretim endeksi	114,4	112,7	99,9	114,3	124,8	127,3
İmalat sanayi kapasite kullanım oranı (%)	80,2	76,7	65,2	72,6	75,4	74,2
YATIRIM						
Sabit sermaye yatırımları (Cari fiyatlarla, Milyon ₺)	183.416	192.093	163.986	211.330	286.629	319.042
Kamu	32.525	39.061	39.173	47.003	53.247	61.832
Özel	150.891	153.033	124.813	164.326	233.382	257.210
Yatırım teşvik belgeleri (Adet)	2.813	3.036	2.366	4.304	4.484	4.355
Tarım	99	95	90	496	256	126
Madencilik	123	134	139	262	290	287
İmalat	1.701	2.015	1.482	2.361	2.490	2.597
Enerji	92	137	112	162	212	198
Hizmet	798	655	543	1.082	1.254	1.157
FİYAT HAREKETLERİ						
Yıllık ortalama (Oniki aylık ortalamalara göre değişim oranları)						
ÜFE değişim oranı	6,31	12,72	1,23	8,52	11,09	6,09
TÜFE değişim oranı	8,76	10,44	6,25	8,57	6,47	8,89
Yıl sonu (Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranları)						
ÜFE değişim oranı	5,94	8,11	5,93	8,87	13,33	2,45
TÜFE değişim oranı	8,39	10,06	6,53	6,40	10,45	6,16
PARA-BANKA (Milyon ₺)						
M1	77.675	83.381	107.051	133.885	148.455	167.405
M2	345.028	434.205	494.024	587.815	665.642	731.771
M3	370.078	458.384	520.674	615.088	690.089	774.652
Kredi stoku	222.833	278.396	305.478	435.765	584.838	691.146
Mevduat	314.042	396.625	444.534	525.307	597.988	657.646
SERMAYE PİYASASI						
İşlem hacmi (Milyon ₺)	387.777	332.615	482.534	636.321	695.338	623.333
İMKB endeksi	55.538	26.864	52.825	66.004	51.267	78.208
KAMU FİNANSMANI						
Merkezi yönetim bütçesi (Milyon ₺)						
Gelirler	190.360	209.598	215.458	254.277	296.824	331.700
Giderler	204.068	227.031	268.219	294.359	314.607	360.491
Bütçe dengesi	-13.708	-17.433	-52.761	-40.081	-17.783	-28.791
Faiz dışı denge	35.045	33.229	440	8.217	24.448	19.625

(1): Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri ve vergi- sübvansiyonlar hizmetlere dahil edilmemiştir.

2007-2012 Yılları Arası Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (Devamı)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Merkezi yönetim borç stoku	333.485	380.320	441.509	473.561	518.350	532.001
İç borç stoku (Milyon ₺)	255.310	274.827	330.005	352.841	368.778	386.542
Dış borç stoku (Milyon ₺)	78.175	105.493	111.504	120.720	149.572	145.459
İç borç stoku (Milyon ₺)	255.310	274.827	330.005	352.841	368.778	386.542
Tahviller	114.193	94.030	98.165	141.583	97.074	84.018
Bonolar	41.540	44.516	46.762	42.148	35.064	40.702
Özelleştirme işlemleri (Milyon \$)	4.259	6.297	2.275	3.085	1.358	3.018
DÖVİZ KURLARI (Yıllık ortalama)						
₺/Dolar (Alış)	1,30126	1,29789	1,54679	1,49843	1,67102	1,79227
₺/Euro (Alış)	1,77790	1,89864	2,15003	1,98896	2,32329	2,30429
ÖDEMELER DENGESİ (Milyon \$)						
Mal dengesi	-46.852	-53.021	-24.850	-56.413	-89.139	-65.602
İhracat FoB	115.361	140.800	109.647	120.902	143.396	163.316
İthalat FoB	-162.213	-193.821	-134.497	-177.315	-232.535	-228.918
Cari işlemler dengesi	-38.335	-41.534	-13.470	-46.837	-77.219	-48.867
İşçi gelirleri	1.209	1.431	1.014	948	1.045	975
Turizm gelirleri	18.487	21.951	21.250	20.807	23.020	23.441
ULUSLARARASI REZERVLER (Brüt, Milyon \$)	111.017	116.897	112.232	110.048	110.558	137.580
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE (Milyon \$)						
Sermaye (Net)	18.394	14.712	6.170	6.203	14.064	9.335
Diğer sermaye (Net)	727	2.111	711	339	-30	416
Gayrimenkul (Net)	2.926	2.937	1.782	2.494	2.013	2.636
Toplam (Net)	22.047	19.760	8.663	9.036	16.047	12.387
Dış borç stoku (Milyon \$)	250.328	281.045	269.223	291.924	304.207	336.863
Kısa vade	43.148	52.522	49.020	77.369	81.996	100.951
Uzun vade	207.180	228.523	220.203	214.555	222.211	235.912
Kamu	73.525	78.288	83.464	89.076	94.306	103.117
TCMB	15.801	14.066	13.377	11.949	9.871	7.724
Özel	161.002	188.691	172.383	190.899	200.030	226.022
II. SOSYAL GÖSTERGELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012
NÜFUS						
Toplam nüfus	70.586.256	71.517.100	72.561.312	73.722.988	74.724.269	75.627.384
Yıllık nüfus artış hızı (%)		13,10	14,50	15,88	13,49	12,01
Şehir nüfusu	49.747.859	53.611.723	54.807.219	56.222.356	57.385.706	58.448.431
Şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı	70,5	75,0	75,5	76,3	76,8	77,3
Köy nüfusu	20.838.397	17.905.377	17.754.093	17.500.632	17.338.563	17.178.953
Köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı	29,5	25,0	24,5	23,7	23,2	22,7
Nüfus yoğunluğu	92	93	94	96	97	98
Toplam yaş bağımlılık oranı	50,4	49,5	49,3	48,9	48,4	48,0
Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)	39,7	39,3	38,8	38,1	37,5	36,9
Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	10,7	10,2	10,5	10,8	10,9	11,1
Kaba doğum hızı (%)	18,3	18,2	17,5	17,2	16,7	
Toplam doğurganlık hızı (Çocuk sayısı)	2,16	2,15	2,08	2,05	2,02	
Doğum yapan annelerin ortalama yaşı	26,7	26,8	26,9	27,2	27,3	
Ortanca yaş	28,3	28,5	28,8	29,2	29,7	30,1
Net ilköğretimde okullaşma oranı (Toplam)	90,1	97,4	96,5	98,2	98,4	98,7
Net ortaöğretimde okullaşma oranı (Toplam)	56,5	58,6	58,5	65,0	66,1	67,4

2007-2012 Yılları Arası Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (Devamı)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
İSTİHDAM						
Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (Bin kişi)	49.994	50.772	51.686	52.541	53.593	54.724
İşgücüne dahil olanların sayısı (Bin kişi)	23.114	23.805	24.748	25.641	26.725	27.339
İstihdam edilenlerin sayısı (Bin kişi)	20.738	21.194	21.277	22.594	24.110	24.821
Tarım	4.867	5.016	5.240	5.683	6.143	6.097
Sanayi	5.545	5.682	5.385	5.927	6.380	6.460
Hizmet	10.326	10.495	10.650	10.986	11.586	12.266
İşsiz sayısı (Bin kişi)	2.377	2.611	3.471	3.046	2.615	2.518
İşgücüne dahil olmayanların sayısı (Bin kişi)	26.879	26.967	26.938	26.901	26.867	27.385
İstihdam (Toplam içindeki oranı)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Tarım	23,5	23,7	24,6	25,2	25,5	24,6
Sanayi	26,7	26,8	25,3	26,2	26,5	26,0
Hizmet	49,8	49,5	50,1	48,6	48,1	49,4
İşgücüne katılım oranı	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9	50,0
İstihdam oranı	41,5	41,7	41,2	43,0	45,0	45,4
İşsizlik Oranı	10,3	11,0	14,0	11,9	9,8	9,2
Tarım dışı işsizlik oranı	12,6	13,6	17,4	14,8	12,4	11,5
Genç nüfusta işsizlik oranı	20,0	20,5	25,3	21,7	18,4	17,5
İşteki duruma göre istihdam edilenlerin sayısı						
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	12.534	12.937	12.770	13.762	14.876	15.619
İşveren ve kendi hesabına	5.575	5.573	5.638	5.750	5.931	5.933
Ücretsiz aile işçisi	2.628	2.684	2.870	3.083	3.303	3.268

w w w . t o b b . o r g . t r

TÜRKİYE ODALAR VE BORSALAR BİRLİĞİ

Dumlupınar Bulvarı No: 252
(Eskişehir Yolu 9. Km.) 06530 Çankaya / ANKARA